

ΠΡΑΚΤΙΚΑ  
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ  
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ  
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ

1949



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1951

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

|  | Σελίς     |
|--|-----------|
| 1. Εὐεργέται . . . . .   | δ'        |
| 2. Διοικητικὸν Συμβούλιον διὰ τὴν τριετίαν 1948-1950 . . .                                       | ε'        |
| 3. Ἐπίτιμος πρόεδρος . . . . .   | στ'       |
| 4. Ἐπίτιμοι ἀντιπρόεδροι . . . . .   | στ'       |
| 5. Ἐπίτιμοι σύμβουλοι . . . . .  | στ'       |
| 6. Ἐπίτιμοι ἑταῖροι . . . . .  | ζ- θ'     |
| 7. Ἀντεπιστέλλοντες ἑταῖροι . . . . .  | ι'        |
| 8. Τακτικοὶ ἑταῖροι . . . . .  | ια' - ιδ' |
| 9. Γενικὴ ἔκθεσις τοῦ Γραμματέως περὶ τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1949 . . . . .                | 1 - 24    |
| 10. Ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι παρὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον ὑπὸ Ἰω. Τραυλοῦ . . . . .                             | 25 - 43   |
| 11. Ἔργασιαὶ κατὰ τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ  |           |
| 12. Σκαφικαὶ ἔρευναι ἐν τῇ Μονῇ Καισαριανῆς ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Χατζηδάκη . . . . .                    | 44 - 50   |
| 13. Ἀνασκαφὴ ἐν Προφῆτῃ Ἡλίᾳ Ὑμητοῦ ὑπὸ Νικολάου Χ. Κοτζιά . . . . .                             | 51 - 74   |
| 14. Ἀνασκαφαὶ ἐν Βραυρωῶνι τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ Ἰω. Παπαδημητρίου . . . . .                           | 75 - 90   |
| 15. Ἀνασκαφαὶ ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ τῆς Ἐπιδαύρου ὑπὸ Ἰω. Παπαδημητρίου . . . . .                     | 91 - 99   |
| 16. Ἀνασκαφαὶ Βαθυπέτρου Ἀρχανῶν (Κρήτης) ὑπὸ Σπυρίδωνος Μαρινάτου . . . . .                     | 100 - 109 |
| 17. Ἀνασκαφὴ ἐν Πανόρμῳ Μυλοποτάμου (Κρήτης) ὑπὸ Νικολάου Πλάτωνος . . . . .                     | 109 - 112 |
| 18. Ἀνασκαφὴ ἐν Νάξῳ ὑπὸ Νικολάου Μ. Κοντολέοντος . . . . .                                      | 112 - 122 |
| 19. Ἀνασκαφὴ ἐν Τήνῳ ὑπὸ Νικολάου Μ. Κοντολέοντος . . . . .                                      | 122 - 134 |
| 20. Ἀνασκαφαὶ ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης ὑπὸ Γεωργίου Α. Σωτηρίου . . . . . | 135 - 144 |
| 21. Ἀνασκαφὴ Νεκροπόλεως ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπὸ Χαραλάμπου Ι. Μακαρόνα . . . . .                     | 145 - 161 |
| 22. Συνέλευσις τῶν ἑταίρων κατὰ τὸ ἔτος 1949 . . . . .   | 163       |
| 23. Ἐκθεσις τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ ἔτους 1949 . . . . .                                | 164 - 171 |
| 24. Ἀπολογισμὸς ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ ἔτους 1949 . . . . .                                       | 172 - 174 |
| 25. Κίνησις τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1949 . . . . .                          | 175 - 177 |
| 26. Βιβλιοθήκη τῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1949 . . . . .   | 178 - 181 |
| 27. Δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας . . . . .   | 183 - 187 |



## ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΘΩΝ  
ΤΟ ΕΘΝΙΚΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ  
Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΦΙΛΑΡΧΑΙΩΝ  
Η ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩΙ ΕΛΛ. ΚΟΙΝΟΤΗΣ  
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ  
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΕΩΝ  
Ο ΔΗΜΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΙΤΩΝ  
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΙΩΝΙΔΗΣ  
DUC DE LUYNES  
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΜΠΕΝΑΡΔΑΚΗΣ  
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΡΣΑΚΗΣ  
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΤΟΥΡΝΑΡΗΣ  
ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ  
ΙΩΑΝΝΗΣ ΡΩΜΑΣ  
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΠΕΤΡΟΣ  
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΓΡ. ΣΟΥΤΣΟΣ  
ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ  
ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΥΓΓΡΟΣ  
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ  
ΚΥΡΙΛΛΟΣ ΠΑΤΡΩΝ  
ΙΩΑΝΝΗΣ Α. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ  
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΔΟΠΟΥΛΟΣ  
HILARION ROUX

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ  
ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗΣ  
HEINRICH SCHLIEMANN  
ΙΕΡΩΝΥΜΟΣ ΒΑΛΛΙΕΡΗΣ  
ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ  
ΧΡΗΣΤΑΚΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΣ  
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΑΧΙΛΛΟΠΟΥΛΟΣ  
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΗΦΑΙΣΤΙΔΗΣ  
ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ  
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ  
ΣΟΛΩΝ ΧΡΗΣΤΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΟΣ  
ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ Ι. ΠΡΩΙΟΣ  
ΟΘΩΝ Α. ΚΟΝΤΟΣΤΑΥΛΟΣ  
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ  
BENIAMIN ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ  
ΘΕΟΔΩΡΟΣ Π. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ  
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΑΡΙΦΗΣ  
ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΤΣΙΒΑΝΟΠΟΥΛΟΣ  
ΧΑΡΙΛΑΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ  
GEORGES CLEMENCEAU  
A. E. H. GOECKOOP  
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ  
ΦΟΙΒΟΣ ΦΑΡΜΑΣ

## ΔΩΡΗΤΑΙ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ

WILLIAM PATON  
ΜΙΧΑΗΛ Π. ΒΛΑΣΤΟΣ  
ΠΕΤΡΟΣ ΣΤ. ΚΟΥΜΑΝΟΥΔΗΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ  
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ  
ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΡΙΕΤΙΑΝ 1948 - 1950

ΠΡΟΕΔΡΟΣ  
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗΣ

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΣ  
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΟΥΛΙΤΣΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ  
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

|                        |                         |
|------------------------|-------------------------|
| ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ    | ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ      |
| ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΝΙΚ. ΒΕΛΤΣΟΣ  | ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΠΑΛΗΣ         |
| † ΜΙΧΑΗΛ ΒΟΛΟΝΑΚΗΣ     | ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Κ. ΟΡΛΑΝΔΟΣ  |
| ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΒΟΡΕΑΣ        | † ΦΙΛΩΤΑΣ ΠΑΠΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ |
| ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ  | ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΡΩΜΑΙΟΣ    |
| ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ | ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ    |
| ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΚΟΥΓΕΑΣ       | ΑΝΤΩΝΙΟΣ Χ. ΧΑΤΖΗΣ      |
| ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ ΚΟΥΖΗΣ     |                         |

ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΤΗΣ

Η Α.Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ  
ΠΑΥΛΟΣ Ο Α΄

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

**Charles Picard.**—16 Av. de l'Observatoire, Paris VI<sup>e</sup>, France.

ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος.

**Edward Capps.**—Princeton, N. J., U.S.A.

**Robert Demangel.**—Faculté des Lettres, Montpellier. France.

**Waldemar Deonna.**—3 pl. de Champel, Genève, Suisse.

**Charles Dugas.**—72 rue Pasteur, Lyon I, France.

**Sam Eitrem.**—Gimle Terrasse 3, Oslo, Norvège.

**Georg Karo.**—Pomona College, Pomona, California.

**Sir Frederic Kenyon.**—Kirkstead, Goldstone, Surrey, England.

**Pierre de La Coste-Messelière.**—École des Hautes Études, Sorbonne. Paris.

**A. Merlin.**—5, rue de Villiers, Neuilly s/Seine.

**Gabriel Millet.**—6, Av. Paul Appell, Paris XIV<sup>e</sup>, France.

**Biagio Pace.**—Via Aterno 9, Roma, Italia.

**Roberto Paribeni.**—Via dei Prefetti 22, Roma, Italia.

**Axel W. Persson.**—Vasagatan 13, Uppsala, Suède.

**Frederik Poulsen.**—Hambroes Allé 12, Hellerup, Dänemark.

† **Camillo Praschniker.**

**Gaetano De Sanctis.**—Via Santa Chiara 61, Roma, Italia.

**René Vallois.**—43, rue Ausone, Bordeaux (Gironde), France.

**Otto Walter.**—Universität, Innsbruck, Österreich.

**Adolph Wilhelm.**—18, Bischof - Faber - Platz 15/1. Wien IX.  
Österreich.

## ΕΠΙΤΙΜΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

---

- Carlo Anti.**—R. Università, Padova, Italia.
- Sir John Davidson Beazley.**—100 Holywell, Oxford, England.
- Helmuth Berve.**—60 Herzogstr., München 23, Deutschland.
- Robert de Billy.**—56, rue de Boulainvilliers France.
- Friedrich Wilhelm Frhr von Bissing.**—Oberaudorf am Inn (Bayern), Deutschland.
- Carl William Blegen.**—University of Cincinnati, Cincinnati, Ohio, U.S.A.—Πλουτάρχου 9, Ἀθήναι.
- Eberhard Bruck.**—Niedenau 49 II, Frankfurt a. M. Deutschland.
- Ernst Buschor.**—Archäol. Seminar d. Universität, München, Deutschland.
- Veselin Čaikaniović.**—Gledstonova 22, Belgrade, Yougoslavie.
- Rhys Carpenter.**—Bryn Mawr College, Bryn Mawr, Penna, U.S.A.
- Fernand Chapouthier.**—École Normale Sup<sup>re</sup>, 45, rue d'Ulm, Paris. V<sup>e</sup>, France.
- † Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Χρῦσανθος.
- H. Lamar Crosby.**—Philadelphia, U.S.A.
- Ludwig Curtius.**—Via Flaminia 318, Roma 25, Italia.
- R. M. Dawkins.**—Plas Dulas, Llandulas, N. Wales.
- Léopold Dor.**—39 rue Scheffer, Paris XVI<sup>e</sup>, France.
- † Βίκτωρ Δούσμανης.—ὁδὸς Μενάνδρου 35, Ἀθήναι.
- Engelbert Drerup.**—St. Annastraat 149, Nijmegen, Holland.
- George W. Elderkin.**—II Haslet Ave. Princeton N. J., U.S.A.
- Ernst Fiechter.**—Freiestr. 20 II Zürich VII, Schweiz.
- Sir John Forsdyke.**—K.C.B., British Museum, W.C.I. England.
- Stanislaw J. de Gasiorowski.**—Ul. Jozefa Pilsudskiego 6, Cracovie, Pologne.

**Ὁ Παναγ. Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος.**

**Henri Grégoire.**—45 rue des Bollandistes, Bruxelles, Belgique.

**Edouard Herriot.**—Chambre des députés, Paris, France.

**Bert Hodge Hill.**—ὁδὸς Πλουτάρχου 9, Ἀθήναι.

**Hâmit Zübeyr Kosay.**—T. C. Kültür Bakanlığı, Ankara, Turquie.

**Paul Koschaker.**—764 Walchensee, Oberbayern, Deutschland (νῦν  
Ankara Université).

† **Hubert Knackfuss.**

**Scarlat Lambrino.**—Université di Coimbra, Portugallo.

**Philippe Ernest Legrand.**—Château de Culan (Cher).

**Louis E. Lord.**—Bureau of University Travel, 11 Boyd St., Newton,  
Mass., U.S.A.

**Benjamin Dean Meritt.**—Institute for Advanced Study, Princeton,  
New Jersey, U.S.A.

**Ernst Meyer.**—Universität, Zürich, Schweiz.

**Kazimierz Michalowski.**—Brzozowa 12, Varsovie, Pologne.

**M<sup>rs</sup> William Moore.**—4 East 54<sup>th</sup> St., New York City, U.S.A.

**Kurt Müller.**—Dahlmannstr. 10 I, Göttingen, Deutschland.

**Sir John L. Myres.**—13 Canterbury Road, Oxford, England.

**Martin Persson Nilsson.**—Bredgatan 25, Lund, Suède.

**Alfred Philippson.**—Dezenbergstrasse 53, Bonn, Deutschland.

† **Giulio Emmanuele Rizzo.**

**David Moore Robinson.**—University, Mississippi, U.S.A.

**John D. Rockefeller Jr.**—Rockefeller Center, New York City,  
N. Y., U.S.A.

**Otto Rubensohn.**—Dufourstrasse 42. Dufourhaus Basel, Schweiz.

**Henri - Arnold Seyrig.**—Institut français Beyrouth (Syrie).

**Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος  
κύριος Σπυρίδων.**

**Gorham Phillips Stevens.**—Ὁδὸς Τσακάλωφ 6, Ἀθήναι.

**Hidenaka Tanaka.**—Imperial University, Kyoto, Japan.

**Percy Nevill Ure.**— 1, Upper Redlands Road, Reading, Berkshire

**Lincoln Mac Veagh.**— American Embassy, Lisbon, Portugal.

**Alan John Bayard Wace.**— University of Alexandria, Egypt.

**Carl Weickert.**— Deutsches Archäologisches Institut, W. 30., Maien-  
stasse 1, Berlin, Deutschland.

**Arthur Maurice Woodward.**— 21 Byng Road, Tunbridge Wells,  
Sussex.

**Walther Wrede.**

**Gerard Mackworth-Young.**— Burleigh Court, Stroud, Glos., Eng-  
land.

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΕΣ ΕΤΑΙΡΟΙ

---

- Pierre Amandry.**— Faculté des Lettres, Strasbourg France.  
**Richard David Barnett.**— British Museum London, W. C. 1.  
**Oscar Broneer.**— University of Chicago, Chicago, Illinois U. S. A.  
**Henri Ducoux.**— 37 avenue de Versailles, Paris, France.  
**Thomas J. Dunbabin.**— 4 All Souls' College, Oxford, England.  
**Karl Kübler.**— Tübingen, Deutschland.  
**Paul Lemerle.**— École des Hautes Études, Sorbonne, Paris, France.  
**Ibraim Noshy.**— Egyptian University of Cairo, Egypt.  
**Iwan Velkoff.**— Musée National, Sofia, Bulgarie.
-



## ΤΑΚΤΙΚΟΙ ΕΤΑΙΡΟΙ

(1949)

---

Σημ.—Οί δι' άστερίσκου σημειούμενοι έταίροι είναι ισόβιοι.

- |                                     |                                |
|-------------------------------------|--------------------------------|
| 1. * Άγγελόπουλος Θεόδωρος          | 30. Γιαννουλάτου Άρτεμισία     |
| 2. * Άθανασάκης Ίωάννης             | 31. * Δέγλερης Άλέξανδρος      |
| 3. * Αϊγινήτης Βασίλειος            | 32. * Δηλιγιάννης Έπαμεινώνδας |
| 4. Άλεξόπουλος Θεοφάνης             | 33. Δημητρακάκης Δ. Κωνστ.     |
| 5. Άλεξόπουλος Νικόλαος             | 34. * Δημητριάδης Χρϊστος      |
| 6. * Άλιβιζάτος Άμίλιας             | 35. * Διαμαντόπουλος Άνδρέας   |
| 7. * Αναγνωστόπουλος Ίωάννης        | 36. * Διαμαντόπουλος Διονύσιος |
| 8. * Αναστασιάδης Αναστάσιος        | 37. Διαμαντόπουλος Έρακλής     |
| 9. Άντωνιάδης Ίωάννης               | 38. Διαμαντοπούλου Έαγνή       |
| 10. * Άποστολάκη Άννα               | 39. * Δόσιος Κωνσταντϊνος      |
| 11. * Άποστολάκης Δημήτριος (†1949) | 40. * Δουκάκη Έδανθία          |
| 12. * Άποστολίδης Χρϊστος           | 41. Δραβύλλας Γ. Θ.            |
| 13. * Βαλάσης Θωμάς                 | 42. * Δραγάσης Άθανάσιος Ίακ.  |
| 14. Βάλληνδας Πέτρος Γ.             | 43. Δραγούμης Φίλιππος Στεφ.   |
| 15. Βαρούχα Χριστοδουλοπούλου Ειρ.  | 44. * Έμπεδοκλής Γρηγόριος     |
| 16. Βασσενχόβεν Λουδοβϊκος          | 45. * Έξαρχόπουλος Νικόλαος    |
| 17. Βελουδίου Μαρία                 | 46. * Έξαρχος Νικόλαος         |
| 18. * Βέλτσος Γεώργιος Νικολ.       | 47. * Έδαγγελίδης Δημήτριος    |
| 19. Βερδελής Νικόλαος               | 48. * Ζέγγελης Κωνσταντϊνος    |
| 20. * Βερναρδάκης Κωνσταντϊνος      | 49. Ζυγαδινός Νικόλ. Ε.        |
| 21. * Βίζουκίδης Περικλής           | 50. * Ζωγράφος Κωνσταντϊνος    |
| 22. Βογιατζής Νέστωρ                | 51. Θανασουλόπουλος Ίωάννης    |
| 23. * Βολονάκης Μιχαήλ              | 52. Θανασουλοπούλου Αϊκατερίνη |
| 24. * Βορέας Θεόφιλος               | 53. * Θεοδωράκης Γεώργιος Α.   |
| 25. * Γαλανός Σπυρίδων              | 54. Θεοφανείδης Βασίλειος      |
| 26. * Γεωργακόπουλος Κωνσταντϊνος   | 55. Θεοχάρης Δημήτριος         |
| 27. * Γεωργόπουλος Μελέτιος         | 56. Θρεψιάδης Ίωάννης          |
| 28. * Γιαννακόπουλος Γ. Π.          | 57. Ίγγέσης Σωτήριος           |
| 29. Γιαννόπουλος Δημήτριος          | 58. * Ίωαννίδης Ίωάννης Γ.     |

59. \* Καβαλλιεράτος Ἄννης Μιλτ.  
60. \* Καλιτσουνάκης Δημήτριος  
61. \* Καλιτσουνάκης Ἰωάννης  
62. Καλλιπολίτης Βασίλειος  
63. Καλκάνης Μιχαὴλ I.  
64. Καλλιγᾶς Μαρίνος  
65. \* Καλογερόπουλος Διονύσιος  
66. \* Κανελλόπουλος Παναγιώτης  
67. \* Καντᾶς Ἡλίας  
68. \* Καντιάνης Νικόλαος  
69. \* Καπερώνης Νικόλαος  
70. \* Καπρουλᾶς Γεώργιος  
71. Καραβίας Ἰπποκράτης  
72. Καραγιαννόπουλος Γεώργιος  
73. \* Καραθεοδωρῆ Κωνσταντῖνος  
74. \* Καρανδρέας Ἀπόστολος  
75. \* Καροῦζος Χρῖστος  
76. \* Καρούζου Σέμη Παπασπυρίδου  
77. \* Καστόρηγος Δημήτριος  
78. \* Κάτσανος Νικόλαος  
79. \* Καψάλης Ἰωάννης  
80. \* Κεραμόπουλλος Ἀντώνιος  
81. Κόλλας Περικλῆς  
82. Κόλλιας Γεώργιος  
83. \* Κολιναίτης Ἡλίας  
84. Κοντολέων Γεώργιος  
85. Κοντολέων Νικόλαος  
86. Κορρὲς Στυλιανὸς  
87. Κοσμόπουλλος Δημήτριος  
88. \* Κοτζίᾶς Νικόλαος  
89. \* Κουγέας Σωκράτης  
90. Κούζης Ἀριστοτέλης  
91. \* Κουκουλῆς Φαίδων  
92. Κουρμούλης Γεώργιος  
93. \* Κρασιώτης Ἰωάννης  
94. \* Κρητικὸς Εὐάγγελος  
95. \* Κριεζῆς Ἀνδρέας  
96. \* Κριεζῆς Ἐμμανουήλ  
97. \* Κριμπᾶς Ἀθανάσιος  
98. \* Κριμπᾶς Βασίλειος  
99. Κριμπᾶς Ἡλίας  
100. Κτιστόπουλος Κωνσταντῖνος  
101. \* Κυριαζῆς Σπυρίδων  
102. \* Κυριακὸς Ἰωάννης II.  
103. Κωνσταντῖνου Ἰωάννα  
104. \* Κωττάκης Λεωνίδα  
105. Λάμπας Γεώργιος  
106. Λεβεντέρης Νικόλαος  
107. \* Λιβιεράτος Σπυρίδων  
108. \* Λιμπερόπουλος Παναγιώτης  
109. \* Λογοθέτης Κωνσταντῖνος  
110. \* Μαγιαῆς Σωτήριος  
111. Μακαρόνας Χαράλαμπος  
112. \* Μακρόπουλος Ἰωάννης  
113. \* Μαλτέζος Κωνσταντῖνος  
114. Μαντζούνης Παναγιώτης Δ.  
115. Μαντζούφας Γεώργιος  
116. \* Μαντουῆς Μιχαὴλ  
117. Μαριδάκης Γεώργιος  
118. \* Μαρινᾶτος Σπυρίδων  
119. Μαρκεζίνης Σπυρίδων  
120. \* Μαρκόπουλος Βασίλειος  
121. Μαυρομάτης Κ. Γ.  
122. \* Μαυρούλιας Ἰωάννης  
123. Μέγας Γεώργιος  
124. Μελᾶς Κωνσταντῖνος  
125. \* Μεσολωρᾶς Παναγιώτης  
126. \* Μηλιάδης Ἰωάννης  
127. \* Μητσόπουλος Χρῖστος  
128. Μιράσγετης Δημοσθένης  
129. Μιτσὸς Μάρκελλος  
130. \* Μιχαηλίδης Μιχαὴλ  
131. \* Μπαβαβέας Ἀδαμάντιος  
132. Μπακαλάκης Γεώργιος  
133. \* Μπαχαρίας Στυλιανὸς († 1949)  
134. \* Μπενάκης Ἀντώνιος  
135. \* Μπένσης Βλαδίμηρος  
136. \* Μπέρτος Νικόλαος († 1949)

137. Μυλωνᾶς Παῦλος  
 138. \* Νεγρεπόντης Μιλτιάδης  
 139. \* Νικολαΐδης Λουδοβίκος  
 140. \* Νομικὸς Μᾶρκος  
 141. \* Ξυγγόπουλος Ἀνδρέας  
 142. Οἰκονόμος Ἀλέξανδρος Ἀρ.  
 143. \* Οἰκονόμος Γεώργιος Π.  
 144. Οἰκονόμου Ἀγγελοσ. Ἡρ.  
 145. \* Οἰκονόμου Ἰωάννης († 1949)  
 146. \* Ὀρλάνδος Ἀναστάσιος Κ.  
 147. Πάλλας Δημήτριος  
 148. Παμπούκας Ἀπόστολος  
 149. Πανοῦτσος Γεώργιος  
 150. Πανταζόπουλος Ν. Γ.  
 151. \* Παντελίδης Ἐμμανουήλ  
 152. \* Παπαδάκης Κωνσταντῖνος  
 153. \* Παπαδημητρίου Ἰωάννης  
 154. \* Παπαδόπουλος Θωμᾶς  
 155. \* Παπαηλιοῦ Χαράλαμπος  
 156. \* Παπαθανασίου Πάνος  
 157. \* Παπαϊωάννου Γεώργιος  
 158. \* Παπαϊωάννου Ἰωάννης  
 159. \* Παπαϊωάννου Κωνσταντῖνος  
 160. \* Παπαϊωάννου Πάνος  
 161. Παπακωνσταντίνου Κωνστ. Δ.  
 162. \* Παπαμιχαήλ Γρηγόριος  
 163. \* Παπαντωνίου Ἀπόστολος  
 164. \* Παπαντωνόπουλος Νικόλαος  
 165. \* Παπαστράτος Ἐπαμεινώνδας  
 166. \* Παπαστράτος Εὐάγγελος  
 167. \* Παπαστράτος Ἰωάννης  
 168. \* Παπαφλέσσας Γρηγόριος  
 169. \* Παπαφλέσσας Ἰωάννης  
 170. \* Παπαφλέσσας Κωνσταντῖνος  
 171. Πελεκανίδης Στυλιανὸς  
 172. \* Πελεκίδης Εὐστράτιος  
 173. \* Πέππας Ἀριστοτέλης  
 174. \* Πεσματζόγλου Γεώργιος  
 175. \* Πετρακόπουλος Θεόδωρος  
 176. \* Πετρόπουλος Γεώργιος  
 177. \* Πίστης Νικόλαος  
 178. \* Πλυτᾶς Ἀμβρόσιος  
 179. Πολίτης Λίνος Ν.  
 180. Πολυγένης Ἰωάννης Κ.  
 181. \* Πορτοκάλης Ἀλέξανδρος  
 182. \* Πουλίτσας Παναγιώτης  
 183. \* Πουλόπουλος Ἀπόστολος  
 184. \* Πουρῆς Μιλτιάδης  
 185. \* Πρινάρης Κίμων  
 186. \* Ράλλης Γεώργιος Δ.  
 187. Ράλλης Γεώργιος Μιλτ.  
 188. \* Ρινόπουλος Μιχαήλ  
 189. \* Ροζάκης Σταμάτιος  
 190. Ρουμπάνης Γεώργιος  
 191. \* Ρούνιος Κωνσταντῖνος  
 192. \* Ροῦφος Κανακάρης Λουκάς († 1949)  
 193. \* Ρωμαΐδης Ἰωάννης  
 194. \* Ῥωμαῖος Κωνσταντῖνος  
 195. \* Σαδούκας Χρῖστος  
 196. \* Σακελλαρίου Γεώργιος  
 197. Σάρρου Αἰμιλία  
 198. \* Σεργόπουλος Ἰωάννης  
 199. \* Σκάσης Ἐρρίκος  
 200. \* Σκλαβοῦνος Γεώργιος  
 201. \* Σκοτίδας Εὐάγγελος  
 202. \* Σούλης Γεώργιος  
 203. \* Σοφούλης Θεμιστοκλῆς († 1949)  
 204. Σπυριδάκις Γεώργιος  
 205. \* Σπυρόπουλος Παναγιώτης  
 206. Σταθάκης Καλλέργης Ν. Γ.  
 207. \* Σταθακόπουλος Παναγιώτης  
 208. \* Σταθάτος Ἀντώνιος  
 209. \* Σταμελλάτος Γεώργιος  
 210. \* Στάμος Ἰωάννης  
 211. \* Σταμούλης Μιλτιάδης  
 212. Σταυρόπουλος Κωνστ. Ἀγγ.  
 213. \* Σταυρόπουλος Σπυριδῶν  
 214. Σταυρόπουλλος Φοῖβος

215. \* Στεργιόπουλος Δημήτριος  
216. Στίκας Εὐστάθιος  
217. \* Στρέϊτ Γεώργιος († 1949)  
218. Συνοδινός Ἐλευθέριος  
219. \* Σφήκας Δημήτριος  
220. \* Σωτηρίου Γεώργιος Α.  
221. Σωτηρίου Μαρία  
222. \* Τεγόπουλος Στυλιανός  
223. \* Τεγοπούλου Ἡλιοῦ Ἀλεξάνδρα  
224. Τζαννετάκης Χαρ.  
225. Τραυλός Ἰωάννης Μ.  
226. \* Τριανταφυλλίδης Περικλῆς  
227. \* Τσακαλῶτος Ἀθανάσιος  
228. Τσακαλῶτος Πολύβιος  
229. \* Τσιπούρας Δημήτριος  
230. \* Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος  
231. \* Φουντούλης Δημήτριος  
232. \* Χαβιαρᾶς Νικήτας  
233. \* Χαρίτος Ἰωάννης  
234. Χατζηδάκης Ἐμμανουήλ  
235. Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δ.  
236. \* Χατζῆς Ἀντώνιος Χ.  
237. \* Χόνδρος Δημήτριος  
238. \* Χριστίδης Δημήτριος  
239. \* Χριστόπουλος Μιχαήλ

# ΕΚΘΕΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΥΠΟ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ  
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1949 ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ

ΣΥΝΤΑΧΘΕΙΣΑ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΘΕΙΣΑ  
ΥΠΟ ΤΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ  
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ  
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΙΚΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ  
ΤΗ: 4<sup>η</sup> ΙΟΥΝΙΟΥ 1950

*Φίλοι Ἑταῖροι,  
Κυρίαὶ καὶ Κύριοι,*

Πρὸ πάσης λογοδοσίας περὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος 1949 στρέφομεν εὐγνώμονα τὴν μνήμην πρὸς τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας κατὰ τὸν σκληρὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς χώρας. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας ἀγωνιστὰς τῆς ιδέας τῆς ἐλευθερίας, εἴτε ἀναπήρους εἴτε ἀλωβήτους ἐξεληθόντας τοῦ ἀγῶνος, ἀποβλέποντες μετ' εὐγνώμονος θαυμασμοῦ ἐπικαλούμεθα τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐνισχύσῃ ἡμᾶς, ἵνα φανῶμεν ἄξιοι συνεχισταὶ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, μνήμονες τῶν μεγάλων θυσιῶν εἰς αἷμα καὶ σωφρόνως ἐπιεικεῖς πρὸς στερεώσιν τῆς διὰ τῶν θυσιῶν ἐκείνων κτηθείσης ἀσφαλείας τῆς πατρίδος, μοναδικῆς προϋποθέσεως τῆς πολιτιστικῆς σταδιοδρομίας τῆς χώρας ἡμῶν, ἀνταξίας τῆς ἱστορίας αὐτῆς, τῆς τε ἀπωτέρας καὶ τῆς συγχρόνου.

Εἰς τὸν πένθιμον κατάλογον τῶν ἐκλιπόντων ἀλλοδαπῶν ἐπιστημόνων καὶ συνεργατῶν ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἐρευνῇ προσετέθησαν καὶ ἄλλα ὀνόματα διαπρεπῶν ἀνδρῶν καὶ ἐπιτίμων ἡμῶν ἐταίρων: τοῦ Hans Schrader († 6. 9. 48), ἄλλοτε διευθυντοῦ τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς καὶ Καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Φραγκφούρης, ἐπιφανοῦς δὲ μελετητοῦ τῆς ἀρχαϊκῆς πλαστικῆς τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς τέχνης τοῦ Φειδίου, τοῦ Καρόλου Watzinger († 8. 12. 48) Καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Τυβίγγης καὶ συγγραφέως ἀξιολογωτάτων ἀρχαιολογικῶν ἔργων περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πλαστικῶν μνημείων τῆς Νοτίου Ῥωσσίας, περὶ τῶν ἀνασκαφῶν E. Sieglin ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, περὶ τῶν ἐν Τυβίγγῃ Ἑλληνικῶν ἀγγείων, περὶ τῶν Ἀρρετινῶν ἀναγλύφων ἀγγείων, περὶ μνημείων τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης, περὶ τῶν ξυλίνων σαρκοφάγων τῶν χρόνων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ ἄλλων πολλῶν ἀρχαιολογικῶν θεμάτων.

Τοῦ κορυφαίου Γάλλου παπυρολόγου καὶ ἱστορικοῦ Pierre Jouguet διατηρεῖται ζωηρὰ ἡ ἀνάμνησις ἐκ τῶν ἑορτῶν τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς ἐδῶ Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς τῷ 1947, ὅτε προήδρευσε οὗτος ὡς ἀρχαιότατον ἐπιζῶν μέλος τῆς Σχολῆς καὶ κατέκτησε πάντων τὸν θαυμασμόν διὰ τε τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ ἐπιστήμην καὶ τὴν προσήθειαν τῶν τρόπων ὡς καὶ διὰ τὸν ἄκρατον αὐτοῦ φιλελληνισμόν.

Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τοῦ ἀειμνήστου ἀνδρὸς ὑπῆρξεν εὐρύτατον καὶ ἤσκησε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν σπουδῶν τῶν ὀστράκων καὶ τῶν παπύρων, οἱ ὅποιοι ἐθεμελίωσαν ἐπὶ νέων βάσεων τὴν ὅλην ἱστορίαν τῶν Ἑλληνιστικῶν χρόνων ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτῆς ἔννοιαν. Διὰ τῆς ἐκδόσεως σειρᾶς ὀστράκων καὶ παπύρων προπαρασκεύασε τὸ πολύτιμον αὐτοῦ σύγγραμμα *La vie municipale dans l'Égypte romaine* (1911), εἰς τὸ ὁποῖον ἠκολούθησε μετὰ τινα ἔτη ἄλλο σπουδαῖον ἔργον, *L'impérialisme macédonien et l'hellénisation de l'Orient* (1926), ἐν ᾧ συγχρόνως ἐδημοσιεύοντο πολλὰ αὐτοῦ πραγματεῖαι εἰς τὰ εἰδικὰ ἐπιστημο-

νικὰ περιοδικά, τὴν τε *Revue égyptologique* καὶ τὴν *Revue de philologie*, συνειργάσθη δὲ καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ δημοσιεύματι: *Les premières civilisations*.

Ὁ Jouguet παρὰ ταῦτα ηὔτύχησε νὰ σχηματίσῃ ἀξιόλογον χορείαν μαθητῶν διδάξας εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Λίλλης καὶ τῶν Παρισίων, ἔπειτα δὲ καὶ ὡς διευθυντὴς τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀνατολικῆς Ἀρχαιολογίας ἐν Καίρῳ, τελευταῖον δὲ καὶ ὡς καθηγητῆς τοῦ Αἰγυπτιακοῦ Πανεπιστημίου Fouad τοῦ Α' ἐν Καίρῳ, ὡσαύτως δὲ καὶ ὡς μορφωτικὸς σύμβουλος τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Γαλλικῆς Πρεσβείας. Προσφάτως εἶχεν ιδρύσει ἐν Ἀλεξανδρείᾳ «Διεθνὲς Ἰνστιτούτον Ἑλληνιστικῶν ἐρευνῶν», τοῦ ὁποίου, παρ' ὄλον τὸ βάρος τῶν ἐτῶν, εἶχεν ἀναλάβει τὴν προεδρίαν παραμείνας οὕτω πιστὸς μέχρι θανάτου εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἀγῶνα, ὡς ἄξιος ἐκπρόσωπος τῆς ἀποστολῆς τοῦ πνεύματος. Ἡ πατρις του εἶχε πρὸ πολλοῦ καταλέξει αὐτὸν εἰς τὰ τακτικὰ μέλη τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας, ἡ δὲ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία εἶχεν ὀνομάσει αὐτὸν ἐπίτιμον σύμβουλον τιμῶσα καὶ τὸν ἐπιφανῆ ἄνδρα καὶ ἑαυτήν.

Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐταίρων ἀπέθανον κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος:

1. Ὁ Πρωθυπουργὸς Θεμιστοκλῆς Σοφοῦλης μετ' εὐρείας ἐν Γερμανίᾳ σπουδὰς ἐν τῇ κλασσικῇ ἀρχαιολογίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐποδηγετήθη ὑπὸ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀρχαιολόγου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μονάχου Ἑρρίκου Brunh, ἀναγορευθεὶς καὶ διδάκτωρ δι' ἀρχαιολογικῆς πραγματείας περὶ τῆς παραστάσεως τοῦ Ἅδου ἐν τῇ τέχνῃ (*Hades in der Kunst*), ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐγένετο ὑφηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐνεκαίνισε δὲ τότε τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Μεσσήνης καὶ ἔγραψε μακρὰν πραγματείαν περὶ τοῦ Ἀττικοῦ ἀρχαικοῦ ἐργαστηρίου. Μετὰ τινὰ ἔτη μεταβὰς εἰς τὴν ἰδιαιτέραν αὐτοῦ πατριδα Σάμον ἀπεμακρύνθη τῶν ἀρχαιολογικῶν του μελετῶν καὶ ἀναμιχθεὶς εἰς τὰ δημόσια πράγματα μετέστη ἔκτοτε ὀριστικῶς εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς Σάμου πρῶτον καὶ ἔπειτα τῆς Ἑλλάδος, ὅπου ἐπανῆλθε διωκόμενος ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως



διὰ τὴν πατριωτικὴν του ἐν τῇ ἡγεμονίᾳ τῆς Σάμου δρᾶσιν, διὰ τὴν ὁποίαν μάλιστα κατεδικάσθη ἔπειτα ἐρήμην εἰς θάνατον. Πολιτευθεὶς ἐν Ἀθήναις καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Σάμου καὶ ἐν Σάμῳ ὁ Θεμιστοκλῆς Σοφούλης ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὕπατα τοῦ κοινοβουλευτικοῦ βίου ἀξιώματα ἀναδειχθεὶς καὶ ὑπουργὸς καὶ γενικὸς διοικητὴς Μακεδονίας καὶ πρόεδρος τῆς βουλῆς καὶ πρωθυπουργός, διακριθεὶς δὲ πρὸς ἄλλοις καὶ διὰ τῆς καλλιπευῶς αὐτοῦ εὐφραδείας, πρὸς ἣν ἔφερον αὐτὸν ἡ βαθεῖα φιλολογικὴ του μόρφωσις καὶ ἡ ἀριτία ἀρχαιολογικὴ του προπαιδεία ὡς καὶ ὁ καθ' ὅλου ἀνθρωπιστικὸς του ἐξοπλισμός.

Ἐν τῇ δίνῃ τοῦ πολιτικοῦ βίου καὶ τῶν πολιτικῶν ἀντιθέσεων εἶναι φυσικόν, ὅπως τὰ πολιτικὰ πρόσωπα ὑφίστανται τὸν ἀντίκτυπον τῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν γεγονότων εἴτε εὐτυχῶν εἴτε δυσμενῶν. Ὁ θάνατος διαλύει τὴν ἀχλὺν τῶν συναισθηματικῶν κρίσεων καὶ ἐπιτρέπει τὴν ψύχραιμον ἱστορικὴν ἐκτίμησιν τῶν πράξεων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν. Ἄν καὶ εἴμεθα δὲ ἀκόμη χρονικῶς πολὺ πλησίον πρὸς τὸν ἐκλιπόντα πολιτικόν, τοῦτο τοῦλάχιστον δυνάμεθα νὰ διαστώσωμεν ὅτι ὁ Θεμιστοκλῆς Σοφούλης ὑπῆρξεν ἐθνικὸς καὶ πατριωτικώτατος ἀνὴρ.

10. Ὁ Γεώργιος Στρέϊτ ἀνῆκων καὶ αὐτὸς εἰς τὴν χορείαν τῶν ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης ἀφορμηθέντων πολιτικῶν ἀνδρῶν, προσήνεγκεν ὑψίστας ὑπηρεσίας καὶ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ πρὸς τὸν δημόσιον βίον τῆς πατρίδος ἡμῶν.

Διατελέσας ἐπὶ μακρὸν Καθηγητὴς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῶν Ἀθηνῶν ὁ Γεώργιος Στρέϊτ ἐλάμπρυνε τὴν εἰδικότητα ταύτην καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τῆς ἐρεῦνης του, ταχέως δὲ τὸ ἐπιστημονικὸν αὐτοῦ κῦρος ἐξῆλθε τῶν ὁρίων τῆς ἡμετέρας χώρας καὶ προσεπόρισεν εἰς αὐτὸν ἐξέχουσαν θέσιν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐπιστήμῃ. Παρ' ἡμῖν ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τοῦ ἰδιωτικοῦ διεθνoῦς δικαίου, τοῦ ὁποίου ἀφῆκε καὶ ἐμβριθέστατον σύγγραμμα. Τὰ πρὸς τιμὴν αὐτοῦ δημοσιευθέντα «Σύμμικτα Γ. Στρέϊτ» εἰς δύο τόμους, περιέχοντα ἐπιστημο-

νικὰς πραγματείας τῶν πλείστων κορυφαίων ξένων διεθνολόγων, μαρτυροῦσι περὶ τῆς παγκοσμίου ἀναγνωρίσεως τῆς ἐπιφανοῦς θέσεως τοῦ ἀνδρός.

Τὴν εὐρύτητα τοῦ ἐθνικοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ Γεωργίου Στρῆϊτ μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἐνεργὸς ἀνάμιξις αὐτοῦ εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἐταιρείας ἡμῶν ὡς μέλους τοῦ Συμβουλίου.

Μὲ τοιοῦτον ἐπιστημονικὸν καὶ ἠθικὸν ὄπλισμὸν ὁ Γεώργιος Στρῆϊτ εἰσῆλθεν εἰς τὸν δημόσιον βίον τῆς χώρας καὶ ἐγένετο καὶ πρεσβευτὴς καὶ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ἐν περιστάσει ἐξαιρέτως κινδυνώδει διὰ τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν πράγματα, ἐπέδειξε δὲ καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἀκλόνητον πατριωτισμὸν καὶ νομιμοφροσύνην, ἀνταξίαν ἀπόρροιαν τῆς ἀνωτέρας αὐτοῦ παιδείας καὶ τοῦ ὑπερόχου ἐπιστημονικοῦ του ἤθους. Μετὰ διπλῆν ἐξορίαν καὶ μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἡρεμίας τοῦ ἐθνικοῦ βίου ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ ἐγκατεστάθη καὶ πάλιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ διήγαγεν ἡσυχος τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς του, ἀπέχων πάσης ἀναμίξεως εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἐπιστήμην, παρὰ τῆς ὁποίας μόνον τιμὰς συνεχόμισεν, οὐδεμίαν δ' ἀπεκόμισε πικρίαν. Οὕτω δὲ ἐσβέσθη ἡρέμα ἐξαίρετος ἐθνικὸς ἀνὴρ, κατὰ δὲ τοὺς τρόπους ἀληθῆς εὐπατρίδης, ἔχων ἡσυχον τὴν συνείδησιν ὅτι ἐπέτελεσε πλήρως τὸ πατριωτικὸν αὐτοῦ καθήκον.

**3.** Ὁ Λουκάς Κανακάρης Ροῦφος ὁ μελίχιος πολιτικὸς καὶ εὐσυνείδητος πατριώτης, ζήσας καὶ αὐτὸς κατὰ τὴν παρῳχημένην ἐκείνην πολιτικὴν ταραχὴν τῆς πατρίδος, κατώρθωσε διὰ τῆς ψυχραιμίας καὶ τῆς ἡμερότητος τοῦ ἤθους νὰ ἀμβλύνη ἐκάστοτε τὰς ἀντιθέσεις καὶ τὰς ὀξύτητας, ἐν τέλει δὲ διὰ τῆς δραστηκῆς αὐτοῦ παρεμβάσεως νὰ ἀφανίσῃ ἐθνοφθόρους παρεξηγήσεις καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐθνικὴν γαλήνην.

Καὶ ὡς βουλευτὴς καὶ ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῆς παιδείας καὶ ὡς ἄλλων ὑπουργείων προϊστάμενος ὁ Ροῦφος ἔδειξεν ὅλην τὴν ἀξίαν τοῦ ἡπίου του χαρακτῆρος ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς πατρίδος καὶ ἐδίδαξε τὴν ὠφελιμότητα τῆς μετριοπαθείας κατὰ

τὰς περιπτώσεις τῆς ὀξύτητος τῶν πολιτικῶν παθῶν καὶ τῶν ἀτέγκτων ἀντιθέσεων. Διὰ τοῦτο ὁ μακαρίτης Ῥοῦφος ἐπεξητεῖτο συχνότατα ὡς πρόεδρος σωματείων καὶ συλλόγων, τῶν ὁποίων ἡ ἀποστολὴ εἶχε γενικώτερον ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Καὶ ἐν τῇ Ἀρχαιολογικῇ Ἐταιρείᾳ ὁ Ῥοῦφος ἐχρημάτισε πρόεδρος τῶν γενικῶν συνελεύσεων τῶν ἐταίρων, κατέλιπε δὲ ἀγαστὴν ἀνάμνησιν τῶν ἀρετῶν του.

4. Τὰ κενὰ τοῦ καταλόγου τῶν ἐταίρων ἐπληθύνθησαν καὶ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Νικολάου Μπέρτου, ἄλλοτε Ἐφόρου Ἀρχαιοτήτων καὶ τελευταῖον Διευθυντοῦ τῆς Ἐθνικῆς Πινακοθήκης, συγγραφέως μονογραφίας περὶ τοῦ Giotto καὶ ἄλλων μικροτέρων ἐργασιῶν.

5. Καὶ ὁ προῶρος ἀποθανὼν Ἀντιπρόεδρος τοῦ Νομικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους Δημήτριος Ἀποστολάκης († 22.6.49) ὑπῆρξεν ἐκ τῶν πιστῶν καὶ ἀφωσιωμένων φίλων τοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας ὡς καὶ

6. ὁ Γενικὸς Διευθυντὴς τῶν Δημοσίων Ἔργων Ἰωάννης Οἰκονόμου († 28.8.49), ἀμφότεροι μετὰ ζήλου ἐνισχύσαντες τὴν ἐθνικὴν ἀποστολὴν τοῦ ἡμετέρου ιδρύματος.

7. Τὸν πένθιμον κατάλογον κλείει ὁ γνωστὸς βιομήχανος Στυλιανὸς Μπαχαρίας, ἀνὴρ φιλοπόδοτος καὶ φιλόπατρις.

Ἡ ποικίλη σύνθεσις τοῦ καταλόγου τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐταιρείαν δεικνύει πόσον εἶναι αἰσθητὴ ὡς ἐθνικὴ ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ὥστε πάντες οἱ παράγοντες τοῦ τοῦ ἐθνικοῦ βίου νὰ ἀντιπροσωπεύωνται ἐν αὐτῇ.

Ἀναπληροῦν τὰ κενὰ τὸ Συμβούλιον ἐξέλεξε τακτικὸς ἐταίρους τῇ αἰτήσει των τοὺς κκ. Β. Καλλιπολίτην, Χαρ. Τζαννετάκην, Δημ. Θεοχάρην, Δ. Δημητρακάκην, καὶ Κ. Κτιστόπουλον.

Ἡ βιβλιοθήκη τῆς Ἐταιρείας ἐπλουτίσθη κατὰ τὸ διαρροῦσαν ἔτος 1949 διὰ 454 νέων τόμων προερχομένων ἐξ ἀγορᾶς (154), ἐξ ἀνταλλαγῆς (194) καὶ ἐκ δωρεᾶς (106). Ὁ εὐρύτερος

πλουτισμὸς τῆς μοναδικῆς ταύτης Ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς βιβλιοθήκης προσκρούει, ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἰς τοὺς ὑφισταμένους συναλλαγματικούς περιορισμούς, οἱ ὅποιοι ἐπιβραδύνουν τὸν ῥυθμὸν τῶν ἐκ τοῦ ἔξωτεροῦ ἀγορῶν.

Ἰκανῶς προήχθησαν τὰ δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας, οὕτω δὲ ἐξεδόθησαν :

α) Εἰς τόμος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος διὰ τὰ ἔτη 1945 - 1947.

β) Εἰς τόμος Πρακτικῶν διὰ τὰ ἔτη 1945 - 1948.

γ) Δύο τόμοι ἐν τῇ σειρᾷ τῶν αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας περιέχοντες πραγματείαν τοῦ Ἐφόρου κ. Νικ. Κοντολέοντος περὶ τοῦ Ἐρεχθείου ὡς οἰκοδομήματος χθονίας λατρείας καὶ πραγματείαν τοῦ Ἐφόρου κ. Φοίβου Σταυροπούλλου περὶ τῆς ἀσπίδος τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς ἀνελκυσθέντων ἀναγλύφων.

Ἐν προπαρασκευῇ δὲ εὐρίσκονται ἐπόμενοι τόμοι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος καὶ ἄλλα δημοσιεύματα

Εὐρισκομένη ἐν ποιᾷ τινι οἰκονομικῇ εὐχερείᾳ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία δύναται νὰ ἀποβλέπη αἰσιοδοξότερον πρὸς συνέχισιν ἐπιστημονικοῦ βίου ἀνταξίου πρὸς τὰ διαρρυσάντα ἑκατὸν δέκα τρία ἔτη, τὰ ὅποια ἀποτελοῦν ἐπίζηλον τίτλον διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς χώρας ἡμῶν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ὑφιστάμενον οἰκοδόμημα τῆς Ἑταιρείας καὶ ἰδίᾳ ἡ βιβλιοθήκη καὶ ἡ αἴθουσα καὶ ἄλλα βοηθητικὰ διαμερίσματα ἀποβαίνουν ὀσημέραι ἀνεπαρκέστερα πρὸς πλήρη ἀνταπόκρισιν εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ιδρύματος τὸ Συμβούλιον νομίζει ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς εὐρυτέρου μεγάρου, προπαρασκευάζει δὲ μετὰ περιεσκεμμένης μελέτης τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἀντλοῦσα, ὡς ἄλλος Ἄνταϊος, τὴν δύναμιν αὐτῆς ἐκ τῆς γῆς, ἀποβλέπει πρὸς τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ πατρίου ἐδάφους ὡς πρὸς θεμελιώδη προϋπόθεσιν τῆς ἐκτελέσεως τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς. Ἡ ἀποκάλυψις τῶν κρυπτομένων ἀρχαιολο-

γικῶν μνημείων ἀποτελεῖ ἐθνικὸν καθήκον, τὸ δὲ καθήκον τοῦτο οὐδέποτε παρέλιπεν ἡ Ἐταιρεία δι' ὅλου τοῦ μακροῦ αὐτῆς βίου. Τὴν θλιβερὰν διακοπὴν, ἡ ὁποία ἐπῆλθε διὰ τὰς ἀντιξόους ἐθνικὰς περιστάσεις, προσπαθεῖ ἡ Ἐταιρεία βαθμιαίως νὰ ἀναπληρώσῃ. Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος 1949 ἡ Ἐταιρεία ἠδυνήθη νὰ ἐργασθῇ εὐρύτερον ἀνασκαφικῶς, τοῦτο δὲ ὀφείλεται εἰς τὴν διὰ τῆς γενναίας πολεμικῆς προσπαθείας τοῦ ἔθνους ἐπιτευχθεῖσαν εἰρήνευσιν τῆς χώρας.

Αἱ γενόμεναι ἀνασκαφαὶ εἶναι αἱ ἐπόμεναι:

1. Ἐν Ἀθήναις ὁ ἀρχιτέκτων κ. Ἰω. Τραυλὸς ἐξετέλεσε καρποφόρους ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας παρὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον καὶ ἀμέσως πρὸς Β τοῦ περιβόλου αὐτοῦ.

Ἦδη κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας τοῦ ἔτους 1886 καὶ 1888 εἶχον ἀποκαλυφθῆ τὰ λείψανα ἐνὸς Ῥωμαϊκοῦ βαλανείου καὶ μιᾶς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν τότε, ὅπως ἡ χαρασσομένη λεωφόρος Βασιλίσσης Ὀλγας λάβῃ ταῦτα ὑπ' ὄψιν καὶ τεθῆ βορειότερον. Ἄλλ' ἡ ἀκριβεστέρα ἀνασκαφικὴ ἐρευνα τῶν λειψάνων καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ τούτων μελέτη δὲν ἐπεχειρήθη ἔκτοτε, ὥστε τὸ ἔργον τοῦτο ἀνελήφθη ὑπὸ τοῦ κ. Τραυλοῦ μόλις κατὰ τὸ ἔτος 1949. Συμπληροῦσα τὰς ἐργασίας τοῦ 1886 ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ παρελθόντος ἔτους διεπίστωσεν ὀριστικῶς τὴν ὑπαρξιν μεγάλης τρικλίτου βασιλικῆς, τῆς ὁποίας ἡ ἀψὶς καὶ τὸ ἀνατολικὸν τμήμα ἠδύνατο νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ ἐν τῷ σχεδίῳ τοῦ 1886. Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐρεῖπια τοῦ πλησίον τῆς βασιλικῆς ἀποκαλυφθέντος τῷ 1888 ἐκτεταμένου Ῥωμαϊκοῦ βαλανείου, ἐλάχιστα δὲ γνωστοῦ μέχρι σήμερον, διηκρίβωσεν ἀνασκαφικῶς ἡ νέα ἀνασκαφὴ, οὕτω δὲ δυνάμεθα σήμερον νὰ ἔχωμεν πλήρη εἰκόνα αὐτοῦ.

**Τὸ Βαλανεῖον.** Τοῦ βαλανείου εἶναι σήμερον ὄρατὰ καὶ προσιτὰ εἰς τὴν σχεδιάσιν καὶ μελέτην μόνον τέσσαρα (Α.Β.Δ καὶ Ε), τῶν λοιπῶν δὲ τεσσάρων (Γ.Ζ.Η. καὶ Θ), κατακαλυφθέντων πάλιν μετὰ τὴν πρώτην ἀνασκαφήν, εἶναι μὲν γνωστὸν τὸ διά-

γραμμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῶν λεπτομερειῶν καὶ δὴ τῶν ψηφιδωτῶν, διότι ἡ ἐκεῖ ὑπαρξίς μεγάλων δένδρων καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἐκ νέου ἀποκάλυψιν. Παρὰ ταῦτα εἶναι δυνατὴ ἡ γραφικὴ ἀναπαράστασις τοῦ ὅλου διαγράμματος καὶ ἡ ταύτισις τῶν διαφόρων αὐτοῦ μερῶν, οὕτω δὲ τὸ παρὰ τὸ Ὀλυμπιεῖον βαλανεῖον ἀποβαίνει σπουδαῖον μαρτύριον περὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι βαλανεῖων κατὰ τοὺς Ῥωμαϊκοὺς χρόνους, διότι εἶναι τὸ καλλίτερον παράδειγμα τῶν μέχρι σήμερον γνωστῶν ὁμοειδῶν οἰκοδομημάτων τῆς Ἑλλάδος.

Γενικῶς τὸ βαλανεῖον τοῦτο εἶναι ἀρίστης κατασκευῆς πλουσιωτάτη δὲ ἡ διὰ ψηφιδωτῶν καὶ πολυχρῶμων πλακῶν ἐπίστρωσις τῶν δαπέδων αὐτοῦ. Παρὰ τὴν ἀπὸ τῆς πρώτης ἀνασκαφῆς ἐπελθούσαν φθορὰν καὶ ἐνίοτε ὀλοσχερῆ καταστροφὴν μερῶν τινῶν τῶν ψηφιδωτῶν, τὰ περισωθέντα μαρτυροῦσι τὴν ἀρχικὴν λαμπρότητα.

Τὰ ὠραῖα σχέδια, τὰ ὁποῖα συνοδεύουσι τὴν ἔκθεσιν τοῦ κ. Τραυλοῦ, παρέχουσι πλήρη τὴν καλλιτεχνικὴν ἐντύπωσιν τοῦ οἰκοδομήματος καὶ ἐπιτρέπουσιν, ὅπως σχηματίσωμεν ἀρτίαν εἰκόνα τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ διαιρέσεως ἀπὸ τῆς εἰσόδου μέχρι τοῦ πέρατος τοῦ βαλανείου.

Ἡ ἔκθεσις τοῦ κ. Τραυλοῦ περιγράφει καὶ ταυτίζει τὰ διάφορα διαμερίσματα. Ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τοῦ βαλανείου ὁ μελετήσας αὐτὸ καταλήγει γενικῶς μὲν εἰς τὸν 2<sup>ον</sup> μ. Χ. αἰῶνα, ἀκριβέστερον δὲ εἰς τὰ ἔτη μεταξὺ τοῦ 124 καὶ 131 μ. Χ. ἦτοι μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς τελευταίας ἐπισκέψεως ἡ ἐπιδημίας τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ εἰς Ἀθήνας.

**Ἡ βασιλική.** Ἡ ἑξακρίβωσις τοῦ διαγράμματος τῆς βασιλικῆς προσέκρουσεν εἰς μεγάλας δυσχερείας διὰ τὴν πυκνὴν ἐκεῖ δένδροφυτείαν καὶ διὰ τὴν εἰς τοὺς μεταξὺ ἐλευθέρους χώρους ἀνόρουξιν καταφυγίων τάφρων μέχρι τοῦ βράχου. Ἐπίσης τὸ νότιον κλιπὸς τῆς βασιλικῆς ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπανευρεθῆ, ἅτε εὐρισκόμενον κάτωθεν τῆς ὁδοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ βόρειον πέρας τοῦ ναοῦ κατεστράφη προσφάτως κατὰ τὴν τοποθέτησιν καλωδίων τῆς ἠλεκτρικῆς Ἑταιρείας.

Παρά τὰς ἐκτεταμένους ταύτας καταστροφὰς ὁ κ. Τραυλὸς ἠδυνήθη διὰ δοκιμαστικῶν τάφρων νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸ διάγραμμα καὶ τὰς διαστάσεις τῆς βασιλικῆς.

Τὸ σχῆμα αὐτῆς εἶναι κανονικὸν ὀρθογώνιον μήκους 28 μ. καὶ πλάτους 13<sup>μ</sup>,20, διαιρούμενον διὰ τοίχου ἐγκαρσίου εἰς τὸν νάρθηκα, πλάτους 2<sup>μ</sup>.60, καὶ εἰς τὸν ἐκ τοῦ ὑπολοίπου χώρου ἀποτελούμενον κυρίως ναόν. Ὁ κυρίως ναὸς διαιρεῖται διὰ κιονοστοιχιῶν εἰς τρία κλίτη, τῶν ὁποίων τὸ μεσαῖον εἶναι πλατύτερον καὶ καταλήγει πρὸς Α εἰς ἰσοπλατῆ ἀψίδα. Τὸ ἀσύνηθες μέγεθος τῆς ἀψίδος δικαιολογεῖται ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ λεγομένου θριαμβευτικοῦ τόξου κατὰ τὴν χορδὴν αὐτῆς.

Ἡ τοιαύτη κατασκευὴ τῆς ἀψίδος δὲν ἀπαντᾷ εἰς τὰς μέχρι σήμερον γνωστὰς βασιλικὰς τῆς ὑπολοίπου Ἑλλάδος, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰς Ἀθηναϊκὰς, τῶν ὁποίων εἶναι πρόχειρα 4-5 παραδείγματα. Κατὰ τὰ ἄλλα ἢ βασιλικὴ τοῦ Ὀλυμπείου ἀκολουθεῖ τὸν τύπον τῶν ἀπλῶν Ἑλληνιστικῶν βασιλικῶν.

Οἱ τοῖχοι τῆς βασιλικῆς εἶναι κατεσκευασμένοι ἐξ ἀργῶν λίθων, ὀπτοπλίνθων καὶ μεγάλων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ κατεστραμμένου ἤδη τότε Ὀλυμπείου, ὡς καὶ πολλῶν ἐνεπιγράφων βάθρων, πάντων συγκεκρατημένων δι' ἀφθόνου κονιάματος ἀσβέστου καὶ ἄμμου.

Ἐκ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ Ὀλυμπείου ἰδίως τὰ τεμάχια μεγάλων φατνωμάτων καὶ τὰ τεμάχια μεγάλων μαρμαρίνων δοκῶν παρέχουν μεγάλην βοήθειαν πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς φατνωματικῆς διατάξεως τοῦ ναοῦ τοῦ Διός.

Τὸ δάπεδον τῆς βασιλικῆς ὑπολογίζεται πολὺ ὑψηλότερον τῆς σημερινῆς ὁδοῦ.

Τὸ μνημονευθὲν πρότερον βαλανεῖον φαίνεται ὅτι ἐξηκολούθησε λειτουργοῦν καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς βασιλικῆς, σχετισθὲν μάλιστα πρὸς ταύτην καὶ μετατραπὲν εἰς ἀγίασμα ἐν τῷ ἡμικυκλικῷ αὐτοῦ νυμφαίῳ, πιθανῶς δὲ εἰς βαπτιστήριον ἐν τῷ ὀκταγώνῳ αὐτοῦ διαμερίσματι.

Τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου τῆς βασιλικῆς



οὐδὲν σχεδὸν δεῖγμα διεσώθη πλὴν ἐλαχίστων τινῶν μελῶν μετὰ πιθανότητος ἀπονεμομένων εἰς τὴν βασιλικήν.

Κατὰ ταῦτα ἡ χρονολογία τοῦ ναοῦ ὀφείλει νὰ βασισθῇ εἰς ἄλλας ἐνδείξεις. Τεμάχιά τινα ἀγγείων, εὐρεθέντα εἰς ἀβαθῆ λάκκον ἀνάγονται εἰς τὸν 5<sup>ον</sup> μ.Χ. αἰῶνα καὶ δὴ περὶ τὸ τέλος αὐτοῦ. Τότε ἄρα ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 6<sup>ου</sup> αἰῶνος ὀφείλει νὰ τεθῇ ἡ ἀνεγερσις τοῦ ναοῦ. Τάφοι εὐρεθέντες ἐντὸς τοῦ ναοῦ ἀνήκουσιν εἰς τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς χρόνους, ὅτε καθιερώθη τὸ ἔθιμον τῆς ταφῆς ἐντὸς τῶν ναῶν. Μέχρι τότε ἐπομένως ἐσφύζετο ἡ βασιλική. Ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων εἰκάζεται ὑπὸ τοῦ κ. Τραυλοῦ ὅτι ὁ ναὸς κατεστράφη πολὺ πρὸ τοῦ 14<sup>ου</sup> αἰῶνος.

Ὡς πρὸς τὸν ἐν αὐτῇ τιμώμενον ἅγιον ὁ κ. Τραυλὸς συνδυάζων τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' (1209) πρὸς τὸν Λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν Βεράρδον, ἔνθα ἀναφέρεται ναὸς Beati Niccolai de Columnis, πρὸς τὸν ἐν ἔτει 1178 ἐκφωνηθέντα λόγον τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου εἰς τὸν ἅγιον ἱερομάρτυρα Λεωνίδην, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν στύλων εἶναι ἡ βασιλικὴ τοῦ Ὀλυμπίου.

**2.** Κατὰ τὴν παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν τοῦ Ἰλισσοῦ ὁ Ἔφορος κ. Ἐμμ. Χατζηδάκης προέβη εἰς ἐρεῦνας λεπτομερειῶν τινῶν πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ σχεδίου.

**3.** Ἐν τῇ Μονῇ Καισαριανῆς ὁ Ἔφορος κ. Χατζηδάκης κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν συντηρήσεως ἀπεκάλυψεν εὐμεγέθη ὑπόγειον καμαροσκέπαστον αἵθουσαν (5<sup>μ</sup>,30×3<sup>μ</sup>, ὕψους 2<sup>μ</sup>,30), ἔχουσαν πρὸ τῆς τοξοτῆς εἰσόδου (πλ. 1<sup>μ</sup>,20 καὶ ὕψ. 2<sup>μ</sup>.) αὐτὴν ἐκτεταμένην εἰς βάθος 3<sup>μ</sup>,85 ὑπὸ τὴν σιάθμην τοῦ σημερινοῦ περὶ τὸν ναὸν χώρου. Ἡ ἀμελής κατασκευὴ τοῦ κτίσματος τάσσει αὐτὸ εἰς τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, ἡ δὲ ἀνεύρεσις ἀφθόνων ὀστῶν κατὰ τὸ κατώτατον στρώμα τῆς γομώσεως πείθει ὅτι πρόκειται περὶ παλαιοῦ ὀστοφυλακίου, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἐχρησιμοποιήθη καὶ

πρὸς ἀπόρριψιν παντὸς ἀχρήστου πράγματος διὰ τινος καταπακτῆς εὐρισκομένης ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ ναοῦ.

**Β.** Κατὰ τὰς ἐργασίας ἀποχωματώσεως τοῦ ἔξωθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος χώρου τοῦ ναοῦ εὐρέθη τοῖχος ἐκ μεγάλων ἀργῶν λίθων, τοῦ ὁποίου ἡ παρακολούθησις ἀπεκάλυψε συγκρότημα τοίχων ἀποτελούντων τὰ θεμέλια οἰκοδομήματος προηγηθέντος τοῦ ναοῦ τοῦ 11<sup>ου</sup> αἰῶνος. Τίνος ἀκριβῶς χρονολογίας εἶναι τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἶναι πρόωρον ἀκόμη νὰ καθορισθῇ διὰ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μέχρι τοῦδε ἀνευρεθέντων στοιχείων, δὲν ἀποκλείεται δὲ νὰ εἶναι τοῦτο παλαιοχριστιανικόν. Ἡ διαπίστωσις αὕτη ἐπαφίεται εἰς τὴν μέλλουσαν συνέχειαν τῆς ἐρεῦνης, θὰ εἶναι δὲ σημαντικὸν κέρδος ἐπιστημονικόν, ἐὰν βεβαιωθῇ ἡ ὕπαρξις παλαιοχριστιανικῆς Καισαριανῆς.

**4.** Κατὰ τὴν ἀνατολικὴν κλιτὸν τοῦ Κεντρικοῦ Ὑμηττοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Προφήτου Ἡλία ὁ Ἔφορος κ. Ν. Κοτζίτσιας διεξήγαγεν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ ὑπὸ Πausανίου (I, 32,2) ἀναφερομένου ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Προοψίου. Ἐντὸς μεγάλου περιβόλου ἐκ μεγάλων ἀργῶν λίθων, περικλείοντος κοιλάδα ἐκτάσεως 35 περίπου στρεμμάτων, σφρζομένου δὲ κατὰ διαστήματα καὶ παρεμφεροῦς πρὸς πελασγικὸν τεῖχος, ἀνεκαλύφθησαν τὰ λείψανα ἀρχαίου ναοῦ. Τὰ ἀνευρεθέντα στοιχεῖα τοῦ ναοῦ τούτου ἀποδίδουσι κτίσμα πλάτους 7 μ. καὶ μήκους 16 μ. Ὁ ναὸς ἦτο δωρικὸς ἀμφιπρόστυλος τετράστυλος, τοῦ ὁποίου τέσσαρες σπόνδυλοι, ὧν ὁ εἷς κατὰ χώραν, εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν. Οἱ σπόνδυλοι τῶν κίωνων εἶναι ἀνισοῦψεῖς, ἡμειωρασμένοι, τινὲς ἔχοντες περὶ τὸ μέσον ἀγκῶνας, πάντες δὲ ἐξ ἐπιχωρίου λίθου καί, κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀνασκάψαντος, ἄλλοι μὲν τετράγωνοι, ἄλλοι δὲ ὀρθογώνιοι. Οἱ μὲν τετράγωνοι ἀνήκον εἰς τὴν δυτικὴν πλευράν, οἱ δὲ ὀρθογώνιοι εἰς τὴν ἀνατολικήν. Κιονόκρανα ἀναλόγου σχήματος δωρικὰ εὐρίσκονται ἐνφοδομημένα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Προφήτου Ἡλία. Ὡσαύτως ἐνφοδομημένα εὐρέθησαν μία τρίγλυφος καὶ πῆλινα τεμάχια γείσου

μετ' ἔγχρωμου διακοσμῆσεως, ὡς καὶ κεραμίδες διαφόρου διαμορφώσεως. Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων εὐρημάτων συνάγεται ὅτι ὁ μὲν περίβολος ἀνήκει εἰς τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ὁ δὲ Ἑλληνικὸς ναὸς ἀνηγέρθη, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ἀνασκάψαντος, περὶ τὸ τέλος τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος, ἀλλ' ὑπέστη ἐπισκευὰς μέχρι τῶν Ῥωμ. χρόνων. Κατὰ τοὺς χριστιανικοὺς χρόνους ὁ ναὸς μετετρέπη εἰς ἐκκλησίαν, ἣ ὁποία ἔπειτα κατεστράφη, παρ' αὐτὴν δὲ ἀρχομένου τοῦ 16<sup>ου</sup> αἰῶνος ἀνηγέρθη ἡ νῦν σωζομένη ἐκκλησία τοῦ Προφήτου Ἡλίας ὡς καθολικὸν μοναστηρίου.

Οὐδεμία ἀρχαία ἐπιγραφή ἀνευρέθη πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς λατρευομένης ποτὲ ἐκεῖ θεότητος, ἐν ᾧ εὐρέθησαν ἱκανὰ ὄστρακα ἀγγείων μέχρι καὶ τῶν Ῥωμ. χρόνων, ἀλλ' οὐδὲν προϊστορικόν.

5. Εἰς τὴν Βραυρῶνα τῆς Ἀττικῆς ἐξηκολούθησε τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν τῆς Ἐταιρείας ὁ Ἔφορος κ. Ἰω. Παπαδημητρίου καὶ προήγαγεν αἰσθητῶς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ σημαντικοῦ ἱεροῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος.

Δυστυχῶς ὀλόκληρος ἡ ἀνωδομία τοῦ ναοῦ πλὴν μικροῦ μέρους τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ τοῦ νοτίου κρηπιδώματος ἔχει καταστραφῆ, ὥστε εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ἀνακτήσωμεν τὸ διάγραμμα τοῦ ναοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς θεμελιώσεως ἐκ μικρῶν ἀργῶν λίθων.

Διὰ τῶν ὑπολογισμῶν τούτων καθωρίσθη μετὰ πιθανότητος ὁ σηκὸς ἔχων πλάτος μὲν 10<sup>μ</sup>,35, μῆκος δὲ 19<sup>μ</sup>,90. Ὁ ναὸς εἰκάζεται ὅτι ἦτο πρόστυλος περιελάμβανε δὲ πρόναον, κυρίως σηκὸν καὶ ἄδυτον, χωριζόμενον ἀπὸ τοῦ κυρίως σηκοῦ διὰ παχυτάτου τοίχους πλ. 1,40. Ὁ σηκὸς διηρεῖτο διὰ κιονοστοιχιῶν ἢ τοίχων εἰς τρία κλίτη, τῶν ὁποίων τὸ μεσαῖον ἦτο διπλασίου πλάτους (2,80) τῶν πλαγίων. Δύο ἐφθαρμένοι σπόνδυλοι δωρικοί, εὐρεθέντες ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ, καθορίζουσι τὸν ῥυθμὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ περισσότεραι λεπτομέρειαι δὲν εἶναι ἀκόμη γνωσταί.

Παρὰ τὸν ναὸν ἐξηρευνήθη περαιτέρω τὸ βόρειον ἀνάλημμα μέχρι τῆς τετάρτης εἰς βάθος βαθμίδος ἦτοι ὅσον ἐπέτρεπον τὰ ἐκεῖ ἀναβλύζοντα ὕδατα.

Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τμήμα τοῦ ἀναλήμματος ἀνεσκάφη μέχρι μήκους 27 περίπου μέτρων, ὅπου τοῦτο τερματίζεται, διότι τὸ ὑπόλοιπον μέρος ἔχει ἀφαιρεθῆ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ ἀγροῦ. Δύναται ὅμως νὰ ὑπολογισθῆ τὸ ἀρχικὸν μήκος ἐξ ἄλλων ἐνδείξεων, ἐξ ὧν συμπεραίνεται ὅτι πάντα τὰ ἀναλήμματα ταῦτα καθώριζον τὴν ἔκτασιν τοῦ ὅλου τεμένους τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, τὸ ὁποῖον εἶχε, πιθανῶς, μήκος ἑκατὸν Ἀττικῶν ποδῶν (0<sup>μ</sup>.296).

Παρὰ τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ ναοῦ εὐρέθη γῶρος περιφρακτος διὰ μεγάλων πωρίνων λίθων, ὁ ὁποῖος ἀνασκαφῆς ἀπέδωκεν ἀποθέτην περιέχοντα πλῆθος ὀστράκων ἀγγείων γεωμετρικῶν, μικρῶν ἀναθημάτων δακτυλίων χαλκῶν καὶ ἐπιχρύσων, δακτυλιολίων κ.ἄ. σκοπίμως, προφανῶς, ἐκεῖ συγκεντρωθέντων ὡς λειψάνων παλαιότητας λατρείας.

Εἰς ἀπόστασιν 8<sup>μ</sup>,70 ἀπὸ τῆς ΝΑ ταύτης γωνίας, ἀπεκαλύφθη λαξευτὴ ἀνωφέρεια τοῦ βράχου, ἀποτελοῦσα τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κεκλιμένον δρόμον τῆς παναρχαίας ἀκροπόλεως τὸν ὀδηγοῦντα πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου. Μετὰ τὴν κοπιώδη ἀπομάκρυνσιν καταπεσόντων βράχων ἀνεσκάφη ὑπ' αὐτοὺς ἱερὰ οἰκία ἢ θησαυρός, μήκους ἐσωτ. 7<sup>μ</sup>,75 καὶ πλάτους 4<sup>μ</sup>,45, τοῦ ὁποῖου σφύζονται οἱ ὀρθοστάται ἐκ πώρου (μήκους 1<sup>μ</sup>,25 καὶ πλ. 0,48). Τὸ ἐσωτερικὸν εὐρέθη πλήρες ἐκ χώματος ἐρυθρωποῦ, προερχομένου ἐκ τῶν διαλυθεισῶν πλίνθων τῆς ἀνωδομίας τοῦ κτίσματος. Τὸ κτίσμα ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἀνίσων διαμερισμάτων. Τὸ ἐσώτερον τὸ καὶ μεγαλύτερον, κατὰ τὸ κέντρον περίπου αὐτοῦ (2,35 × 1,25) παρέσχε χώματα μελανὰ ἐκ καύσεως, προερχόμενα ἐκ τῆς ἐστίας τοῦ οἰκοδομήματος.

Εἰς ἀπόστασιν 25 περίπου μέτρων πρὸς Β τοῦ ἀναλήμματος ἡ ἀνασκαφὴ διεπίστωσε τὴν ὑπαρξιν κιονοστοιχίας στωικοῦ οἰκοδομήματος μετὰ μαρμαρίνου στυλοβάτου, διατηροῦντος μάλιστα εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν μέρος ἀνεπάφους τοὺς κίονας κατὰ χώραν, διότι κατεχώσθησαν οὗτοι ὑπὸ τοῦ πλημμυρήσαντος Ἐρασίνου ποταμοῦ. Οἱ σπόνδυλοι εἶναι πώρινοι, τὰ δὲ κιονόκρανα μαρμάρινα τοῦ τέλους, πιθανῶς, τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος. Κινητὰ εὐρήματα ἦσαν

πολλά, γλυπτὰ τε καὶ πῆλινα καὶ τεμάχια ἐνεπιγράφων στηλῶν, μεταξὺ δὲ τούτων ἐξαίρονται μικρὰ ἀναθηματικά ἀγαλμάτια, κεφαλὴ γυναικὸς τοῦ Φειδιακοῦ κύκλου, λύχνος μαρμαρίνος μετὰ τριῶν λεοντοκεφαλῶν, ἴσως ἀνατολικῆς προελεύσεως, τοῦ 6<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος. Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αἱ πλεῖσται εἶναι κατάλογοι ἀναθημάτων γυναικείων ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων εἰς τὴν Ἄρτεμιν, τὰ ὅποια μετακομιζόμενα πρὸς φύλαξιν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν κατεγράφοντο καὶ ἐκεῖ εἰς στήλας κατὰ τὴν αὐτὴν σειρᾶν, ὡς ἀποδεικνύεται διὰ τῶν εὐρεθειῶν σχετικῶν ἐπιγραφῶν.

Ὡσαύτως εὐρέθησαν πλείονα ὄστρακα ἀγγείων καὶ δὴ τοῦ ἐρυθρομόρφου ῥυθμοῦ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος φέροντα τὴν ἀναθηματικὴν ἐπιγραφὴν ἱερὸν ἢ ἱερά, Ἄρτεμιδος. Ἐπὶ τεμαχίου λευκῆς κύλικος ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα τοῦ ἀγγειογράφου Ἐρμώνακτος.

**6.** Ἐν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ τῆς Ἐπιδαύρου ἐξηκολούθησεν ὁ Ἔφορος κ. Ἰω. Παπαδημητρίου τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ Ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα.

Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ἐξεκαθαρίσθη ὀλόκληρος ὁ πρὸς βορρᾶν τοῦ ναοῦ χῶρος ἤτοι ὀλόκληρος ἡ ἐπίπεδος ἐπιφάνεια τοῦ λόφου ἀπὸ τοῦ ἀναλήμματος μέχρι 10 μέτρων πρὸς δυσμᾶς, ὅπου πλὴν τῆς βαθείας ἐπιχώσεως εἶχον συσσωρευθῆ καὶ τὰ χῶματα τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1896. Εὐρέθησαν δὲ ἐκεῖ καὶ ἄλλα μέλη τοῦ ναοῦ καὶ δὴ τοῦ θριγκοῦ αὐτοῦ, τὸ κατώτερον μέρος μαρμαρίνου γυναικείου ἀγάλματος, ἔχοντος ἠνεμωμένον τὸ ἱμάτιον, προερχομένου δέ, πιθανῶς, ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων, τῆς αὐτῆς τεχνοτροπίας πρὸς τὴν πέρυσιν εὐρεθειῶσαν κεφαλὴν, ἴσως ἀνήκουσαν εἰς αὐτό.

Ἐπίσης ἀνεσκάφη τὸ «ἀνάλημμα» μέχρι καὶ τῆς ΒΔ αὐτοῦ γωνίας εἰς μῆκος 10 μέτρων. Τὸ πάχος τοῦ ἀναλήμματος εἶναι 2<sup>μ</sup>, 30, ἡ δὲ οἰκοδομία ἰσοδομικὴ ἀποτελουμένη ἐκ μεγάλων πωρῶν δόμων, ἐχόντων τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν ἐπιμελῶς ἐξεργασμένην μετὰ περιτενείας κατὰ τοὺς ἄρμούς. Τὸ μέγιστον ὕψος τοῦ ἀναλήμματος εἶναι ἑπτὰ μέτρων. Μολονότι δὲ τὸ πάχος τῶν τοίχων

δεικνύει τὸν ἀναλημματικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, δὲν ἀποκλείεται ὅτι ἐντὸς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ἀνεχομένου χώρου ὑπῆρχον αἱ ἀρχαιότεραι κατοικίαι τῶν ἱερέων, τὰ ὑπὸ τῶν ἐπιγραφῶν λεγόμενα « ἐπὶ τοῦ Κυνὸς (Κυνορτίου) σκανάματα ».

Σκοπὸς πρὸς τούτοις τοῦ ἀναλήμματος τούτου ἦτο ὅπως συγκρατήσῃ τὴν τέφραν τοῦ ἀρχαιοτέρου μεγάλου βωμοῦ τοῦ ἀναφερομένου ὑπὸ τοῦ Ἰσύλλου ἐν τῷ εἰς Ἀσκληπιὸν Ὑμνῳ (IG IV 1<sup>2</sup>, 128,28), διότι ἀθρόα τέφρα εὐρέθη καὶ ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν καὶ κάτωθεν τοῦ ἀναλήμματος. Ἐντὸς δὲ τῶν μελανῶν χωμάτων εὐρέθησαν πλεῖστα ἀγγεῖα, περὶ τοὺς χιλίους κοτυλίσκοι, ἀλάβαστρα καὶ ἄλλα ἀγγεῖα κατὰ τὸ πλεῖστον Κορινθιακά, ἀλλὰ καὶ Ἀττικὰ καὶ ἄλλων τύπων καὶ τεμάχια δύο μεγάλων ἐρυθρομόρφων κρατήρων τῶν μέσων τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος. Σημαντικὸν εἶναι ὅτι εὐρέθησαν καὶ τεμάχια τινὰ Μυκηναϊκῶν ἀγγείων μαρτυροῦντα τὴν ἀρχαιότητα τῆς λατρείας τοῦ Μαλεάτα, ἡ ὁποία συνδεθεῖσα ὕστερον πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπεσκιάσθη βραδύτερον ὑπὸ τῆς λατρείας τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Ὁ ἀκριβὴς καθορισμὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐσωτερικῶς εἶναι δυσχερὴς διὰ τὴν ἀποσάθρωσιν τῶν λίθων τῶν πωρίνων, συνηθεστάτην ἐν Ἐπιδαύρῳ. Ἐκ τῶν ἐνδείξεων ὅμως τῆς θεμελιώσεως φαίνεται ὅτι ὁ ναὸς ἦτο τρίκλιτος, ὡς καὶ οἱ ναοὶ τῆς Θέμιδος, τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τῆς Ἀφροδίτης, ἀλλὰ κατὰ τι μεγαλύτερος τούτων μετρῶν 15<sup>μ</sup> × 8,40, ἀνήκων δέ, ὡς ἐκ τῆς κατασκευῆς συνάγεται, εἰς τὴν περίοδον μεταξὺ 370 καὶ 330 π.Χ.

Κατὰ τὰς ἐργασίας ταύτας ὁ κ. Παπαδημητρίου ἐξήτασε τὰ φαινόμενα λείψανα τῆς 3 περ. χιλιομέτρα ἀπεχούσης τοῦ Ἀσκληπιείου καὶ ἐπὶ λόφου κειμένης ἀρχαίας πόλεως Λήσσης (ΠΑΥΣ. II, 25,9), τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἀφετηρίαν τῆς λατρείας τοῦ Μαλεάτα καὶ ἀξίαν ὅπως τύχη ἀνασκαφικῆς ἐρεύνης.

7. Ἐν Κρήτῃ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Κνωσοῦ καὶ 4 χιλιομέτρα νοτιῶς τῆς κόμης Ἀρχανῶν παρὰ τὸ χωρίον Βαθύπετρο ἡ Ἑταιρεία ἀνέλαβεν ἀνασκαφὴν, τὴν ὁποίαν διεξήγαγεν ὁ Καθη-

γητῆς κ. Μαρινᾶτος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἐφόρου Κορήτης κ. Πλάτωνος.

Α. Κατὰ τὴν θέσιν Πίσω Λιβᾶδια ἀνεκαλύφθησαν τὰ λείψανα μεγάλου Μινωϊκοῦ μεγάρου, ἴσως τοῦ μεγίστου τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν, διαστάσεων τοῦλάχιστον 45<sup>μ</sup> × 35<sup>μ</sup>. Οἱ ἐξωτερικοὶ αὐτοῦ τοῖχοι εἶναι ψευδισοδομικῶς κατεσκευασμένοι ἐκ μεγάλων πελεκητῶν ὀρθογωνίων λίθων. Βιαία ἀρχικὴ καταστροφή καὶ διολίσθησις τοῦ ἀργιλλώδους ἐδάφους ἐπεσώρευσε πολλοὺς δόμους καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τοῦ μεγάρου.

Ἡ ἀνασκαφὴ περιορίσθη κατὰ τὴν πρώτην ταύτην περίοδον εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ οἰκοδομήματος, ἔνθα ἦτο ἡ πρόσοψις αὐτοῦ καὶ πρὸ αὐτῆς πλακόστρωτος, πιθανῶς, αὐλή, τῆς ὁποίας διατηρεῖται μικρὸν τμήμα καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐγκατάστασις ἐκθλίψεως γλεύκουσ ἢ ἐλαίου, συγκειμένη ἐξ ἐλλειψοειδοῦς πλακὸς μετὰ κοιλότητος καὶ ἐκροῆς καὶ ἐκ λεκανίδος ὑπὸ τὴν ἐκροὴν πρὸς συλλογὴν τοῦ ὑγροῦ. Παρὰ τὴν ἐγκατάστασιν εὐρέθη μέγας τριπτῆρ λίθος.

Ἐν τῷ τοίχῳ τῆς προσόψεως ὑπάρχει ὀρθογώνιος κόγχη, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας ὑπάρχουν λείψανα κτιστοῦ θρανίου κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Μαρινάτου πρόκειται περὶ σκοπιᾶς τοῦ ἐπόπτου τῆς συγκομιδῆς. Ὅντως δὲ παραπλευρῶς ἀνεσκάφη μέγα δωμάτιον ὑποστηριζόμενον ὑπὸ δύο πεσσῶν καὶ περιέχον δέκα ἐξ πίδαυς, ὕψους ἀνθρώπου, εὐρεθέντας κατὰ χώραν, τινὰς δὲ ἀθίκτους. Εἷς ἐξ αὐτῶν εὐρέθη περιέχων πληθώραν μικρῶν ἀγγείων, οἷα εὐρέθησαν καθ' ὁμάδας καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τῆς ἀποθήκης ταύτης.

Δοκιμαὶ εἰς ἄλλα σημεῖα τοῦ μεγάρου διεπίστωσαν τὴν ὑπαρξιν καὶ δευτέρου ὀρόφου ἐξ ὠμῶν πλίνθων. Ὁραῖα κονιάματα χρώματος ἐρυθροῦ, μέλανος, κυανοῦ, κιτρίνου, πρασίνου καὶ λευκοῦ, ἀλλ' ἄνευ ἀκόμη ἴχνους τοιχογραφιῶν, ἐκάλυπτον τοὺς τοίχους.

Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων μνημονευτέα εἶναι χαλκοῦν ἐγγχειρίδιον, λίθινοι λύχνοι, μεταξὺ δὲ τούτων εἷς τάσσειται μετὰ τῶν ὠραιοτάτων γνωστῶν, πῆλιναι ἀγνῦθες καὶ ἄφθονα τεμάχια Μινωϊκῶν ἀγγείων ἐκ τῶν ὁποίων συνάγεται ὅτι τὸ μέγαρον ἀνήκει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ λεγομένου ῥυθμοῦ τῆς χλωρίδος τῆς πρώτης



Ὑστερομινωϊκῆς περιόδου. Φαίνεται, κατὰ τὴν ἔκθεσιν, ὅτι τὸ μέγαρον ἐκτίσθη περὶ τὸ 1600 ἢ 1550 καὶ κατεστράφη περὶ τὸ 1500 π.Χ. κατὰ τὴν συνήθη μοῖραν τῶν Μινωϊκῶν μεγάρων.

**Β.** Μείζονα τοπογραφικὴν σημασίαν ἔχει ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Μαρινάτου διεξαχθεῖσα ἔρευνα κατὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ ὄρους Γιούχτα, τοῦ ἱεροῦ Μινωϊκοῦ ὄρους (Γιούχτας - Γιούκτας - Ἰυκτὸς-Ἰυττὸς) πρὸς ἀναζήτησιν τῆς Λυκάστου γνωστῆς ἤδη παρ' Ὅμηρον (Ἰλιάδ. Β), καταστραφείσης δὲ περὶ τὸ 185 π.Χ.

Ἐν θέσει Καρνάρι Μετόχι ὑπάρχει ἕκτασις ἐνὸς περίπου χιλιομέτρου καλυπτομένη ὑπὸ κερραμεικῆς Μινωϊκῆς, Γεωμετρικῆς καὶ Ἑλληνορρωμαϊκῆς. Μία σαρκοφάγος ΥΜ 3 ἀνευρέθη ἀρτία. Ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων ὑπάρχουν διάσπαρτοι πελεκητοὶ λίθοι ἐκ Μινωϊκῶν μεγάρων. Τὸ κέντρον τοῦ συνοικισμοῦ ἀπετέλει ἡ καὶ σήμερον σφζομένη ἀέναος κρήνη μετὰ γραφικῆς Ἐνετικῆς καμάρας. Εἰς μικρὰν δὲ ἀπόστασιν ἐπὶ τῆς ἀποτόμου κλιτύος τοῦ Γιούχτα ὑπάρχει καὶ ἀνευρέθη τὸ λαβυρινθῶδες ἱερὸν σπήλαιον τῆς πόλεως, σήμερον καλούμενον « Σπήλιος τοῦ Στραβομύτη », ὅπου συνελέγησαν ὄστρακα ἀγγείων ἀπὸ τῆς Μινωϊκῆς μέχρι τῆς Ἑλληνορρωμαϊκῆς περιόδου.

Ἐκ πάντων τούτων τῶν δεδομένων ὁ κ. Μαρινᾶτος συνάγει ὅτι τὰ ἐρευνηθέντα λείψανα ἀνήκουσιν εἰς τὴν Μινωϊκὴν καὶ Ὀμηρικὴν Λύκαστον, τὴν σταθερῶς ἀναφερομένην εἰς τοὺς γενεαλογικοὺς μύθους τῶν βασιλέων τῆς Κρήτης.

**β.** Ἐν Πανόρμῳ Μυλοποτάμου Κρήτης ὁ Ἔφορος κ. Νικόλαος Πλάτων συνεπλήρωσε κατὰ μῆνα Φεβρουάριον 1949 τὴν ἐν ἔτει 1948 ἀρξαμένην ἔρευναν τῆς παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς.

Διὰ τοῦ καθαρισμοῦ τῶν δαπέδων τοῦ αἵθριου καὶ τῶν παραρτημάτων του, διὰ τῆς ἐκκενώσεως τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αἵθριου ἀποκαλυφθείσης μεγάλῃς δεξαμενῆς καὶ διὰ τῶν ἐργασιῶν στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως δαπέδων καὶ τοίχων ὡς καὶ διὰ τῆς

περιφράξεως τοῦ ὅλου μνημείου ἐτερματίσθη ἡ ἔρευνα αὐτοῦ καὶ συνετελέσθη ἡ σχεδιογράφησις τῆς βασιλικῆς ταύτης τῆς Πανόρου μετ' ἀκριβεστέραν μελέτην τῶν λεπτομερειῶν, αἱ ὁποῖαι παρατηρήθησαν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν τελευταίων τούτων ἐργασιῶν καὶ περὶ τῶν ὁποίων διεξοδικῶς πραγματεύεται ἡ ὑποβληθεῖσα καὶ περαιτέρω δημοσιευομένη ἔκθεσις τοῦ ἀνασκάψαντος.

9. Ἐν Νάξῳ καὶ παρὰ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς ἐν θέσει Γκρόττα διεξήγαγεν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἐξ ὀνόματος τῆς Ἑταιρείας ὁ Ἔφορος Κυκλάδων κ. Νικόλαος Κοντολέων.

Ἡ ἔρευνα ἔφευεν εἰς φῶς προϊστορικὸν συνοικισμὸν ἀνήκοντα εἰς τὴν πρώτην Κυκλαδικὴν περίοδον. Ἐκεῖ πλησίον εἶχεν ἀνεύρει λείψανα προϊστορικὰ τῷ 1930 καὶ ὁ Γαβριήλ Welter.

Τὰ νέα εὐρήματα ἀποτελοῦνται ἐκ τμημάτων τριῶν προϊστορικῶν οἰκιῶν, αἱ ὁποῖαι τελευτοῦν εἰς τὴν θάλασσαν, ἡ ὁποία καὶ ἐδυσχέρανε πολὺ τὴν ἀνασκαφήν.

Οἱ τοῖχοι τῶν οἰκιῶν σφύζονται εἰς ὕψος 0,30 ἕως 1<sup>μ</sup>,10, εἶναι δὲ ἐκτισμένοι διὰ μικρῶν ἀργῶν λίθων συνδεδεμένων διὰ πηλοῦ. Τὸ διάγραμμα δὲν εἶναι ἀκόμη σαφές, ὅπωςδήποτε ὅμως κυριαρχεῖ ὁ τετράπλευρος, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐστηρῶς ὀρθογώνιος τύπος. Ἡ πληρέστερον ἀνασκαφεῖσα ἀνατολικὴ οἰκία ἔχει δύο ἄνισα διαμερίσματα, τῶν ὁποίων αἱ γωνίαι εἶναι ἀπεστρογγυλωμέναι. Ἡ ἐξωτερικὴ πλευρὰ ἀποτελεῖται ἐκ δύο λεπτῶν τοίχων, τὸ δὲ μεταξὺ τούτων κενὸν ἔχει πληρωθῆ διὰ χώματος. Παρατηρήθησαν ἀμφίβολα ἴχνη κατωφλίου θύρας.

Δυτικώτερον ἀπεκαλύφθησαν μέρη δύο οἰκιῶν χωριζομένων διὰ στενωτάτου διαδρόμου.

Τὰ κινητὰ εὐρήματα ἦσαν ἀγγεῖα ἐγγάρακτα ἢ μονόχρωμα μέλανα ἢ ἐρυθρὰ ποικίλων σχημάτων, πολλὰ δὲ ἀκέραια. Ἐπίσης λεπίδες ὀψιανοῦ ὡς καὶ μεγαλύτερα τεμάχια πρὸς ἐπεξεργασίαν.

Κατὰ τὸν ἄξονα τῶν τοίχων εὐρέθησαν δύο φρέατα, τῶν ὁποίων τὸ ἓν περιεῖχε πλῆθος ὀστράκων ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς μέχρι τῆς κλασσικῆς περιόδου.

Πέραν τῆς ομάδος ταύτης τῶν οἰκιῶν ἀνευρέθη οἰκοδόμημα μὲ παχύτερους τοίχους, τοῦ ὁποίου ἡ χρονολογία καθορίζεται ἐκ τῶν τεμαχίων ἀγγείων ὡς Μυκηναϊκή. Ἡ σημασία τῆς ἀνασκαφῆς ταύτης τῆς Νάξου ἔγκειται, ὡς τονίζει ὁ κ. Κοντολέων, εἰς τὸ γεγονός ὅτι πρῶτην φορὰν ἐρευνᾶται ἐπὶ τῶν Κυκλάδων ἐκτεταμένος προϊστορικὸς συνοικισμὸς μετὰ τὰ ἀσθενῆ ἔχνη, τὰ ὁποῖα παρατηρήθησαν ἄλλοτε.

10. Ἐν Τήνῳ διεξήγαγεν ἀνασκαφὴν τῆς Ἑταιρείας ὁ αὐτὸς Ἔφορος κ. Κοντολέων κάτωθεν τοῦ ἐν τῷ μέσῳ τῆς νήσου ὑψουμένου λόφου Ξώμπουργο καὶ κάτωθεν τοῦ χωρίου Τριπόταμος, ἐν ἣ ἔθεισε κατὰ τὸ ἔτος 1938 πρόχειρος σκαφὴ εἶχε διαπιστώσει ἐνδιαφέροντα ἀρχαῖα ἔχνη.

Ἡ ἐργασία τοῦ 1949 ἀπεκάλυψε μόνον μέρος σημαντικοῦ οἰκοδομήματος κατὰ τὰ θεμέλια σφζομένου, διὰ τοῦτο δὲ δὲν εἶναι ἀκόμη δυνατὸν νὰ καθορισθῆ ἡ φύσις αὐτοῦ. Εἰς τῶν ἀνασκαφέντων τοίχων φθάνει τὰ 15 μέτρα εἰς μῆκος, ἀλλὰ δὲν περατοῦται. Ὁσαύτως ἀνεφάνησαν τὰ ἔχνη καὶ ἄλλων οἰκοδομημάτων, ἐπεφυλάχθη δὲ νὰ ἀνασκάψῃ ταῦτα ὁ κ. Κοντολέων ἐν μελλούσῃ ἐργασίᾳ. Ἐκ τῶν κινητῶν εὐρημάτων συνάγεται ὅτι τὰ οἰκοδομήματα ταῦτα εἶναι ἀρχαιότερα τοῦ 4<sup>ου</sup> αἰῶνος.

Ἡ ἐπίχωσις, ἡ ὁποία ἐνιαχοῦ ἔφθανεν εἰς βάθος πέντε περίπου μέτρων, περιεἶχεν ἄφθονα τεμάχια ἀγγείων κατανεμομένων εἰς μακρὰν περίοδον ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦ ἐρυθρομόρφου ἑσθμοῦ συμπεριλαμβανομένου, ἱκανὰ δὲ εἶναι τὰ τεμάχια μεγάλων ἀγγείων μετ' ἀναγλύφων διακοσμήσεων ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ μέχρι τῆς κοιλίας, μεταξὺ δὲ τῶν θεμάτων τούτων εἶναι Δούρειος ἵππος, Λερναία Ὑδρα, πομπὴ θεῶν πιθανῶς, σειρὰ ἀρμάτων, πτηνῶν, πολεμιστῶν κ.ἄ.

Σημαντικὸς ὡσαύτως εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν κεράμων τῆς στέγης, τῆς ὁποίας αἱ ἀκροκέραμοι κοσμοῦνται διὰ κεφαλῶν Σιληνῶν, ἐναλλασσόμεναι πρὸς ἄλλας φερούσας ἀνθέμια.

Τὰ σημαντικὰ ταῦτα εὐρήματα ἐπιβάλλουσι τὴν συνέχειαν τῆς ἀνασκαφῆς.

11. Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐξηκολούθησεν ἡ Ἑταιρεία τὰς ἀνασκαφικὰς ἐρεῦνας ἐν τῇ περιπόστῳ βασιλικῇ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου διὰ τοῦ Καθηγητοῦ κ. Σωτηρίου, ὅστις ἀφωσιώθη εἰς τὴν ἐξερεύνησιν τοῦ ἱστορικοῦ τούτου μνημείου ἀπὸ τῆς διὰ πυρὸς καταστροφῆς αὐτοῦ.

Κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ 1949 ἐξηρευνήθη τὸ ὑπὸ τὰ κλίτη καὶ τὸ Ἱερὸν Βῆμα ἔδαφος καὶ ἀνευρέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ Ῥωμαϊκοῦ λουτροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἰδρυθῆ ἡ βασιλικὴ κατὰ τὸν 5<sup>ον</sup> αἰῶνα, οὕτω δὲ καθωρίσθη ἡ σχέσις αὐτῶν πρὸς τὴν ὑπὸ τὸ Ἱερὸν Βῆμα κρύπτην, τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν προηγουμένως.

Ὡσαύτως ἀνευρέθη ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ Βήματος τὸ ἀρχικὸν μαρτύριον τοῦ Ἁγίου, τὸ φερόμενον εἰς τὰς παραδόσεις ὡς «οἰκίσκος» ἦτοι τὸ προηγηθὲν τῆς βασιλικῆς ἱερὸν τοῦ 4<sup>ου</sup> αἰῶνος. Τὸ μαρτύριον τοῦτο εἶναι μονόκλιτον παρεκκλήσιον, ἔχον πρὸς Α ἀψίδα, κατὰ τὸ μέσον δὲ ταύτης σταυρικὸν ὄρυγμα μετὰ κτιστοῦ ὀμφαλοῦ, περιέχοντος μαρμάρινον λαρνακίδιον μετὰ φιαλιδίου τοῦ αἵματος τοῦ μάρτυρος καὶ πιστευομένου ὡς τάφου τοῦ Ἁγίου.

Κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς βασιλικῆς τοῦ 5<sup>ου</sup> αἰ. κατηδαφίσθη ὁ «οἰκίσκος», ἡ δὲ ἀψὶς τοῦ ναοῦ ἐτέθη ἀνατολικώτερον, ἀλλὰ διετηρήθη ὁ τάφος καὶ ὑπεράνω αὐτοῦ ἐτέθη ἡ Ἁγία Τράπεζα, προσδοθείσης οὕτω εἰς τὸν τάφον λειτουργικῆς ἐννοίας. Τότε μετετέθη ἡ λατρεία τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου εἰς τὸ ἰδρυθὲν «πρὸς τοῖς λαιοῖς πλευροῖς» τοῦ μέσου κλίτους τοῦ ναοῦ περιφρημον «ἐξάγωνον κιβώριον».

Ἡ σκαφικὴ ἔρευνα ἐκατέρωθεν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος εἰς τὰ τμήματα ἐκεῖνα τοῦ ἐγκαρσίου κλίτους, τὰ ὁποῖα παραδίδονται ὡς τὰ «πετεύγια» τοῦ ναοῦ, ἀπεκάλυψεν εἰς βάθος 0<sup>μ</sup>,57 τὰ θεμέλια μονοκλίτων ναυδρίων μὲ ἴχνη τοιχογραφιῶν ἀβεβαίου ἐρμηνείας.

Ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἠρευνήθησαν τὰ ἐλάχιστα ὑπολείμματα τοῦ πρὸς Δ καὶ Ν τῆς βασιλικῆς ἐκτεινομένου ἀρχαίου σταδίου τῆς Θεσσαλονίκης, διότι, συμφώνως πρὸς τὰς ἱστορικὰς πηγὰς, ἡ βασι-

λική τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐκτίσθη « μέσον τοῦ δημοσίου λουτροῦ καὶ τοῦ σταδίου ».

Κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἀνεφάνησαν διάφορα προσκίσματα, παρεκκλήσια καὶ τάφοι.

Παρὰ ταῦτα ὁ κ. Σωτηρίου συνεκέντρωσεν εἰς τὴν κρύπτῃν τοῦ ναοῦ τὰς ἀνευρεθείσας ἐπιγραφάς, τὰ διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ γλυπτὰ καὶ βυζαντινὰ ἀγγεῖα οὕτω δὲ ἀπετελέσθη ἀξιόλογον μουσεῖον τοῦ ναοῦ. Μετὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἐργασίας πρόκειται συντελεσμένη πλέον ἢ ἀκριβῆς γνῶσις τῆς τε ἀρχιτεκτονικῆς καὶ λατρευτικῆς σημασίας τῆς περιβοήτου ταύτης βασιλικῆς τοῦ Βυζαντιακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ ὁποία καὶ διὰ τὸν σύγχρονον Ἑλληνισμόν ἀποτελεῖ ἐθνικὸν μνημεῖον ἐξαιρέτου σπουδαιότητος.

Τὸ προσεχῶς ἐκδοθησόμενον ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας σύγγραμμα τοῦ κ. Σωτηρίου περὶ τῆς βασιλικῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Θεσσαλονίκης, ἣτις ἀναστηλωθεῖσα καὶ ἐπιστημονικῶς ἀνακαινισθεῖσα ἀπεδόθη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὀρθοδοξίαν, θὰ καταστήσῃ προσιτὰ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τὰ ἀξιόλογα πορίσματα τῶν μακρῶν τοῦ συναδέλφου ἐρευνῶν.

12. Ἐν Θεσσαλονίκῃ πρὸς Α τῆς Πλατείας Συντριβανίου καὶ πρὸς Β τῆς Λεωφόρου Στρατοῦ ἐν χώρῳ, ὅπου πρόκειται νὰ ἀνεγερθῇ τὸ Μουσεῖον τῆς πόλεως, ἐγένοντο ἀνασκαφαὶ ἀρχαίου νεκροταφείου ὑστέρων Ῥωμαϊκῶν χρόνων διὰ τοῦ Ἐφόρου κ. Χαρολάμπους Μακαρόνα.

Αἱ ἔρευναι αὗται ἤρχισαν μὲν διὰ δαπάνης τῆς Γεν. Διοικήσεως Μακεδονίας, ἐπεξετάθησαν δὲ ἔπειτα δαπάναις τῆς Ἐταιρείας.

Κατὰ τὰς ἐργασίας τοῦ 1949 εὐρέθησαν ἐπὶ σαρκοφάγοι, ἐκ τῶν ὁποίων δύο εἶναι μαρμάριναι μετ' ἐπιγραφῶν, μία ἐκ γρανίτου μετ' ἀναγλύφων γιγλανθῶν, αἱ δὲ ἄλλαι κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένα, πᾶσαι ἀνήκουσαι εἰς τοὺς χρόνους μεταξὺ τοῦ 2<sup>ου</sup> καὶ τοῦ 4<sup>ου</sup> μ.Χ. αἰῶνος.

Πλὴν τῶν σαρκοφάγων ἀνευρέθησαν καὶ πολλοὶ τάφοι ποικίλων σχημάτων ὡς καὶ ἐπιτάφια μνημεῖα: Τὸ ὄρατόν τμημα τῶν

τάφων ἦτο κτιστὸν καὶ ἐκαλύπτετο ὑπὸ κονιάματος. Εἰς τούτων ἔφερε κτιστὸν τετράγωνον ἀγωγὸν διήκοντα μέχρι τοῦ κυρίως τάφου πρὸς διοχέτευσιν τῶν ἐπιταφίων χοῶν.

Ἄλλο σχῆμα ἐπιτυμβίων κατασκευασμάτων εἶναι κτιστοὶ βωμοὶ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν συνήθων ἐν Μακεδονίᾳ μαρμαρίνων ἐπιτυμβίων βωμῶν. Καὶ οἱ κτιστοὶ οὗτοι βωμοὶ ἔχουσιν ἐσωτερικῶς πήλινον σωλῆνα κατακορύφου ἢ πλαγίας κατευθύνσεως πρὸς διοχέτευσιν τῶν χοῶν μέχρι τοῦ τάφου, ὅπως ἀνευρέθησαν καὶ ἐν Καρχηδόνι πρὸ πολλῶν ἐτῶν <sup>1</sup>.

Κινητὰ εὐρήματα εἶναι ὀλίγα. Ἄξιον μνείας εἶναι μέγα ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον νέου κατ' ἐνώπιον τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ 3ου μ.Χ. αἰῶνος καὶ χαλκοῦν ἀγαλμάτιον Ἡρακλέους γυμνοῦ ἔχοντος ἀνηρητημένην ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τὴν λεοντῆν.

Τὸ νεκροταφεῖον ἀνήκει εἰς τὸν 2ον, 3ον καὶ 4ον μ.Χ. αἰῶνα, οὐδεμίαν δὲ παρέχει ἔνδειξιν χριστιανικῆς ταφῆς.

Τοιοῦτο ὑπῆρξε τὸ ὅλον ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας κατὰ τὸ ἔτος 1949, εἴμεθα δὲ εὐτυχεῖς, διότι ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους ἠδυνήθη ἡ Ἐταιρεία νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἔκτασιν τῆς προπολεμικῆς αὐτῆς δράσεως τῆς τε δημοσιευτικῆς καὶ τῆς ἀνασκαφικῆς καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐθνικὴν αὐτῆς ἀποστολήν, εἰς ἣν καὶ μόνην εἶναι ἀφωσιωμένη ἀπὸ 113 ἐτῶν.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀποκαλύπτουσα καὶ μελετῶσα τὸν μνημειακὸν πλοῦτον τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ παρελθόντος ἦτοι σημαντικώτατον μέρος τοῦ ὅλου πολιτισμοῦ τῶν μεγάλων ἐκείνων περιόδων, ἐπιδιώκει ἐν ταύτῳ νὰ διατηρήσῃ ἀδιάσπαστον τὴν ἐνότητα τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἀλλὰ καὶ ἄσβεστον τὴν πολύ-

<sup>1</sup> Βλ. Γ. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ De profusionum receptaculis sepulcralibus (1921). Περὶ τάφου τῆς Θεσσαλονίκης σελ. 1 κέξ. Περὶ τῶν τάφων τῆς Καρχηδόνας σελ. 38 ἐ. εἰκ. 9 καὶ 10.

τιμον ἐστίαν πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξάρσεως, ἀπαραιτήτου ἐφοδίου πρὸς ὄντως ὑψηλὸν καὶ ἄξιον ἀνθρώπων βίον. Ἡ Ἑλλὰς κυριώτατα, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι χῶραι ἔχουν ἀδρὰ διδάγματα περὶ τοῦ ἀντιθέτου — ἦτοι τῆς ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς Ἑλληνοχριστιανικῆς παραδόσεως, ὥστε νὰ ἐνισχυώμεθα ἐν τῇ πεποιθήσει ἡμῶν περὶ τῆς ἀξίας τῆς ἀποστολῆς ἡμῶν ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῶν δογμάτων τῶν ψευδοφιλοσοφούντων ὄνειροπόλων τῆς ζωῆς.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ  
ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ  
ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1949

---

1. ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΝ

Ότε πρό 63 ἀκριβῶς ἐτῶν ἀπεφασίσθη ἡ χάραξις τῆς νῦν λεωφόρου Βασιλίσσης Ὑλγας, προεβλέπετο νὰ διέλθῃ αὕτη πλησιέστερον τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Κατὰ τὴν γενομένην ὅμως ἐκσκαφὴν πρὸς διάνοξιν τῆς ὁδοῦ ἀπεκαλύφθησαν καθ' ὅλον τὸ μῆκος ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ διάφοροι τοῖχοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ τοῖχος τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ περιβόλου



Εἰκ. 1. Γενικὴ ἄποψις τοῦ χώρου τῶν ἀνασκαφῶν.

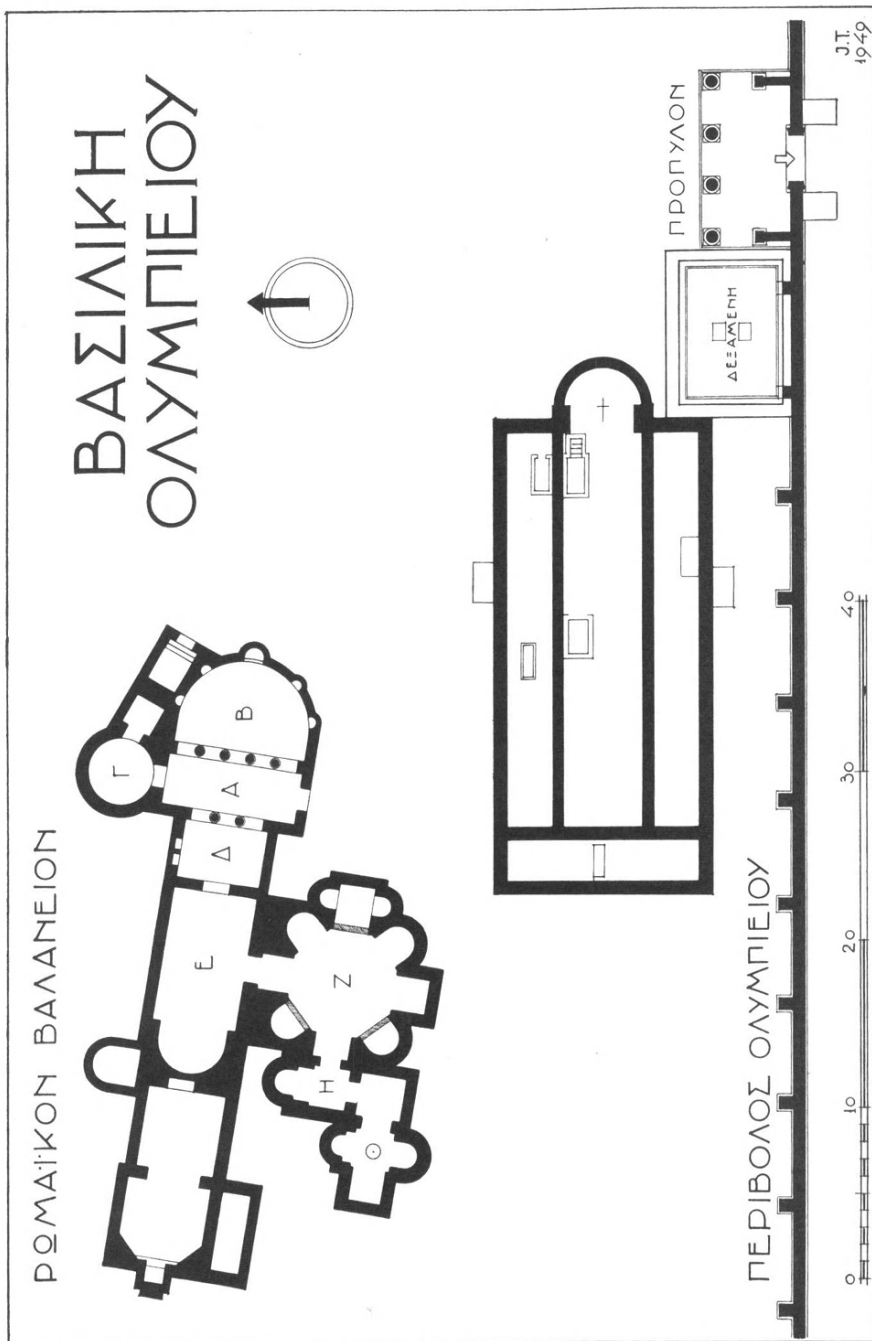
τοῦ ναοῦ καὶ ἀπεφασίσθη, λόγῳ τῆς σημασίας τῶν ἀποκαλυφθέντων ἐρειπίων, ὅπως ἡ μὲν ὁδὸς μετατεθῆ ὀλίγον βορειότερον, εἰς τὴν θέσιν δηλαδὴ τὴν ὁποίαν κατέχει σήμερον, τὸ δὲ ἔργον τῆς πλήρους ἀποκαλύψεως τῶν παρουσιασθέντων ἐρειπίων ἀναληφθῆ ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Αἱ ἐργασίαι συστηματικῶν ἀνασκαφῶν ἤρχισαν τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1886 καὶ ἐξηκολούθησαν μέχρι τῆς 14ης Ἰουνίου 1888, μὲ ἀποτελέσματα τὸν προοδιο-



ρισμὸν τοῦ σχήματος καὶ μεγέθους ὀλοκλήρου τοῦ περιβόλου τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὴν ἀνεύρεσιν ἐπὶ τῆς ἀποκαλυφθείσης βορείου πλευρᾶς αὐτοῦ τῆς εἰσόδου τοῦ τεμένους καὶ τοῦ προπύλου αὐτῆς. Καθ' ὅλην τὴν ὑπόλοιπον ἔκτασιν πρὸ τοῦ περιβόλου ἀνευρέθησαν διάφοροι τοῖχοι ἀνήκοντες εἰς μεταγενέστερα κτίσματα καὶ τάφοι τῶν μετὰ Χριστὸν χρόνων, ΠΑΕ 1886, σελ. 13-17 μετὰ σχεδίου αὐτῶν, πίν. Α, παρόμοια δὲ περίπου εὐρήματα ἦλθον εἰς φῶς καὶ κατὰ τὰ δύο ἐπόμενα ἔτη τῶν ἀνασκαφῶν, ΠΑΕ 1887, σελ. 10 καὶ ΠΑΕ 1888, ἔνθα εἰς τὴν σελίδα 15 περιγράφονται ὑπὸ τοῦ ἐποπτεύοντος τὰς ἀνασκαφὰς γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Στεφάνου Κουμανοῦδη τὰ ἀποκαλυφθέντα ἑρείπια ὡς ἀκολούθως:

«..... Ἀνεφαίνοντο δέ, προΐουσης τῆς σκαφῆς, ἐπὶ ἱκανὰς ἡμέρας εἰς μέτριον βάθος καθ' ὅλον ἐκείνον τὸν χώρον καὶ μάλιστα πρὸς τὸ νοτιανατολικὸν αὐτοῦ μέρος τὸ πλησιάζον εἰς τὸ πρόπυλον τοῦ περιβόλου, θεμέλια πολλὰ κτισμάτων, ἐκ παντοίων λίθων μεγάλων καὶ μικρῶν ὡς καὶ πλίνθων ὀπτῶν καὶ ἀσβέστου συγκείμενα καὶ πάντοσε διευθυνόμενα καὶ διασταυρούμενα, οὐδὲν δὲ κανονικῆς οἰκοδομῆς σχῆμα δεικνύοντα, ἀναμετάξυ δὲ αὐτῶν καὶ τάφοι τινὲς καὶ ὑδραγωγείων ἐκ κεράμου σωλῆνες ποικιλόσχημοι, ὄχι μεγάλης διαμέτρου τὸ πλεῖστον, καὶ τέλος φρέατά τινα ξηρά. Ταῦτα πάντα τὰ κτισμάτων λείψανα, ὡς ὅπως ἀμορφα καὶ ἄσημα, ἢ ἐφορεύουσα τῆς ἀνασκαφῆς ἐπιτροπή, ἢ συγκειμένη ἐκ τριῶν τοῦ Συμβουλίου μελῶν, ἔκρινε διαλυτέα καὶ διέλυε, διότι καὶ ἔβλεπεν ἐν αὐτοῖς ἐνφοροδομημένα οὐκ ὀλίγα ὀγκώδη μάρμαρα, βάρη μάλιστα ὀλόκληρα ἢ βάρηων τεμάχια ἐπιγεγραμμένα εἰς τιμὴν τοῦ Ἀδριανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀλλοίας ἐπιγραφὰς καὶ γλυπτὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διατηρούμενα, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, ἰδίως δὲ φατνώματά τινα μέγιστα, βεβαίως ἐκ τῶν τοῦ Ὀλυμπίου».

Περὶ τῶν κτισμάτων αὐτῶν σήμερον τίποτε πλέον ἀσφαλὲς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῆ διότι καὶ τὰ διαφυγόντα τὴν κατεδάφισιν ἑρείπια μετὰ τὸ πέρας τῶν ἀνασκαφῶν ἐκαλύφθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ ἐπιχώσεως πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ὀλόκληρος ἢ ἔκτασις φυτευθῆ (*εἰκ. 1*). Εἶναι ὅμως πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ ἀνευρεθέντες τοῖχοι ἀνήκον εἰς οἰκίας τῶν τελευταίων Βυζαντινῶν χρόνων καὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας, ὡς θὰ ἴδωμεν. Ἡ ἀνεύρεσις ἐξ ἄλλου μεταξὺ τῶν τοίχων αὐτῶν πολλῶν χριστιανικῶν τάφων, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι εἰς τὸν χώρον αὐτὸν καὶ ἀσφαλῶς πρὸ τῆς οἰκοδομῆς τῶν οἰκιῶν ἀνηγέρθη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας μέγας Χριστιανικὸς ναὸς εἰς σχῆμα τρικλίτου βασιλικῆς. Ἡ ἀψὶς μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ πρὸς Ἀνατολὰς τμήματος τῆς βασιλικῆς ταύτης εὐκόλως ἀναγνωρίζονται μεταξὺ τῶν ἄλλων τοίχων τῶν σημειουμένων ἐπὶ τοῦ δημοσιευθέντος σχεδίου τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν τοῦ 1886.



Εἰς. 2. Γενικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα.

Ἐπιθυμῶν νὰ βεβαιώσω τὴν ὀρθότητα τῆς σκέψεώς μου ταύτης ἐπεχείρησα νέαν ἀνασκαφὴν εἰς τὸν χώρον, ἔνθα ἀνευρέθησαν τὰ ἐρείπια, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προσδιορίσω ἀκριβέστερον τὸ διάγραμμα τῆς βασιλικῆς. Ἄλλὰ καὶ ἄλλον σκοπὸν εἶχεν ἢ εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἔρευνά μου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν ἀπεκαλύφθη μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ ὀλόκληρον



Εἰκ. 3. Ἀποψὶς τοῦ βαλανείου ἀπὸ ἀνατολῶν.

τὸ διάγραμμα ἑνὸς Ρωμαϊκοῦ βαλανείου, διατηρουμένου μάλιστα εἰς ἀρίστην κατάστασιν, ΠΑΕ 1888, σελ. 15-19, πίν. Α, τμήμα τοῦ ὁποίου, περιλαμβάνον τὰ βοηθητικὰ διαμερίσματα τοῦ λουτροῦ, ἐστρωμένα διὰ ὠραιότατων ψηφιδωτῶν καὶ μαρμαρίνων πλακῶν, σφίζεται μέχρι σήμερον.

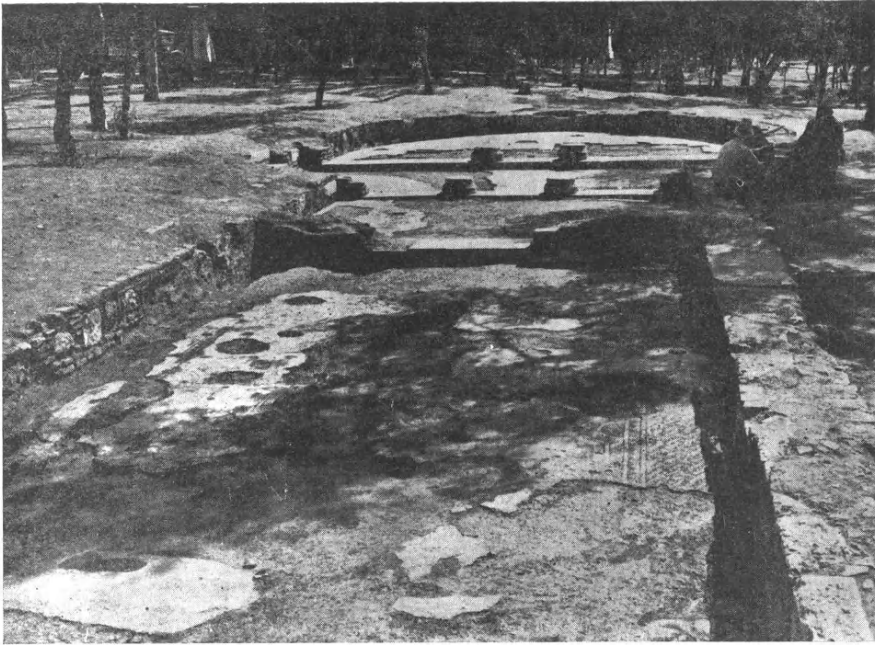
Ἐπειδὴ ἐλάχιστα εἶναι γνωστὸν τὸ σημαντικὸν τοῦτο οἰκοδόμημα, ἀπεφάσισα νὰ ἐρευνήσω τὰ ἐρείπια αὐτοῦ καὶ νὰ δημοσιεύσω ἐν καιρῷ σχετικῆν περὶ αὐτοῦ μελέτην, συγχρόνως δὲ νὰ σχεδιάσω καὶ φωτογραφήσω τὰ προαναφερθέντα ψηφιδωτὰ δάπεδα, τὰ ὅποια ἡμέρᾳ τῆ ἡμέρᾳ καταστρέφονται.

Τὴν ἄδειαν εὐτυχῶς τῆς ἐρέυνης μου ταύτης καθὼς καὶ τὴν ἀπαραίτητον χρηματικὴν ἐνίσχυσιν προθύμως μοί παρέσχε τὸ Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς τὸ ὁποῖον καὶ ἐνταῦθα ἐκφράζω τὰς εὐχα-

ριστίας μου. Αἱ ἐργασίαι ἤρχισαν τὴν 12ην Σεπτεμβρίου διαρκέσασαι ἐπὶ δεκαπενθήμερον, τὰ ἀποτελέσματα δὲ αὐτῶν εἶναι τὰ ἑξῆς:

ΤΟ ΒΑΛΑΝΕΙΟΝ

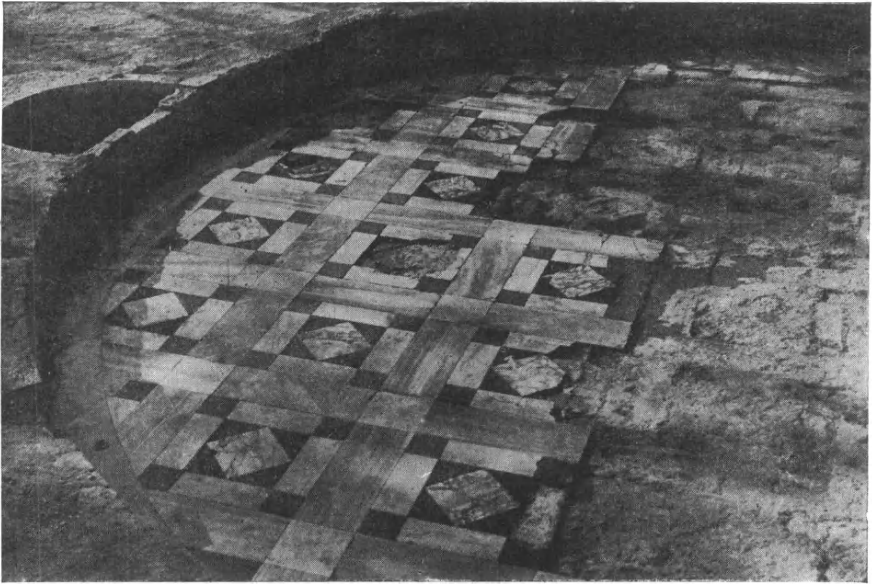
Ἡ ἀκριβὴς θέσις τοῦ βαλανείου ἐν σχέσει πρὸς τὸν περίβολον τοῦ



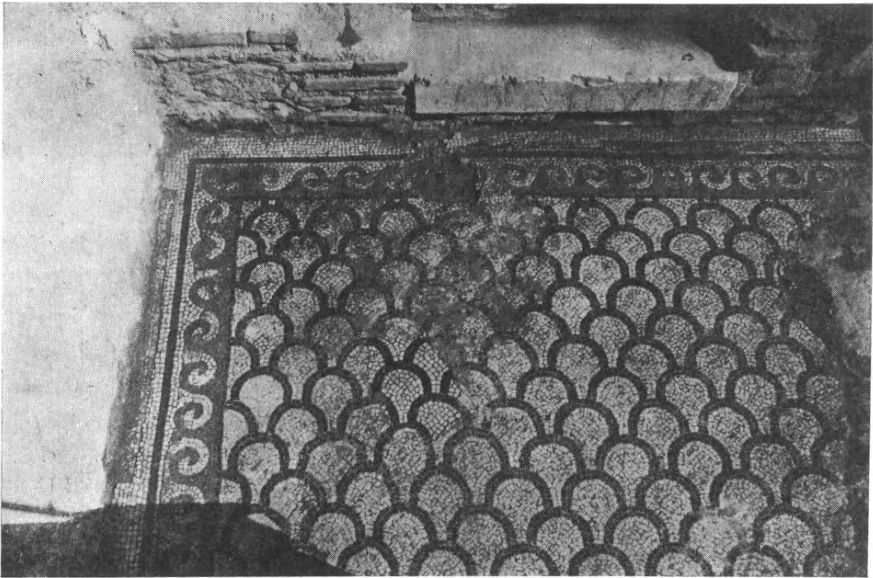
Εἰκ. 4. Ἀποψις τοῦ βαλανείου ἀπὸ δυσμῶν.

Ὀλυμπεῖον φαίνεται εἰς τὸ γενικὸν τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς εἰκ. 2, ἔνθα τὰ διάφορα διαμερίσματα αὐτοῦ σημειοῦνται διὰ τῶν γραμμάτων Α-Θ. Ἐκ τούτων σήμερον εἶναι ὄρατὰ μόνον τὰ τέσσαρα τὸ Α.Β.Δ.Ε. (εἰκ. 3-4) τῶν λοιπῶν, ὡς ἤδη ἐλέχθη, καλυφθέντων καὶ πάλιν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀνεύρεσίν των. Τὴν ἐκ νέου ἀποκάλυψιν τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν ἐθεώρησα ἐντελῶς ἄσκοπον δεδομένου ὅτι τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὰ ΠΑΕ 1888, πίν. Α, σχέδιον σαφῶς δεικνύει τὴν διάταξιν αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ἦτο καὶ δύσκολος, διότι ὀλόκληρον τὸν χῶρον καλύπτουσι σήμερον μεγάλα δένδρα.

Τὸ δημοσιευόμενον ἐπομένως ἐνταῦθα σχέδιον ἀναπαραστάσεως τῆς κατόψεως τοῦ βαλανείου, πίν. Α, ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παλαιοῦ σχεδίου



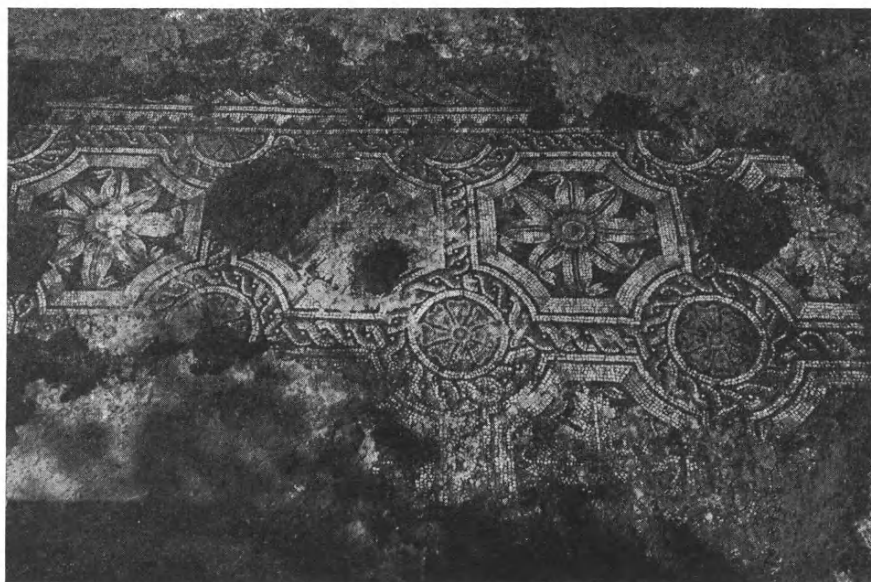
Εἰκ. 5. Δάπεδον διαμερίσματος Β (Νυμφαίου).



Εἰκ. 6. Τμήμα μωσαϊκοῦ διαμερίσματος Α.



Εἰκ. 7. Τμήμα μωσαϊκοῦ διαμερίσματος Δ.



Εἰκ. 8. Τμήμα μωσαϊκοῦ διαμερίσματος Ε.



καὶ συνεπληρώθη διὰ τῆς λεπτομερεστερᾶς σχεδιάσεως τῶν ὁρατῶν μερῶν αὐτοῦ, ἰδίως δὲ τῶν ψηφιδωτῶν δαπέδων.

Ἐν κατόψει τὸ βαλανεῖον παρουσιάζει σχῆμα τελείως ἀκανόνιστον λόγῳ τῆς ἀσυμμέτρου τοποθετήσεως τῶν διαφόρων μερῶν αὐτοῦ. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως δὲν παραβλάπτεται ἡ ἁρμονία τῆς συνθέσεως, ἀντιθέτως δέ, διὰ τῆς τοιαύτης διατάξεως, σαφῶς δηλοῦται ἡ ὀργανικὴ σχέσις τῶν διαφόρων διαμερισμάτων μεταξύ των καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ προορισμὸς ἐκάστου ἐξ αὐτῶν. Τὸ τελευταῖον μάλιστα τοῦτο καθιστᾷ τὸ βαλανεῖον τοῦ Ὀλυμπίου πολυτιμότερον διὰ τὴν μελέτην τῆς διατάξεως τῶν βαλανεῖων τῆς Ἑλλάδος τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ τὴν ἐρμηνείαν τῶν διαμερισμάτων αὐτῶν.

Διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ κτιρίου ἐγένετο χρῆσις διαφόρων λίθων καὶ πλίνθων· ὡς συνδετικὴ δὲ ὕλη ἐχρησιμοποιήθη ἰσχυρὸν κονίαμα ἀσβέστου περιέχον μικρὰ θραύσματα ἐρυθρῶν ὀστράκων (κορασάνι). Οἱ τοῖχοι διατηροῦνται εἰς μικρὸν μόνον ὕψος, μὴ ὑπερβαῖνον τὰ 0.45 μ.<sup>1</sup> Γενικῶς ἐκ τῶν σφζομένων μερῶν τοῦ βαλανεῖου διαπιστοῦται ἡ ἀρίστη κατασκευὴ καὶ ἡ πλουσιωτάτη διακόσμησις αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν, ὡς φαίνεται, κατεβλήθη ὅλως ἰδιαιτέρα φροντίς. Θαναμία ψηφιδωτὰ καλύπτουσι τὰ δάπεδα τῶν διαμερισμάτων Α Δ.Ε., ἐνῶ τὸ τοῦ Β εἶναι ἐστρωμένον διὰ πολυχρῶμων μαρμαρίνων πλακῶν. Ἐπίσης διὰ μαρμαρίνων πλακῶν ἦσαν ἐπενδεδυμένοι οἱ τοῖχοι, ὡς βεβαιοῦται ἐκ τῶν σφζομένων τμημάτων εἰς τὰ διαμερίσματα Β καὶ Ε.

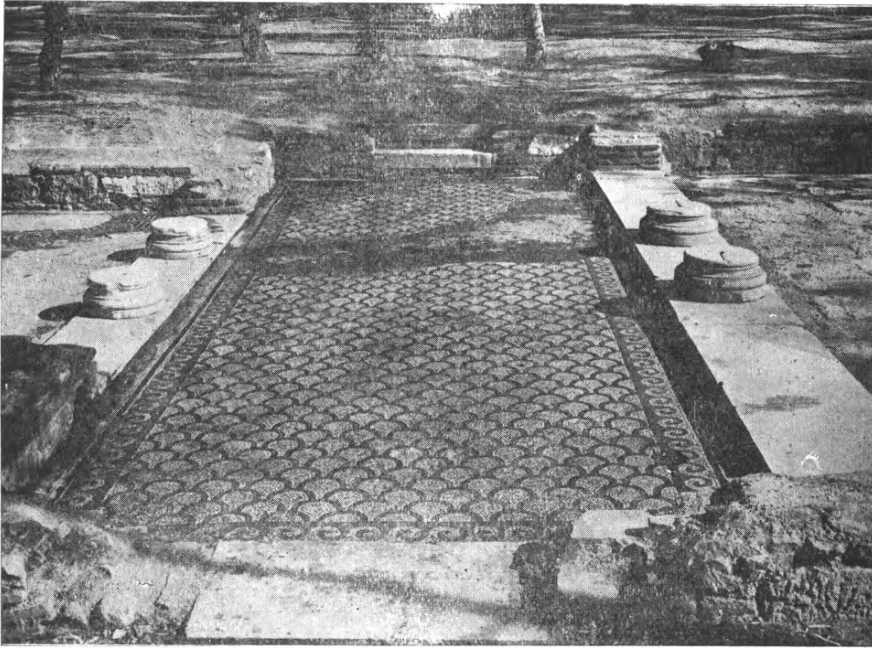
Τὰ δάπεδα τοῦ βαλανεῖου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀποκαλύψεως των ὑπέστησαν φθοράς, μεγάλα δὲ τμήματα αὐτῶν τελείως ἐξηφανίσθησαν. Ἐν τούτοις καὶ ἐκ τῶν σφζομένων ἀκόμη μερῶν ἐξάγεται ἡ γενικὴ διάταξις τοῦ σχεδίου ἐκάστου δαπέδου (πίν. Α). Χαρακτηριστικὰ δείγματα τῶν σχεδίων τῶν δαπέδων παρέχουσι εἰς τὰς εἰκόνας 5-8.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ βαλανεῖον ἐγένετο διὰ τῆς εἰς τὴν νοτιᾶν πλευρὰν τοῦ διαμερίσματος Α εὐρισκομένης θύρας, ἣτις εἶναι καὶ ἡ μοναδικὴ εἴσοδος τοῦ κτιρίου. Οὕτω ὁ χῶρος Α, διαστάσεων 3.05 × 7.96 μ., ἐχρησίμευεν ὡς **προθάλαμος**, ὁμοῦ δὲ μετὰ τῶν δύο ἐκατέρωθεν αὐτοῦ διαμερισμάτων Δ καὶ Β, ἐπικοινωνούντων μεταξύ των μέσῳ τῶν κιονοστοιχιῶν, ἀπετέλει τρόπον τινὰ ἐνιαῖον χῶρον προοριζόμενον διὰ τὴν ἄνετον καὶ εὐχάριστον παραμονὴν τῶν προσερχομένων πρὸς λοῦσιν. Καὶ εἰδικώτερον τὸ μικρότερον διαμερίσμα ἐχρησίμευεν ὡς **αἴθουσα ἀναμονῆς**, διότι ὡς θὰ ἴδωμεν εὐθὺς μετ' αὐτὸ εὐρίσκετο τὸ ἀποδυτήριον, ὃ δὲ μέγας ἡμικυκλικὸς χῶρος Β, ἔχων εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ τὴν μικρὰν κρήνην, τῆς ὁποίας ἐσώθη ἡ διὰ μαρμαρίνων

<sup>1</sup> Ὅπου ἀνευρέθησαν χαμηλότεροι τοῦ ὕψους τούτου, συνεπληρώθησαν μετὰ τὰς ἀνασκαφάς, ΠΑΕ 1888, σελ. 18.

πλακῶν ἐπενδεδυμένη δεξαμενή, καὶ ἑκατέρωθεν ἀνά δύο ἡμικυκλικὰς κόγχας προφανῶς διὰ τὴν τοποθέτησιν ἀγαλμάτων, προωρίζετο διὰ τὴν ἀναψυγὴν τῶν λουομένων καὶ πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τὰ καλούμενα *Νυμφαῖα*.

Ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν, δι' ὧν ἐχωρίζοντο τὰ διαμερίσματα μεταξύ τῶν, ἐσώθη κατὰ χώραν ὀλόκληρος ὁ στυλοβάτης τῆς δυτικῆς κιονοστοιχίας, δύο



Εἰκ. 9. Ἀποψὶς τοῦ διαμερίσματος Α μετὰ τῶν ἑκατέρωθεν αὐτοῦ κιονοστοιχιῶν.

μάλιστα γραμμαὶ ἐπὶ τῶν λίθων αὐτοῦ δεικνύουσι καὶ τὰς θέσεις τῶν κίωνων, τὸ μεταξόνιον τῶν ὁποίων ἦτο 1.90 μ. Τοῦ ἄλλου στυλοβάτου, τοῦ ἀνατολικοῦ, ἐσώθη μόνον εἷς λίθος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐδράζεται ἡ βορεία παραστάς, μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν ὅμως τοῦ κτιρίου συνεπληρώθησαν ὑπὸ τῶν ἐκτελεσάντων τὰς ἀνασκαφὰς καὶ οἱ ἐλλείποντες λίθοι, ὡς δεικνύουσιν αἱ δημοσιευόμεναι ἐνταῦθα εἰκόνες. Ἡ δυτικὴ κιονοστοιχία ἀπετελεῖτο ἐκ δύο μόνον κίωνων, τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν καὶ αἱ ἰωνικαὶ μετὰ κυκλικῆς πλίνθου βάσεις. Τῆς ἐτέρας κιονοστοιχίας, ἣτις περιελάμβανε 4 κίονας μὲ τὸ αὐτὸ μεταξόνιον, εὗρον ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ Ὀλυμπεῖου δύο ὁμοίας βάσεις, ἀλλὰ ὀλίγον μεγαλυτέρων διαστάσεων, ὡς ὄφειλε, λόγῳ τοῦ μεγαλυτέρου πλάτους τοῦ στυλοβάτου, αἵτινες ἐτοποθετήθησαν τῇ ὑποδείξει μου εἰς τὴν ὑποτιθεμένην ἀρχικὴν θέσιν αὐτῶν (εἰκ. 9). Τὸ διαμέρισμα Α



σφζομένης ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς αὐτοῦ θύρας συνεκινῶναι ἐπίσης καὶ μετὰ τοῦ κυκλικοῦ χώρου Γ, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸν προορισμὸν δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐξακριβώσωμεν. Ἀντιθέτως διὰ τὸ διαμέρισμα Ε, λόγῳ τῆς ἀπ' εὐθείας ἐπικοινωνίας αὐτοῦ μετὰ τῶν διαμερισμάτων τοῦ λουτροῦ, εἶναι δυνατόν μετὰ βεβαιότητος νὰ λεχθῆ ὅτι ἐχρησίμευεν ὡς **ἀποδυτήριον**. Τοῦτο ἔχει σχῆμα ἐπιμήκους ὀρθογωνίου διαστάσεων  $15.95 \times 4.90$  μ. καὶ πρὸς δυσμὰς ἀπολήγει εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα, ἣτις ἐξωτερικῶς εἶναι εὐθύγραμμος παρουσιάζουσα ἐν κατόψει, ὡς τελευταίως διεπίστωσα, τὴν σχεδιαζομένην ἐνταῦθα (πίν. Α) μορφήν. Ἔχει δηλαδὴ διάμετρον 3.92 καὶ τὰ δύο ἄκρα αὐτῆς ἀπολήγουσιν εἰς εὐθύγραμμα τμήματα μήκους 1.10 μ. Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπίσης πίνακος σημειοῦται καὶ ἡ πιθανὴ συμπλήρωσις τῆς διακοσμῆσεως τοῦ δαπέδου τῆς ἀψίδος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐλαχίστων περισωθέντων τμημάτων τοῦ ψηφιδωτοῦ.

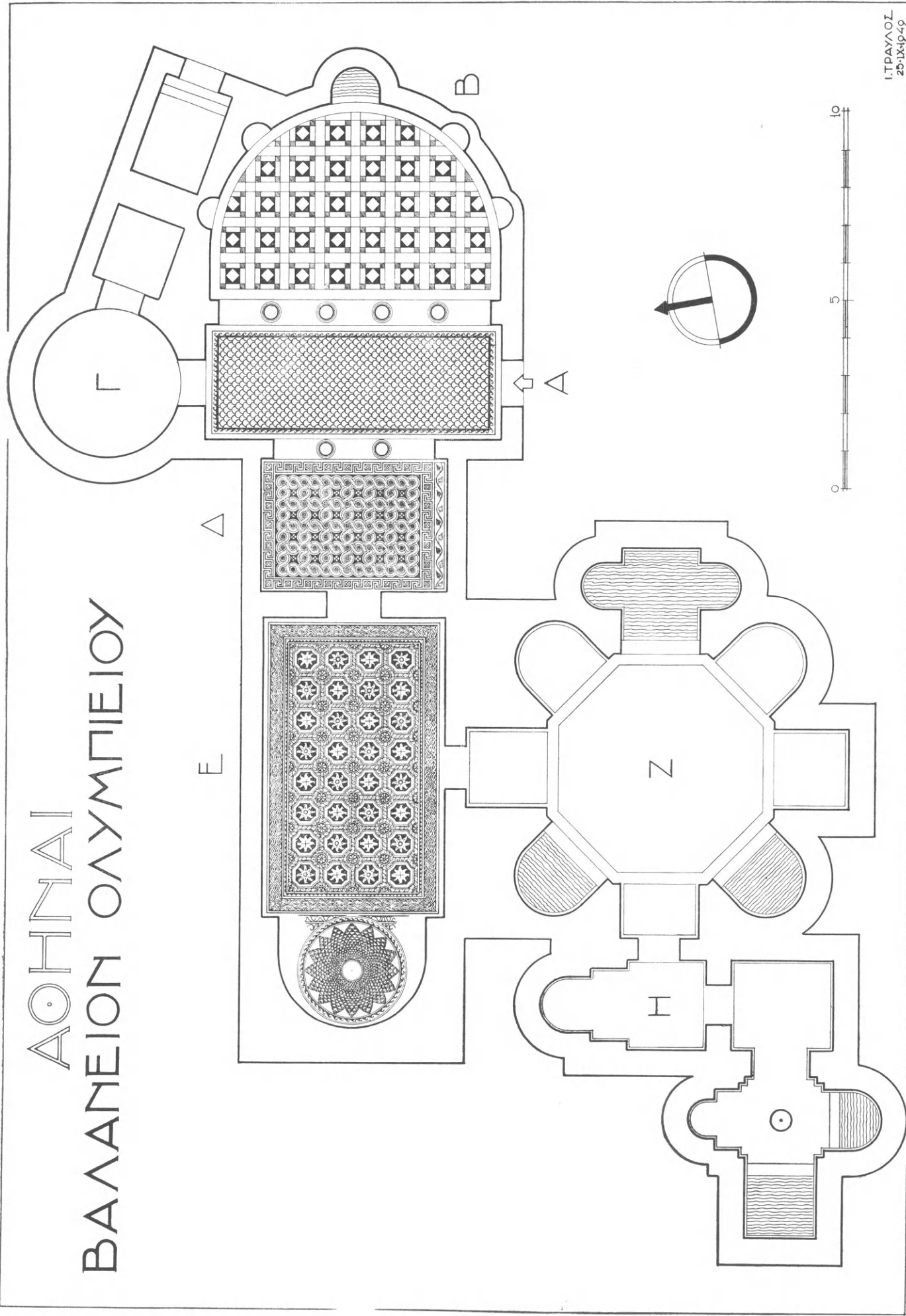
Ὁ μαρμαρίνος διπλοῦς θρόνος εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ἀψίδος (**εἰκ. 3**) εὐρέθη ὑπὸ τοῦ Κουμανοῦδη εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ βαλανείου καὶ ἐτοποθετήθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν, ὀδηγηθέντος ἐκ τῆς καμπυλότητος τὴν ὁποίαν παρουσιάζει, ἣτις πράγματι ἔχει ὡς ἀκτῖνα τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς πρὸς τὴν τῆς ἀψίδος. Ἐκατέρωθεν αὐτοῦ, ὡς ὑποθέτομεν, θὰ ὑπῆρχεν ἀνὰ ἓν ζευγὺς παρομοίων θρόνων. Τὸ ἔν μάλιστα τούτων, ἀνῆκον εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τῆς ἐντὸς τῆς ἀψίδος σχηματιζομένης, τρόπον τινά, ἐξέδρας καὶ ἀνευρεθὲν παλαιότερον ἐνταῦθα, εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ὀλυμπίου, φυλάσσεται σήμερον εἰς τὴν δυτικὴν ἐξωτερικὴν αὐλὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου.

Μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν διαφόρων βοηθητικῶν μερῶν τοῦ βαλανείου ὑπολείπεται νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τοὺς λοιποὺς χώρους αὐτοῦ τοὺς περιλαμβανοντας τὰ κυρίως διαμερίσματα τοῦ λουτροῦ.

Εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τῆς νοτίου πλευρᾶς τοῦ ἀποδυτηρίου ὑπῆρχε θύρα ὀδηγοῦσα εἰς τὸ ὀκταγωνικὸν διαμέρισμα Ζ, τοῦ ὁποίου ἐκάστη πλευρὰ ἔφερεν ἀνὰ μίαν κόγχην ὀρθογωνικὴν καὶ ἡμικυκλικὴν ἐναλλάξ. Τῶν κογχῶν τούτων αἱ δύο δυτικαὶ ἡμικυκλικαὶ καὶ ἡ ἔναντι αὐτῶν ὀρθογωνικὴ ἐφράσσοντο διὰ τοίχου μέχρις ὠρισμένου ὕψους καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς λουτήρες πληρούμενοι ψυχροῦ ὕδατος, ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ μάλιστα σχεδίου σαφῶς σημειοῦται καὶ τὸ σύστημα ἀποχετεύσεως αὐτῶν.

Ἀντιστοιχεῖ ἐπομένως τὸ διαμέρισμα Ζ πρὸς τὸ *Frigidarium* τῶν Ρωμαϊκῶν βαλανείων, ἐνῶ οἱ δύο συνεχόμενοι πρὸς αὐτὸ χῶροι Η καὶ Θ λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν ὑποκαύστων πρέπει νὰ ταυτισθῶσιν ὁ μὲν Η πρὸς τὸ *tepidarium* ὁ δὲ Θ πρὸς τὸ *caldarium*. Τῶν ὑποκαύστων ἀνευρέθησαν κατὰ τὰς πρώτας ἀνασκαφὰς οἱ χαρακτηριστικοὶ ἐκ κυκλικῶν δίσκων ἀποτελούμενοι κιονίσκοι καθὼς ἐπίσης καὶ αἱ θέσεις ὅπου ἠνάπτετο ἡ πυρὰ

# ΑΘΗΝΑΙ ΒΑΛΑΝΕΙΟΝ ΟΛΥΜΠΙΕΙΟΥ



Ι. ΤΡΑΥΛΟΣ  
25-IX-49

Κάτοπις Ρωμαϊκοῦ βαλανείου τῶν χρόνων τοῦ αὐτοκρατορικοῦ Ἀδριανοῦ: Α προθάλαμος — Β Νυμφαῖον — Γ ἀποχωρητήριον (c) — Δ αἴθουσα ἀναμονῆς — Ε ἀποδυτήριον — Ζ frigidarium — Η tepidarium — Θ caldarium.

*prefurnium* πρὸς θέρμανσιν τῶν δύο αὐτῶν διαμερισμάτων καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ τροφοδοτοῦντος τὰς δύο δεξαμενάς τοῦ *caldarium*.

Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς τοῦ βαλανείου, παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν δὲν προέκυψαν στοιχεῖα (ἀγγεῖα δηλαδὴ καὶ νομίσματα) πρὸς ἀκριβῆ χρονολόγησιν αὐτοῦ διότι παντοῦ, ὅπου ἐπεχειρήσαμεν δοκιμαστικὴν ἔρευναν, εὔρομεν τὴν ἐπίχωσην μέχρις αὐτοῦ τοῦ βράχου τεταραγμένην ἐκ τῶν προηγηθεισῶν ἀνασκαφῶν.

Ὁ τύπος ὅμως τοῦ βαλανείου μὲ διαμερίσματα μικρῶν διαστάσεων εἶναι χαρακτηριστικός, ἤρχισε δὲ ἐφαρμοζόμενος ἀπὸ τοῦ 2ου αἰῶνος μ. Χ., καὶ ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐν χρήσει μέχρι καὶ τῶν τελευταίων Ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἀπὸ τὰ νεώτερα μάλιστα παραδείγματα ἀναφέρομεν τὸ βαλανεῖον τῆς Ἀντιοχείας τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ.<sup>1</sup> πρὸς τὸ ὅποιον πολὺ ὁμοιάζει τὸ ἰδικόν μας, ἂν καὶ τὸ τελευταῖον τοῦτο χρονολογικῶς πρέπει νὰ τοποθετηθῆ πολὺ παλαιότερον, εἰς τὸν 2ον αἰῶνα μ. Χ., ὡς δεικνύει ἡ ἐπιμελημένη κατασκευὴ του, ἰδίως δὲ ἡ διακόσμησις τῶν ψηφιδωτῶν καὶ ἡ ἀρίστη ἐκτέλεσις αὐτῶν.

Ἡ ἐποχὴ ἐξ ἄλλου αὐτῇ συμπίπτει πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ οἰκοδόμησιν τῆς ὁμωνύμου αὐτοῦ πόλεως, ἣτις καὶ Νεαὶ Ἀθῆναι ἐκαλοῦντο πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς, τῆς πόλεως τοῦ Θεσέως, μεταξὺ δὲ τοῦ πλήθους τῶν ἀνεγερθέντων τότε νέων δημοσίων καὶ ἰδιωτικῶν κτιρίων πρέπει νὰ περιλάβωμεν καὶ τὸ περιγραφόμενον ἐνταῦθα βαλανεῖον.

Ἀλλὰ καὶ ἀκριβέστερον εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορίσωμεν τὸν χρόνον τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ.

Τὸ βαλανεῖον εἶναι τοποθετημένον λοξῶς πρὸς τὸν περίβολον τοῦ Ὀλυμπιεῖου (*εἰκ. 2*), ἀκολουθοῦν, ὡς φαίνεται, τὴν κατεύθυνσιν ὑπαρχόντων ἐνταῦθα παλαιότερων κτισμάτων<sup>2</sup>. Τοῦτο καθ' ἡμᾶς δηλοῖ ὅτι ἡ οἰκοδομὴ τοῦ βαλανείου προηγήθη τῆς τοῦ περιβόλου, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε λόγῳ τῆς γειτνιασεως αὐτοῦ πρὸς τὸν περίβολον νὰ ἀκολουθῆ γραμμὴν παράλληλον πρὸς αὐτόν.

Περιορίζεται ἐπομένως ἡ κατασκευὴ του μεταξὺ τῶν ἐτῶν 124-131 ἢτοι μεταξὺ τῆς πρώτης ἐπισκέψεως τοῦ αὐτοκράτορος Ἀδριανοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τῆς τελευταίας, ὅτε πρέπει νὰ εἶχε συμπληρωθῆ ἡ οἰκοδομὴ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ περιβόλου. Πάντως ὄχι ἀργότερον τῶν μέσων τοῦ αἰῶνος, διότι τότε εἶχε συντελεσθῆ ὅπωςδήποτε ἡ οἰκοδομὴ τοῦ περιβόλου, ἀφοῦ ἀναφέρει αὐτὸν ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ I, 37, 2.

<sup>1</sup> Antioch - on - the - Orontes, III σελ. 19-23, πίν. V.

<sup>2</sup> ΠΑΕ 1886, σελ. 16, πίν. Α καὶ ΠΑΕ 1889 σελ. 12, πίν Α.

## Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ

Ἡ ἔρευνα πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ διαγράμματος τῆς βασιλικῆς παρουσίασε μεγάλας δυσκολίας, διότι δλόκληρος σχεδὸν ὁ χῶρος, ἔνθα ὑπετίθετο ὅτι ἐκρύπτοντο τὰ ἐρείπια αὐτῆς, ἐκαλύπτετο ὑπὸ πυκνῶν δένδρων (εἰκ. 10). Ἀλλὰ καὶ ὅπου ὑπῆρχεν ἐλεύθερος χῶρος ἐδείχθη ὅτι προσφάτως εἶχον ἀν-



Εἰκ. 10. Δοκιμαστικοὶ τάφροι πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ διαγράμματος τῆς βασιλικῆς.

ορυχθῆ βαθεῖα τάφροι εἰσχωροῦσαι καὶ ἐντὸς τοῦ βράχου διὰ τὴν κατασκευὴν ἀντιαεροπορικῶν καταφυγίων πρὸς προστασίαν τοῦ ἀμάχου πληθυσμοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου πολέμου. Ἐπίσης τὸ νότιον κλίτος τῆς βασιλικῆς ἦτο δύσκολον νὰ ἀνασκαφῆ, ὡς εὐρισκόμενον κάτωθεν τῆς ὁδοῦ, ἣτις, βαίνουσα παραλλήλως πρὸς τὸν περίβολον τοῦ Ὀλυμπείου, εἶναι πολυσύχναστος καὶ δὲν ἦτο ἐπιτετραμμένον διὰ τὸν λόγον αὐτὸν νὰ καταστραφῆ. Εἰς τὸ πρὸς βορρᾶν μάλιστα ὄριον αὐτῆς ὀλίγους μῆνας πρὸ τῆς ἀνασκαφῆς μου εἶχεν ἀνοιχθῆ ὑπὸ τῆς Ἡλεκτρικῆς Ἐταιρείας βαθὺς χάνδαξ διὰ τὴν τοποθέτησιν καλωδίων. Ὁ χάνδαξ οὗτος συμπίπτων ἀκριβῶς μετὰ τὴν γραμμὴν τοῦ νοτίου στυλοβάτου τῆς βασιλικῆς κατέστρεψεν, ὅτι πιθανῶς ἕχνος αὐτοῦ ἐσφῆζετο.

Παρ' ὅλας αὐτὰς τὰς δυσκολίας ἐπεχειρήσαμεν παντοῦ, ὅπου ἦτο ἐλεύθερος χώρος, τὴν ἀνόρουξιν δοκιμαστικῶν τάφρων, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀνεύρωμεν τὴν συνέχειαν τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς. Ἄλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια μᾶς ἐπεφύλασσε τὴν τελευταίαν ἀπογοήτευσιν, διότι παντοῦ συννητήσαμεν τὸν φυσικὸν βράχον σπανιώτατα δὲ μόνον τμήματα τοίχων καὶ πολλάκις οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἴχνος καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν τοίχων τῶν σημειουμένων εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Κουμανούδη, ὅπερ ἀποδεικνύει πόσον πλήρης ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή αὐτῶν.

Ἐν τούτοις καὶ ἐκ τῶν ἐλαχίστων διαφυγόντων τὴν κατεδάφισιν τμημάτων τῶν τοίχων πολλάκις δὲ μόνον ἐκ τοῦ παχυτάτου κονιάματος αὐτῶν, τὸ ὁποῖον παρέμεινε προσκεκολλημένον ἐπὶ τοῦ βράχου, ἠδυνήθημεν νὰ συγκεντρώσωμεν ἐπαρκῆ στοιχεῖα πρὸς καθορισμὸν τοῦ ἀκριβοῦς σχήματος καὶ τῶν διαστάσεων τῆς βασιλικῆς.

Ἐν κατόψει, ὡς δεικνύει τὸ σχέδιον τῆς εἰκ. 11, τὸ κτίριον παρουσιάζει σχῆμα κανονικοῦ ὀρθογώνιου διαστάσεων 28 00 × 13 20 μ. Ὁ μέγας δὲ ἄξων αὐτοῦ ἔχει διεύθυνσιν ἀκριβῶς ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς ἀκολουθῶν γραμμὴν παράλληλον πρὸς τὴν τοῦ περιβόλου τοῦ Ὀλυμπιεῖου.

Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὸ ὀρθογώνιον χωρίζεται δι' ἐγκαρσίου τοίχου εἰς δύο χώρους, τὸν κυρίως ναὸν καὶ τὸν νάρθηκα, πλάτους 2.60 μ. Ὁ κυρίως ναὸς διαιρεῖται πάλιν διὰ δύο κατὰ μῆκος τοίχων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔβαινον οἱ στυλοβάται τῆς κιονοστοιχίας, εἰς τρία κλίτη, ὧν τὸ μέσον, εὐρύτερον τῶν ἄλλων ὡς συνήθως, ἔχει πλάτος 4.64 μ. ἐνῶ τὸ πλάτος τῶν ἐκατέρωθεν αὐτοῦ κλιτῶν μετροῦμενον ἀπὸ τοίχου εἰς τοῖχον εἶναι 2.70 μ. Τὸ κεντρικὸν κλίτος πρὸς ἀνατολὰς ἀπολήγει εἰς μεγάλην καὶ ἐξωτερικῶς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα ἱεροῦ καταλαμβάνουσαν ὅλον τὸ πλάτος τοῦ κλίτους. Τὸ ἀσύνηθες ἐνταῦθα μέγεθος τῆς ἀψίδος δικαιολογεῖται, διότι κατὰ τὴν χορδὴν αὐτῆς ἐσχηματίζετο τὸ λεγόμενον «Θριαμβευτικὸν τόξον».

Ἡ τοιαύτη κατασκευὴ τῆς ἀψίδος, μὴ ἀπαντῶσα εἰς τὰς μέχρι σήμερον τοῦλάχιστον ἀποκαλυφθείσας παλαιοχριστιανικὰς βασιλικὰς τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ἐφηρμόσθη, ὡς φαίνεται, μόνον εἰς τὰς Ἀθηναϊκὰς βασιλικὰς, 4-5 παραδείγματα τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἀναφέρωμεν<sup>1</sup>. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν διάταξιν τῶν ἄλλων μερῶν τῆς βασιλικῆς τοῦ Ὀλυμπιεῖου, αὕτη ἀκολουθεῖ τὸν γνωστὸν τύπον τῶν ἀπλῶν Ἑλληνιστικῶν βασιλικῶν.

<sup>1</sup> Θησεῖον, Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, Ἀρχεῖον τῶν Βυζ. Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Β, σελ. 211. Βασιλικὴ Ἰλισσοῦ, Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ, ΑΕ 1919, εἰκ. 3. Παρθενών, F. DEICHMAN Die Basilika im Parthenon, Ath. Mitt. 63/64, 1938 39, πίν. 23. Ἐρέχθειον, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν σφραγισμένων ἰχνῶν, βλέπε καὶ ΚΑΒΒΑΔΙΑ - ΚΑΒΕΡΑΟΥ Ἡ ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως, Ἀθῆναι 1906, πίν Γ'. Τέλος ὁ παλαιότερος Ναὸς τοῦ Ἁγ. Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὁποίου ὑποθέτω ἐκ διαφόρων ἐνδείξεων (Αἶν. Διονυσίου τοῦ Ἁγ. Διονυσίου, σελ. 374), φαίνεται, ὅτι εἶχε πρὸ τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ θριαμβευτικὸν τόξον στηριζόμενον ἐπὶ κίωνων τοῦτο συμπεραίνομεν ἐκ τοῦ ἀνευρεθέντος ἐνταῦθα χαρακτηριστικοῦ ὑψηλοῦ βάρθρου κίονος (I, 1936 τοῦ εὐρετηρίου τοῦ Μουσείου τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν).

Οἱ τοῖχοι τοῦ κτιρίου πανταχοῦ ἐδράζονται ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου, ἀλλὰ εἰς διάφορον βάθος λόγω τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον. Πολλάκις, ὅπου ὁ βράχος παρουσιάζει βαθεῖας χαραδρώσεις, ἡ θεμελίωσις ἐγένετο ἐπὶ ὑπαρχούσης παλαιᾶς (τοῦ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος π. Χ.) πολὺ σκληρᾶς ἐπιχώσεως, ὡς συμβαίνει κατὰ τὴν ΒΑ γωνίαν καὶ τὴν ἀντίστοιχον αὐτῆς ΝΑ, ὅπου μάλιστα ἡ ἐπίχωση, πάχους 1.50 μ., ἀποτελεῖται ἀπὸ καθαρὰν λατύπην μαρμάρου, προερχομένην πιθανῶς ἐκ τῆς ἐπεξεργασίας τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ τοῦ Διός. Ὁ βράχος κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο εὐρίσκεται εἰς βάθος 2.40 μ. ἀπὸ τῆς σημερινῆς ἐπιφανείας τῆς ὁδοῦ, ἐνῶ κατὰ τὸ μέσον περίπου τῆς βασιλικῆς, εἰς τὸ σημεῖον ζ, τὸ βάθος εἶναι 0.70 μ. καὶ κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν αὐτῆς μόλις 0.20 μ.

Τὸ πάχος τῶν τοίχων φθάνει τὰ 0.90 μ., ἐξαιρέσει τῶν τοίχων τῶν δύο στυλοβατῶν καὶ τῆς ἀψίδος, τὸ πάχος τῶν ὁποίων εἶναι 0.75 μ. περίπου. Ἡ κατασκευὴ αὐτῆς, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν σφζομένων μερῶν, ἐγένετο δι' ἀργῶν λίθων καὶ τεμαχίων ὀπτοπλίνθων μετ' ἀφθόνου κονιάματος ἀσβέστου καὶ ἄμμου. Ἐπίσης ἐχρησιμοποιήθησαν ὡς οἰκοδομικὸν ὕλικὸν πολλὰ ὀγκώδη ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ καταστραφέντος ἴσως τότε ἢ καὶ ὀλίγον πρότερον Ὀλυμπίου, καθὼς καὶ πολλὰ ἐνεπίγραφα βάρθρα.

Ὁ Κουμανούδης εἰς τὴν ἔκθεσιν τοῦ 1888 περιγράφων τὰ ἀνευρεθέντα κατὰ τὴν κατεδάφισιν τῶν τοίχων διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη δίδει εἰς τὰς σελίδας 20-23 καὶ λεπτομερῆ κατάλογον αὐτῶν. Σήμερον τὰ πλεῖστα εἶναι τοποθετημένα πλησίον τοῦ προπύλου κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου τοῦ Ὀλυμπίου (*εἰκ. 12*), ἐπ' αὐτῶν δὲ σαφῶς διακρίνονται μεγάλα τεμάχια κονιάματος, τοῦ αὐτοῦ ἀκριβῶς κονιάματος τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς, βεβαιουμένης οὕτω τῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἀρχιτεκτονικῶν τούτων μελῶν εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν τοίχων αὐτῆς.

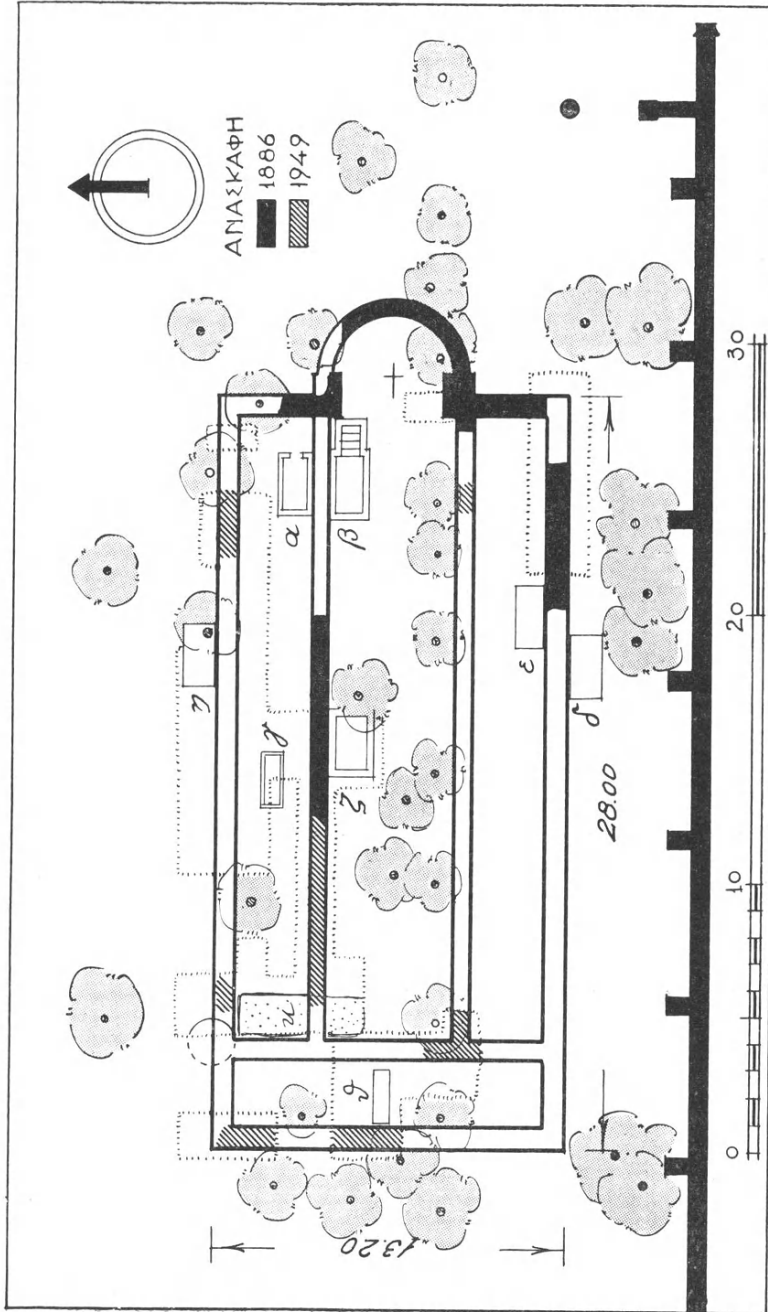
Ἐκ τῶν προερχομένων ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Διός ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἰδιαιτέρως ἀναφέρομεν τὰ πολλὰ τεμάχια μεγάλων φατνωμάτων<sup>1</sup> ὡς καὶ δύο ὀγκώδη τεμάχια μαρμαρίνων δοκῶν, τὰ ὅποια μᾶς ἐβοήθησαν εἰς τὴν ἐξακρίβωσιν τῆς ὅλης φατνωματικῆς διατάξεως τοῦ ναοῦ.

Τὸ δάπεδον τῆς βασιλικῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πιθανοῦ ὕψους τῶν ἀνευρεθέντων τάφων ὑπολογίζομεν ὅτι ἔκειτο πολὺ ὑψηλότερον τῆς σημερινῆς ὁδοῦ. Οὕτω δικαιολογεῖται τὸ ἀσύνηθες μέγα πάχος τῶν τοίχων, διότι ἐχρησίμευον οὗτοι ὡς θεμέλια.

Αἰθριον φαίνεται ὅτι δὲν ὑπῆρχε πρὸ τῆς βασιλικῆς, τὰ ἄλλα δὲ διάφορα βοηθητικὰ προσκτίσματα, τὰ ὅποια, ὡς συνήθως, εἶναι προσκεκολλημένα

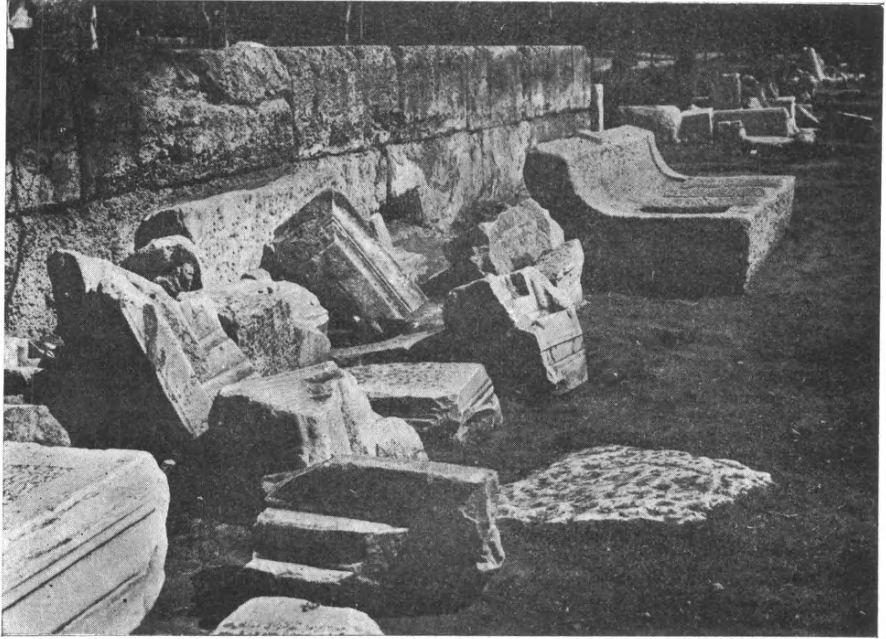
<sup>1</sup> Σχέδιον αὐτῶν ἐδημοσίευσεν ὁ G. WELTER ἐν Ath. Mitt. 48, 1923, σελ. 185, πίν. III 3.





Εἰκ. 11. Κάτοπις τῆς βασιλικῆς τοῦ Ὀλυμπεῖου.

ἐκατέρωθεν τοῦ ὀρθογωνικοῦ πυρήνος τοῦ ναοῦ, καὶ ἐὰν ὑπῆρχον, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ προσδιορίσωμεν. Πιθανῶς ἡ μεγάλη δεξαμενὴ παρὰ τὸ πρόπυλον ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν βασιλικὴν καὶ τὸ περιγραφέν ἐνταῦθα βαλανεῖον, τὸ ὁποῖον εἶναι βέβαιον ὅτι ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐν χρήσει καὶ μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς βασιλικῆς, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων ἐπὶ τοῦ



Εἰκ. 12. Ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς χρησιμοποιηθέντα ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικὸν διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς.

δαπέδου αὐτοῦ (τοῦ διαμερίσματος Ε) νομισμάτων χρονολογουμένων εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 7ου αἰῶνος μ. Χ.<sup>1</sup> Τοῦτο δὲν εἶναι τι ἀσύνηθες δεδο-

<sup>1</sup> Τὰ νομίσματα ταῦτα, χαλκᾶ, 5 τὸν ἀριθμὸν εὐρέθησαν τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου εἰς σημεῖον ἐνθα τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον ἦτο κατεστραμμένον καὶ ἐσχηματίζετο μικρὰ κοιλότης. Παρεδόθησαν πάντα εἰς τὸ Νομισματικὸν Μουσεῖον τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1949 ὑπ' ἀριθ. πρωτ. 8285, ἡ ἀκριβῆς δὲ χρονολόγησις αὐτῶν, ὡς εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ πληροφορήσῃ ἡ Διευθύντρια τοῦ Μουσεῖου Κ<sup>α</sup> Εἰρήνη Βαρούχα Χριστοδουλοπούλου εἶναι ἡ ἐξῆς:

1) ΧΑ 20, Κόνσταντος Β'. 651-2 μ.Χ. Τύπος BMC XXXII. 4

2) ΧΑ 19, 655-6 μ.Χ. Τύπος BMC XXXI. 20

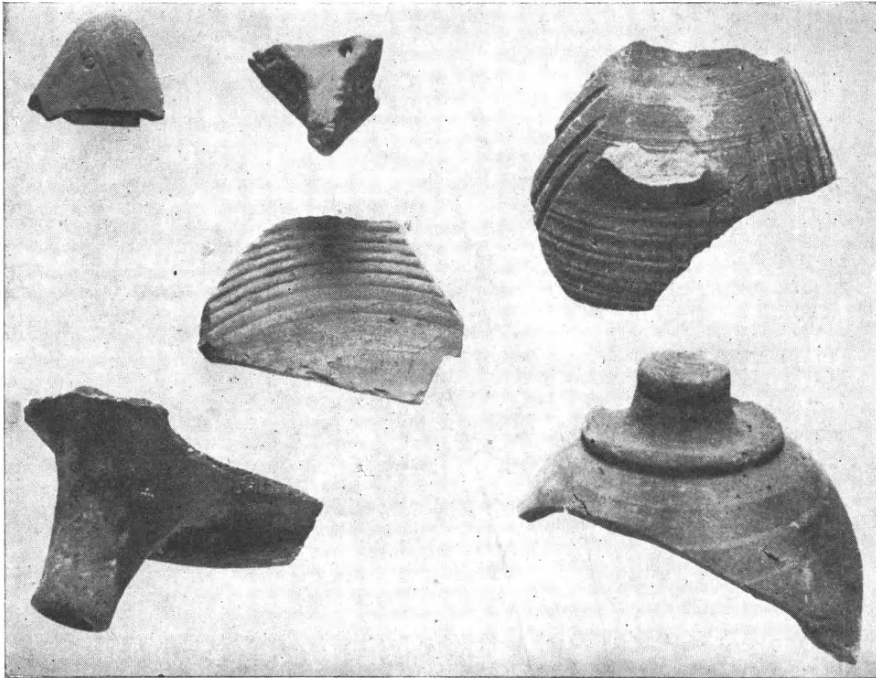
3) ΧΑ 19, 665-6 μ.Χ.

4) ΧΑ 24, 665-6 μ.Χ.

5) ΧΑ 23, Κωνσταντίνου IV Πρωγάτου 683-4 μ.Χ. Τύπος BMC XXXVII. 3.



μένου ὅτι ἔχει διαπιστωθῆ ἡ ὕπαρξις λουτρῶν πλησίον καὶ ἄλλων παλαιο-  
 χριστιανικῶν βασιλικῶν, εἰδικῶς μάλιστα ἀνεγεροθέντων πλησίον αὐτῶν πρὸς  
 χρῆσιν τῶν ὑπηρετῶν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν πτωχῶν τῆς κοινότητος<sup>1</sup>. Ἄλλα καὶ  
 συνένωσις λουτρῶνων καὶ Ἀγιασμάτων εἶναι γνωστὴ ἐξ ἄλλων περιπτώσεων,  
 ὡς τὸ ἀποκαλυφθὲν συγκρότημα παρὰ τὴν βασιλικὴν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ τῆς



Εἰκ. 13. Τεμάχια ἀγγείων, τῶν μέσων τοῦ 5<sup>ου</sup> μ.Χ. αἰ., ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς τῆς βασιλικῆς.

Αἰγύπτου<sup>2</sup>, εἶναι δὲ πολὺ πιθανόν, ὅτι καὶ τὸ ἰδικόν μας λουτρὸν τοῦ  
 Ὀλυμπιεῖου μετὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς βασιλικῆς εἶχε τὴν διπλὴν ταύτην  
 χρησιμοποίησιν μετατραπέντος τοῦ νυμφαίου εἰς Ἁγίασμα. Δὲν ἀποκλείεται  
 ἐπίσης τὸ ὀκταγωνικὸν διαμέρισμα Ζ νὰ εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς βαπτι-  
 στηριον. Τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ γλυπτοῦ διακόσμου τῆς βασιλικῆς οὐδὲν

<sup>1</sup> Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Αἰ Χριστιανικαὶ Θῆβαι τῆς Θεσσαλίας, ΑΕ 1929, σελ. 49 καὶ  
 ΠΑΕ 1935 σελ. 65 ἐξ. Α. Μ. SCHNEIDER Samos in frühchristlicher und byzanti-  
 nischer Zeit, Ath. Mitt. 54, 1929, σελ. 125, εἰκ. 14. Ἡ συνήθεια αὕτη φαίνεται ὅτι  
 διετηρήθη καὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ Μοναστηριακὴ ἀρχιτε-  
 κτονικὴ σελ. 57-65.

<sup>2</sup> Γ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Χριστιανικὴ Ἀρχαιολογία, Ἀθῆναι 1942, σελ. 228.

σχεδὸν δεῖγμα περιεσώθη. Οὕτω στερούμεθα τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν στοιχείων πρὸς ἀκριβῆ χρονολόγησιν τοῦ κτιρίου. Μεταξὺ τῶν πολλῶν παρὰ τὸ πρόπυλον τοῦ Ὀλυμπίου συγκεντρωμένων μαρμάρων, ὑπάρχει καὶ μία ἰωνικὴ μετὰ τετραγωνικῆς πλίνθου βάσις, τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων, ἐπὶ μιᾶς τῶν πλευρῶν τῆς ὁποίας εἶναι κεχαραγμένα τὰ ψηφία ΖΩ καὶ πιστεύομεν, ὡς ἀλλαγῶν εἴπομεν, ὅτι αὕτη προέρχεται ἐκ τῶν κιονοστοιχιῶν τῆς βασιλικῆς<sup>1</sup>. Ἐπίσης ἀνευρέθη ἑτέρα, παλαιοχριστιανικὴ βάσις διαχωριστικοῦ ἀμφικίονος παραθύρου καὶ κορυμὸς κίονος ἔχων ἐπ' αὐτοῦ σταυρὸν καὶ δυσανάγνωστον ἐπιγραφὴν τῶν Χριστιανικῶν χρόνων<sup>2</sup>. Δύο τέλος ἐπὶ ὑψηλοῦ βάθρου ἰωνικαὶ βάσεις τῶν ὑστέρων Ρωμαϊκῶν χρόνων ἢ καὶ τῶν πρώτων χριστιανικῶν εὐρισκόμεναι σήμερον κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ περιβόλου εἶναι πιθανόν, ὅτι μετεφέρθησαν ἐνταῦθα ἐξ ἄλλου σημείου τῆς πόλεως<sup>3</sup>.

Τὸν χρόνον τῆς οἰκοδομῆς τῆς βασιλικῆς εὐτυχῶς κατέστη δυνατόν ἄλλως νὰ προσδιορίσωμεν. Κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τοῦ κυρίως ναοῦ ἀνευρέθη ἐντὸς τοῦ βράχου λαξευμένος ἀβαθὴς ὀρθογωνικὸς λάκκος (*εἰκ. 11, κ*) περιέχων ἄφθονα τεμάχια ἀγγείων, δείγματα τῶν ὁποίων παρέχομεν εἰς τὴν *εἰκ. 13*<sup>4</sup>. Τὰ ἀγγεῖα ταῦτα, χρονολογούμενα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παρομοίων ἀγγείων τῆς συλλογῆς τοῦ Μουσείου τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, πρέπει νὰ τοποθετηθῶσιν εἰς τὸν 5ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ μάλιστα πρὸς τὸ μέσον αὐτοῦ. Ἡ βασιλικὴ ἐπομένως θὰ κατεσκευάσθη κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἢ τὸ ἀργότερον περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος.

Τὴν ἱστορίαν τοῦ μνημείου εἶναι δύσκολον νὰ παρακολουθήσωμεν, διότι στερούμεθα ἐπαρκῶν στοιχείων. Οἱ ἀνευρεθέντες ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ καὶ τοῦ νάρθηκος τάφοι (*εἰκ. 11*) εἶναι βεβαίως πολὺ μεταγενέστεροι τῆς βασιλικῆς, πιθανῶς τῶν πρώτων βυζαντινῶν χρόνων, ὅτε καθιερώθη τὸ ἔθιμον τῆς ταφῆς καὶ ἐντὸς τῶν ἐκκλησιῶν, πρέπει δὲ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τοῦλάχιστον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐσώζετο ἡ βασιλική.

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἐπίσης χρόνους μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 13ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος, ὡς δεικνύουσι τὰ νεώτερα ἐκ τῶν ἀνευρεθέντων καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἀνασκαφῶν ἀγγείων καὶ νομισμάτων, πυκνὸς

<sup>1</sup> Ἰ. ΤΡΑΥΛΟΥ Ἡ παλαιοχριστιανικὴ βασιλικὴ τοῦ Ἀσκληπείου τῶν Ἀθηνῶν ΑΕ 1939-1941, σελ. 46 σημ. 1.

<sup>2</sup> ΑΕ 1862, σελ. 152 μετὰ σχεδίου.

<sup>3</sup> Παρόμοιαι ἀκριβῶς βάσεις καὶ τῶν αὐτῶν διαστάσεων ἀνευρέθησαν εἰς τὴν τελειῶς ἐξαφανισθεῖσαν βασιλικὴν τοῦ Κλιματίου παρὰ τὸν Λυκαβηττόν, Παρνασσὸς Ε, 1881, σελ. 823.

<sup>4</sup> Ἡ εἰκὼν αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ὑποχρεωτικότητά τῆς συναδέλφου μου Δ<sup>ος</sup> Alison Frantz. Αἱ λοιπαὶ δημοσιευόμεναι ἐνταῦθα εἰκόνες ὀφείλονται εἰς τὸν φωτογράφον τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου κ. Γ. Τσίμαν.

συνοικισμὸς ἐκάλυπτεν ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν πέριξ τῆς βασιλικῆς, ὑπολείμματα τοῦ ὁποίου εἶναι οἱ ἀνευρεθέντες κατὰ τὰς πρώτας ἀνασκαφάς, τοῖχοι, πολλὰ φρέατα καὶ μέγας ἀριθμὸς πύθων<sup>1</sup>. Ἐπειδὴ ὅμως ἐρείπια τῶν οἰκιῶν ἀνευρέθησαν καὶ ἐντὸς τοῦ ἐμβαδοῦ τῆς βασιλικῆς πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι αὕτη εἶχε καταστραφῆ πολὺ ἐνωρίτερον τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος.

Ἄγνωστον ἐπίσης εἶναι εἰς ποῖον ἅγιον ἦτο ἀφιερωμένη ἡ βασιλικὴ αὕτη.

Εἰς τὴν σπουδαιότητα διὰ τὴν μελέτην τῆς τοπογραφίας τῶν Ἀθηνῶν γνωστὴν ἐπιστολὴν τοῦ Πάπα Ἰννοκετίου τοῦ Γ', 1209, πρὸς τὸν λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον τῶν Ἀθηνῶν Βεράρδον, ἀναφέρονται πολλὰ ὀνόματα Ἀθηναϊκῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν περιχώρων. Μεταξὺ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, κατὰ τὸν καθηγητὴν κ. Γ. Σωτηρίου<sup>2</sup>, ἀναφέρεται καὶ Ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου παρὰ τοὺς στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ὡς ἐρμηνεύει τὸ Beati Nicolai de Columnis καὶ ὄχι παρὰ τὸ Σούνιον, ὡς ὑπέθεσαν ἄλλοι. Ὁ κ. Σωτηρίου ταυτίζει τὸν ναὸν τοῦτον, μετὰ πιθανότητος, πρὸς τὴν ἀνασκαφείσαν ὑπ' αὐτοῦ μεγάλην παλαιοχριστιανικὴν βασιλικὴν τοῦ μάρτυρος Λεωνίδη παρὰ τὸν Ἰλισσόν, δεχόμενος, ὅτι κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους βυζαντινοὺς χρόνους, ὅτε εἶχε λησμονηθῆ τὸ ὄνομα τοῦ μάρτυρος, ἐτιμᾶτο αὕτη ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Ἡ ὑπόθεσις ὅμως αὕτη παρουσιάζει ὠρισμένας δυσκολίας, διότι ὀλίγα μόνον ἔτη πρότερον ὁ περίφημος Μητροπολίτης τῶν Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινᾶτος ἐξεφώνησεν ἐνταῦθα λόγον εἰς τὸν Ἅγιον ἱερομάρτυρα Λεωνίδην καὶ τὴν συνοδείαν αὐτοῦ. Ἐξ ἄλλου ἡ βασιλικὴ τοῦ Λεωνίδη εὐρίσκεται εἰς μεγάλην σχετικῶς ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Ὀλυμπίου, ὥστε νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αὕτη ὑπενοεῖτο ἐν τῇ προαναφερθείσῃ φράσει τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Πάπα Ἰννοκετίου. Ἀντιθέτως νομίζομεν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνεύρεσιν τῆς νέας βασιλικῆς εἰς ὀλίγων μόνον δεκάδων μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν κιόνων τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, μετὰ μεγαλειτέρας πιθανότητος εἶναι δυνατόν νὰ ὑποστηριχθῆ ὅτι τὴν τελευταίαν ταύτην ἀφορᾷ ὁ μνημονεύμενος ἐν τῇ ἐπιστολῇ ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

ΙΩΑΝΝΗΣ Ν. ΤΡΑΥΛΟΣ

<sup>1</sup> ΑΕ 1862, σελ. 151. ΠΑΕ 1886, σελ. 13-17. ΠΑΕ 1887, σελ. 10. καὶ ΠΑΕ 1888, σελ. 15. Τὴν ὑπαρξιν συνοικισμοῦ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους βεβαιοῦσι καὶ οἱ ὑπάρχοντες ἄλλοτε ἐνταῦθα, πλὴν τῆς βασιλικῆς μας, ἕτεροι τρεῖς χριστιανικοὶ Ναοί: ὁ Ἁγ. Ἰωάννης σ' τοῖς κολόννες, ὁ μνημονεύμενος ὡς ὑπάρχων παρὰ τὴν Πύλην τοῦ Ἀδριανοῦ (Εὐρετήριον τῶν Μνημ. τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Γ, σελ. 150,7 καὶ 11) καὶ ὁ κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ περιβόλου τοῦ Ὀλυμπίου Χριστιανικὸς Ναὸς τὸν ὁποῖον ἀπεκάλυψε διὰ τῶν ἀνασκαφῶν του ὁ Α. ΣΚΙΑΣ ΠΑΕ 1893, σελ. 130 κέ. πίν. Α. Ὁ τελευταῖος οὗτος εἶναι ἐκτισμένος ἐπὶ τῶν θεμελιῶν παλαιότερου ναοῦ τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων.

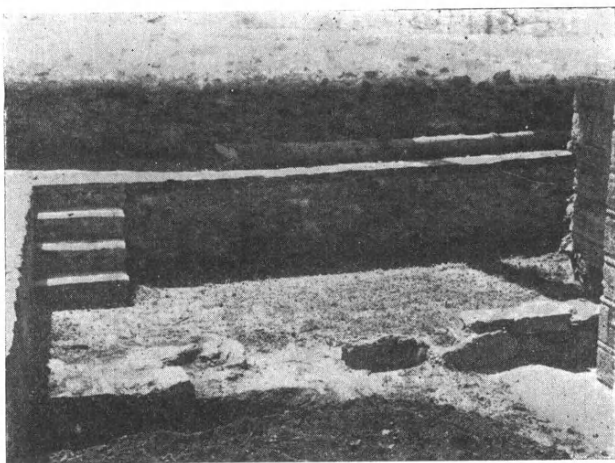
<sup>2</sup> ΑΕ 1919, σελ. 25.

## 2. ΕΡΓΑΣΙΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΒΑΣΙΛΙΚΗΝ ΤΟΥ ΙΛΙΣΣΟΥ

Κατὰ τὴν *βασιλικὴν τοῦ Ἰλισσοῦ* ἐγένοντο ἐφέτος μικραὶ ἐργασίαι πρὸς διευκρίνησιν λεπτομερειῶν διὰ τὴν ἀκριβεστέραν ἀποτύπωσιν τῆς κατόψεως (βλ. ΠΑΕ 1948).

## 3. ΣΚΑΦΙΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΙ ΕΝ ΤΗΙ ΜΟΝΗΙ, ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ

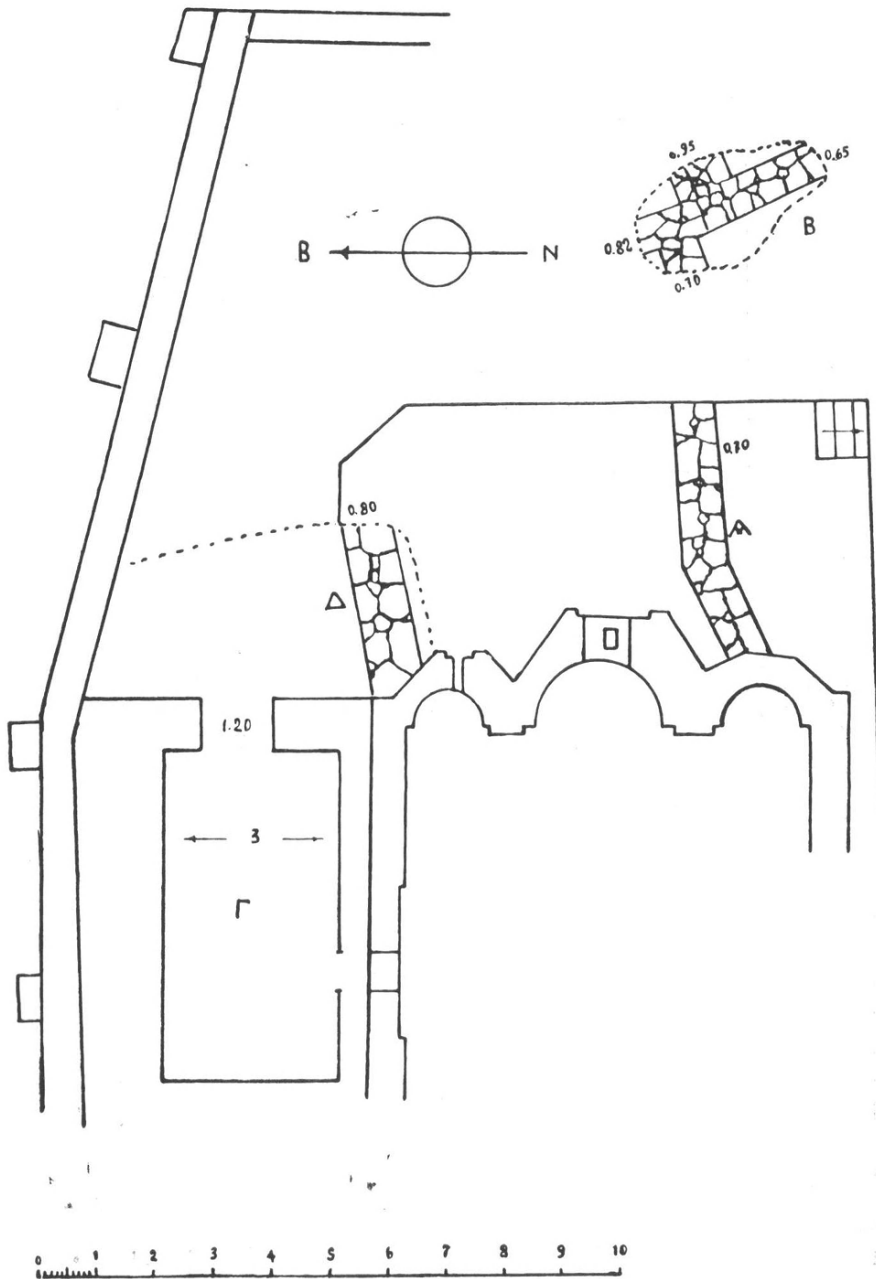
1. Κατὰ τὴν διάρκειαν ἐργασιῶν ἀποχωματώσεως τοῦ ἔξωθι τοῦ ἱεροῦ Βήματος τοῦ ναοῦ χώρου, πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχικὴν στά-



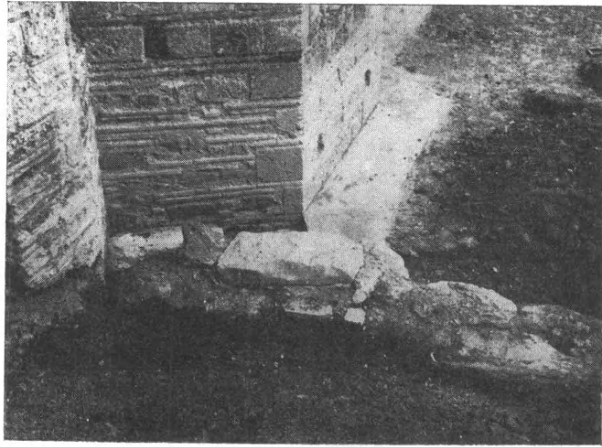
Εἰκ. 1. Ὁ τοῖχος Α ἀπὸ βορρᾶ.

θμην, ἀπεκαλύφθη τοῖχος, πάχους 0,70-0,75 μ. ἐκ μεγάλων ἀργῶν λίθων (*εἰκ. 1-3*). Ὁ τοῖχος οὗτος, ἐφαπτόμενος τῆς βορειοτέρας γωνίας τοῦ διακο-  
νικοῦ, ὡς ἐν τῷ σχεδίῳ (*εἰκ. 2, Α*) φαίνεται, ἐν ἀρχῇ μὲν βαίνει πλαγίως ὡς πρὸς τὸν ἄξονα τοῦ ναοῦ, εἶτα δέ, καμπτόμενος ἐλαφρῶς, λαμβάνει κατεύ-  
θυνσιν πρὸς ἀνατολάς, βαίνων παραλλήλως πρὸς τὸν ὡς ἄνω ἄξονα. Ἐσκαψα  
δοκιμαστικῶς περαιτέρω, ἐκεῖθεν τοῦ προσφάτως κτισθέντος ἀναλημματικοῦ  
τοιχοῦ καὶ πράγματι ἦλθεν εἰς φῶς τὸ σημεῖον, ἔνθα ὁ τοῖχος οὗτος συναν-  
τᾶται μὲ γωνίαν σχηματιζομένην ὑπὸ δύο τοίχων, ὧν ἕκαστος ἔχει διάφορον  
πάχος (βλ. *εἰκ. 2, Β* καὶ *εἰκ. 4*). Οὕτω, ἐνῶ ὁ πρὸς τὸν ναὸν τοῖχος ἔχει  
πάχος περὶ τὰ 0,70-0,75 μ., ὁ πρὸς ἀνατολάς βαίνων ἔχει 0,95 μ. καὶ ὁ πρὸς  
N 0,75-0,80 μ.

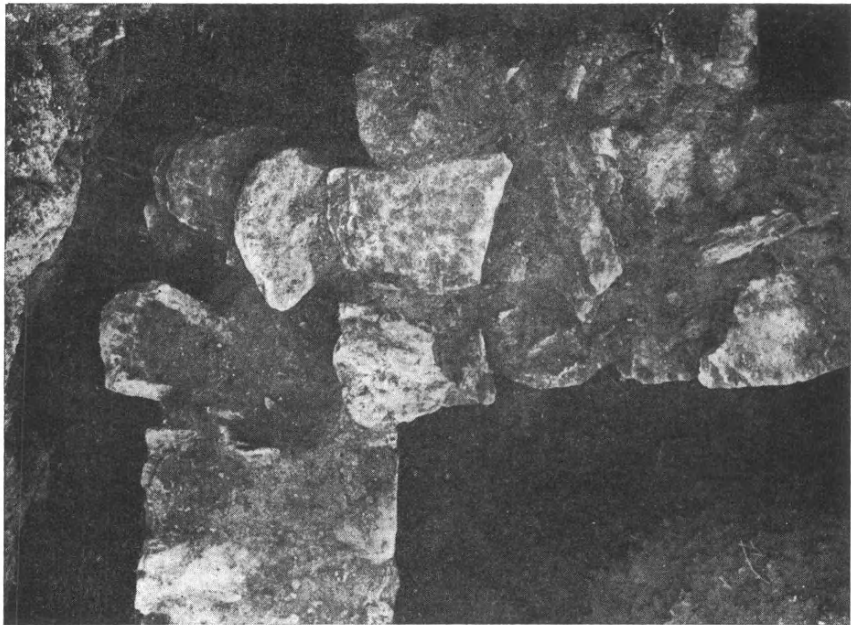
Οἱ τοῖχοι οὗτοι σύγκεινται ἐκ μεγάλων λίθων ἀκατεργάστων, ὡς προελέ-



Είχ. 2. Κάτοπις του χώρου των έρευνών. Α παλαιοχριστιανικός τοίχος, Β τὸ σημείον συναντήσεως του τοίχου Α μετά τής γωνίας κτιρίου, Γ τὸ ὑπόγειον ὀστεοφυλάκιον, Δ ὁ πρὸ του ὀστεοφυλακίου ἀναλημματικός τοίχος.

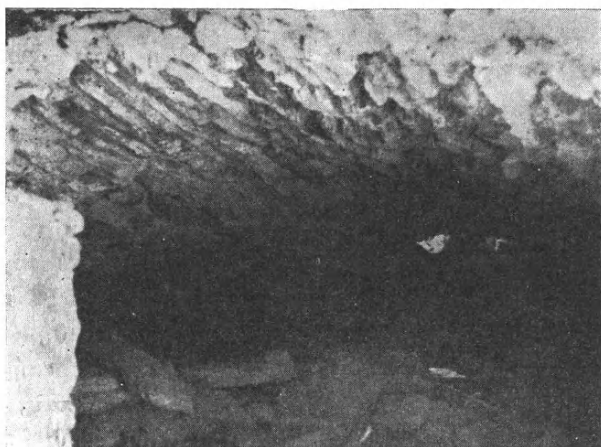


Εἰκ. 3. Ὁ τοῖχος Α ἀπὸ νότου.



Εἰκ. 4. Τὸ σημεῖον συναντήσεως τοῦ τοῖχου Α καὶ τοῦ κτιρίου Β.

χθι, ἐντὸς δὲ τοῦ παχέος ἀσβεστοῦχου πηλοῦ διακρίνονται σπάνια τεμάχια πλίνθων ἐξ ὀπτῆς γῆς, ἀτάκτως τοποθετημένα. Οἱ τοῖχοι οὗτοι βυθίζονται ἐντὸς τοῦ ἐδάφους πέραν τῶν 2 μ. εἰσέτι. Ἰχνος κονιάματος ἢ ἐτέρου ἐπιχρίσματος καλύπτοντος τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν δὲν ἀνευρέθη. Συνεπῶς, δεδομένης τῆς στάθμης εἰς ἣν εὐρίσκονται, οἱ ἀποκαλυφθέντες τοῖχοι πρέπει νὰ



Εἰκ. 5. Ἡ ὄροφή τοῦ ὀστεοφυλακίου.

ἀποτελοῦν τμήμα θεμελίων οἰκοδομήματος, προϋπάρχαντος τοῦ ναοῦ τοῦ 11ου αἰ., ὡς φαίνεται ἐκ τῆς μεταξὺ αὐτῶν σχέσεως.

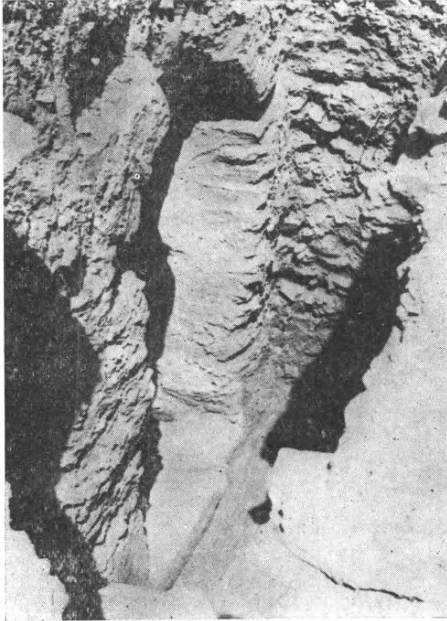
Θὰ ἠδύνατο, ἐκ τῆς μορφῆς καὶ τῶν συστατικῶν τῶν τοίχων, νὰ τοποθετηθῇ τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο εἰς τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς χρόνους. Διὰ τὸν χαρακτηρισμὸν ὅμως τοῦ κτιρίου τούτου τὰ ἀποκαλυφθέντα στοιχεῖα εἶναι ἀνεπαρκῆ. Ἴσως μέρος τῶν ὡς ἄνω θεμελίων νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψει του ὁ Γ. Λαμπάκης, ὅτε ἐσημείωνεν ἄνευ ἐτέρου (Ἐπετηρὶς Φιλ. Συλλ. « Παρνασσὸς » Ε' 1881, σ. 655) ὅτι « τὸ οἰκοδόμημα παρ' ὅλην τὴν ἀρχαιότητα αὐτοῦ εἶναι νεώτερον, στηριζόμενον ἐπὶ ἐτέρου πολὺ ἀρχαιοτέρου οἰκοδομήματος », τὴν βεβαίωσιν δὲ ταύτην ἀκολουθοῦντες πλείστοι τῶν νεωτέρων, θεωροῦσιν ὅτι εἰς τὴν θέσιν ἀρχαιοτέρου ἐκτίσθη ὁ νῦν ὑπάρχων ναός. Πρὸς τὸ παρὸν τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, εἶναι ὅτι ὁ ναός τοῦ 11ου αἰ., διακόπτει τὸ παλαιὸν θεμέλιον, χωρὶς νὰ στηρίζεται ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ὅτι τοῦτο πάντως δὲν δύναται, λόγῳ τῆς τεθλασμένης γραμμῆς, ἣν ἀκολουθεῖ, ν' ἀνήκῃ εἰς ἐκκλησιαστικὸν κτίσμα.

Ὁ Ἰ. Ν. Σβορώνος ἐπίσης, ἀναζητῶν τὸ λατρευτικὸν κέντρον τῶν Φλυέων ἐν Καισαριανῇ, ἐπρόκειτο νὰ ἐνεργήσῃ ἐκεῖ ἀνασκαφὴν μετὰ τῶν κκ. Σωτη-



ρίου καὶ Ὁρλάνδου (ΔΕΝΑ 18, 1916—17, σ. 81—82), τῆς ὁποίας τὰ ἀποτελέσματα, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, δὲν ἐδημοσιεύθησαν<sup>1</sup>.

2. Κατὰ τὴν βᾶσιν τῆς ἐσωτερικῆς πλευρᾶς τοῦ τοίχου τῆς Β κεραίας τοῦ καθολικοῦ ὑπάρχει στενὸν ἄνοιγμα, ἐν εἴδει καταπακτικῆς, χρησιμεῦον διὰ



Εἰκ. 6. Ἡ εἴσοδος τοῦ ὀστεοφυλακίου, θεωμένη ἐκ τῶν ἄνω, ἀπὸ Ν.

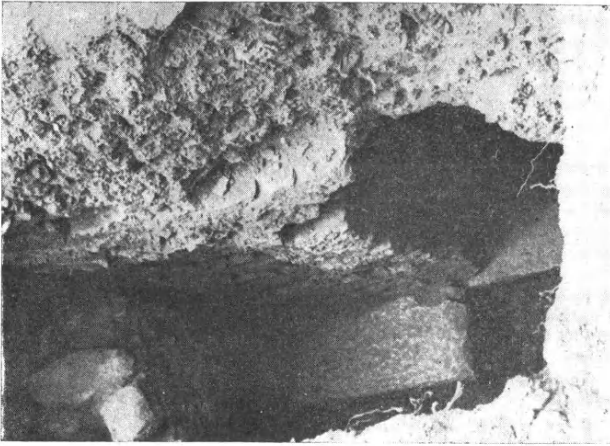
τὴν ἀπόρριψιν ἀχρηστευμένων ἀντικειμένων τοῦ ναοῦ. Ἐκ γενομένης προχείρου ἐρεύνης διεπιστώθη ὅτι τὸ ἄνοιγμα ὠδήγει εἰς εὐμεγέθη ὑπόγειον αἶθουσαν, βαίνουσαν παραλλήλως πρὸς τὸν ναόν, ὑπὸ τὴν Β αὐτοῦ εὐρισκομένην αὐλήν. Τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑπογείου τούτου χώρου δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑποπτευθῇ τις ἐξωθεν καὶ συνεπῶς δὲν εἶχε μέχρι τοῦδε σημειωθῆ. Ἐπειδὴ τὸ ἄνοιγμα μόλις ἐπῆρκει διὰ νὰ διέλθῃ ἔρπων παῖς, διηνοίξαμεν διὰ τοῦ διαπέδου τῆς αὐλῆς ὀπήν, δι' ἧς κατήλθομεν ἐντὸς τῆς ὑπογείου αἰθούσης.

Πρόκειται περὶ αἰθούσης μήκους 5,50 μ., πλάτους 3 μ. καὶ μεγίστου ὕψους 2,30 μ. (εἰκ. 2, Γ), καλυπτομένης δι' ἑλαφρῶς καμπυλομένης καμάρας ἐκ σχι-

στολίθων τοποθετημένων κατὰ τὴν στενὴν αὐτῶν πλευρὰν (εἰκ. 5). Ἀφαιρέσαντες μεγάλους ὄγκους χωμάτων διηνοίξαμεν τὴν εἰς τὴν Α στενὴν πλευρὰν τῆς αἰθούσης κατακεχωσμένην τοξωτὴν εἴσοδον, ἔχουσαν πλάτος μὲν 1,20 μ., ὕψος δὲ 2 μ. (εἰκ. 6), ἀποκαλυφθέντος καὶ μικροῦ μέρους τῆς πρὸ αὐτῆς αὐλῆς, ἣτις εἶναι εἰς βάθος 3,85 μ. ἀπὸ τῆς στάθμης τοῦ παρ' αὐτὴν ἐδάφους. Τὸ προαύλιον τοῦτο ὠρίζε πρὸς Ν τοῖχος ἐξ ἀργῶν λίθων, ἀναλημματικὸς προφανῶς, σχηματίζων ὀξεῖαν γωνίαν πρὸς τὴν πρόσοψιν τῆς ὑπογείου αἰθούσης (εἰκ. 2, Δ, εἰκ. 7—8). Λόγω τοῦ μεγάλου βάρους καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ χώματος, ὃ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ μετακινηθῇ, δὲν κατέστη δυνατόν νὰ

<sup>1</sup> Ἐκτὸς ἐὰν πρόκειται περὶ τῆς ἀνασκαφῆς, ἣτις ἐγένετο εἰς τὸ Δ τῆς Μονῆς νεκροταφείου, ἐνθα ἀπεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια σταυροειδοῦς βυζαντινοῦ ναοῦ. Βλ. Μ. ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ὁ ναὸς τῆς Σκριπτοῦς τῆς Βοιωτίας, ΑΕ 1931, σ. 135.





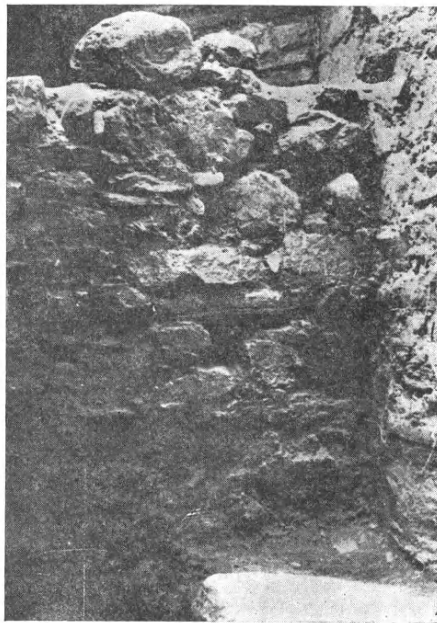
Εἰκ. 7. Ἡ εἴσοδος μετὰ τοῦ παρ' αὐτὴν ἀναλημματικοῦ τοίχου Δ θεωμένη ἐκ τῶν ἄνω, ἀπὸ βορειοανατολικά,

ἐξακριβωθῆ ἑφέτος ἢ ἔκτασις τῆς πρὸ τῆς αἰθούσης αὐλῆς, οὔτε καὶ ὁ τρόπος προσβάσεως πρὸς αὐτήν.

Ἡ τοιχοδομία τῆς ὑπογείου αἰθούσης ὡς καὶ τῆς ὀροφῆς αὐτῆς εἶναι ἀμελής καὶ οὐδέποτε εἶχε χρῆσθῆ ἔσωτερικῶς. Ἀκόμη καὶ αἱ παραστάδες καὶ τὸ τόξον τῆς θύρας ἔχουσιν ἀτέχνως κτισθῆ (εἰκ. 9-10).

Πάντα ταῦτα, συνδυαζόμενα μετὰ τὸν τρόπον κατασκευῆς τῆς καμαρωτῆς στέγης, ὀδηγοῦν εἰς τὴν γνώμην ὅτι πρόκειται περὶ κτίσματος τῶν μετὰ τὴν Ἄλωσιν χρόνων, παρουσιάζοντος ἀναλογίας πρὸς ἕτερα ἐν τῇ Μονῇ καμαροσκέπαστα διαμερίσματα τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Ἡ αἰθουσα εὐρέθῃ πλήρης χωμάτων, λίθων καὶ ἀνθρωπίνων ὀστέων ἀτάκτως ἐρριμένων, ἀλλὰ καὶ παντοίων ἀπορριμμάτων νεωτέρας ἐποχῆς. Ἡ διαπίστωσις ὅτι τὰ ὀστᾶ εὐρίσκονται εἰς τὰ χαμηλότερα στρώματα δηλοῖ ὅτι, ἐφ' ὅσον ἠκμαζεν ἡ Μονή,



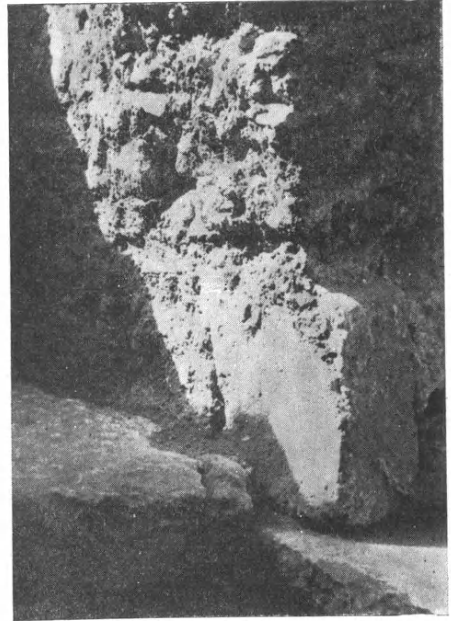
Εἰκ. 8. Ὁ ἀναλημματικὸς τοῖχος Δ.

ἡ ὑπόγειος αὕτη αἴθουσα ἐχρησίμευεν ὡς ὄστεοφυλάκιον αὐτῆς. Καθαρισμὸς καὶ ἐκκένωσις τῆς αἰθούσης ἐκ τῶν περιεχομένων ὑλικῶν δὲν ἐγένετο ἐφέτος<sup>1</sup>.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι πάντα τὰ μετακινηθέντα χρώματα καὶ διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν θεμελίων καὶ διὰ τὴν διάνοξιν τῆς θύρας τοῦ ὑπογείου ὄστεο-



Εἰκ. 9. Τμήμα τῆς Ν παραστάδος τοῦ ὄστεοφυλακίου, μετὰ τοῦ ὑπερκειμένου τόξου.



Εἰκ. 10. Τὸ κατώτερον τμήμα τῆς Ν παραστάδος μετὰ τοῦ οὐδοῦ τῆς εἰσόδου.

φυλακίου προήρχοντο ἐξ ἐπιχωματώσεων σχετικῶς προσφάτων, τὸ πολὺ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, μεταξὺ δ' αὐτῶν ὑπάρχουν μικρὰ θραύσματα μεταγενεστέρων εὐτελῶν βυζαντινῶν κεραμουρρημάτων, ἀνθρώπινα ὀστᾶ κλπ.

Διὰ τῶν γενομένων ἐργασιῶν, πλὴν τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ὑπογείου ὄστεοφυλακίου, καθωρίσθη ἔν τινι μέτρῳ ἡ ἀρχικὴ διαμόρφωσις τοῦ ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ χώρου τῆς Μονῆς. Κυρίως ὅμως ἡ παρουσία τῶν θεμελίων τοῦ παλαιοχριστιανικοῦ κτίσματος θὰ ἠδύνατο νὰ διαφωτίσῃ, διὰ περαιτέρω ἐρεῦνης, τὸ πρόβλημα τῆς παλαιοχριστιανικῆς Καισαριανῆς.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΧΑΤΖΗΔΑΚΗΣ

<sup>1</sup> Δαπάναις τῆς Διευθύνσεως Ἀναστηλώσεως τοῦ Ὑπ. Παιδείας κατεσκευάσθη ἀναλημματικὸς τοῖχος πρὸς συγκράτησιν τῶν χωμάτων τοῦ προαυλίου καὶ ἐκτίσθη κλιμαξὸς ὁδηγοῦσα εἰς τὴν ὑπόγειον αἴθουσαν.

## 4. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΠΡΟΦΗΤῃ ΗΛΙΑΙ ὙΜΗΤΤΟΥ

Ὁ ΠΑΡΣΑΝΙΑΣ ἀναγράφων ἐν Α, 32, 22 τὰ ὄρη τῆς Ἀττικῆς λέγει : «ἐν Ὑμηττῷ δὲ βωμοὶ καὶ Ὀμβρίου Διὸς καὶ Ἀπόλλωνός εἰσι Προοπίου». Τούτων τῶν βωμῶν τὴν θέσιν ἐπιθυμῶν νὰ προσδιορίσω ἀνέλαβον μακρὰς καὶ κοπιώδεις ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ ἐρεῦνας, αἵτινες ὅμως ἀπέβαινον ἄκαρποι. Μία μόνον θέσις παρεῖχε περισσότερα στοιχεῖα διὰ τὴν ὑπαρξίν ἐκεῖ βωμῶν ἢ τέλεσιν λατρείας, ἣτις κεῖται ἐπὶ ἐνὸς προβούνου τοῦ Ὑμηττοῦ σημειουμένου ἐν τῷ χάρτῃ τῆς Ἀττικῆς τοῦ ΚΑΥΡΕΡΤ φύλλ. IV ὑπὸ τὸ ὄνομα «Zeza».

Τὸ βουνὸν τοῦτο ἀποσπᾶται ἀπὸ τῆς κυρίας ὄροσειρᾶς κατὰ τὸν αὐχένα τὸν χωρίζοντα τὸν μέγαν Ὑμηττὸν ἀπὸ τοῦ μικροῦ ἢ ἀνύδρου τὸν ὀνομαζόμενον «Σταυρὸς ἢ Κιάφα Νιράσα» καὶ χωρεῖ μεμονωμένως πρὸς Α. Τὸ ὕψος τοῦ βουνοῦ εἶναι 659,8 μ., τὸ δὲ σχῆμα αὐτοῦ τραπεζοειδὲς ἢ ἔλλειψοειδές, ἢ φύσις βραχώδης καὶ ἡ ἀνάβασις δύσκολος.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ αὐτοῦ διασχίζεται κατὰ τὸ μέσον περίπου ὑπὸ μεγάλης χαράδρας ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἀρχομένης, ἀπὸ τῆς κορυφῆς.

Εἰς τὸ μέσον τμήμα τῆς χαράδρας, τὸ μεταξὺ τῶν ὑψομέτρων 503 καὶ 523 (ΚΑΥΡΕΡΤ Karten von Attika φύλλ. IV), ἡ ἰδιότροπος φύσις διέπλασε γαιώδη κοιλάδα, ἀνεμόεσσαν, ἐκτάσεως τριάκοντα πέντε στρεμμάτων, ἣτις περιέργως παρέχει εἰς τὸ κατώτερον αὐτῆς τμήμα θαυμασίον ὕδωρ ἐξ ἀστειρεύτου φρέατος παναρχαίου.

Τὸ ἐκ ταύτης θέαμα εἶναι μαγευτικὸν καὶ τὸ ὑπὸ τὸν διαφανῆ ἀττικὸν οὐρανὸν φυσικὸν κάλλος ἀπαράμιλλον. Ἡ πρὸ αὐτῆς ὀνομαστὴ πεδιάς τῶν Μεσογειῶν καλυπτομένη μὲ ὄλας τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, ποικιλομένη δὲ ὑπὸ τῶν μικρῶν καὶ μεγάλων συνοικισμῶν τῶν ἀνθουσῶν κοινοτήτων καὶ τῶν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ διεσκορπισμένων λευκῶν οἰκίσκων καὶ ναῖσκων πλαισιοῦται γύρωθεν ἀπὸ τὸ δαντέλλωμα τῶν ἀνατολικῶν ἀκτῶν τοῦ Σαρωνικοῦ, τὰ ὄρεινὰ ὑψώματα τοῦ Λαυρεωτικοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τὰς ἐπαλλήλους σειρὰς τῶν γηλόφων τοῦ Σπάτα καὶ τὴν κατάφυτον Πεντέλην, τὴν θάλασσαν τοῦ νοτίου Εὐβοϊκοῦ καὶ τὰ ἀντιπέραν Εὐβοϊκὰ ἐπιβλητικὰ εἰς ὕψος ὄρη. Ἐπι κατωτέρω διαγράφονται ὡς μετέωρα ἐντὸς ἀγλῦος αἱ κορυφαὶ νήσων τινῶν τῶν Κυκλάδων. Τὰ περὶ αὐτὴν ὑψώματα ἐκάλυπτε πρὸ τῆς ὑπὸ τῶν Γερμανῶν πυρπολήσεως αὐτοῦ πυκνὸς καὶ εὐώδης πευκῶν μετὰ ποικιλοχρῶν καὶ πολυσχημῶν θάμνων. Ὑπέροχος πίναξ τοῦ μεγάλου Καλλιτέχνου.

Ἡ ἀπὸ τῆς πόλεως Κορωπὶ ἀπόστασις δύο ἀκριβῶς ὥρῶν δι' ὑποζυγίου εἶναι βατῆ δι' αὐτοκινήτου μέχρι τῶν προπόδων τοῦ βουνοῦ. Ἡ αὐτὴ ἀπόστασις εἶναι καὶ ἀπὸ τῆς Γλυφάδας δι' ὑποζυγίου ἢ πεζοπορικῶς διὰ τῆς ὄρεινῆς ἀτραποῦ.

Πληροφορίας περὶ τῶν βωμῶν τοῦ Διὸς Ὀμβρίου καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος Προοπίου ἢ τῆς θέσεως αὐτῶν οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων συγγραφέων παρέχει. Κατὰ δὲ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐν μὲν RE II σελ. 64 ξηρῶς ἐπαναλαμβάνεται τὸ χωρίον τοῦ Πausανίου. Ὁ δὲ L. Ross ἐν Archäol. Aufsätze τόμ. I σελ. 217, Leipzig 1855, σημειοῖ μόνον, ὅτι ὁ Προφήτης Ἡλίας εἶναι μικρὰ Μονὴ ἐπὶ τοῦ Ὑμηττοῦ «auf dessen steiler Wand des östlichen Hymettos das kleine Kloster des heiligen Elias steht». Ὁ Kaupert τέλος παρέχων θετικώτερόν τι ἐν μὲν τῷ σχετικῷ τμήματι τοῦ χάρτου σημειοῖ ἐν τῇ κοιλάδι ἐρυθρῷ χρώματι παραλλήλους γραμμὰς δηλωτικὰς ἀρχαίων ἰχνῶν, ἐν δὲ τῷ κειμένῳ (σελ. 32) ἀναφέρει τὰ κάτωθι «Das Bergheiligtum des H. Elias welches heute noch in hohem Ansehen steht und namentlich in regenbedürftigen Zeiten von ganzen Pilgerkaravanen aufgesucht wird dürfte am ehesten Anspruch darauf erheben die Cultustätte des Zeus Ὀμβριος auf Hymettos ersetzt zu haben».

Ὅτι τὸ βουνὸν καλεῖται Προφήτης Ἡλίας ἐκ τῆς ἐκεῖ ἰδρυθείσης ὁμωνύμου Μονῆς εἶναι προφανές. Ἡ δὲ πληροφορία τοῦ Kaupert στηριζομένη εἰς παράδοσιν ἰσχύει καὶ τώρα, ὅτε κατὰ τὰς μεγάλας ἀνομβρίας τελοῦνται πάνδημοι δεήσεις ὑπὸ τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν τοῦ Ὑμηττοῦ κατοίκων εἰδικῶς εἰς τὸν Προφήτην Ἡλίαν τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ οὐχὶ εἰς ἄλλας ὁμωνύμους ἀνά τὴν Ἀττικὴν ἐκκλησίας καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι εὐλογον νὰ δεχθῆ τις μετὰ τοῦ Kaupert, ὅτι αἱ εἰρημέναι δεήσεις ἔχουν τὴν ἀρχὴν ἐκ τῆς ἀρχαίας λατρείας τῆς τελουμένης ἐνταῦθα ὑπὲρ τοῦ Διὸς Ὀμβρίου.

Διατηρεῖται ὅμως καὶ ἕτερα παράδοσις διάφορος τῆς προηγουμένης. Κατὰ ταύτην τὴν ἐσπέραν τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου ἀνάπτεται ὁλονύκτιος πυρὰ μέχρι πρωίας διατηρουμένη καὶ ὄρατῆ εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς ἔναντι Εὐβοίας. Ἡ δὲ παράδοσις αὕτη παρατηρεῖται εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ δι' ἄλλας ἑορτὰς καὶ διὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Προφήτου Ἡλίου, ὡς ἐν Μάνη, ἔνθα ἀνάλογόν τι συμβαίνει (πρβ. Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ Ἀρχαῖον ἱερὸν παρὰ τὸν Ταξιάρχην τῆς Αἰτωλίας ΑΔ (10) 1926 σελ. 25 κέ.). Ἡ παράδοσις ἔλκει βεβυίως τὴν καταγωγὴν τῆς ἐκ τῆς παναρχαίας λατρείας τοῦ πυρὸς πρὸς τιμὴν διαφόρων θεῶν, ἐν οἷς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, εἰς τὴν πυρολατρείαν, ἀντίκειται ὅμως εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς λατρείας τοῦ Διὸς Ὀμβρίου.

Ἐπειτα καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τοῦ ἔτους αἱ πρῶται ἀκτῖνες τοῦ ἀνατέλλοντος Ἡλίου προσπίπτουσιν ἀμέσως εἰς τὴν κοιλάδα, ἣν κατέχει ὁ Προφήτης Ἡλίας. Οὗτος πάλιν καταλαμβάνων τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς σχετίζεται πρὸς τὸν Ἡλίον, τὸ φῶς. Πυρολατρεία δὲ καὶ φῶς πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν ἀρμόδιον θεὸν τῆς λαμπρότητος καὶ τοῦ φωτός, τὸν Ἀπόλλωνα, ὃν ἐνταῦθα ὁ Pausanias ἀποκαλεῖ Προοπίον καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο σχετίζεται πρὸς

ἄλλας τοῦ θεοῦ ἐπικλήσεις, Φαναῖος, Θεάριος, Ἐῶος, Ἐπόπιος (πρβ. RE II σελ. 19,22), αἵτινες εἶναι ταυτόσημοι.

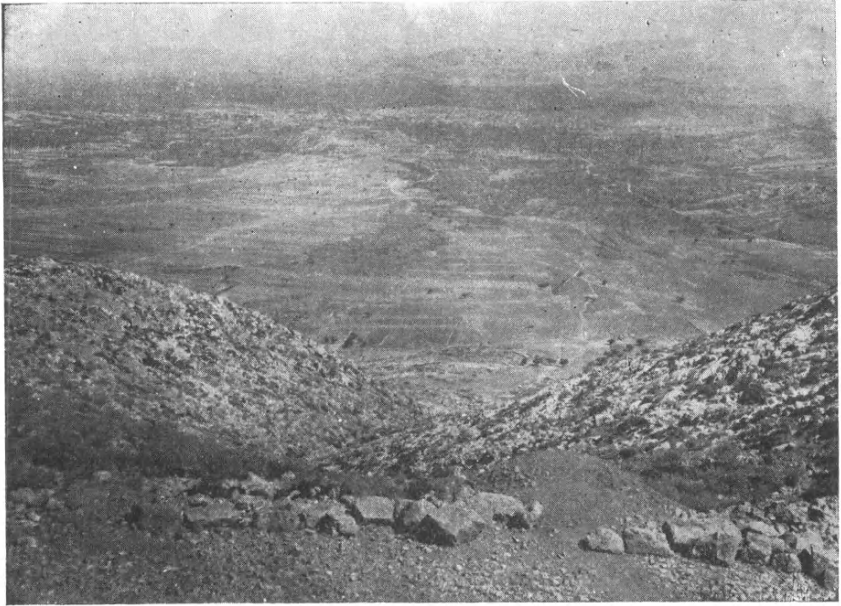
Ὅπως δὲ αἱ δύο παραδόσεις διατηροῦνται ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ, οὕτως εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχωσι καὶ οἱ βωμοὶ ἀμφοτέρων τῶν θεῶν. Τοῦτο ἴσως ὑποδηλοῖ ἢ διὰ τοῦ καὶ-καὶ ἰσχυρὰ σύνδεσις των ἐννοιῶν τοῦ περιηγητοῦ.

Εἰς τὰ θεωρητικὰ ταῦτα προστίθεται ἡ ὑπαρξίς ἐνταῦθα ἰσχυροῦ περιβόλου ἀσφαλίζοντος πανταχόθεν τὴν κοιλάδα. Ὁ δὲ ἐρμηνευτὴς τοῦ χάρτου τῆς Ἀττικῆς Steffen (Text σ. 32) τὸν περιβόλον τοῦτον χαρακτηρίζει μεσαιωνικὸν καὶ σχετίζει πρὸς τὴν τοιχοδομίαν τοῦ παρὰ τοὺς νοτίους πρόποδας ὑψουμένου κάστρου τοῦ Χριστοῦ γράφων «einen wichtigen, gleichfalls im Mittelalter überbauten Punkt bezeichnet das isolirte steinige Hüggebiet an dessen Christos Kapelle... war an dieser Stelle (des H. Elias) gleichfalls durch mehrfache Mauerlinien gesperrt, deren Reste mit den unteren Befestigungen in Verbindung bringt». Ταῦτα ὅμως εἶναι ἐν μέρει ὀρθά, διότι τὸ κάστρον τοῦ Χριστοῦ εἶναι μὲν μεσαιωνικόν, εἰς τὰ κατώτατα ὅμως μέρη αὐτοῦ διατηροῦνται τμήματα ἀρχαίας προϊστορικῆς ὀχυρώσεως ὁμοίας τοιχοδομίας πρὸς τὴν τοῦ περιβόλου.

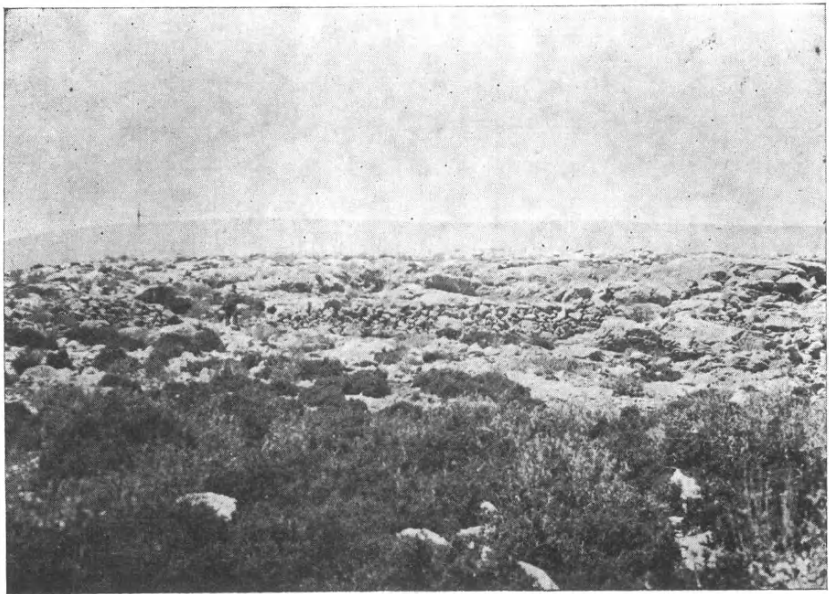
Ὁ περιβόλος ἤρχιζεν ἐκ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τῆς κάτω χαράδρας (**εἰκ. 1**) καὶ ἀκολουθῶν τὴν γραμμὴν τῆς διαχωρίσεως τῶν ὑδάτων ἀνήρχετο εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ νοτίου μαστοῦ, ἐκεῖθεν ἐστρέφετο πρὸς δυσμὰς καὶ κλειῶν τὸν αὐχένα ἔφθανεν εἰς τὸν πόδα τοῦ κυρίου ὄγκου τοῦ βουνοῦ, οὗ τὴν παρυφὴν ἀκολουθῶν διηυθύνετο πρὸς Β, εἶτα πρὸς ΒΔ, εἶτα πρὸς Δ καὶ τέλος πρὸς Β, ἐνθα ἔκλειε τὴν μεγάλην ἄνωθεν ἐκ τῆς κορυφῆς κατερχομένην χαράδραν. Εἶτα κατερχόμενος οὗτος καὶ ἀνερχόμενος ζητοειδῶς διὰ γραμμῶν ἀνίσσων τὸ μῆκος καὶ παρὰ τὸ κράσπεδον (**εἰκ. 2**) ἔκλειε τὴν δυτικὴν πλευρὰν μέχρι σημείου τινὸς ΒΔ κειμένου (**εἰκ. 3**). Ὅμοίως ἐφράσσετο καὶ ἡ Β πλευρὰ μέχρι σημείου τινὸς παρὰ τὴν κορυφὴν τοῦ ἐν εἰκόνι 1 βορείου βραχίονος μαστοῦ. Ἐκεῖθεν κατερχόμενος μὲ διεύθυνσιν ΝΑ καὶ εἶτα νοτίαν ἔφθανεν εἰς μικρὰν ἀπὸ τοῦ φρέατος ἀπόστασιν, ὁπόθεν κατ' ὀρθὴν γωνίαν στρεφόμενος πρὸς Α ἠνοῦτο μὲ τὸ τεῖχος τῆς παρὰ τὴν χαράδραν πλευρᾶς (**εἰκ. 4**).

Τὸ τεῖχος τοῦ περιβόλου στερούμενον οἰασδήποτε συνδετικῆς ὕλης εἶναι κατεσκευασμένον ἐκ μεγάλων ἀργῶν ἐπιχωρίων λίθων ψευδοπολυγωνικῶς. Τὰ ἐνδιάμεσα κενὰ πληροῦνται διὰ μικροτέρων λίθων (**εἰκ. 4** καὶ **5**).

Ἡ τοιχοδομία τῶν κατὰ τὴν βορείαν καὶ δυτικὴν πλευρὰν διασωθέντων τμημάτων (**εἰκ. 2-3**) εἶναι ἀμελεστέρα· ἀντιθέτως ἢ τῆς ἀνατολικῆς μετὰ περισσοτέρας ἐπιμελείας (**εἰκ. 4** καὶ **5**). Τὸ ὕψος τοῦ περιβόλου εἰς τὰ διασωθέντα τμήματα φθάνει τὰ 2.50 μ., τὸ δὲ πλάτος 1.25 - 1.40 μ. Τὰ ἐν ταῖς **εἰκ. 4** καὶ **5** τμήματα τῆς Α πλευρᾶς μῆκους ἑκάτερον 10 μ. ἔχουν μετρηθὲν ὕψος 2 μ. ἕως 2.30 μ.

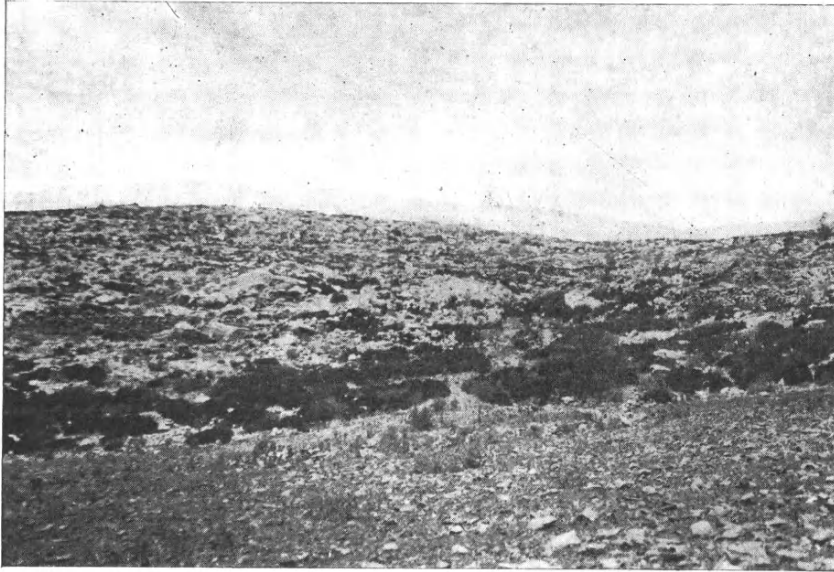


Εικ. 1. Ἡ πρὸς Α τοῦ ναοῦ χαράδρα, δι' ἧς ἡ ἄνοδος κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Προφήτου Ἡλία.



Εικ. 2. Σφραζόμενα τμήματα τοῦ περιβόλου, ὑπερθεν τοῦ ΒΑ ἄκρου τῆς κοιλάδος τοῦ Προφήτου Ἡλία.





Εἰκ. 3. Σφζόμενα τμήματα τοῦ περιβόλου ὑπερθεῖν τοῦ ΒΔ ἄκρου τῆς κοιλάδος τοῦ Προφήτου 'Ηλίᾳ.



Εἰκ. 4. Τὸ κατὰ τὴν Α πλευρὰν τοῦ περιβόλου μέσον τμήμα μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν.

Ὁ τρόπος τῆς τοιχοδομίας τοῦ περιβόλου τούτου παραβαλλόμενος πρὸς τὴν τοιχοδομίαν τῶν Πελασγικῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως (πρβ. N. WREDE Attische Mauern σελ. 5, ἔνθα καὶ ἡ βιβλιογραφία, εἰκ. 1, Athen 1933) οὐδεμίαν ἀφίνει ἀμφιβολίαν, ὅτι εἶναι σύγχρονος πρὸς αὐτὰ καὶ οὐχὶ μεσαιωνικός, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Steffen (ἔ.ἀ.). Ἄλλως τε δὲν εἶναι νοητὸν νὰ δεχθῶμεν,



Εἰκ. 5. Τμῆμα τοῦ περιβόλου τῆς κοιλάδος τοῦ Προφήτου Ἡλία κατὰ τὸ ΝΑ ἄκρον.

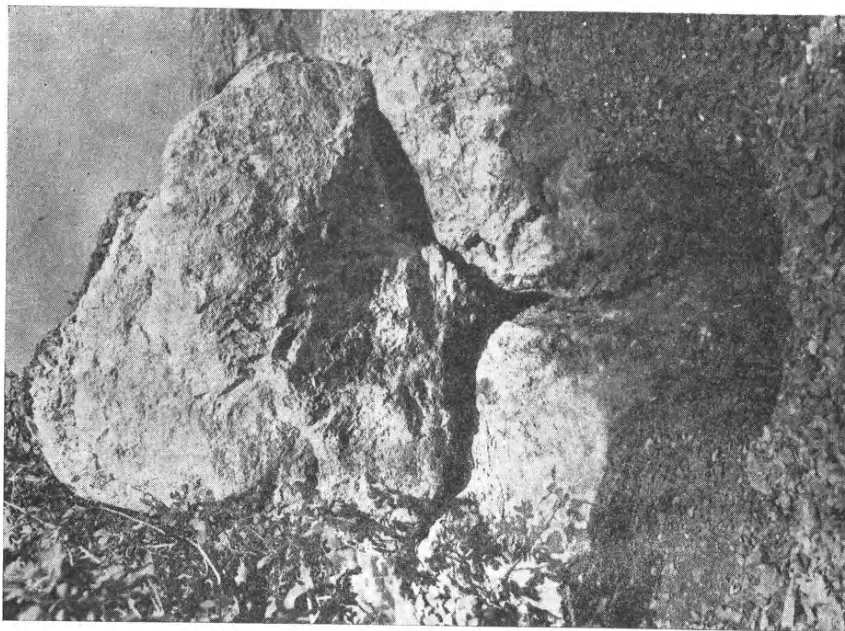
ὅτι δι' ἕκτασιν πενήκοντα στρεμμάτων κειμένην εἰς ὕψος 500 μ. καὶ μακρὰν παντὸς συνοικισμοῦ ἐπεβάλλετο νὰ ἰδρυθῆῖ τοιοῦτος περίβολος κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους, διὰ νὰ προφυλάξῃ τὸν μικρὸν καὶ ἄγονον ἀγρὸν τῆς μικρᾶς καὶ πτωχῆς Μονῆς τοῦ Προφήτου Ἡλία, ἀφ' οὗ τοιοῦτον παράδειγμα δὲν παρουσιάζουν, ἔξ ὅσων γνωρίζω, μεγάλαί καὶ πλουσιώταται Μοναί, ἀλλὰ τοῦναντίον ἰδρύθη διὰ νὰ περικλείσῃ χωρὸν ἱερόν, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐτελεῖτο λατρεία τις ἀναγομένη εἰς παναρχαίαν ἐποχὴν· περιέκλειε δηλ. τέμενος.

Κέντρον δὲ τοῦ τεμένους, περὶ τὸ ὁποῖον διεξήγοντο τὰ τῆς λατρείας, νομίζω, ὅτι εἶναι ὁ εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ περὶ τὰ 20 μ. δυτικῶς αὐτῆς ὑψόμενος βράχος, ὅστις διετηρήθη ἄθικτος μέχρι σήμερον, καίτοι παρέχει ἀρκετὰ ἐμπόδια καὶ εὐκόλως ἠδύνατο νὰ καταστραφῆ.

Εἰς τὸν ἱερόν τοῦτον χωρὸν οἱ μὲν ἐκεῖθεν τοῦ Ὑμηττοῦ οἰκοῦντες ἀνερ-



χόμενοι διὰ τῆς κοίτης τῆς κάτω χαράδρας εἰσέρχοντο διὰ πύλης τινὸς κειμένης ἀριστερὰ τῆς Α πλευρᾶς, οἱ δὲ ἐντεῦθεν τοῦ Ὑμηττοῦ ἀκολουθοῦντες τὸ ἄκρον τοῦ ΝΑ κρημνοῦ εἰσέρχοντο δι' ἑτέρας πύλης κατὰ τὸν πρὸς νότον αὐχένα κειμένης. Ἐκ τοῦ αὐχένου εἰσέρχονται νῦν καὶ οἱ ἐκ Μεσογείων ἀνερχόμενοι διὰ τῆς κοίτης τῆς κάτω χαράδρας εἰσέρχοντο διὰ πύλης τινὸς κειμένης ἀριστερὰ τῆς Α πλευρᾶς, οἱ δὲ ἐντεῦθεν τοῦ Ὑμηττοῦ ἀκολουθοῦντες τὸ ἄκρον τοῦ ΝΑ κρημνοῦ εἰσέρχοντο δι' ἑτέρας πύλης κατὰ τὸν πρὸς νότον αὐχένα κειμένης. Ἐκ τοῦ αὐχένου εἰσέρχονται νῦν καὶ οἱ ἐκ Μεσογείων ἀνερχόμενοι



Εἰκ. 6. Ὁ ἐν τῷ προαυλίῳ τοῦ Προφήτου Ἡλίου τριπλοῦς βράχος (βωμός);.

χόμενοι τὴν ἐπὶ τῶν Ν κλιτύων πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων κατασκευασθεῖσαν ἐλικοειδῆ ἀτραπὸν.

Ὁ δὲ βράχος (εἰκ. 6) εἶναι διμερῆς ἀποτελούμενος ἐκ τοῦ φυσικοῦ βράχου τοῦ ἀνερχομένου ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐκ τῆς ὑπερκειμένης μεγάλης πέτρας, ἣτις δίδει εἰς τὸ ὅλον τριγωνικὸν ἢ πυραμιδοειδές σχῆμα. Πλάτος ἐκάστης τῶν τριῶν πλευρῶν κατὰ τὴν βάσιν καὶ τὸ ὀλικὸν ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ ἐδάφους ὕψος 4 μ. Αἱ πλευραὶ πανταχόθεν σχεδὸν κάθετοι. Εἰς τὸ μέσον τοῦ φυσικοῦ ὑπερέχοντος βράχου κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ ἀπὸ τῆς βάσεως μέχρι τοῦ ὑπεράνω τέρατος ὑπάρχει χάσμα πλ. 0.16 - 0.30 μ. καὶ βάθους περὶ τὸ μέτρον (εἰκ. 6). Εἰς δὲ τὴν βορείαν ἐπικλινῆ πλευρὰν τοῦ ὑπερκειμένου λίθου ὑπάρχει φυσικὸν ἢ τεχνητὸν ἀνώμαλον στενὸν αὐλάκιον, ἐν ᾧ κατ' ἀποστάσεις εὐρίσκονται ἀνώμαλοι ὄπαὶ ἱκαναὶ νὰ ἐπιτρέψωσιν ἢ υποβοηθήσωσιν τὴν ἄνοδον μέχρι τῆς κορυφῆς. Ἐπὶ ταύτης σχηματίζονται δύο

ὀμαλαί ἐπιφάνειαι ἄνισοι, αἵτινες κείμεναι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδὸν ἐπιπέδου χωρίζονται δι' αὐλάκος εἰς δύο μέρη, τὸ πρὸς ἀνατολὰς μεγαλύτερον καὶ τὸ πρὸς δυσμὰς. Εἰς ταύτας εἶναι δυνατόν νὰ ἀποτεθῶσιν εὐμεγέθη ἀντικείμενα ἢ νὰ ἀναφθῶσι πυραί. Ἐπ' αὐτῶν ἀνάπτεται καὶ ἡ μεγάλη ὀλονύκτιος πυρὰ κατὰ τὴν νύκτα τῆς παραμονῆς τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου, περὶ ἧς ἀνωτέρω ἐλέχθη. Ὁ βράχος σημειοῦται ἐν τῷ παρενθέντῳ πίνακι 1 διὰ τοῦ στοιχείου T.

Καίτοι δὲ οὐδεμία ἑτέρα ἔνδειξις ὑπάρχει, νομίζω, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ὅτι αἱ δύο αὗται ἐπιπέδοι ἐπιφάνειαι ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ὡς εἰς βωμὸς ἢ κεχωρισμένως διὰ τὴν τέλεσιν τῆς πυρολατρείας (πρβ. Κ. Ρω-ΜΑΙΟΥ ἔ.ἀ.), ἣτις ἐπεχωρίαζε καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν<sup>1</sup>, τούτους δὲ ἀργότερον ἀναφέρει ὁ Πausanίας ὡς ἀνήκοντας εἰς τὸν Ὀμβριον Δία καὶ Ἀπόλλωνα τὸν Προόψιον.

Μεγαλυτέρας προσοχῆς ἄξιον ἦτο μικρὸν τμήμα κείμενον εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς κοιλάδος καὶ παρὰ τὸ στόμιον τῆς κάτω χαράδρας, ἐκτάσεως 30 × 25 μ. περίπου.

Ὁ χῶρος οὗτος πρὸς Α μὲν κλείεται δι' ἀναλημματικοῦ τοίχου μήκ. 17, 30 καὶ μεγ. ὕψ. 4.00 μ. πρὸς Δ δὲ ὑπὸ τοῦ τοίχου τῶν ὑποστέγων χρησιμεύοντος καὶ ὡς ἀνάλημμα τοῦ ἔξωθεν κατὰ 2 - 2.50 μ. ὑπερκειμένου ἐδάφους τῆς κοιλάδος, ὅστις, ὡς ἐκ διασωθέντων ὑπολοίπων ἐξάγεται, ἠκολούθησε τὴν γραμμὴν τοῦ ἀρχαίου περιβόλου. Ἐὰν τοῦτο εἶναι ἀληθές καὶ βέβαιον, τότε ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος χῶρος ἔμενεν ἔξω τῆς περιοχῆς τοῦ μεγάλου περιβόλου ἔνεκα ἴσως τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους ἢ δι' ἄλλους λόγους. Τὴν Β πλευρὰν κλείει ὁ πρὸς βορρᾶν μαστὸς (εἰκ. 1) καὶ τὴν νοτίαν ἕτερος τοῖχος σημειούμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ ἐνούμενος κατ' ὀρθὴν γωνίαν μετὰ τοῦ πρὸς Α ἀναλήμματος.

Τὸ μέσον τοῦ χώρου τούτου καταλαμβάνει ἡ μονόκλιτος μετὰ τρούλλου ἐκκλησίαι τοῦ Προφήτου Ἡλίας, νῦν ἐτοιμόρροπος, ἣτις ἀπὸ μὲν τοῦ πυραμιδοειδοῦς βράχου ἀπέχει 35 μέτρα, ἀπὸ δὲ τοῦ φρέατος 23 μ. Τοῦτο πάλιν εὐρίσκειται εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν καὶ ἀπὸ τοῦ βράχου. Περὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰς τοὺς τοίχους αὐτῆς ἐσωτερικοὺς καὶ ἔξωτερικοὺς καὶ τὰς ἀντηρίδας ἀποκινεῖται ποικίλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη χρῆζοντα περαιτέρω ἐρεῦνης πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς προελεύσεως αὐτῶν.

Ἡ ἀνασκαφὴ ἐξετελέσθη δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἤρχισε τὴν 10 Αὐγούστου καὶ ἐπερατώθη τὴν 4 Σεπτεμβρίου π.ἔ.

<sup>1</sup> Πολλὰ πυραὶ ἀνάπτονται ἐν τοῖς χωρίοις τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγ. Μελετίου συμπύπτουσαν μετὰ τὴν 31 Αὐγούστου. Ἡ ἡμέρα ὅμως αὕτη εἶναι ἡ τελευταία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμερολογίου καὶ ἑορτάζεται διὰ πυρῶν ὡς παραμονὴ τῆς 1 Σεπτεμβρίου, ἣτις εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους.

Διὰ τὰ σχέδια ἐχρησιμοποίησα τὸν Μ. Ζαμπατῆν, ὑπομηχανικόν. Σημαντικὴν βοήθειαν παρέσχον εἰς ἐμὲ ὁ Ἰ. Τραυλός, ἀρχιτέκτων, καὶ ὁ Π. Κοτζιάς μηχανικός. Τὰ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν παρουσιασθέντα δυσχερῆ προβλήματα ἐτακτοποιήθησαν. Ἡ κατάστασις ὅμως τῆς ἐκκλησίας,



Εἰκ. 7. Ἀποκάλυψις τῆς ΝΑ γωνίας τοῦ ναοῦ.

ἥτις κατέχει τὸ μέσον τοῦ χώρου, ἀπέκλεισε τὴν ἐντὸς καὶ πέριξ αὐτῆς ἀνασκαφικὴν ἔρευναν.

Ἡ ἀνασκαφικὴ ἔρευνα ἤρχισε ἀπὸ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ πρὸς Α ἀναλήματος (εἰκ. 7). Τοῦτο ἦτο τὸ κεντρικὸν σημεῖον τῆς ὑπάρξεως τριῶν διαφόρων οἰκοδομικῶν συστημάτων. Ὁ πρὸς Α ἀναλημματικὸς δηλ. τοῖχος εἶναι ἐκτισμένος διὰ λίθων ὀρθογωνίων καὶ τετραγώνων εἰς ὀριζοντίας σειρὰς προερχομένων ἄλλοθεν ἢ μεταβληθέντων τὸ σχῆμα, ἢ πρὸς ἀλλήλους σύνδεσις καὶ συναρμολόγησις τῶν λίθων ἡμελημένη, τὸ σύνολον αὐτῆς διατεταραγμένον καὶ δηλωτικὸν κατασκευῆς αὐτοῦ εἰς νεωτέρους χρόνους, ἐν ᾧ τὸ τοῦ παρακειμένου περιβόλου καὶ τὸ σύστημα τῆς πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τῆς αὐτῆς γωνίας νοτίας πλευρᾶς ἦσαν διάφορα.

Ἡ ἐπίχωσις εἰς τὸ μέρος τοῦτο εἶχεν ἕκτασιν ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν 15 μέτρων, μέγ. πλ. 4.50 μ. καὶ μέγιστον βάθος 2.50 μ. Οἱ εἰς αὐτὴν κεκαλυμμένοι παντοῖοι λίθοι (εἰκ. 1) οἱ ἑκατέρωθεν τῆς γωνίας καταπεσόντες κατέστησαν

τὴν ἀποχωμάτωσιν δυσχερῆ, πολυήμερον καὶ σημαντικῶς πολυδάπανον.

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ χώρου ἀπεκαλύφθη μέχρι τοῦ στερεοῦ βράχου ὀλόκληρος ἡ γωνία ἐκτισμένη δι' ὀρθογωνίων λίθων ἔχοντων ἐπιφανείας ἀμελῶς εἰργασμένας καὶ διδόντων ὕψη ἐκ τῶν κάτω  $0.30+0.49+0.76+0.59+0.45+0.50 (+0.50)$  μ. ὁ τελευταῖος ἄνω λίθος ἔλλειπει. Τὸ ἀμέσως πρὸς βορρᾶν καὶ παρὰ τὴν γωνίαν τμήμα εἶχεν ἀνατραπῆ ὑπὸ τῶν ριζῶν αἰωνοβίου συκῆς· ἔτι περαιτέρω εἶχον ἐπέλθει ποικίλαι μεταβολαί. Ἡ πρὸς Δ ἐνταῦθα χωροῦσα ἐτέρα πλευρὰ καλῶς διατηρουμένη εὐρέθῃ ἀδιατάρακτος. Οἱ δόμοι ἀνήρχοντο κλιμακῆδὸν ἀνὰ δύο εἰσέχοντες κατὰ  $0.15 - 0.20$  μ. ἀπὸ τῶν κατωτέρων ὡς ἐν Ἐλευσίνι (πρβ. N. WREDE αὐτ. εἰκ. 5 καὶ 12) καὶ ἐν τῷ κατωτέρω τμήματι τοῦ Πύργου τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης.

Διάφορος τὴν κατασκευὴν ἦτο ἡ παρὰ τὴν γωνίαν ἀποκαλυφθεῖσα ἀντηρῖς τῆς νοτίας πλευρᾶς μήκ.  $3.00$  μ. καὶ ὕψ.  $1.60$  μ. Ἐδῶ οἱ τεχνῖται εἶχον χρησιμοποίησει μεγάλους λίθους ἀργούς ἐκ τοῦ περιβόλου, εἰς τοὺς ἀρμούς κεράμους καὶ λίθους μικροτέρους μὲ χρῆσιν ἀφθόνου ἀσβέστου ἐν τῷ πηλῷ. Τεκμήρια κατασκευῆς μεσαιωνικῶν χρόνων.

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν αὐτὴν εὐρέθησαν μόνον θραύσματα μεσαιωνικῶν κεράμων.

Ἐξακολουθήσας εἶτα τὴν ἐργασίαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας καὶ παρὰ τὴν νοτίαν πλευρὰν αὐτῆς ὡς καὶ ἐπὶ τῶν σημειουμένων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας ἐνδείξεων ἀπεκάλυψα τὸν τοῖχον τῆς N πλευρᾶς μήκους  $14$  μ. Ἡ κατασκευὴ τῆς πλευρᾶς ταύτης ἔχει ἐκτελεσθῆ μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ εἶναι πολὺ διάφορος τῆς παρατηρηθείσης εἰς τὸν πρὸς A ἀναλημματικὸν τοῖχον. Οἱ λίθοι, τετράγωνοι ἢ ὀρθογώνιοι κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶναι τοποθετημένοι εἰς ὀριζοντίους σειρὰς, αἵτινες συναντῶσι τὰς κατὰ τὴν γωνίαν σημειωθείσας, πρὸς ἃς εἶναι ἰσοῦψεῖς. Ἡ πρὸς ἀλλήλους προσαρμογὴ εἶναι καλὴ, στερεῖται δὲ συνδετικῶν τινος μέσου ἢ μεταλλίνων συνδέσμων. Ἡ ἐπεξεργασία τῶν ἐπιφανειῶν (εἰκ. 8) ὁμοία εἰς πάντας. Αἱ ἀνὰ δύο σειρὰς δόμων ἔσοχαί εἶναι σαφεῖς καὶ ταυτίζονται πρὸς τὰς γωνιαίας. Ἐπὶ τοῦ συνόλου, καίτοι ἀδιατάρακτου, παρουσιάζονται μικραὶ διαταραχαὶ καὶ ἐλαφραὶ μετακινήσεις λίθων τινῶν, προερχόμενοι ἐκ σεισμῶν ἢ καθιζήσεως. Ἐκάστη σειρὰ λίθων συναντῶσα πρὸς δυσμὰς τὸ γαιῶδες στερεὸν διεκόπτετο. Τὸ δὲ μέχρι τοῦ στερεοῦ βάθος κατὰ τὸ δυτικὸν ἄκρον τοῦ τοίχου δὲν ὑπερέβη τὸ μέτρον· διαρκῶς δὲ καὶ ἀποτόμως αὐξανόμενον κατέληγεν εἰς τὸ βραχῶδες ἔδαφος τῆς γωνίας. Οὕτως ἡ ὑψομετρικὴ διαφορὰ τῶν δύο ἄκρων τοῦ τοίχου ἀπεχόντων  $14$  μέτρα ἀνήρχετο εἰς  $3 - 3.50$  μ. Ἐσχηματίζετο δηλαδὴ μαστὸς ἔχων ἀποτόμους πρὸς N καὶ A κλίσεις, πρὸς τακτοποιήσιν τῶν ὁποίων ἀνηγέρθησαν ἀμφοτέρω οἱ ἀναλημματικοὶ τοῖχοι.

Τὸ ἔδαφος τοῦ χώρου εἶχεν ἐπανειλημμένως ἀνατραπῆ, ἐντὸς δὲ τῆς ἐπι-

χώσεως εὐρέθησαν τεμάχια κεράμων ἀρχαίου κτηρίου, τμήμα ἐπιστυλίου ἐξ ἐπιχωρίου λίθου καὶ ἀρκετὰ ὄστρακα ἀγγείων ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς ἀνάμεικτα μετὰ βυζαντινῶν. Ὅστρακα ἑλληνικῆς ἐποχῆς εὐρέθησαν δύο μόνον πολὺ μικρὰ μετὰ γανώσεως μέλανος στιλπνοῦ χρώματος. Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη καὶ ἕτερα ἀντηρῖς κτισθεῖσα ἐκ λίθων τοῦ παρακειμένου τοίχου μετὰ παρενθέτων



Εἰκ. 8. Τοιχοδομία τῆς Ν πλευρᾶς τοῦ ναοῦ.

τεμαχίων ἐξ ἀρχαίων ἐπίσης κεράμων μετὰ χρήσεως ἀσβέστου διὰ τὴν στηρίξιν καὶ ἐνισχύσιν τὸ διαταραχθὲν καὶ ἀποκλίναν τμήμα τοῦ τοίχου. Ἡ ἀντηρῖς σύγχρονος πρὸς τὴν παρὰ τὴν γωνίαν σημειωθεῖσαν ἀνήγγελλε κίνδυνον διὰ τὴν παραιτέρω ἐργασίαν. Διὸ προχωρήσας εἰς μικρὸν ἀκόμη βάθος μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς τετάρτης σειρᾶς ἐσταμάτησα.

Ἡ διάταξις τῆς τοιχοδομίας ἐξηκολούθησεν ὁμοίᾳ μέχρι τοῦ ἑβδόμου πρὸς δυσμὰς μέτρου. Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἡ τοιχοδομία καὶ ἡ διεύθυνσις τοῦ τοίχου μετεβλήθησαν. Οἱ ἀρχαῖοι λίθοι μετεκινήθησαν νοτιώτερον, ἄλλοι τούτων ἐθραύσθησαν, ἢ εἰς τὴν νέαν θέσιν τοποθέτησις ἤτο διάφορος καὶ ἀνάμεικτος μετὰ παρενθέτων μικρῶν λίθων καὶ κεράμων, ἐν οἷς καὶ χρεῖσις ἀσβέστου. Ὡς ἤτο ἐπόμενον μετὰ τὴν νέαν θέσιν τοῦ οἰκοδομικοῦ συστήματος ἤλλαξε καὶ ὁ ἄξων τῆς οἰκοδομῆς. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦ χωρισμοῦ τῶν δύο

συστημάτων ἐσηματίσθη ἀμβλεία γωνία, κάτωθεν δὲ ταύτης προσετέθη ἀνώμαλον καὶ πλατὺ ὑπόβαθρον ἐκ μικρῶν λίθων μετ' ἀφθόνου ἀσβέστου. Ὁ νεώτερος οὗτος τοῖχος πέραν τῆς γωνίας οὐδὲν ἔχνος διετήρησε, πρὸς ἀνατολάς, συγχρόνως δὲ ἐξηφάνισε καὶ τὰ ἔχνη τοῦ ἀρχαίου τοίχου πρὸς δυσμάς.

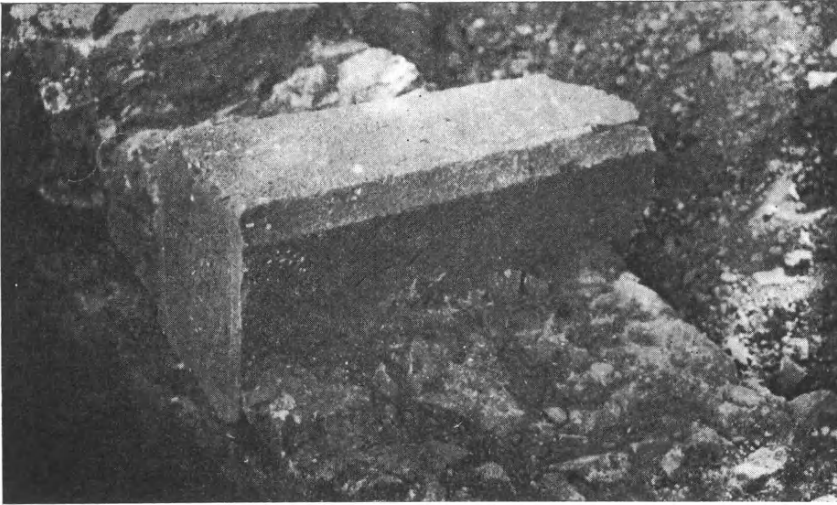
Παραλλήλως πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν ἐργασίαν παρὰ τὰς ἐκ τῆς στενότητος τοῦ χώρου δυσκολίας ἀπεκαλύπτετο καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πλευρὰ τοῦ τοίχου. Ἐκ ταύτης ἀπεκαλύφθη τὸ πάχος τοῦ τοίχου ὄν 0.50 μ. Οἱ κατὰ τὴν πλευρὰν ταύτην δόμοι ἦσαν ἀκατέργαστοι καὶ ἐν ἐπαφῇ πρὸς ἐπαλλήλους σειρὰς μεγάλων ἀνωμάτων λίθων ἀνευ παρενθέτων μικρῶν καὶ συνδετικῆς τιнос ὕλης, ἵνα πληρώσωσι τὸ ἐκ τῆς ὑψομετρικῆς διαφορᾶς προκίψαν κενὸν ἐσωτερικῶς τῶν δύο τοίχων καὶ κατὰ τρόπον ὑπενθυμίζοντα τὴν πληρωσιν τοῦ κενοῦ τοῦ δημιουργηθέντος ἐκ τῆς αὐτῆς αἰτίας ἐν τῷ Πύργῳ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Ἀπετέλουν δηλαδὴ τὸ γέμισμα ἢ ἄλλως τὴν στοράν, ἣτις διετηρήθη ἀμετάβλητος καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς νοτίας πλευρᾶς καὶ περὶ τὸ μέτρον πέραν τῆς ἀμβλείας γωνίας. Εἰς τὴν γενομένην τομὴν καὶ εἰς ἀπόστασιν 3 μ. ἀπὸ τοῦ πρὸς Α τοίχου παρουσιάζετο 0.30-40 μ. κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους στρῶμα ἄμμου καὶ ἀσβέστου πάχους 0.10-0.15 μ., ὅπερ ἐξετείνετο καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς τομῆς. Μεταξὺ δὲ ταύτης καὶ τοῦ γεμίματος κατειργασμένη πλάξ μήκ. 0.70 μ., πλ. 1.00 μ. καὶ πάχους 0.30 μ., ἣτις τοποθετημένη ἐπὶ τοῦ γεμίματος ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς νοτίας πλευρᾶς σχηματίζουσα ὀρθὴν γωνίαν μετ' αὐτῆς καὶ ἀποτελοῦσα τὸ ἄκρον τοίχου βαίνοντος πρὸς βορρᾶν. Ἡ περὶ τούτων ἐξακριβωσις δὲν ἦτο δυνατὴ ἀνευ ἀνατροπῆς τοῦ τάφου τοῦ ἐσχάτως θεταμμένου νεκροῦ. Ἐβεβαιώθη ὁμως ἐκ τῆς περαιτέρω ἐκτελουμένης ἐργασίας, ὅτι τὸ ἐξ ἀσβέστου καὶ ἄμμου στρῶμα προήρχετο ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ νεωτέρου κτηρίου, οὗτινος ὁ τοῖχος τῆς νοτίας πλευρᾶς, ὁ ἐξαφανισθεὶς, διήρχετο διὰ τοῦ μέρους τούτου. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἀναζητήσας τὴν πρὸς δυσμὰς προέκτασιν τοῦ ἀδιαταράκτου τοίχου τῆς νοτίας πλευρᾶς προσέκρουσα εἰς ἕτερον τοῖχον, πάχ. 0.90 μ. ἐκτισμένον ἐκ θραυσμάτων μεγαλυτέρων λίθων φερόντων ἀναθυρώσεις, ἐκ τεμαχίων ἀρχαίων κεράμων διὰ πηλοῦ μετ' ἀσβέστου καὶ ἐκ τμήματος σπονδύλου ὀκταπλεύρου κίνους ἔχοντος μῆκος τὸ αὐτὸ μὲ τὸ πάχος τοῦ τοίχου, ἀνωμάλως θεθραυσμένου κατὰ τὸ ἐν ἄκρον, φέροντος δὲ ἀναθύρωσιν κατὰ τὴν διατηρηθεῖσαν ἔδραν (*εἰκ. 9*). Προχωρήσας δυτικώτερον περὶ τὰ τέσσαρα μέτρα οὐδαμοῦ ἀνεῦρον τὸ ἀναζητούμενον, διότι ὁ χώρος καὶ ἐνταῦθα εἶχεν ἀνατραπῆ ἐκ τῆς νεωτέρας οἰκοδομῆς καὶ ἐκ τῆς πέραν τούτου δενδροφυτείας.

Ἀπεκάλυψα εἶτα ὀλόκληρον τὸν ἀναφανέντα τοῖχον καὶ συνήντησα ἀμφοτέρως τὰς γωνίας αὐτοῦ. Ἡ μία τούτων ἐσηματίζετο ἐκ τοῦ τοίχου τούτου καὶ τοῦ μετατοπισθέντος νοτιώτερον καὶ κατελάμβανε τὸ ΝΔ ἄκρον, ὅπερ ἀπέειχεν ἀπὸ τοῦ ἐτέρου ἄκρου, ἔνθα ἡ ΒΔ γωνία 10.20 μ. Τὸ ἐσωτερικὸν μέρος



τοῦ τοίχου, τὸ περιοριζόμενον μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τῆς ἐκκλησίας, εἶχεν ἐπανειλημμένως ἀνατραπῆ, ἀλλὰ καθ' ὄλην τὴν πλευρὰν αὐτὴν ἐσημειοῦτο σταθερῶς καὶ βεβαίως τὸ κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν παρατηρηθὲν μετ' ἀσβέστου στρώμα, ἔκειτο ὁμως ἀμέσως κάτωθεν τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἔδαφους εἰς βάθος μόλις 0.10 - 0.15 μ. καὶ 0.20 μ. ἄνωθεν τοῦ τοίχου.

Τρία μέτρα πρὸς Α τῆς ΒΔ γωνίας συνήντησα τὸν τοίχον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας πλ. 0.55 μ, δι' ὃν ὁ ἀρχαιότερος καὶ πλατύτερος ἔχρη-



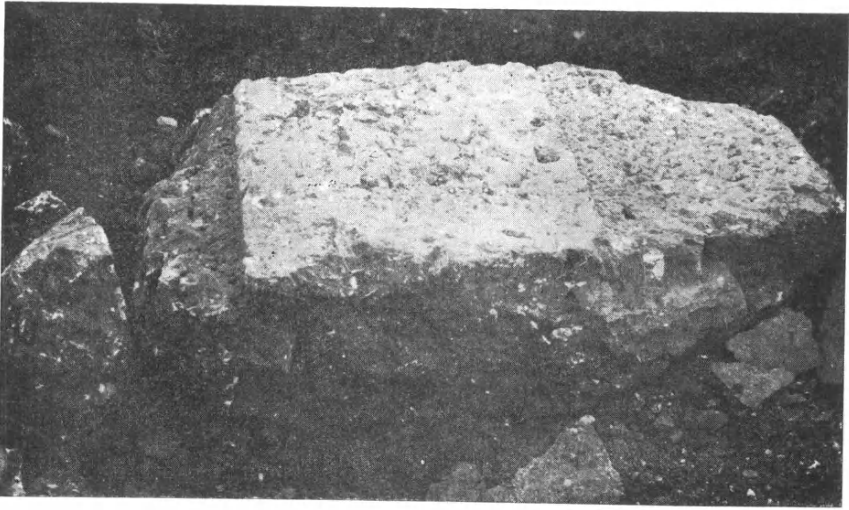
Εἰκ. 9. Τὸ πρὸς Ν τμήμα τῆς Δ πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας, ἐν ᾧ ἐντετειχισμένον τμήμα σπονδύλου κίονος.

σιμοποιήθη ὡς θεμέλιον σχηματίζον ἑκατέρωθεν προεξοχὴν πλ. 0.15 0.25 μ. μὴ ὑπερβαίνουσαν τὸ ἔδαφος. Ἡ ΒΑ γωνία τῆς τε ἡρειπωμένης καὶ τῆς ὑπαρχούσης ἐκκλησίας εἶναι κοινή. Τὸ μῆκος τῆς ἡρειπωμένης ἀνέρχεται εἰς τὰ 13 μ. τῆς δὲ ἐτέρας εἰς τὰ 10 μ.

Οὕτω μόλις τώρα διεφωτίσθησαν τὰ προβλήματα. Δὲν ἐπρόκειτο δηλ. περὶ δύο κτηρίων ἀλλὰ περὶ τριῶν, ἅτινα ἐκτίσθησαν ἐπαλλήλως τὸ ἐν ἐπὶ τῶν ἡρειπίων τοῦ προηγουμένου, ὅπερ, ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ οἰκοδομικοῦ αὐτοῦ ὕλικου ἐξηφανίζετο. Φαίνεται δέ, ὅτι τὸ ἀρχαῖον ἱερὸν παρέμεινεν ἐν ἡρειπωμένῃ καταστάσει ἐπὶ μακροὺς αἰῶνας, ἡ δὲ ἐπ' αὐτοῦ κτισθεῖσα ἐκκλησία δὲν δύναται νὰ ἀναχθῆ πέραν τοῦ 11<sup>ου</sup> μ.Χ. αἰῶνος. Εἶναι ὁμως βέβαιον ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀκομινάτου πρὸς τὸν ἡγούμενον Λουκᾶν (πρβ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ Μιχ. Ἀκομινάτου τὰ σφζόμενα, Ἀθῆναι 1880, τ. Β' σελ. 160), ὅτι ἡ ἐκκλησία ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ ἱεράρχου. Μετὰ

τὴν καταστροφὴν ταύτης συμπίπτουσιν πρὸς τοὺς περὶ τὴν ἄλωσιν χρόνους ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χώρου, παρέχοντος ποικίλον καὶ ἄφθονον οἰκοδομικὸν ὕλικόν, ἀνηγέρθη κατὰ τὸν 15ον ἢ 16ον αἰῶνα ἢ ὑπάρχουσα μονόκλιτος ἐκκλησία.

Παράλληλως πρὸς τὴν ἐδῶ ἐκτελουμένην ἔρευναν ἀνεσκάπτετο ὁ ἔξω καὶ πρὸς νότον τῆς ΝΔ γωνίας τῆς (ἠρειπωμένης) ἐκκλησίας χώρος. Ἐνταῦθα ἀπεκαλύφθη θεμέλιον προσκίσματος τῆς ἐκκλησίας μήκους 3 μ. εὐτελοῦς κατασκευῆς καὶ ἔτι περαιτέρω ἐπίμηκες τετραμερὲς οἴκημα 16.80 μ. μήκους,

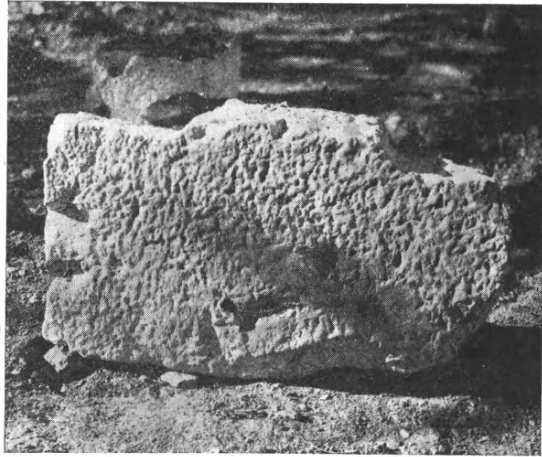


Εἰκ. 10. Βάσις κίονος κατὰ χώραν ἐν τῇ Δ πλευρῇ τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν.

4.20 μ. πλάτους παράλληλον πρὸς τὴν ὑπάρχουσαν ἐκκλησίαν εὐτελοῦς ἐπίσης κατασκευῆς ἔχον διεύθυνσιν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς. Καὶ ἐν τούτοις μέρος τοῦ λιθίνου οἰκοδομικοῦ ὕλικου καὶ ἡμισυ σπονδύλου κίονος καθέτως κεκομμένου προήρχετο ἐκ τοῦ ἀρχαίου. Τὸ αὐτὸ παρατηρήθη καὶ ἐν ἑτέρῳ οἰκοδομήματι πρὸς δυσμᾶς κειμένῳ τῆς ἐκκλησίας καὶ συγχρόνῳ πρὸς τὰ προηγούμενα, ὅπερ δὲν ἠρευνήθη. Ταῦτα βλέπει τις ἐν τῷ γενικῷ διαγράμματι τῆς ἀνασκαφῆς σημειούμενα μὲ τὸ στοιχεῖον Σ· βλ. παρένθετον πίνακα 1. Τρεῖς ἕτεραι τομαὶ γενόμεναι κατὰ μῆκος τῆς βορείας πλευρᾶς οὐδὲν ἀπέδωκαν. Καρποφόρος ἀπέβη τετάρτη τομὴ παρὰ τὴν ΒΔ γωνίαν τῆς ἠρειπωμένης καὶ ἔξωθεν τῆς αὐτῆς γωνίας τῆς ὑπαρχούσης. Ἐνταῦθα καὶ εἰς βάθος 0.80 μ. ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ 0.30 μ. ἀπὸ τοῦ προαυλίου ἀπεκαλύφθη βάσις κίονος ἐξ ἐπιχωρίου λίθου ὀλικου μήκους 1.46 μ., πλάτους 0.67 μ. καὶ πάχους 0.40 μ. ἀμελῶς εἰργασμένη κατὰ τὰ περίξ ἄκρα, ἀνώματος τὰ κάτω, ἣτις ἐν τῷ μέσῳ ἔφευρον ἕξαρινον τετράγωνον ὕψους 0.05 μ. καὶ διαστάσεων  $0.62 \times 0.62$  μ., ἧς ἢ ἐπιφάνεια ἦτο



ἐπίπεδος καὶ ἐπιμελῶς εἰργασμένη (εἰκ. 10). Τοποθετηθεῖσα ἀμέσως ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐστηρίζετο κατὰ μὲν τὴν μικρὰν προεξοχὴν διὰ δύο μεγάλων ἀνωμάτων λίθων τοποθετημένων εἰς τρόπον, ὥστε νὰ παραμένωσιν ἀφανεῖς, κατὰ δὲ τὴν ἐπιμήκη δι' ἐτέρας πλακὸς πλατυτέρας καὶ μεγαλυτέρας τὸ μῆκος. Ἡ πλάξ καταλλήλως εἰργασμένη ἐστήριζε τὸ ἐν αὐτῆς ἄκρον ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ ἕτερον ἄκρον προεξοχῆς τῆς βάσεως ἰσοῦψῶς, τὸ δὲ ἕτερον ἄκρον ἤγγιζε τὴν ΒΑ γωνίαν τῆς ἐκκλησίας. Ἡ διάταξις ἀμφοτέρων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἶναι τοιαύτη, ὥστε ὁ ἄξων αὐτῶν προεκτεινόμενος διχοτομεῖ τὴν ΒΔ γωνίαν καὶ τὴν εἰσέχουσαν ΝΑ γωνίαν τῆς ἀψίδος τῆς ἐκκλησίας. Ὁ δὲ διχοτομῶν τὰς γωνίας ἄξων, ὢν παράλληλος πρὸς τὸ ἀδιατάρακτον τμήμα τῆς νοτίας πλευρᾶς, ἀποτελεῖ συγχρόνως, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀποτελῇ, καὶ τὸν ἄξωνα τοῦ τοίχου τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ. Ἀφ' ἐτέρου ὁ δεύτερος ἄξων τῆς βάσεως



Εἰκ. 11. Βάσις ἐτέρου κίονος οὐχὶ κατὰ χώραν.

ὁ κάθετος πρὸς τὸν διχοτομοῦντα, προεκτεινόμενος κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν θὰ συναντήσῃ τὸν καταστραφέντα ἐκ μετατροπῆς τοίχον τῆς νοτίας πλευρᾶς ἀπαραιτήτως προεκτεινομένης πρὸς δυσμὰς, μέχρις οὗ συναντήσῃ κατ' ὀρθὴν γωνίαν τὸν ἀπὸ Β ἐρχόμενον ἄξωνα τῆς βάσεως. Ἡ μαθηματικὴ ὅμως αὕτη ἀπόδειξις, καίτοι ἀκριβής, δὲν ἠδύνατο νὰ βεβαιωθῇ διὰ τῆς ἀνασκαφῆς, διότι τὸ μέγιστον μέρος τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ καλύπτεται ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἔξω ταύτης ὑπολειπόμενος χώρος πρὸς δυσμὰς, ὡς ἐλέχθη, ἔχει μέχρι τοῦ στερεοῦ μεταβληθῆ. Ἐτέρα ὁμοίως κατασκευῆς, ἀλλὰ διαφόρου μορφῆς βάσις, διαστάσεων ἄνω  $0.85 \times 0.95$  μ., κάτω  $0.50 \times 0.50$  μ. περίπου καὶ ὀλικοῦ ὕψους 0.60 τοποθετηθεῖσα ἀργότερον πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς ἐκκλησίας διὰ τὰς τελετουργικὰς ἀνάγκας φέρει εἰς τὴν ἐπιφάνειαν μικρὰν ἕξαρσιν ὕψους 0.05 μ., ἐφ' ἧς κατεσκευάσθη συμφυῆς μικρὸν τμήμα ὀκταπλεύρου κίονος ὕψους 0.125 μ., οὐτίνως ἢ ἄνω ἐπιφάνεια φέρει ἀναθύρωσιν. Εἰς μικρὰν ἀπὸ ταύτης ἀπόστασιν πρὸς νότον μὲν εὐρέθῃ ὁμοίως βάσεως τὸ ἡμισυ καθέτως ἀποκεκομμένης κατὰ τὴν μακροτέραν πλευρὰν μετ' ἑξάρσεως ἢ τμήματος κίονος κατὰ τὴν ἄνω ἐπιφάνειαν (εἰκ. 11). Εἰς τὸ σφζδόμενον παρατηρεῖται καὶ τις ἐπεξεργασία τοῦ

λίθου. Πρὸς βορρᾶν δὲ παρατηρήθη τετάρτη βάσις φέρουσα πολλές βλάβας, ὀλικοῦ πλ. 0.67 μ., μεγ. μήκ. 0.47 μ., μεγ. ὕψ. 0.39 μ., ἥτις εἰς μὲν τὰ ἄνω ἄκρα τῶν σφζομένων πλευρῶν σχηματίζει ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς ἐργασίας πλαίσια, τὴν δὲ ἄνω ἐπιφάνειαν ἔχει τελείως εἰργασμένην, σχεδὸν λείαν. Ἡ βάσις αὕτη δὲν νομίζω, ὅτι εἶναι σύγχρονος πρὸς τὰς ἄλλας, διότι δεικνύει ἔμπειρον λιθοξόον καὶ ἐργασίαν μὴ σχετιζομένην πρὸς τὰς προηγουμένας βάσεις. Φαίνεται δέ, ὅτι ἀντικατέστησε τὴν βλαβεῖσαν ἢ ἀφαιρεθεῖσαν παλαιότεραν εἰς μεταγενεστέρους χρόνους.

Ἡ μορφή τῶν τριῶν τελευταίων βάσεων καὶ αἱ διαστάσεις αὐτῶν δεικνύουν, ὅτι καὶ αὗται εἶχον τοποθετηθῆ οὐχὶ ἐπὶ στυλοβάτου ἢ ἄλλης τινὸς ἀσφαλοῦς καὶ καταλλήλου ἐπιφανείας, ἀλλ' ὅτι τοποθετηθεῖσαι ἐλευθέρως ἐπὶ τοῦ στερεοῦ ἐδάφους ἐστηρίζοντο διὰ μεγάλων λίθων ὡς καὶ ἡ κατὰ χώραν.

Αἱ τρεῖς αὗται βάσεις μετὰ τῆς κατὰ χώραν, εὐρεθεῖσαι εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς ἐκκλησίας, εἶναι προφανές, ὅτι ἐσχημάτιζον τὴν δυτικὴν τοῦ ἱεροῦ κιονοστοιχίαν συγκειμένην ἐκ τεσσάρων κίωνων, ὧν αἱ βάσεις δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ στυλοβάτου. Ἐνεκα δὲ τοῦ μικροῦ ὕψους αὐτῶν δὲν ἐτοποθέτησαν εἰς μέγα βάθος, ὥστε νὰ προσδιορισθῇ ἡ ἀκριβὴς θέσις καὶ ἡ μεταξύ των ἀπόστασις, ἀλλ' εἰς ἀβαθεῖς λάκκους, οἵτινες κατὰ τὴν θεμελίωσιν εἰς μεγαλύτερον βάθος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς πρώτης ἐκκλησίας ἐξηφανίσθησαν.

Κίωνων βεβλαμμένοι σπόνδυλοι εὐρέθησαν πολλοὶ διεσκορπισμένοι τῆδε κακεῖσε. Σπόνδυλοι ἢ τεμάχια αὐτῶν συναρμολογηθέντα καὶ κονιάματι καλυφθέντα σχηματίζουνσι νῦν τοὺς πεσσοὺς τοῦ δυτικοῦ τόξου τῆς ἐκκλησίας ὕψους 2.10 μ.

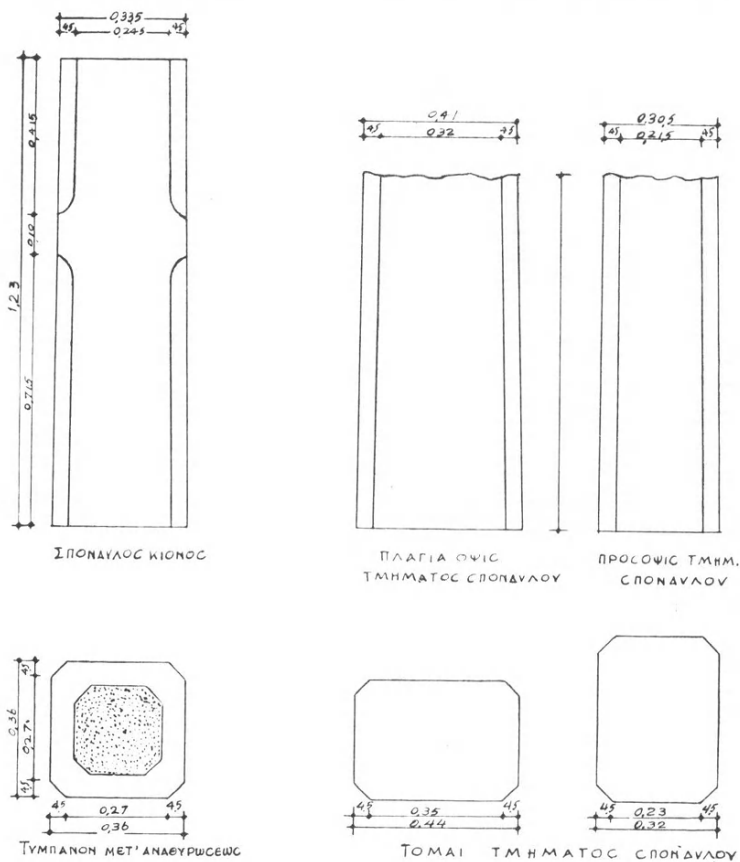
Οἱ κίονες πάντες ὀκτάπλευροι, ἐξ ἐπιχωρίου ἀσβεστολίθου, ἔφερον ἀνισοῦψεῖς σπονδύλους μετ' ἀναθυρώσεως πλ. 0.03-0.05 μ. ἀλλ' ἄνευ γομφώσεως. Ὁ μεγαλύτερος τῶν σπονδύλων καθ' ὅλα ἄρτιος ὕψ. 1.23 μ. φέρει μικρὰς πληγὰς κατὰ τὰ ἄκρα τῶν ἐδρῶν καὶ κατὰ τὸ μέσον τῶν στενῶν πλευρῶν μαστοὺς ἢ διογκώσεις (*εἰκ. 11α*) ἄνω ἀριστερά. Τὸν αὐτὸν σπόνδυλον τοποθετηθέντα ἐπὶ τῆς κατὰ χώραν βάσεως δεικνύει ἡ *εἰκ. 12*.

Αἱ ἐξ ἀμελείας ἢ σκοπίμως ἀφεθεῖσαι ἐξογκώσεις ἐπὶ τοῦ σπονδύλου τούτου δεικνύουσιν, ἂν μὴ τι ἄλλο, καὶ τὸν τρόπον τῆς κατεργασίας αὐτῶν. Κατὰ ταύτην δηλαδὴ κατεσκευάζοντο οἱ σπόνδυλοι τετράπλευροι, εἶτα ἀποκοπτομένων τῶν γωνιῶν μετεβάλλοντο εἰς ὀκταπλεύρους μὲ τέσσαρας πλευρὰς πλατείας καὶ τέσσαρας, τὰς κατὰ τὰς γωνίας, στενὰς πλ. 0.07 μ.

Εἰς πάντας τοὺς σπονδύλους παρατηρεῖται ἐλαφρὰ πρὸς τὰ ἄνω μείωσις. Διασωθέντος δὲ τμήματος τοῦ ἀνωτάτου σπονδύλου αἱ στεναὶ πλευραὶ κατέληγον εἰς τόξα ἢ κυρτὰς γωνίας. Πᾶσαι αἱ πλευραὶ τῶν σπονδύλων εἶναι

κατάλληλοι νὰ δεχθῶσι κονίαμα. Ὅμοια σπονδύλων τεμάχια βλέπει τις ἐν τῇ εἰκ. 11α ἔνθα σημειοῦνται καὶ αἱ ὀριζόντιοι τομαί.

Οἱ σπόνδυλοι στερούμενοι αὐλακίων δὲν παρουσιάζουν μορφήν σπονδύλων κίωνων, ἀλλὰ συναρμολογούμενοι ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἐκ χονδροῦ

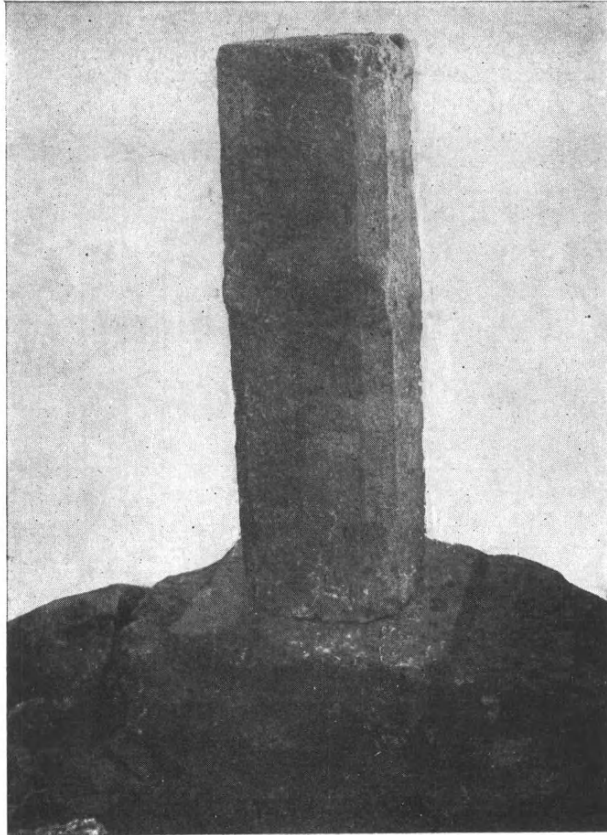


Εἰκ. 11α. Σπόνδυλοι ὀκταπλεύρων κίωνων μετὰ ὀριζοντίων τομῶν.

ξύλου τοποθετουμένους εἰς ὑποστέγους στύλους, οἳ καὶ εἰς τὰ πανάρχαια ποικίλα οἰκήματα, ἵνα ὑποβαστάσῃ τὴν στέγην· εἶναι κυρίως εἰπεῖν παραστάδες. Ὅμοιοι εἶναι καὶ κατὰ τὴν βάσιν καὶ κατὰ τὸν κορμὸν καὶ οἱ ἐν τῷ ἱερῷ παρὰ τὸν Ταξιάρχην τῆς Αἰτωλίας ἀνακαλυφθέντες κίονες ὑπὸ τοῦ κ. Κ. Ρωμαίου (πρβ. ΑΔ 1926/10 σελ. 3 κέ. εἰκ. 1), ὅπερ ἀνάγει εἰς τὸν βον π.Χ. αἰῶνα.

Οἱ ἀνευρεθέντες ἐνταῦθα σπόνδυλοι τῶν τοιούτων κίωνων ἢ στύλων παρουσιάζουν δύο μορφάς. Οἱ μὲν τούτων ἔχουν τὰς ἔδρας τετραγώνους, οἱ

δὲ ὀρθογωνίους εἰκ. 11α καὶ εἶναι λογικὸν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἐσχημάτιζον δύο κιονοστοιχίας, ὧν ἡ μὲν ἐξ ὀρθογωνίων, ἡ δὲ ἐκ τετραγώνων κίωνων. Τὸ ὕψος ἀφ' ἑτέρου τούτων δὲν θὰ ὑπερέβαινε τὰ δύο μέτρα, διότι οἱ κίονες ἔχον-



Εἰκ. 12. Ὁ μετὰ ἀγκώνων σπόνδυλος ἐπὶ τῆς κατὰ χώραν βάσεως τῆς ΒΔ γωνίας τοῦ ναοῦ.

τες μικρὰς διαστάσεις καὶ στερούμενοι γομφώσεως κατὰ τοὺς ἄρμους τῶν σπονδύλων δὲν ἦτο δυνατὸν ἀνερχόμενοι εἰς μέγα ὕψος νὰ ἔχωσιν εὐστάθειαν συγκρατούμενοι μόνον διὰ κονιάματος μήτε νὰ ὑποβαστάσουν τὸ μέγα βάρος τοῦ θριγκοῦ. Καὶ οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ χρησιμοποιηθέντες σπόνδυλοι, καίτοι στηρίζονται κατὰ τὴν μίαν πλευρὰν εἰς τὸν τοίχον, ἐσχημάτισαν κίονα ὕψους 2.10 μ. καὶ οὐχὶ μεγαλύτερον.

Αἱ δὲ ἐκ τῶν τοιούτων κίωνων σχηματιζόμεναι κιονοστοιχίαι ἔπρεπε νὰ

ἀποτελῶνται ἕξ ὁμοιομόρφων κίωνων καὶ εἰς διαφόρους πλευρὰς καὶ δὴ οἱ μὲν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν, οἱ δὲ εἰς τὴν ἀνατολικήν. Ἐπομένως τὸ ἀναζητούμενον ἱερὸν ἦτο ναὸς ἀμφιπρόστυλος ὡς ὁ τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης καὶ ὁ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν (πρβ. Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑ Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Τέχνης, σελ. 280 εἰκ. 296 - 298. Ἀθῆναι 1916) οὐχὶ ὅμως καὶ σύγχρονος πρὸς αὐτούς, ἀφ' οὗ ἡ ἔλλειψις στυλοβάτου, ἡ μορφὴ τῶν κίωνων καὶ τῶν βάσεων ἀνάγει ἡμᾶς εἰς ἀρχαιότερους χρόνους.

Ὡς δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν σπονδύλων εἰς μῆκος εἶναι ὑπέρτερος τοῦ ὕψους, ὅπερ ἀπαιτοῦσι τέσσαρες κίονες, οὕτω καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπικράνων ἀνέρχεται εἰς ἕξ, ἀντὶ τῶν ἀπαιτουμένων τεσσάρων καὶ τοῦτο εἶναι ἡ σοβαρωτέρα τῶν ἀποδείξεων, ὅτι ὁ ναὸς ἦτο ἀμφιπρόστυλος.

Τὰ δὲ ἐπίκρανα ἐνταῦθα ἐπέχουσι θέσιν κιονοκράνων ὡς καὶ ἐν τῷ Ταξιάρχῃ τῆς Αἰτωλίας (πρβ. Κ. ΡΩΜΑΙΟΣ ἕ.ἀ.), δέχομαι δὲ τοῦτο, διότι οὐδὲν θραῦσμα ἐκ κιονοκράνων ἀνευρέθη, ἐν ᾧ ἐπίκρανα ἔχομεν, ὡς ἐλέχθη, πλείονα τῶν τεσσάρων. Δύο δὲ τούτων ἐκτίσθησαν εἰς θέσιν μὴ ἔχουσαν ἀρχιτεκτονικὸν τινα σκοπὸν ὡς οἰκοδομικὸν ὑλικόν. Εἰς τὰ ἡμέτερα δὲ ἐπίκρανα δὲν κατάρθωσα νὰ ἐξακριβώσω, ἀν κάτωθεν τοῦ ἄβακος ὑπάρχῃ διόγκωσίς τις. Ὅπως δὴποτε καὶ ἀν ἔχῃ τὰ ὑπάρχοντα δὲν εἶναι ὅμοια κατὰ τὰς διαστάσεις. Ἐκ τῶν καλύτερον διακρινομένων τὸ ἐν εἶναι τετράγωνον φέρον ἄβακα διαστάσεων 0.60×0.60 μ. ὕψος 0.12 μ. Τοῦ λοξομήτου τὸ ὕψος 0.10 μ. καὶ ἔδρας διαστάσεις 0.38×0.49 (:) μ. Τὸ δὲ ἕτερον φέρει ἄβακα ὕψ. 0.09, πλευρᾶς μῆκ. 0.49, λοξομήτου ὕψ. 0.10 κατὰ δὲ τὴν ἔδραν ἔχει μῆκ. 0.36 μ.

Ἀποκλειομένης πάσης ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ περαιτέρω ἐρεύνης ἐξετέλεσα τομὴν εἰς τὸν μεταξὺ τοῦ Α ἀναλήμματος καὶ τῆς ἀψίδος στενὸν χῶρον μῆκους 4 μ. καὶ πλάτους 1.20 μ. Ἐνταῦθα τὸ μέχρις ἐνὸς μέτρου βάθους χῶμα εἶχεν ἀφαιρεθῆ καὶ ἀντικατασταθῆ διὰ χονδροῦ χάλικος μέχρι τῆς στορᾶς δύο δόμοι ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἐν τῇ νοτίᾳ πλευρᾷ εἶχον ἀποτεθῆ ἀνωμάλως· ὀλίγον περαιτέρω παρὰ τὴν δεξιὰν γωνίαν τῆς τομῆς ἔκειτο κατὰ χώραν ἀδιτάρακτος ὅμοιος δόμος ἔχων κατεύθυνσιν πρὸς τὰ ΒΔ καὶ δὴ πρὸς τὴν βάσιν τὴν εὔρεθεισαν κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν, νομίζω δέ, ὅτι οὗτος ἀποτελεῖ μέρος τοῦ τοίχου τοῦ ἱεροῦ, ἐκτὸς ἐὰν κατὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς ἀψίδος μετὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν εἰς τὴν βάσιν τοῦ τέμπλου καὶ ἀλλαχοῦ ἴσως τῆς ἐκκλησίας ἀναγκαιούντων οὗτος ἀπορριφθεὶς ἐκεῖ ἔλαβε τυχαίως τὴν ὡς ἄνω κατεύθυνσιν.

Ἐκ τοῦ ἐπιστυλίου τοῦ ἱεροῦ τὸ μεγαλύτερον τεμάχιον ὕψ. 0.425, μῆκ. 0.80 καὶ πᾶχ. 0.44. μ. ἀνευρέθη εἰς τὴν ἐπίχωσιν τῆς νοτίας πλευρᾶς καὶ ἀνατολικῶς τῆς ἐκεῖ ἀποκαλυφθείσης ἀντηρίδος ἄνω ἀριστερά (εἰκ. 8), ἕτερον πολὺ μικρότερον τεμάχιον εἰς τὸν ἐκ ξηρολιθιάς τοῖχον. Ἀμφότερα τὰ τεμάχια ἕξ ἐπιχωρίου λίθου καὶ τῆς αὐτῆς κατεργασίας φέρουν κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον τὴν

ταινίαν, ἀλλὰ στεροῦνται τοῦ κάτωθεν κανόνος καὶ σταγόνων ὡς ἐν τῷ ἐν Παισιῶ νὰφ τῆς Δήμητρος (πρβ. KOLDEWEY-RUCHSTEIN Die griech. Tempel in Unteritalien und Sizilien σελ. 65, ἔνθα ἐν σημειώσει ἀναφέρεται καὶ τὸ ἐπιστύλιον τοῦ εἰς Καρδάκι τῆς Κερκύρας ναοῦ στερούμενον ἐπίσης κανόνος καὶ σταγόνων). Λόγω δὲ τῆς θέσεως, ἐν ἧ ταῦτα εὐρέθησαν,



Εἰκ. 13. Τμήματα γείσων μετὰ ἐξιτήλων ἀνθεμίων.

ὑπάρχει πιθανότης νὰ προέρχονται ἐκ τοῦ ἐπιστυλίου τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς.

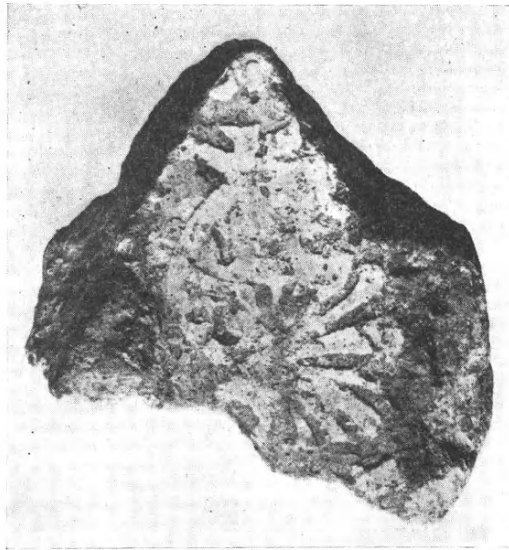
Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν παρατηρεῖτο παρὰ τὸ μέσον τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς ἐκκλησίας καὶ ὀλίγον ὑπὲρ τὸ ἔδαφος ὀρθογώνιος ἐπιχώριος λίθος προέχων 0.10 μ. καὶ ἀμελῶς εἰργασμένος. Ἡ ἄνω ἐπιφάνεια τούτου καλῶς εἰργασμένη, σχεδὸν λεία, ἔφερε λοξότμητον ἐγκοπὴν πέραν τῆς ὁποίας ὑπῆρχεν ὁ τοῖχος.

Κρημνίσας μικρὸν τμήμα τούτου ἀπεκάλυψα ὅτι ἦτο τρίγυφος, ἧς τὸ ὕψος 0.51, πᾶχ. 0.26 καὶ πλάτ. ἄδηλον. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἀπεκαλύφθη καὶ

τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ λίθου ἐδημιουργήθη σοβαρὸν ζήτημα περὶ τῆς μορφῆς τῆς τριγλύφου. Διὸ ἐπεφυλάχθη νὰ ἐξαγάγω τὸν λίθον ἐκ τοῦ τοίχου ἢ τοῦ-λάχιστον νὰ ἀνεύρω τὴν ἀντίθετον ἄκραν αὐτοῦ κατὰ χώραν.

Μετόπης οὐδὲν μέρος παρουσιάσθη, οὔτε ἐκ τοῦ γείσου τεμάχιον λίθινον εἰς τὰς ἐρευνηθείσας ἐπιχώσεις. Ἀντὶ τούτου εὐρέθησαν κεράμινα τεμάχια εὐάριθμα μὲν, ἀλλ' ἄρκετὰ νὰ δώσουν σαφῆ ἰδέαν τῆς κεραμώσεως τοῦ ἱεροῦ.

Οὕτω τῶν εὐρεθέντων αἱ ἐπιφάνειαι ἔφερον γάνωσιν κιτρίνην κατὰ τὴν θέσιν τῆς ἐπὶ τοῦ τοίχου τοποθετήσεως ταινίαν στενὴν ἐρυθρὰν· εἰς τὸ πρόσθιον κυρτὸν μέρος σειρὰν ἀνθεμίων συνεχομένων καὶ δηλουμένων διὰ πορτοκαλλοχρόου χρώματος (εἰκ. 13 καὶ 14), καὶ ἐπὶ τοῦ μετώπου διπλοῦν μαίανδρον. Κατὰ τὰς στενὰς ἠνοῦντο πρὸς ἄλληλα διὰ τῶν ἐσοχῶν καὶ ἐξοχῶν, αἵτινες ἐνταῦθα εἶναι ὀρθογώνιοι, ἐνῶ αἱ τῶν τοῦ Κεραμικοῦ καὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἔχουν σχῆμα μηνίσκου (εἰκ. 15) ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα ταυτίζονται (πρβ. Ε. BUSCHOR Die Tondächer der Akropolis. II Stirnziegel. Text

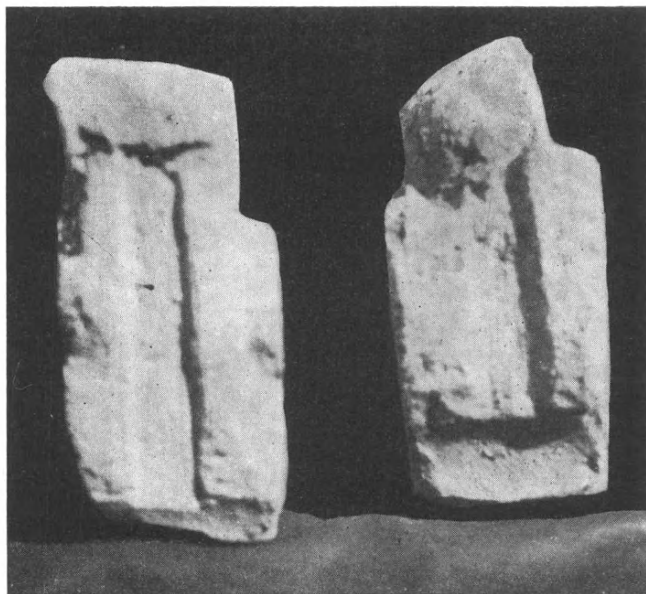


Εἰκ. 14. Τμῆμα γείσου κεράμινον μετὰ γραπτῶν ἀνθεμίων.

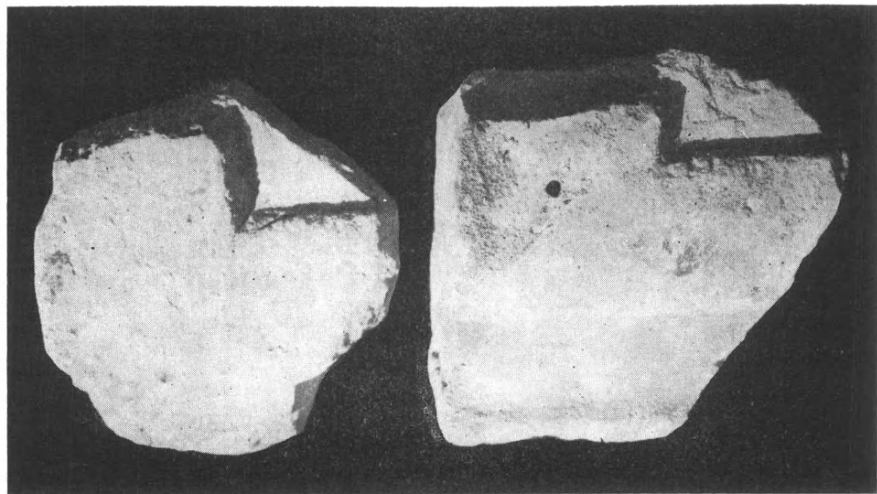
σελ. 21 κέ. εἰκ. 29 - 32. Ταῦτας ὁ συγγραφεὺς ἀνάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰ. Ταῦτα ἐστρεφεοῦντο ἐπὶ τῆς στέγης δι' ἤλων, ὧν αἱ ὀπαι ἐπὶ τοῦ πεδίου (εἰκ. 16). Ἐπίσης εὐρέθησαν τεμάχια στρωτήρων συνήθων καὶ καλυπτήρων ἐσωτερικῶς κοίλων ἐξωτερικῶς τριγωνικῶν καὶ τῶν ἀκροκεράμων τὰ κάτω. Ἐν τούτων διετήρησε καὶ μέρος τοῦ ἀνθεμίου, ἐπὶ τῆς ὄψεως δὲ τούτου καὶ γραπτὸν ἀνθέμιον χρώματος πορτοκαλλοχρόου, ὅπερ, ἂν καὶ ἐλλιπές, φαίνεται ὁμοιάζον πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ BUSCHOR ἔ. ἀ. σελ. 56 εἰκ. 73 δημοσιευόμενον, ὅπερ ἀνάγει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος.

Μετὰ τῶν ἀνωτέρω κεραμίων εὐρέθη καὶ μικρὸν τμῆμα ἐκ τῆς ἐπαιετίδος ἐπίσης πῆλινον μήκους ὡς ἔγγιστα 0,16 μ. Ἡ προσθία ἐπιφάνεια καὶ ταύτης φέρει ὁμοίως κιτρίνην γάνωσιν· ἐπίσης διακρίνεται ἀμυδρῶς φύλλον





Εἰκ. 15. Ἡ στενή πλευρά τῶν ἐν εἰκ. 13 καὶ 14 τμημάτων γείσου μετὰ ἐντομῶν προσσαρμογῆς.



Εἰκ. 16. Ἡ ἀντίθετος πλευρά τῶν ἐν τῇ εἰκ. 13 τμημάτων γείσου.



γραπτοῦ ἀνθεμίου ὁμοίου πρὸς τὰ προηγούμενα καὶ συγχρόνου πρὸς αὐτά.

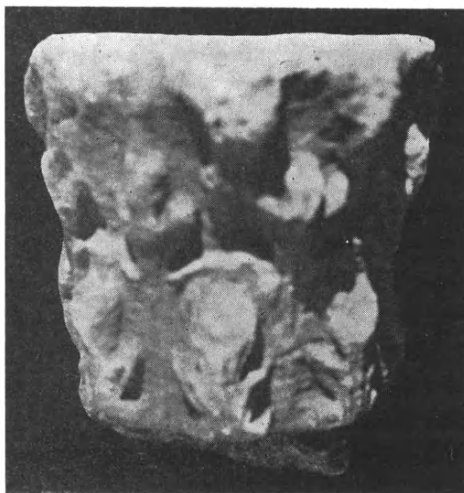
Ἐκ τῶν κεράμων ἄλλαι μὲν ἔχουν ὑψηλότεραν τὴν κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς ἕξαρσιν, ἄλλαι δὲ ἔχουν πᾶχος μὲν μικρότερον, τὴν δὲ κατὰ τὰς μακρὰς πλευρὰς ἕξαρσιν στρογγυλομένην κατὰ τὸ ἄνω ἄκρον. Φαίνεται, ὅτι αὐταὶ εἶναι νεώτεραι ἀναγόμεναι εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, ὡς ἐν σελ. 61 ἐλέχθη, εὐρέθησαν μεταξὺ τῶν ἄλλων ὄστρακα ῥωμαϊκῶν ἀγγείων φέροντα εἰς τὰ τοιχώματα τῆς ἐξωτερικῆς πλευρᾶς ἐγχαράκτους κυματοειδεῖς ἢ εὐθείας γραμμὰς ἐν συνεχείᾳ ἢ κατ' ἀποστάσεις, ζώνας κυματοειδεῖς ἢ ὀριζοντίαις, ἔτι δὲ πῶμα πυξίδος, ποικίλαι λαβαὶ στρογγύλαι καὶ ταινιόσχημοι ἢ κομβιόσχημοι, τεμάχιον λύχνου κτλ.

Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιχώσει παρουσιάσθησαν ἄρκετὰ ὄστρακα ἐξ ἀγγείων Βυζαντινῆς ἐποχῆς μετὰ λευκοκιτρίνης ἐσωτερικῆς γανώσεως ἢ ἀλοιφῆς, ἐφ' ἧς κύκλοι ὁμόκεντροι, ταινίαι, δικτυωτὰ πλέγματα, σπειροειδῆ σχήματα καφεῖνφ χρώματι κ.τ.τ.

Μαρμάρινα ἀντικείμενα εὐρέθησαν δύο, ἕξ ὧν μαρμαρίνη κνήμη καὶ κορινθιακὸν κιονόκρανον ῥωμαϊκῶν χρόνων (εἰκ. 17). Ἐπειδὴ δὲ ἀμφότερα εἶναι μικρὰ καὶ εὐμετακόμιστα, καθ' ὅλην δὲ τὴν διάρκειαν τῆς ἀνασκαφῆς δὲν παρουσιάσθη ἕτερον μαρμάρινον ἀντικείμενον, τὰ δὲ ἀναφερόμενα δὲν εὐρέθησαν ἐντὸς τῶν ἀνασκαπτομένων χώρων, ἀλλ' ἐν τῷ προαυλίῳ, νομίζω, ὅτι δὲν ἔχουν σχέσιν πρὸς τὴν ἀνασκαφήν, ἀλλὰ μετεφέρθησαν ἐκεῖ ἄλλοθεν.

Ἡ ἔλλειψις ἀρχαίων ὄστράκων ἐν τῇ ἀνασκαφῇ ἠνάγκασέ με νὰ ἀναζητήσω τὴν εὐρεσιν αὐτῶν ἀλλαχοῦ καὶ εἰς παρθένον ἔδαφος. Οὕτω εἰς ἀπόστασιν ὀκτὼ μέτρων ἀνατολικῶς τοῦ βράχου ἦνοιξα τομὴν μήκους ἕξ μέτρων. Ἐδῶ τὸ ἔδαφος ἦτο ἀδιατάρακτον μετὰ τὰ 0.30 μ., προχωρήσας δὲ εἰς βάθος ἀνεῦρον εἰς τὰ 0.70-0.80 μ. πράγματι ὄστρακα καὶ τμήματα λεπτῶν λαβῶν ἐξ ἀγγείων ἀρχαιότερων, φερόντων γάνωσιν μελανοῦ στυλπινοῦ χρώματος, ἐπὶ ἑνὸς δὲ ὄστράκου προερχομένου ἐκ τῆς βάσεως μεγαλυτέρου ἀγγείου ὑπῆρχον καὶ ἀκτῖνες μέλανος χρώματος. Ταῦτα μετὰ τῶν δύο ἐν τῇ ἐπιχώσει



Εἰκ. 17. Κορινθιακὸν κιονόκρανον ῥωμαϊκῆς ἐποχῆς.

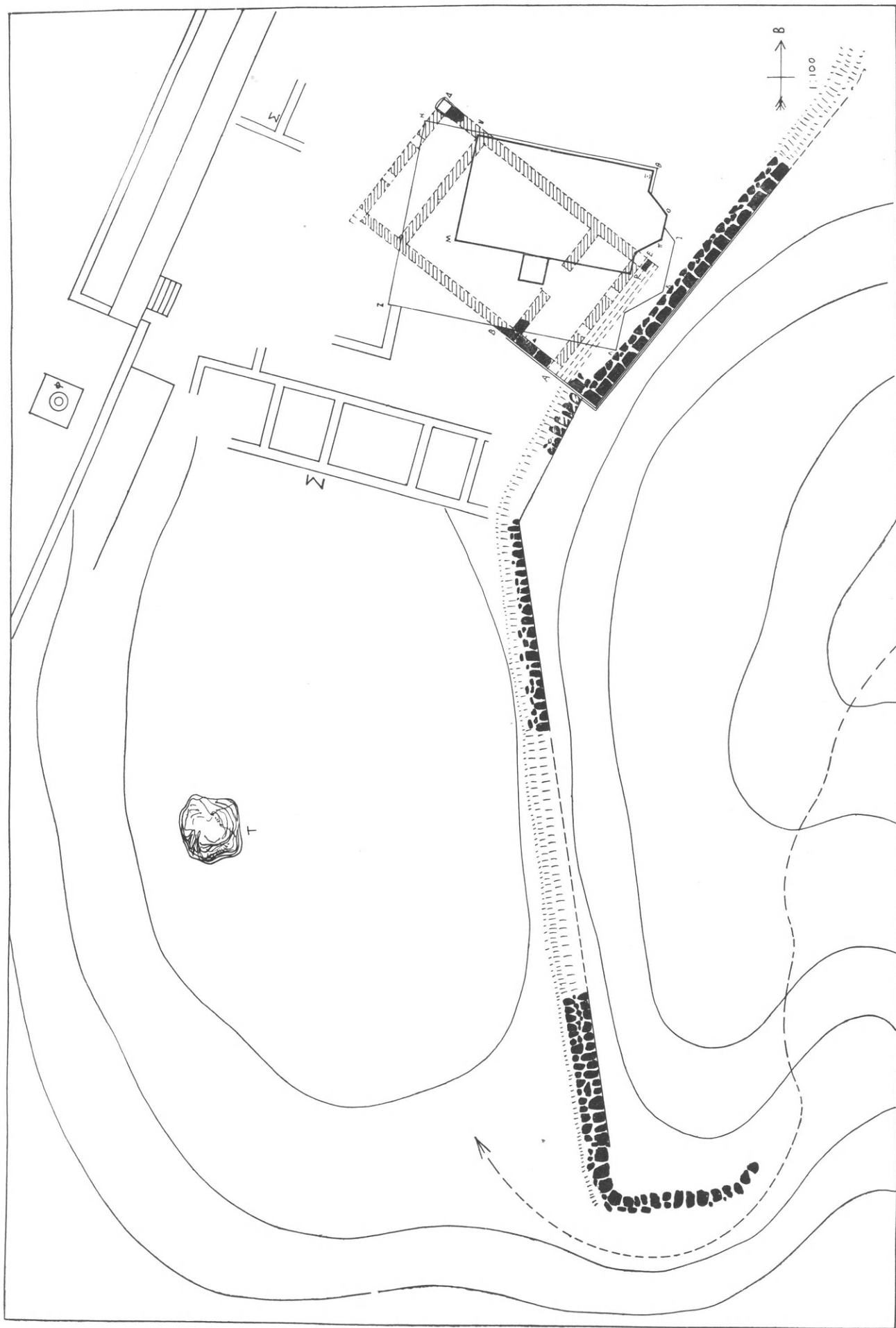
εὐρεθέντων, καίτοι ὀλίγα εἶχον σχέσιν πρὸς τὸ ἱερόν, ἔπρεπε νὰ προέρχονται ἐξ ἀγγείων ἐκ τῶν θυσιῶν ἢ τῆς λατρείας καὶ ἦσαν σύγχρονα πρὸς αὐτό.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται τὸ γενικὸν συμπέρασμα, ὅτι ἡ κοιλὰς κατὰ τοὺς ἀπωτάτους μυκηναϊκοὺς χρόνους περιεβλήθη διὰ μεγάλου καὶ ἰσχυροῦ περιβόλου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου οἱ περίοικοι ἐτέλουν τὰ τῆς λατρείας των περὶ τὸν ἐκεῖ ὑψηλὸν βράχον χρησιμοποιοιθέντα ὡς βωμόν.

Διὰ τὴν κάθαρσιν τῶν προσκυνητῶν κατεσκευάσθη παρὰ τὸν βράχον φρέαρ. Ἀργότερον κατὰ τὸν 6<sup>ον</sup> π.Χ. αἰῶνα ἐν τῷ αὐτῷ χώρῳ παρὰ τὸν προϋπάρχοντα βωμόν καὶ τὸ φρέαρ τὸ παρέχον τὸ ἀπαραίτητον εἰς τὴν λατρείαν ὕδωρ ἰδρῦθη μικρὸς ναὸς ἀμφιπρόστυλος, πρωτόγονος καὶ εὐτελής δι' ὕλικον ληφθέντος ἐκ τῶν πέριξ ἀσβεστολιθικῶν πετρωμάτων, πιθανῶν διαστάσεων 8.20×14.80. Οἱ κίονες ἀφοπτερόντων τῶν κιονστοιχιῶν εἶχον σχῆμα ξυλίνων στύλων, εἶχον δὲ πιθανὸν ὕψος 2 μ. Ἐπὶ τούτων ἐπίκρانا ἀντὶ κιονοκράνων καὶ ἐπ' αὐτῶν τὸ ἐπιστύλιον στερούμενον κανόνος καὶ σταγόνων. Ἐπὶ τούτου ἠδράζετο τὸ τρίγλυφον καὶ ἐπ' αὐτοῦ τὰ κεράμινα γεῖσα, ἐφ' ὧν ἡ κεράμωσις φέρουσα κατὰ τὰ ἄκρα ἀνθεμωτὰς ἀκροκεράμους. Τὸ εὐρεθὲν τεμάχιον τῆς ἐπαιετίδος δεικνύει ἀκόμη, ὅτι κατὰ τὴν ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν πλευρὰν ἔφερεν ἀετόν. Ὁ ναὸς κατὰ τὸ τέλος τοῦ 6<sup>ου</sup> ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5<sup>ου</sup> αἰῶνος παθὼν κατὰ τὴν στέγην βλάβας ὑπέστη ἐπισκευὰς συμπιπτούσας πρὸς τὸ δεύτερον ἡμῖσι τοῦ 5<sup>ου</sup> αἰῶνος π.Χ. Ὁμοίας βλάβας παθὼν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ὑπέστη ἐπανειλημμένας ἐπισκευὰς, ὧν ἡ τελευταία ἐγένετο κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, καθ' οὓς κατεστράφη, ἄγνωστον ἀκριβῶς ποῖον αἶψα. Τὸ ἱερόν σημειοῦται ἐν τῷ παρενθέντῳ πίνακι 1 ὑπὸ τὰ στοιχεῖα ΑΒΓΔΕ.

Ἐπὶ τοῦ χώρου, ἐνθα τὸ ἐρείπιον, ἰδρῦθη βυζαντινὴ ἐκκλησία ἀγνώστου σχήματος, σημειουμένη ἐν τῷ πίνακι 1 μὲ τὰ στοιχεῖα ΖΗΘΙΚΑΒΖ, ἣτις καταστραφεῖσα πρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ἢ κατὰ τοὺς περὶ τὴν ἄλωσιν χρόνους παρεχώρησε τὴν θέσιν της εἰς τὴν κατὰ τὸν 15<sup>ον</sup> ἢ 16<sup>ον</sup> μ.Χ. αἰῶνα ἀνεγερθεῖσαν νέαν ἐκκλησίαν, τὴν ὑπάρχουσαν πρὸς τιμὴν τοῦ Προφήτου Ἡλία καὶ δηλουμένην ἐν τῷ πίνακι 1 μὲ τὰ στοιχεῖα ΜΝΕΟΠΡΜ. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τὴν ἀνεγερσιν τῶν ἐκκλησιῶν ἐχρησιμοποιήθη ὀλόκληρον τὸ οἰκοδομικὸν ὕλικόν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, οὗτος ἐξαφανισθεὶς κατέλιπεν ἡμῖν ἐλάχιστα ἐρείπια.

Προσεπάθησα νὰ ἀποδείξω, ὅτι τὸ ἱερόν ἀνήκεν εἰς τὸν Δία Ὁμβριον καὶ τὸν Ἀπόλλωνα Προόψιον, ὧν οἱ πρῶτοι βωμοὶ ἐπὶ τοῦ βράχου. Αἱ προσαχθεῖσαι ὅμως ἀποδείξεις πιθανὸν νὰ εἶναι ἀληθεῖς καὶ βάσιμοι, εἶναι ὅμως θεωρητικαὶ καὶ δὲν ἐστηρίχθησαν ἐπὶ τῶν εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς, ἀφ' οὗ ἐκ ταύτης οὐδὲν νόμισμα εὐρέθη οὐδὲ ἐνεπίγραφός τις λίθος.



Διάγραμμα ανάσκαφης Προφήτου Ἡλίας Ὑμιττοῦ.

5. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΒΡΑΥΡΩΝΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Τὰς περυσινὰς δοκιμαστικὰς ἀνασκαφὰς ἐν Βραυρωνί ἐξηκολούθησα συστηματικώτερον κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν



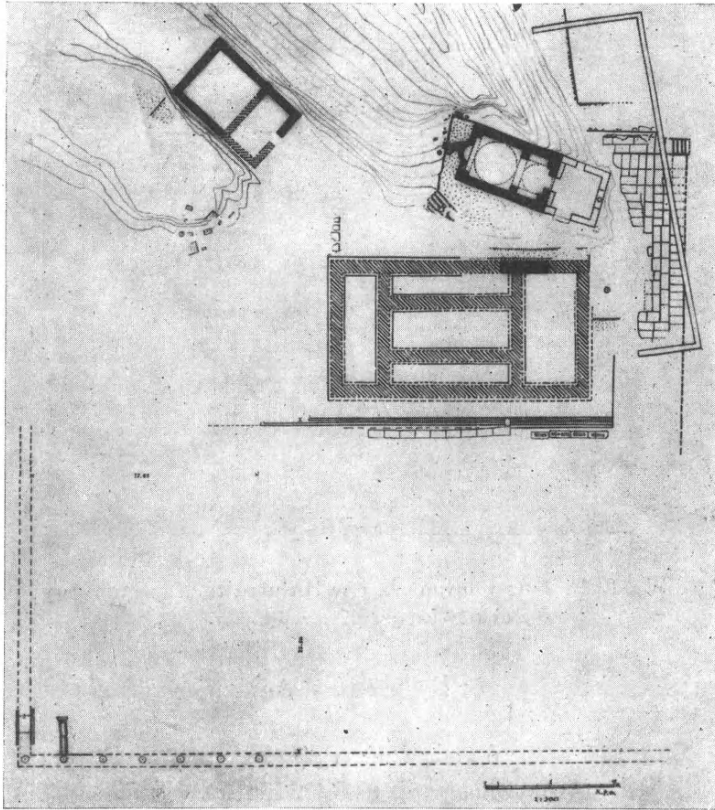
Εἰκ. 1. Ἀποψὶς τοῦ ναοῦ ἐκ τῶν ΒΑ μετὰ τοῦ ἐκκλησιδίου καὶ τῶν ὑπερκειμένων βράχων.

τοῦ ἀποκαλυφθέντος ναοῦ τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος καὶ γενικώτερον τοῦ ἱεροῦ τῆς θεᾶς (εἰκ. 1).

Ὁλόκληρος δυστυχῶς ὁ ναὸς ἐκτὸς τμήματος τοῦ ἀνατολικοῦ καὶ νοτίου κρηπιδώματος ἔχει καταστραφῆ μέχρι τῶν κατωτέρων δόμων καὶ μόνον ἐκ τῆς ἐξερευνήσεως τῆς ὑποθεμελιώσεως (στοιβῆς), κατεσκευασμένης ἐκ μικρῶν ἀκανονίστων λίθων, ἠδυνήθημεν κατὰ τὸ δυνατὸν νὰ ἀνασυστήσωμεν ὁπωσοῦν τὸ περίγραμμα τοῦ ναοῦ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ διάταξιν (εἰκ. 2).

Οὕτως ὁ ναὸς εἶχε, κατὰ τὸν τοιχοβάτην, ὅστις εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπολογισθῆ ἐκ τῶν δύο κατὰ χώραν εὐρεθέντων κατὰ τὴν νοτιάν πλευρὰν τετραγωνικῶν λίθων, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο οἱ τοῖχοι τοῦ σηκοῦ, μῆκος μὲν 19,90, πλάτος δὲ 10,35 (εἰκ. 3 καὶ 4). Ἄλλ' ἢ θέσις τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ δὲν εἶναι βεβαία, διότι κατεστράφη ἐξ ὀλοκλήρου κατὰ τὴν πρό τινων ἐτῶν διάνοξιν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, ὑπολογισθεῖσα οὕτως ἐκ τῆς εὐρέσεως λίθων τινῶν τῆς ὑποθεμελιώσεως καὶ τοῦ κατ' ἀναλογίαν πλάτους τοῦ βορείου κλίτους τοῦ σηκοῦ, ὅστις διηρεῖτο διὰ διπλῆς ἐσωτερικῆς κιονοστοιχίας ἢ τοίχων

εἰς τρία κλίτη ἔξ ὧν τὸ μέσον εἶχε μῆκος ἄν μὲν 8,95 μ. καὶ πλάτος 2,80 μ. τὰ δὲ πλάγια τὸ ἥμισυ ἀκριβῶς πλάτος ἦτοι 1,40 μ. Τὸ μῆκος τοῦ προδόμου εἶναι 2,45 περίπου μ. καὶ τὸ πλάτος 8,10, τὸ δὲ ἄδυτον, ὅπερ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ



Εἰκ. 2. Σχεδιογράφημα τῶν ἀνασκαφέντων μνημείων τοῦ ἱεροῦ χώρου.

σηκοῦ διὰ παχέος τοίχου 1,40 μ., ἔχει μῆκος πολὺ μεγαλύτερον τοῦ προδόμου, 3,45 μ. περίπου, ἔξ οὗ συμπεραίνω ὅτι δὲν ἀπετέλει τὸν ὀπισθόδομον καὶ ὅτι ὁ ναὸς ἦτο πρόστυλος ἢ ἀπλοῦς ἐν παραστάσι. Δύο σπόνδυλοι δωρικῶν (εἰκ. 5) κίονων ἰσχυρῶς ἀποκεκρουμένοι, εὑρέθησαν κατὰ τὸν πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ναοῦ χώρον προερχόμενοι προφανῶς ἐκ τῶν κίονων τῆς προσόψεως, ἀλλ' ἐλάχιστα ἄλλα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εὑρέθησαν, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα ἀκριβέστερον νὰ μελετήσωμεν τὸν ἀρχιτεκτονικὸν ρυθμὸν τοῦ ναοῦ. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησις αὐτοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ πρὸ τῆς ἐντελεστερέας ἀνασκα-

φῆς. Τὸ πρὸς βορρᾶν ἀνάλημμα ἀνεσκάφη, καθ' ὅσον ἐπέτρεπον τὰ ἐκεῖ ἀναβλύζοντα ὕδατα, μέχρι τῆς τετάρτης εἰς βάθος βαθμίδος, τῆς ὁποίας τὸ πλάτος εἶναι 0,20 κατὰ τι δηλαδή μεγαλύτερον τοῦ τῶν λοιπῶν (0,145 0,185 0,175) ἀπέχουσα 0,90 μ. τῶν ἀνευρεθεισῶν παρίων βάσεων, βατήρων, οἴτινες



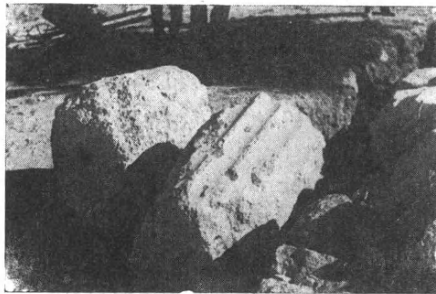
Εἰκ. 3. Ἀποψις τοῦ ναοῦ ἐκ δυσμῶν.

φέρουν πρὸς τὰ ἄνω αὐλάκα πρὸς ἔνθεσιν ἐνεπιγράφων πιθανῶς στηλῶν (πρβ. ΠΑΕ 1948 σ. 88). Πρὸς ἀνατολὰς ἀνεσκάφη τὸ ἀνάλημμα μέχρι μήκους 27,35 μέτρων, τέρμα ὅμως δὲν εὐρέθη, διότι οἱ λίθοι ἔχουσιν ἀφαιρεθῆ ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου τοῦ ἐκεῖ χωραφίου. Ἄλλ' ὑποθέτω ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ἀναλήμματος ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ θὰ ἦτο ἡ αὐτὴ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν μεταξὺ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ καὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ ἑτέρου ἰσχυροῦ ἐκ πύρων λίθων ἀναλήμματος, ὅπερ ἀνεσκάφη πρὸς τὰ δυσμικὰ τοῦ ναοῦ καὶ ὅπερ περιέβαλλε πιθανῶς ὀλόκληρον τὸ τέμενος. Τοῦ ἀναλήμματος τούτου ἀνεσκάφη ἡ πρὸς νότον γωνία ἀπέχουσα πλέον τῶν δέκα μέτρων ἀπὸ τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ καὶ παρ' αὐτὴν εὐρέθη κλίμαξ, ἣτις θὰ ὠδήγει πρὸς τὸ ἀνώτερον ἐπίπεδον τοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 6).

Βαίνει δὲ τὸ ἀνάλημμα τοῦτο παραλλήλως σχεδὸν πρὸς τὸν πλάγιον ἄξονα τοῦ ναοῦ καὶ ἡ δυτικὴ αὐτοῦ πλευρὰ ἀπέχει  $7\frac{1}{2}$  περίπου μέτρα ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ ναοῦ. Συμπληροῦντες οὕτω κατ' ἀναλογίαν τὸ βόρειον



Εἰκ. 4. Ὁ νότιος τοιχοβάτης τοῦ ναοῦ.



Εἰκ. 5. Σπόνδυλοι δωρικοῦ κίονος  
κατὰ τὴν Α πλευρὰν τοῦ ναοῦ.



παιλιότερον, καθὼς φαίνεται, ἀνάλημμα, εὐρίσκομεν μῆκος αὐτοῦ ἑκατὸν ποδῶν μὲ ἀττικὸν πόδα, 0,296. Κατὰ τὴν νοτιοανατολικὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ εὐρέθησαν μεγάλοι πῶρινοι λίθοι σχηματίζοντες εἶδος περιφράγματος ἱεροῦ

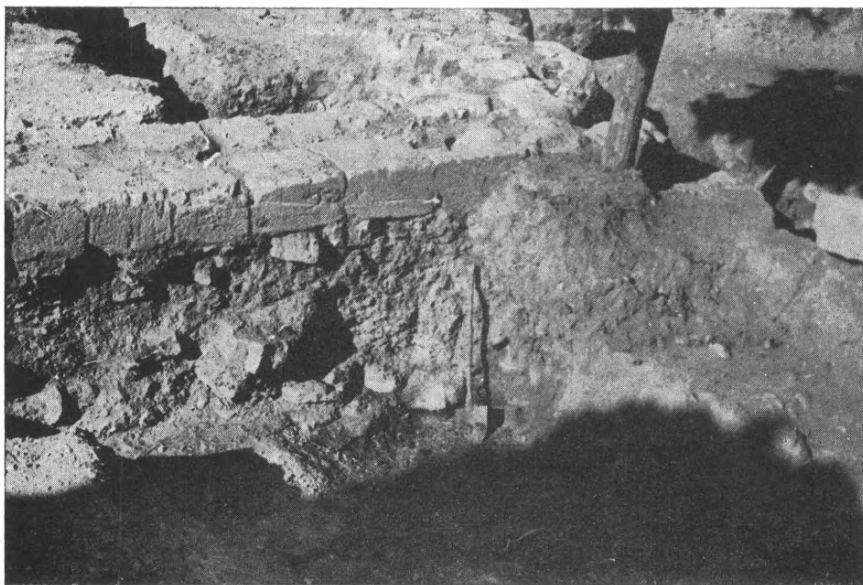


Εἰκ. 6. Τὸ πρὸς Ν τμήμα τοῦ δυτικοῦ ἀναλήμματος.

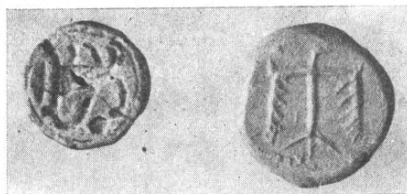
τινος χώρου. Πράγματι δὲ ἀνασκάψαντες εἰς βάθος κατὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν εὔρομεν συγκεντρωμένον μέγα πλῆθος ὀστράκων ἐξ ἀγγείων τῆς γεωμετρικῆς περιόδου καὶ μικρότερα ἄλλα ἀφιερώματα, δακτυλίους χαλκοῦς καὶ ἐπιχρῦσους, δακτυλιολίθους κλπ., ἅτινα ἐρρίφθησαν προφανῶς ἐκεῖ οὐχὶ βεβαίως τυχαίως ἀλλ' ὡς εἰς βόθρον παλαιοτάτου χώρου λατρείας (εἰκ. 7 καὶ 8).

Ἀπὸ τῆς νοτιοανατολικῆς ταύτης γωνίας εἰς ἀπόστασιν 8,70 μέτρων

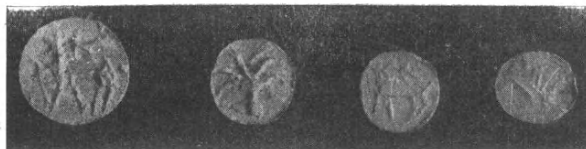




Εἰκ. 7. Ἡ ΝΑ γωνία τοῦ ναοῦ, ἔνθα εὐρέθησαν ὄστρακα γεωμετρικῆς περιόδου.

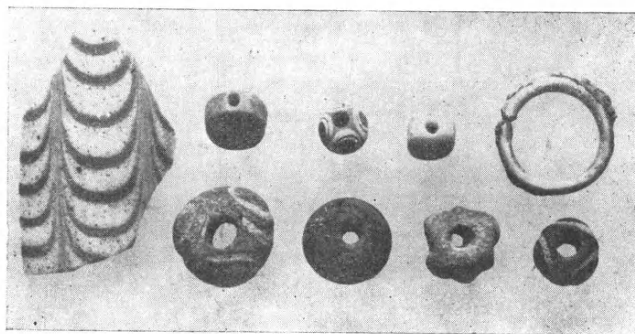


Εἰκ. 8α. Δακτυλιόλιθοι  
ἐξ ἡμιπολυτίμων λίθων.

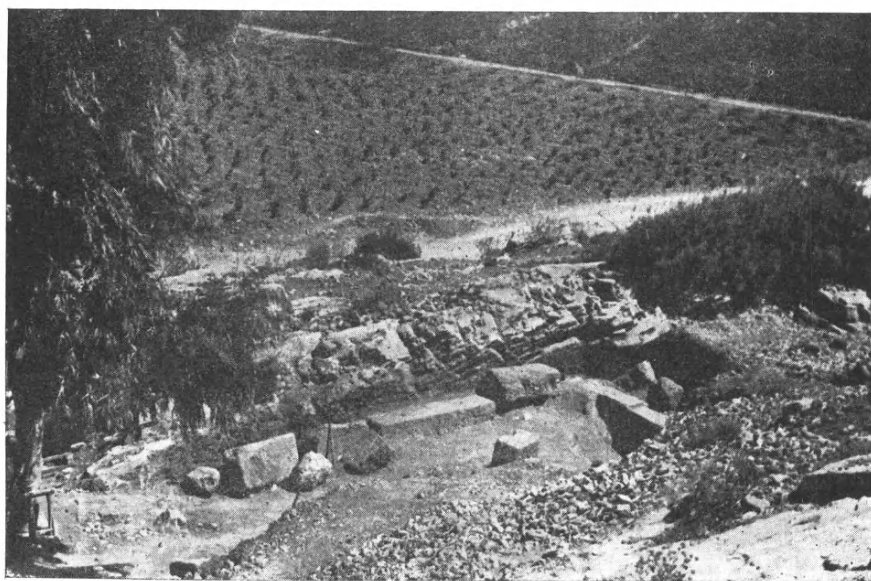


Εἰκ. 8β. Μικροὶ δακτυλιόλιθοι

ὁ κατωφερῆς βράχος τοῦ λόφου ἔχει λαξευθῆ σχηματίζων εὐρείαν εἴσοδον καὶ ἀποτελοῦσαν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν ἀρχὴν τοῦ πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἀκρόπολιν πλαγιαστοῦ δρόμου. Διότι ἡ λάξευσις αὕτη προχωρεῖ

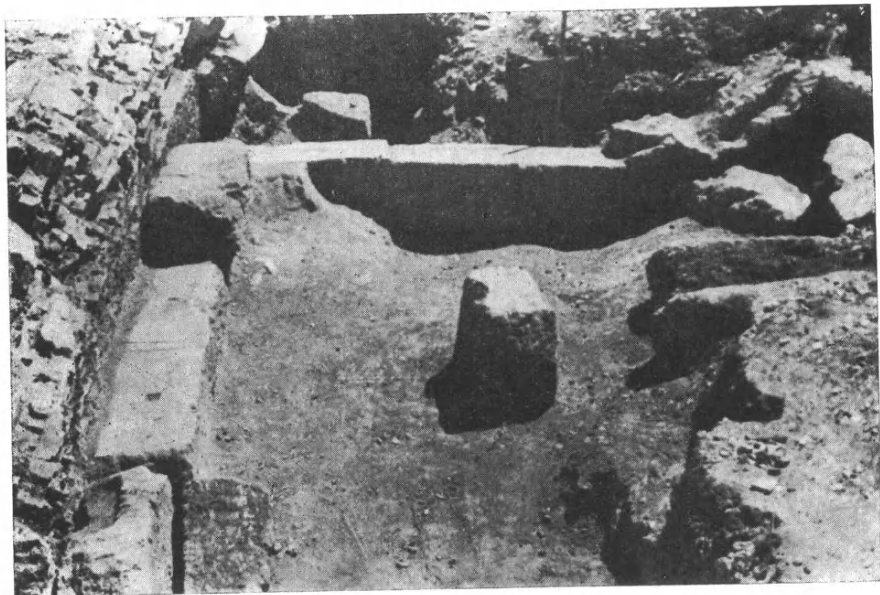


Εἰκ. 8γ. Χάνδραι ἐκ περιδεραιῶν κλπ.

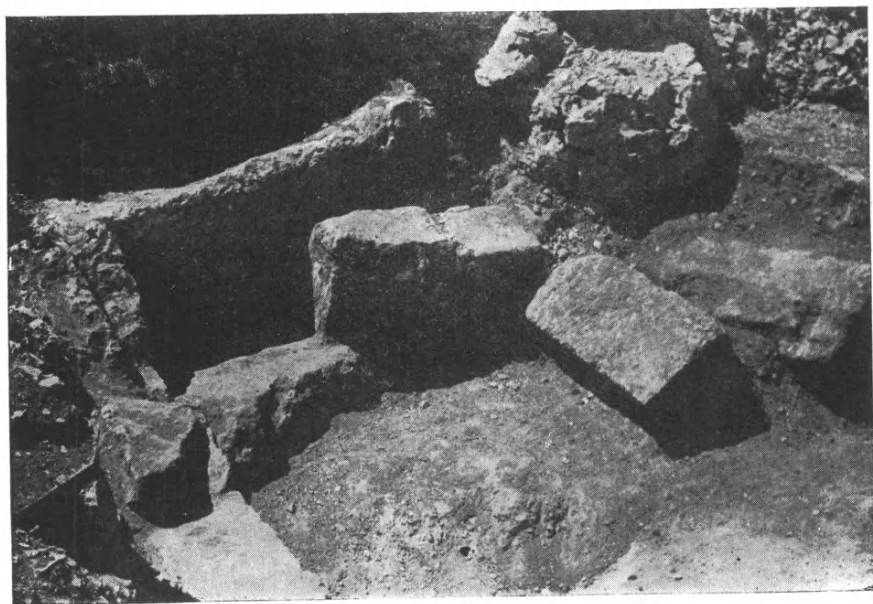


Εἰκ. 9. Ἡ θέσις τοῦ μικροῦ ἱεροῦ κατὰ τὴν εἴσοδον τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως.

ἀνατολικώτερον ἀνερχομένη βαθμηδὸν πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου (εἰκ. 9). Εἶχε δὲ καλυφθῆ ὁλόκληρος αὕτη ἡ εἴσοδος ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς καταπεσόντων ἄνωθεν μεγάλων βράχων. Ἐχρειάσθη πολὺς κόπος διὰ νὰ ἀφαιρεθῶν



Εἰκ. 10. Ἡ βορειοανατολικὴ πλευρὰ τοῦ μικροῦ ἱεροῦ.



11. Νοτιοανατολικὴ γωνία τοῦ μικροῦ ἱεροῦ.

οἱ βράχοι οὗτοι, κάτωθεν τῶν ὁποίων ἀνεσκάφη ἕξ ὀλοκλήρου ἱερὰ οἰκία ἢ θησαυρὸς μήκους ἐσωτερικοῦ 7,75 μ. καὶ πλάτους 4,45 μ., τοῦ ὁποίου οἱ ἐκ πώρου λίθου ὀρθοστάται καὶ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ τοίχων ἔχουν μῆκος 1,25 μ. καὶ πλάτος 5,48 μ. (εἰκ. 10 καὶ 11). Ὅλοκλήρον τὸ μικρὸν αὐτὸ ἱερὸν



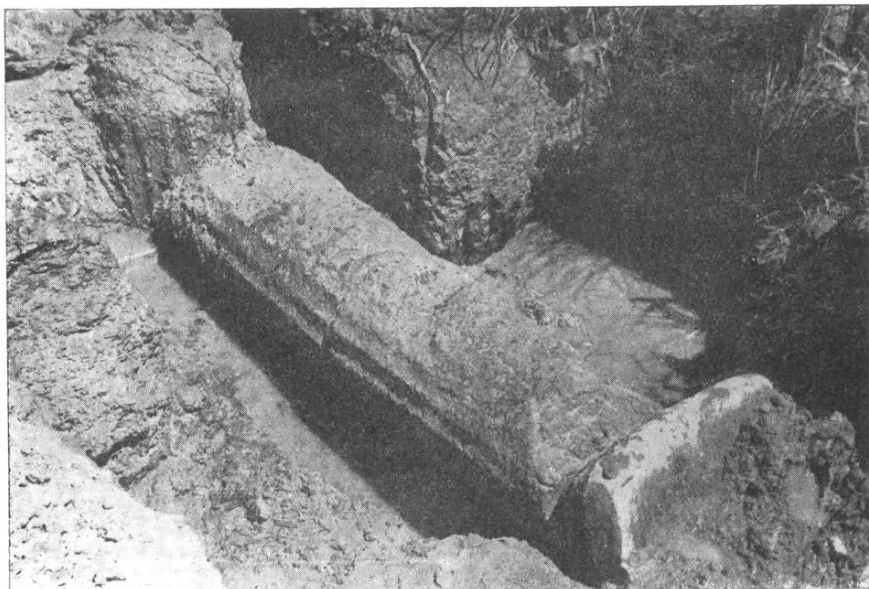
Εἰκ. 12. Μαρμάρινος στυλοβάτης τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς στοᾶς.

οἰκοδόμημα ἦτο πλήρες ἐκ μαλακοῦ ἐρυθρωποῦ χώματος προερχομένου ἐκ τῆς ἀποσαθρώσεως τῶν πλίνθων τῶν ἀνωτέρων δόμων τῶν τοίχων. Χωρίζεται δὲ εἰς δύο διαμερίσματα, ἕξ ὧν τὸ ἐσώτερον ἔχει μῆκος 4,65 μ., τὸ δὲ πρὸς τὴν εἴσοδον 2,60 μέτρων. Ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἐσωτέρου δωματίου εὐρέθησαν εἰς χῶρον 2,35 × 1,25 μ. μελανὰ ἐκ πυρᾶς χώματα καὶ εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἡ εἰστία τῆς ἱερᾶς οἰκίας.

Ἡ κατεύθυνσις τοῦ ἱεροῦ τούτου οἰκοδομήματος σχηματίζει πρὸς τὸν ἐγκάρσιον ἄξονα τοῦ ναοῦ γωνίαν 43°, εὐρίσκεται δηλαδή τοῦτο εἰς τὸ κέντρον περίπου τῆς γωνίας τῆς σχηματιζομένης μεταξὺ τοῦ ἄξονος τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἑτέρου λελαξευμένου ἐν τῷ βράχῳ ἱεροῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη ὁ μεταγενέστερος χριστιανικὸς ναός.

Περιορισμένη λόγῳ τῶν πολλῶν υδάτων ἀνασκαφή ἐγένετο εἰς ἀπόστασιν 25 περίπου μέτρων, βορειότερον τοῦ ἀναλήμματος τοῦ ναοῦ, ἔνθα πέρυσιν

ὑπέθεσα τὴν ὑπαρξιν οἰκοδομήματος ἐκ τῆς ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐσκαφὴν φρέατος ἀνευρέσεως δωρικοῦ κιονοκράνου καὶ τμήματος πηλίνης σίμης καὶ ὑδρορροῆς. Πράγματι δὲ διεπιστώθη ὅτι ὑπάρχει ἐκεῖ κιονοστοιχία στοῦκου πιθανῶς οἰκοδομήματος μετὰ μαρμαρίνου στυλοβάτου (*εἰκ. 12*) καὶ ἀνεσκάφη μάλι-



Εἰκ. 13. Κίον τῆς στοῆς κατὰ χώραν.

στα ὀλόκληρος ἢ βορειοανατολικὴ αὐτοῦ γωνία. Τὸ σπουδαῖον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ κίονες σφίζονται σχεδὸν ἀνέπαφοι κατὰ χώραν καταχωσθέντες ἐκ πλημμύρας τοῦ Ἑρασίνου ποταμοῦ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων. Τοῦ ἀνασκαφέντος ἐνὸς κίονος ὁ σπόνδυλος εὐρίσκεται ὄρθιος ἐπὶ τοῦ στυλοβάτου, ἔχων διάμετρον 0,65 μ. Εἶναι δὲ ἐκ πώρου λίθου καὶ μόνον τὸ κιονόκρανον, ὡς καὶ τὸ πέρυσιν ἐξ ἐτέρου κίονος ἀνευρεθέν, εἶναι μαρμαρίνον τοῦ τέλους, νομίζω, τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (*εἰκ. 13*).

Γλυπτὰ εὐρέθησαν πολλὰ μικρὰ κυρίως ἀφιερωματικὰ ἀγαλμάτια, ἐξ ὧν ὠραιότατῃ κεφαλῇ γυναικὸς Φειδιακῶν χρόνων (*εἰκ. 14*) καθὼς καὶ μαρμαρίνος λύχνος μετὰ τριῶν λεοντοκεφαλῶν ἀνατολικῆς πιθανῶς προελεύσεως τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος (*εἰκ. 15*).

Ἐκ τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν αἱ πλεῖστοι εἶναι κατάλογοι ἀφιερωμάτων γυναικείων ἐνδυμάτων καὶ κοσμημάτων εἰς τὴν Ἄρτεμιν, ἐξ ἀντιπαροβολῆς δὲ διεπιστώθη κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον ὅτι εἶναι αἱ πρωτότυ-

ποι ἀναγραφαὶ τῶν ἀφιερωμάτων, ἅτινα μεταφερόμενα κατετίθεντο πρὸς φύλαξιν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀντεγράφοντο κατὰ τὴν παράδοσιν εἰς ἰδιαίτερας στήλας. Οὕτω π.χ. ἐν τεμαχίῳ ὀπισθογράφου στήλης ἐκ



Εἰκ. 14α. Μαρμαρινὴ κεφαλὴ γυναικὸς τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος.



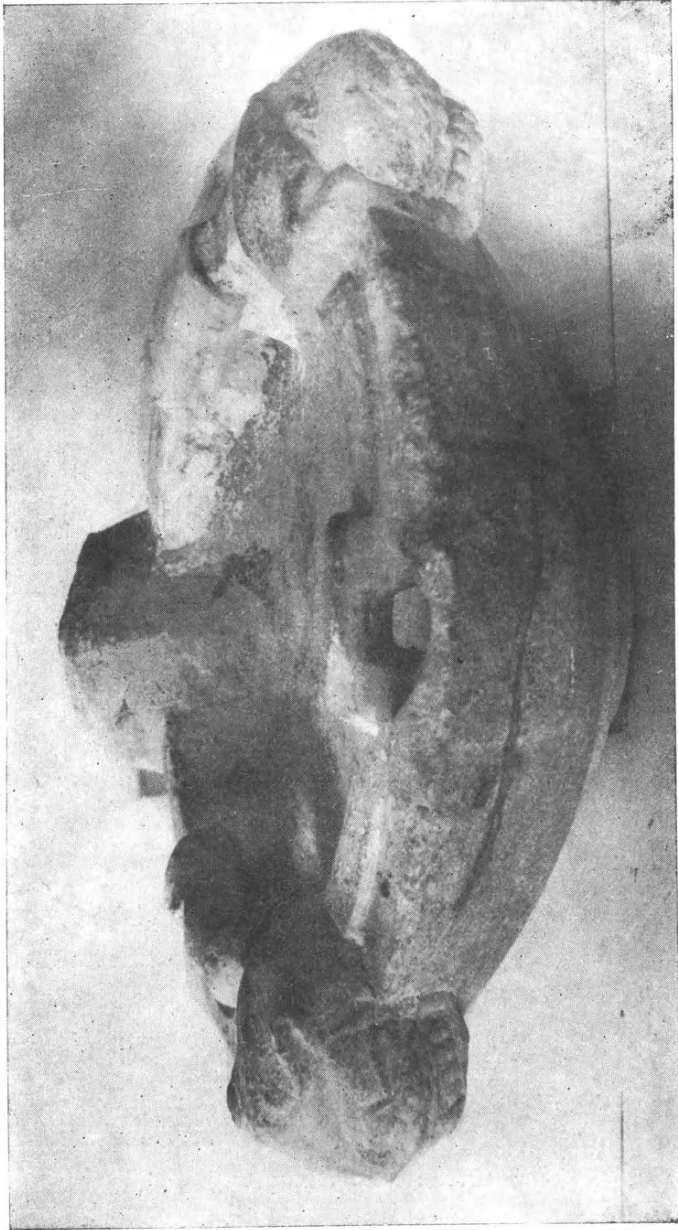
Εἰκ. 14β. Πλαγία ὄψις τῆς κεφαλῆς τῆς εἰκόνας 14α.

Βραυρωῶνος ἀναγινώσκονται ἐπὶ τοῦ κροτάφου Β τῆς ὀπισθίας ὄψεως ἀφιερῶματα συμπληρούμενα συμφώνως ταῖς ὑπ' ἀριθ. 1514 στ. 59 κέ., 1516 στ. 35 κέ. καὶ 1518 στ. 79 κέ. τῶν IG II<sup>2</sup> 2:

1. Κ[ . . . . . χιτώνιον]  
 Ταραν[τίνον. . . . . ἡ ]  
 μιυφῆς [ ἐπὶ Λυκίσκου ἄρχοντος . . . . . Ξενοκράτους γυ-]  
 νῆ κροκωτ[ὸν διπλοῦν' χιτώνιον ἀμόργινον ἀνεπίγραφον']
5. Φίλη κροτωτ[ὸν διπλοῦν ἐμ πλαισίωι Φιλουμένη Μνησιδήμ-]  
 ου Λαμπρέως γ[υνὴ χιτώνιον ἀμόργινον ἰσοπτυχῆς Καλλι-]  
 στῶ χιτώνιον ἀμό[ργινον διπλοῦν' χιτώνιον ἰσοπτυχῆς]  
 ἀμόργινον ἀνεπίγραφον' [χιτώνιον ἰσοπτυχῆς διπλοῦν]  
 ἀνεπίγραφον' Συνωρ[ίς κατάστικτον τρύφημα' χιτώνιον]
10. ταραντίνον Ἀγάκλεια. . . . .

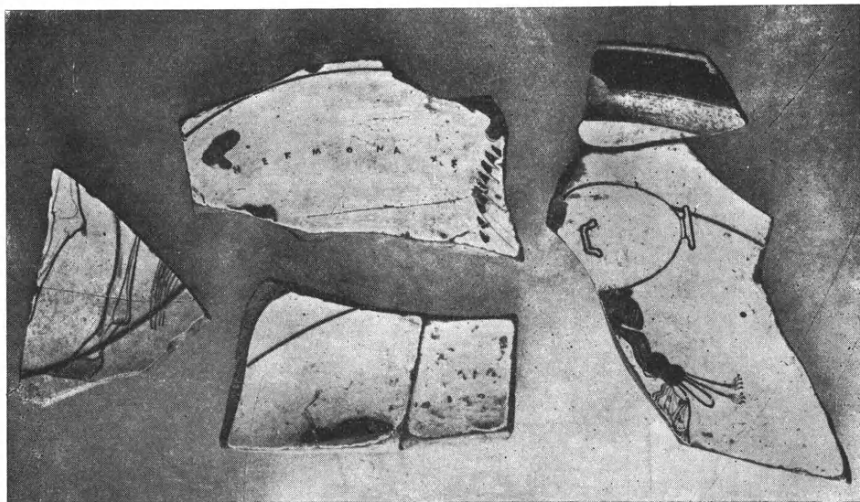
Ἡ μελέτη τῶν ἀνευρεθεισῶν ἐπιγραφῶν πιστεύω ὅτι θέλει συμβάλει ἰδιαίτερος εἰς τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τῆς λατρείας τῆς Ἀρτέμιδος Βραυρω-  
 νίας καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῆς.



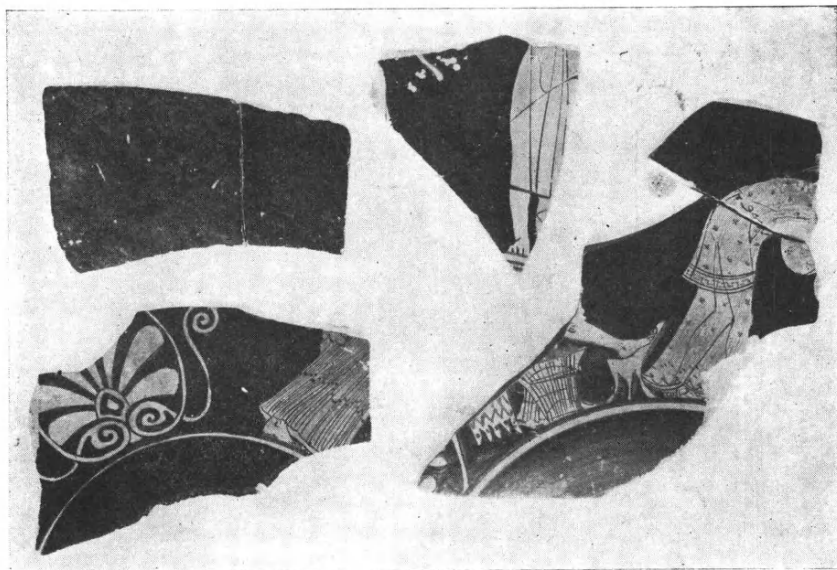


Εἰκ. 15. Μαρμάρινος λόγχος τοῦ τέλους τοῦ 7ου π.Χ. αἰῶνος.

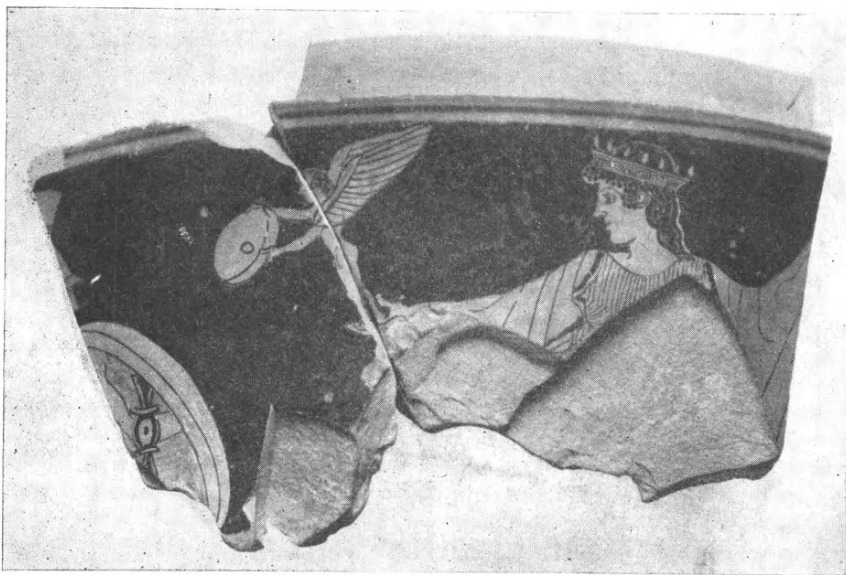




Εἰκ. 16α. Τὸ ἐσωτερικὸν τεμαχίων ἐκ λευκῶν κυλίκων.  
Τὸ ἐν φέρει τὴν ἐπιγραφὴν ΗΕΡΜΟΝΑΧΣ.



Εἰκ. 16β. Ἡ ἐξωτερικὴ ἐπιφάνεια τῶν κυλίκων τῆς εἰκ. 16α.



Εἰκ. 17. Τεμάχιον ἐρυθρομόρφου πυξίδος μετὰ παραστάσεως Ἀφροδίτης καὶ Ἔρωτος. Ἀριστερὰ διακρίνεται ὁ Μενέλαος. Περί τὸ 450 π.Χ. περίπου.



Εἰκ. 18. Πῶμα πυξίδος ἐρυθρομόρφου μετὰ παραστάσεως τοῦ Περσέως καὶ τῶν Γραιῶν (;) περί τὸ 440 π.Χ.



Εἰκ. 19α. Μικρὰ πηλίνη κεφαλὴ παρθένου.



Εἰκ. 19β. Ἡ πλαγία ὄψις τῆς κεφαλῆς ὑπ' ἄριθ. 19α.



Εἰκ. 20. Πήλινα προτομαὶ τῶν μέσων τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος.

Ἄγγεῖα ἐπίσης εὑρέθησαν πολλὰ καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ ἐρυθρομόρφου τρόπου τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 5<sup>ου</sup> αἰῶνος μάλιστα δὲ κύλικες ἐρυθρόμορφου καὶ λευκαὶ μετ' ἐπιγραφῶν *ιερόν* ἢ *ιερά*, Ἄρτέμιδος κλπ. Ἐπὶ ὄστράκου δὲ ἐκ λευκῆς κύλικος ἀναγινώσκειται ἡ ὑπογραφή τοῦ ἀγγειογράφου Ἐρμώνακιος (*εἰκ. 16, 17* καὶ *18*). Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ τονισθῇ ἡ ἐξαιρετικὴ ποιότης τῶν ἀνευρεθέντων ἀγγείων, πυξίδων, πινακίων κλπ., ἅτινα δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ ἀγγεῖα τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Ἐλευσίως.

Τὰ εὑρεθέντα πήλινα εἰδώλια, ἐξ ὧν τινὰ χειροποίητα προερχόμενα τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ βόθρου, χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6<sup>ου</sup> μέχρι τοῦ 4<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος. Ἐκ τούτων χαρακτηριστικαὶ εἶναι τρεῖς πήλινα προτομαὶ τῶν μέσων περιῖπου τοῦ 6<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος. Ἐκ τῆς ἱερᾶς οἰκίας προέρχεται ἐπίσης ὠραιότατη μικρὰ πηλίνη κεφαλὴ κορασίδος, τοῦ 1<sup>ου</sup> ἡμίσεος τοῦ 4<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος, παριστῶσα, πιθανῶς, ἄρκτον<sup>1</sup>, παρθένον δηλαδὴ «ἀρκευομένην τῇ Ἀρτέμιδι», κατὰ τὴν γνωστὴν τῶν Βραυρωνίων τελετὴν, «Ἀρκειάν» λεγομένην, καθ' ἣν «ἄρκτον μιμούμεναι τὸ μυστήριον ἐξετέλουν· αἱ ἀρκευόμεναι δὲ τῇ θεῷ κροκωτὸν ἠμφιέννυντο καὶ συνετέλουν τὴν θυσίαν τῇ Βραυρωνίᾳ Ἀρτέμιδι καὶ τῇ Μουνοχίᾳ, ἐπιλεγόμεναι παρθένοι οὔτε πρεσβύτεραι δέκα ἐτῶν οὔτ' ἐλάττους πέντε, ἐπετέλουν δὲ τὴν θυσίαν αἱ κόραι ἐκμειλισσόμεναι τὴν θεὸν ἐπειδὴ λιμῶ περιπιπτώκασιν οἱ Ἀθηναῖοι, ἄρκτον ἡμέραν ἀνηρηκότες τῇ θεῷ»<sup>2</sup> (*εἰκ. 19* καὶ *20*).

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

<sup>1</sup> Ἡ γνώμη εἶναι τοῦ καθηγητοῦ κ. Οἰκονόμου.

<sup>2</sup> ΣΧΟΛ. ΑΡΙΣΤΟΦΑΝ. Λυσιστρ. 645. ΣΟΥΙΔΑΣ ἐν λ. Πλήρη βιβλιογραφίαν ἐν S. SOLDERS Die ausserstädtische Kulte und die Einigung Atticas σ. 27 κέ.

6. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ ΤῶΙ ΑΣΚΛΗΠΕΙῶΙ ΤΗΣ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Ἐξηκολούθησα καὶ κατὰ τὸ τρέχον ἔτος τὰς πέρυσιν ἀρξαμένης ἀνασκαφᾶς εἰς τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος Μυλεῖατα ἐν τῷ Ἀσκληπείῳ τῆς Ἐπιδαύρου.

Αἱ ἐφετειναὶ σκαφικαὶ ἔρευναι περιορίσθησαν κυρίως εἰς τὴν κατωφέρειαν τοῦ λόφου κατὰ τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλ-

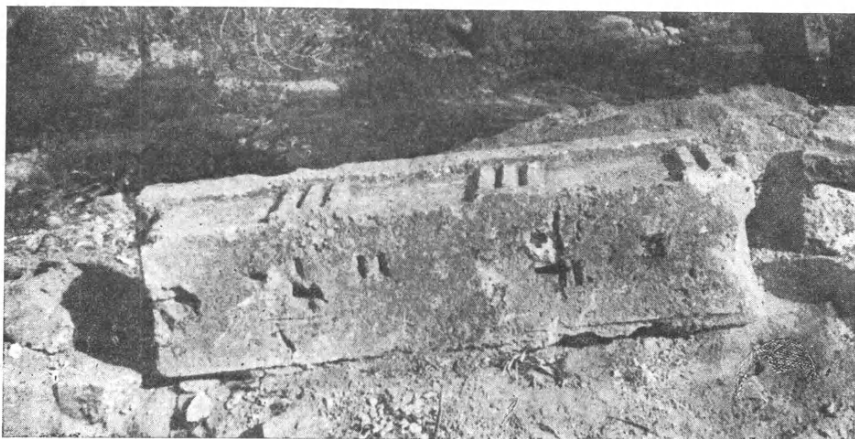


Εἰκ. 1. Ἀποψὶς τοῦ ναοῦ ἐκ ΒΔ.

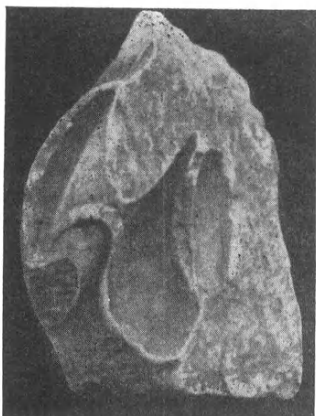
λωνος, ἔνθα ἀπεκαλύφθη πέρυσιν ἡ νοτιοδυτικὴ γωνία τοῦ ὑπὸ τοῦ Καββαδία σημειομένου ἐν τῷ σχεδίῳ ἀναλήμματος (βλ. ΠΑΕ 1948 σ. 92 κέ.).

Ἐκαθαρίσθη ὁμως προηγουμένως ὁλόκληρος ὁ χώρος ὁ πρὸς βορρᾶν τοῦ ναοῦ (εἰκ. 1), ἔνθα ἐκτὸς τῆς βαθείας ἐπιχώσεως εἶχον ριφθῆ καὶ τὰ ἐκ τῶν πρώτων ἀνασκαφῶν, ἐν ἔτει 1896, χώματα, περιλαμβάνων ὁλόκληρον τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ λόφου ἀπὸ τοῦ λεγομένου ἀναλήμματος μέχρι ἀποστάσεως 18 περίπου μέτρων πρὸς δυσμᾶς. Εὗρέθησαν δὲ ἐν αὐτῷ πολλὰ ἀκόμη ἀρχιτεκτονικὰ μέλη τοῦ ναοῦ καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ ἐπιστυλίου, τοῦ τριγλύφου (εἰκ. 2) καὶ τοῦ γείσου μετὰ τῶν προμόχθων, ὡς ἐπίσης καὶ τινὰ γλυπτὰ, μεταξὺ τῶν ὁποίων κάτω μέρος μαρμαρίνου γυναικείου ἀγάλματος μετ' ἀνεμιζομένου ἱματίου (εἰκ. 3), προερχομένου πιθανώτατα ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων, τῆς αὐτῆς δὲ τεχνοτροπίας πρὸς τὴν πέρυσιν ἀνευρεθεῖσαν κεφαλὴν (βλ. ΠΑΕ ἔ.ἀ. σ. 96 εἰκ. 4), ἣτις εἶναι πιθανὸν ὅτι ἀνήκει εἰς τὸ αὐτὸ ἄγαλμα. Τὸ ἀνάλημα ἀνεσκάφη μέχρι καὶ τῆς βορειοδυτικῆς αὐτοῦ γωνίας (εἰκ. 4). Ὁ τοίχος τῆς πλευρᾶς ταύτης ἔχει μῆκος 10 μ. καὶ πάχος 2,30 μ. περίπου, καὶ

εἶναι ἐκτισμένος κατὰ τὸν ἰσοδομικὸν τρόπον ἐκ μεγάλων κυβοειδῶν πωρολίθων, ἐπιμελῶς ἐπεξεργασμένων κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν ἐπιφάνειαν μετὰ πλαισίων κατὰ τοὺς ἄρμους. Ἄνεσκάφη δὲ τὸ ἀνάλημμα εἰς βᾶθος



Εἰκ. 2. Ἐκ τοῦ τριγλύφου οἰκοδομήματος παρὰ τὸν ναόν.

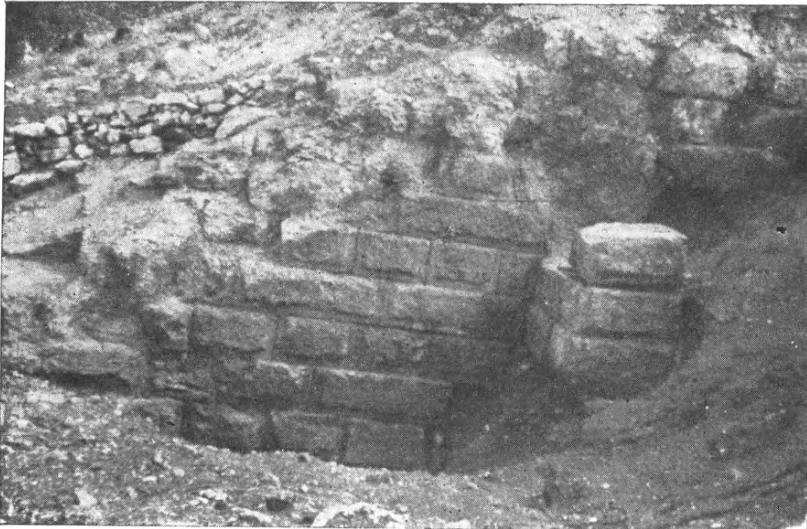


Εἰκ. 3. Κάτω μέρος μαρμαρίνου ἀγάλματος ἐκ τῶν ἀκρωτηρίων τοῦ ναοῦ.

ἐξικνούμενον εἰς τὸ κατώτερον σημεῖον εἰς 7 περίπου μέτρα. Εἰς ἀπόστασιν 5,30 μ. ἀπὸ τῆς βορειοδυτικῆς γωνίας καὶ κατὰ τὸ μέσον περίπου τούτου ὑπάρχει ἕτερος τοῖχος ἀντιστηρίξεως τῶν ὑπερθεν χωμάτων καί, ὑψηλότερον ἀκόμη, ἀναλημματικός τοῖχος, ἀμελέστερον ἐκτισμένος, ἀποτελῶν πιθανῶς ἀνάλημμα ὁδοῦ, ἣτις ἦγεν ἐκ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ λόφου πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἱεροῦ. Ὁ ἐπιμελέστερος τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνασκαπτομένου οἰκοδομήματος καὶ τὸ μέγεθος τούτου, ἐξικνουμένου μέχρι τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τέρματος τοῦ ἱεροῦ, προϋποθέτει ὑπερόγκους δαπάνας, αἵτινες ἀναφέρονται λεπτομερέστερον, εἰς τὰς γνωστὰς ἐπιγραφὰς τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ Κυνορτίου ὄρους οἰκοδομήματα καὶ δὴ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 106, 108, καὶ 109 τῶν IG IV I<sup>2</sup>. Καὶ βεβαίως τὸ πάχος τῶν τοίχων αὐτοῦ δεικνύει τὸν ἀναλημματικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα, ἀλλ' οὐδόλως ἀπο-



κλείεται ὅτι εἶναι δυνατὸν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τούτου νὰ ἀναζητήσωμεν τὰς ἀρχαιότερας «*σκανὰς τῶν ἱερέων*» τοῦ 4ου δηλ. π.Χ. αἰῶνος, αἵτινες τοποθετοῦνται ὑπὸ τοῦ Καββαδία κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἱεροῦ, πρὸς βορρᾶν τῆς μεγάλης Ρωμαϊκῆς δεξαμενῆς τοῦ Ἀντωνίνου. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης φανερὸν ὅτι ὁ πρῶτος αὐτοῦ προορισμὸς ἦτο νὰ συγκρατήσῃ τὴν τέφραν τοῦ μεγάλου



Εἰκ. 4. Δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ἀναλήμματος.

ἀρχαιότερου βωμοῦ τοῦ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ἰσύλλου ἀναφερομένου (IG IV I<sup>2</sup> 128, 28), τούτου δὲ πιθανῶς ἀπετέλει ἀνάλημμα. Διότι τέφρα εὑρέθη καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν ἔκτασιν καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς τούτου, ἐπὶ τέφρας δὲ ὡς θεμελιώσεως εἶναι ἐκτισμένοι οἱ παχεῖς τοῖχοι.

Ἄλλὰ καὶ ἐντὸς τοῦ ναοῦ κατὰ μικρὰν δοκιμαστικὴν σκαφὴν εἰς βάθος πρὸς τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ πλευρὰν κατὰ τὸν πρόδομον, εὑρέθη τέφρα καὶ τινα ἐντὸς αὐτῆς τεμάχια σιδηρῶν καὶ πηλίνων ἀναθημάτων, ἐξ οὗ δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι διὰ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ναοῦ, ὅπως καὶ τοῦ ἀναλήμματος, ἐγένετο χρῆσις τῆς τέφρας ἐκ τῶν θυσιῶν παλαιότερου τινὸς βωμοῦ, κειμένου προφανῶς κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος. Ἡ χρῆσις δὲ αὕτη τῆς τέφρας ἐκ τῶν θυσιῶν πρὸς θεμελίωσιν νεωτέρου ναοῦ παρετηρήθη καὶ ἀλλαγῶ ὡς π.χ. ἐν Ὀλυμπία καὶ ἐν Νεανδρεΐα<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> O. PUCHSTEIN, JdI. II 1896 σ. 68 κέ. L. WENIGER, Klio VI 1906 σ. 1 κέ. M. NILSSON Archiv. f. Rel. Wiss. XVI 1913 σ. 315 κέ. καὶ Gesch. d. griech. Religion I σ. 77-78. H. SCHLEIF JdI XLIX 1934 σ. 139-156. F. ROBERT Thymélé σ. 191 κέ.



Περὶ τοῦ παλαιότερου τούτου βωμοῦ ἔχομεν, νομίζω, σαφῆ μνηεὶαν ἐν τῷ ὕμνῳ τοῦ ποιητοῦ Ἰσύλλου

27. πρῶτος Μᾶλος ἔτευξεν Ἀπόλλωνος Μαλεάτα  
βωμόν καὶ θυσίαις ἠγλάϊσεν τέμενος

ἐπὶ τοῦ βωμοῦ δὲ τούτου ἐγένοντο συμφώνως πρὸς τὸν Ἰσυλλον καὶ τὴν ὑφ' ἡμῶν εὐρεθεῖσαν ἐπιγραφὴν αἱ προθυεῖαι τῶν ἱκετῶν<sup>1</sup>. Τοῦτον ὁ Καββαδίας ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι τῷ δημοσιευομένῳ ἐν IG IV<sup>2</sup> πίν. 3 τοποθετεῖ ἐπὶ τοῦ ὑψηλοτέρου σημείου τοῦ λόφου, ἐπὶ τοῦ ὑψώματος δηλ. τοῦ κειμένου πρὸς νότον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, συμπεραίνων τοῦτο, ὡς ὑποθέτω, ἐκ τοῦ περιβάλλοντος τὸν χῶρον τοῦτον κατὰ τὴν βορείαν καὶ ἀνατολικὴν πλευρὰν περιβόλου ἐκ πύρων λίθων. Μικρὰ ὅμως δοκιμαστικὴ σκαφή κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν πλευρὰν τοῦ τείχους οὐδὲν ἀπέδωκεν εἰμὴ ὄστρακά τινα τῶν ἑλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων. Τοῦναντίον ἀπεδείχθη νῦν διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ὅτι ὁ παλαιότερος βωμὸς ἔκειτο κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, μέρος τοῦ ὁποῖου τοῦλάχιστον ἐκτίσθη ἐπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βωμοῦ, οὗτινος ἡ τέφρα ἐξετείνετο βορειότερον μέχρι τοῦ μεγάλου ἀναλήμματος. Εἶναι δὲ εὐλόγον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Ἰσύλλου, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 3<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος, ἐσφύζετο, ἂν μὴ αὐτὸς οὗτος ὁ παλαιότερος βωμὸς, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ἡ ἀνάμνησις τούτου ὡς ἀρχαιοτέρου μνημείου λατρείας, περὶ οὗ ρητῶς κάμνει λόγον ἐν τῷ ὕμνῳ. Πιστεύω λοιπὸν ὅτι παλαιότερον δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ τοῦ λόφου ναός, ἀλλὰ μόνον εἰς ἀπλοῦς βωμὸς, ὡς αὐτοτελὴς τόπος λατρείας, ὃν ἐγνώριζε μὲν ὁ ἐντόπιος ποιητὴς Ἰσυλλος ἀλλ' εἶχε λησμονηθῆ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς περιηγήσεως τοῦ Πausανίου, ὅτε εἶχον κτισθῆ ἐπὶ τοῦ λόφου οὐχὶ μόνον ὁ ναός τοῦ 4<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος, ἀλλὰ καὶ τὰ νέα κτίσματα τοῦ Ρωμαίου συγκλητικοῦ Ἀντωνίνου κατὰ τὰ μέσα τοῦ 2<sup>ου</sup> μ.Χ. αἰῶνος. Διότι ὁ Pausanias ἀναφέρει μὲν τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα ὡς ἐν τῶν ἀρχαιοτέρων<sup>2</sup>, ἀλλ' οὐδόλως ὁμιλεῖ περὶ ἰδιαιτέρου βωμοῦ, ὅστις εἶχε καλυφθῆ ἤδη ἀπὸ τοῦ 4<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος ὑπὸ τοῦ ναοῦ καὶ πιθανῶς τοῦ βωμοῦ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῶν λοιπῶν ἐπικτισμάτων. Ἡ δὲ ἐξεγεχθεῖσα ὑπ' ἑμοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑπόθεσις ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ εὐρεθῶσιν εἰς κατώτερα στρώματα λείψανα παλαιότερας λατρείας<sup>3</sup> ἀπεδείχθη πραγματικότης, διότι εὐρέθησαν ἐφέτος ἐκτὸς τῶν χαλκῶν Μυκηναϊκῶν ἐγγχειριδίων, περὶ ὧν κατὰ τὴν περυσινὴν μου ἐκθεσιν διέλαβον, καὶ ὄστρακά τινα ἀγγείων καὶ εἰδώλια τῆς ὑστεροελλαδικῆς ἢ Μυκηναϊκῆς περιόδου (εἰκ. 5 καὶ 6)<sup>4</sup>, ἐξ οὗ δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν λατρείαν τοῦ Μα-

<sup>1</sup> ΠΑΕ 1948 σ. 99. BCH LXXIII 1949-II σ. 368.

<sup>2</sup> ΠΑΥΣ. II, 27,7.

<sup>3</sup> ΠΑΕ ἔ.ἀ. σ. 111.

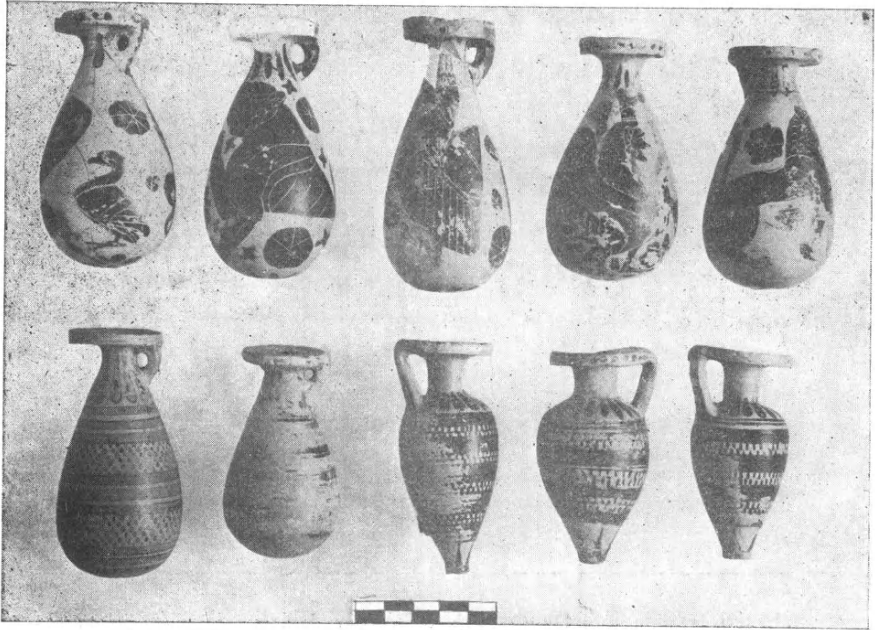
<sup>4</sup> Εὐρέθησαν καὶ τινα ὄστρακα τῆς πρωτοελλαδικῆς καὶ μεσοελλαδικῆς ἐποχῆς.



Εἰκ. 5. Ὅστρακα ἀγγείων Μυκηναϊκῶν χρόνων. Κάτω δεξιὰ ὄστρακον Κυκλαδικοῦ ἀγγείου.



Εἰκ. 6. Μυκηναϊκὰ εἰδώλια.



Εἰκ. 7. Κορινθιακὰ ἀλάβαστρα.



Εἰκ. 8. Παράστασις ἐκ Κορινθιακοῦ ἀλαβάστρου.

λεάτα ὡς ἐξικνουμένην μέχρι τῶν προϊστορικῶν χρόνων, συνδεθεῖσαν δὲ ἀργότερον μετὰ τῆς λατρείας τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅστις καὶ ἔλαβε τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ παλαιότερου θεοῦ.

Καίτοι κατέστη ἀδύνατον νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν στρωματογραφίαν τῶν χωμάτων λόγῳ τῆς ἐπανειλημμένης ἀναταραχῆς τοῦ χώρου ἀπὸ τῶν παλαιότερων ἤδη χρόνων, ἢ ἀνεύρεσις τῶν Μυκηναϊκῶν γυναικείων καὶ ζωο-



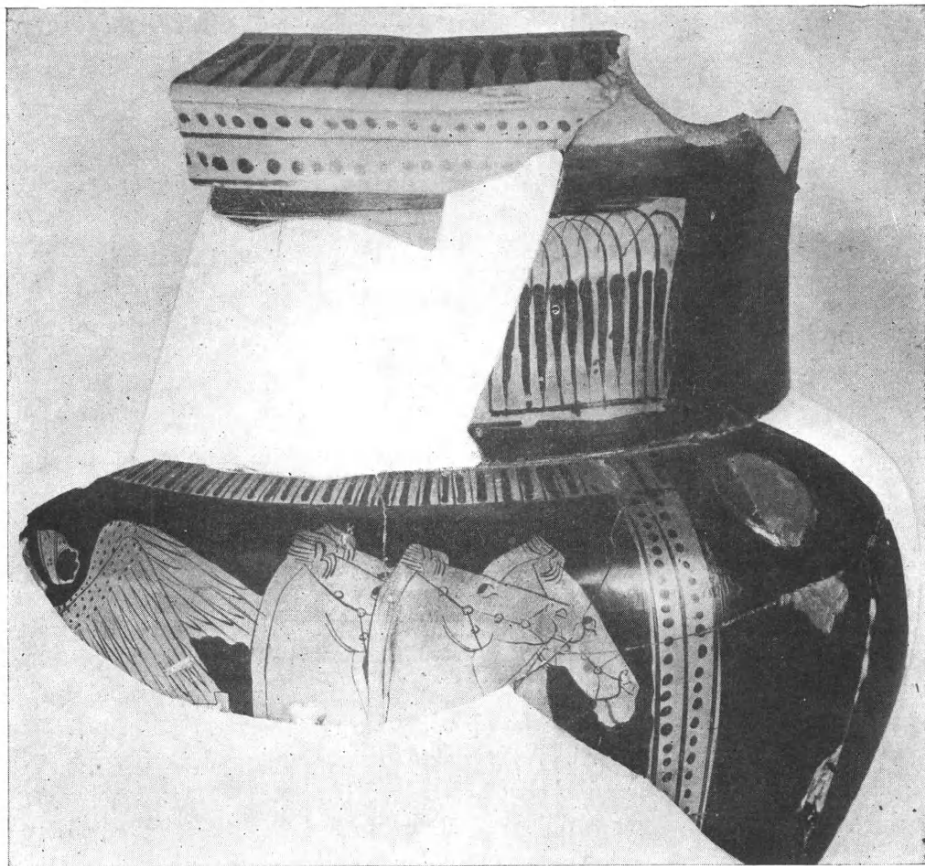
Εἰκ. 8. Ὅστρακον ἐκ Κορινθιακῆς κοτύλης.

μόρφων εἰδωλίων, προτρέπει ἡμᾶς νὰ θεωρήσωμεν ἐκτὸς πάσης ἀμφισβητήσεως τὴν συνέχειαν ἀρχαιότερας ἐν τῷ τόπῳ λατρείας ἀπὸ τῶν Μυκηναϊκῶν χρόνων μέχρι τῶν ἱστορικῶν<sup>1</sup>. Λεῖψανα παλαιότερων κτισμάτων δὲν ἠδυνήθημεν νὰ διαπιστώσωμεν, ἀλλ' εἶναι πιθανὸν ὅτι περαιτέρω ἀνασκαφὴ πρὸς νότον, πρὸς τὴν διεύθυνσιν δηλ. τοῦ ὑποτιθεμένου τῶν νεωτέρων χρόνων βωμοῦ, θέλει ἀποδώσει σπουδαιότερα πορίσματα. Κατὰ δὲ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ ἀνεῦρον ὄστρακά τινα ἐξ ἀγγείων τῆς πρωτοελλαδικῆς περιόδου καὶ τεμάχιον τηγανοειδοῦς κυκλαδικοῦ ἀγγείου (εἰκ. 5 κάτω δεξιὰ), ὑποθέτω δὲ ἐκ τούτου ὅτι ἐκεῖ που ἐπὶ τοῦ λόφου πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ παλαιότερος οἰκισμὸς τοῦ χώρου.

Εὐρέθησαν καὶ ἐφέτος, ἐντὸς τῶν μελανῶν ἐκ τῆς πυρᾶς χωμάτων, μέγα πλῆθος ἀγγείων διαφόρων ἐποχῶν ἀπὸ τῆς πρωτοκορινθιακῆς μέχρι τῆς

<sup>1</sup> Πρβ. κυρίως M. NILSSON The Min. Mycen. Religion and its Survival in gr. Religion δευτ. ἐκδ. σ. 457 κέ.

Ἑλληνιστικῆς περιόδου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἑκατοντάδες κορινθιακῶν κοτυλίσκων τοῦ 7ου καὶ 6ου π.Χ. αἰῶνος καὶ πλεῖστα ὠραιότατα ἀλάβαστρα κορινθιακά, ἐξ ὧν πολλὰ ἀκέραια (*εἰκ. 7* καὶ *8*). Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν ἀγγείων ὠραιότατον εἶναι τεμάχιον κορινθιακῆς κοτύλης τοῦ 1ου τετάρτου τοῦ 6ου



Εἰκ. 10. Τεμάχιον ἐκ μεγάλου ἐρυθρομόρφου Ἀττικοῦ κρατήρος.

π.Χ. αἰῶνος (*εἰκ. 9*), καθὼς καὶ τεμάχια ἐκ δύο μεγάλων ἐρυθρομόρφων ἀττικῶν κρατήρων τῶν μέσων περίπου τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος (*εἰκ. 10*). Εὐρέθησαν ἐπίσης πολλὰ πήλινα εἰδώλια χειροποίητα τοῦ τέλους τοῦ 7ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνος καὶ τινὰ μεταγενέστερα τοῦ 5ου καὶ 4ου π.Χ. αἰῶνος (*εἰκ. 11*), ὡς καὶ διάφορα τεμάχια χαλκῶν καὶ σιδηρῶν ὄπλων, ἐγχειριδίων κ.λ.π.

Δύσκολος ὑπῆρξεν ὁ μερικὸς καθαρισμὸς τῶν τοίχων τοῦ ὑπερθεῖν ναοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόδοσις εἰς τὸν Ἀπόλλωνα ὀφείλει νὰ θεωρηθῆ ἀσφαλῆς. Τὰ μέτρα εἶναι δύσκολον νὰ καθορισθῶσιν ἀκριβῶς λόγῳ τῆς ἐπικινδύνου ἀποσαθρώσεως τῶν πωρολίθων ἐξ ὧν εἶναι κατεσκευασμένος ὁ ναός, παρουσιαζομένης δυστυχῶς ἐπὶ ὅλων τῶν μνημείων τῆς Ἐπιδαύρου. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ὁ καθορισμὸς τῶν ἐσωτερικῶν διαμερισμάτων τοῦ ναοῦ εἶναι δυσκολώτατος. Ἄλλ' εἶναι φανερὰ ἡ ὑπαρξίς ἐσωτερικῶν τοίχων, ὑποβασταζόντων πιθανῶς κιονοστοιχίας ἀναλόγους πρὸς τοὺς τῶν ναῶν τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς Θέμιδος καὶ τῆς Ἀφροδίτης (βλ. ΠΑΕ 1906 σ. 91 κέ.). Ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος εἶναι ἐξ ἄλλου κατὰ τι μεγαλύτερος τῶν ἄνω ἀναφερομένων ναῶν, 15×8,40 μ. περίπου, ἀλλ' ἡ τοιχοδομία εἶναι σχεδὸν ὁμοία καὶ ἐκ τούτου ἡ χρονολογία τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ πρέπει, νομίζω, νὰ ὀρισθῆ εἰς τοὺς χρόνους τῆς ἐξαιρετικῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητος τοῦ Ἀσκληπιείου μεταξὺ τῶν ἐτῶν 370 — 330 π.Χ. περίπου.

Κατὰ τὴν ἐκεῖ διαμονὴν μου ἠρεύνησα ἄνευ τινὸς σκαφῆς τὸν λόφον, ὅστις ὑπέρεκειται τοῦ χωρίου Λυγουριοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τοποθετεῖται ὑπὸ παλαιότερων ἐρευνητῶν ἢ ὑπὸ τοῦ Πανσανίου ἀναφερομένη ἀρχαία «κώμη Λῆσσα», ἐν ἣ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ξόανον τῆς θεᾶς (ΠΑΥΣ. II 25, 9). Συνέλεξα δὲ κατὰ τὰς πλαγιάς τοῦ λόφου πλεῖστα ὄστρακα ἀγγείων τῆς κλασσικῆς περιόδου καὶ τινὰ πρωτογεωμετρικά, ἀποδεικνύοντα παναρχαίαν οἴκησιν τοῦ λόφου περιβαλλομένη ὑπὸ τειχῶν, ὧν εἶναι φανερὰ τὰ λείψανα. Τοίχους πολυγωνικοὺς ἐκ τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου παρετήρησα καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ λόφου, προερχομένους ἐξ οἰκοδομημάτων, τῶν ὁποίων ἐπιβάλλεται, νομίζω, ἡ ἐξερεύνησις. Διότι ὑποθέτω ὅτι τὸ ἀρχαιότερον ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος Μαλεάτα ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐνταῦθα οὐχὶ πλέον τῶν 3 χιλιομέτρων ἀπέχουσαν ἀρχαίαν πόλιν, καταστραφεῖσαν πιθανῶς ὑπὸ τῶν Ἐπιδαυρίων, οἵτινες καὶ εἰσήγαγον τὴν λατρείαν τοῦ Ἀσκληπιοῦ.



Εἰκ. 11. Πήλινον εἰδώλιον τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.



## 7. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΒΑΘΥΠΕΤΡΟΥ ΑΡΧΑΝΩΝ (ΚΡΗΤΗΣ)

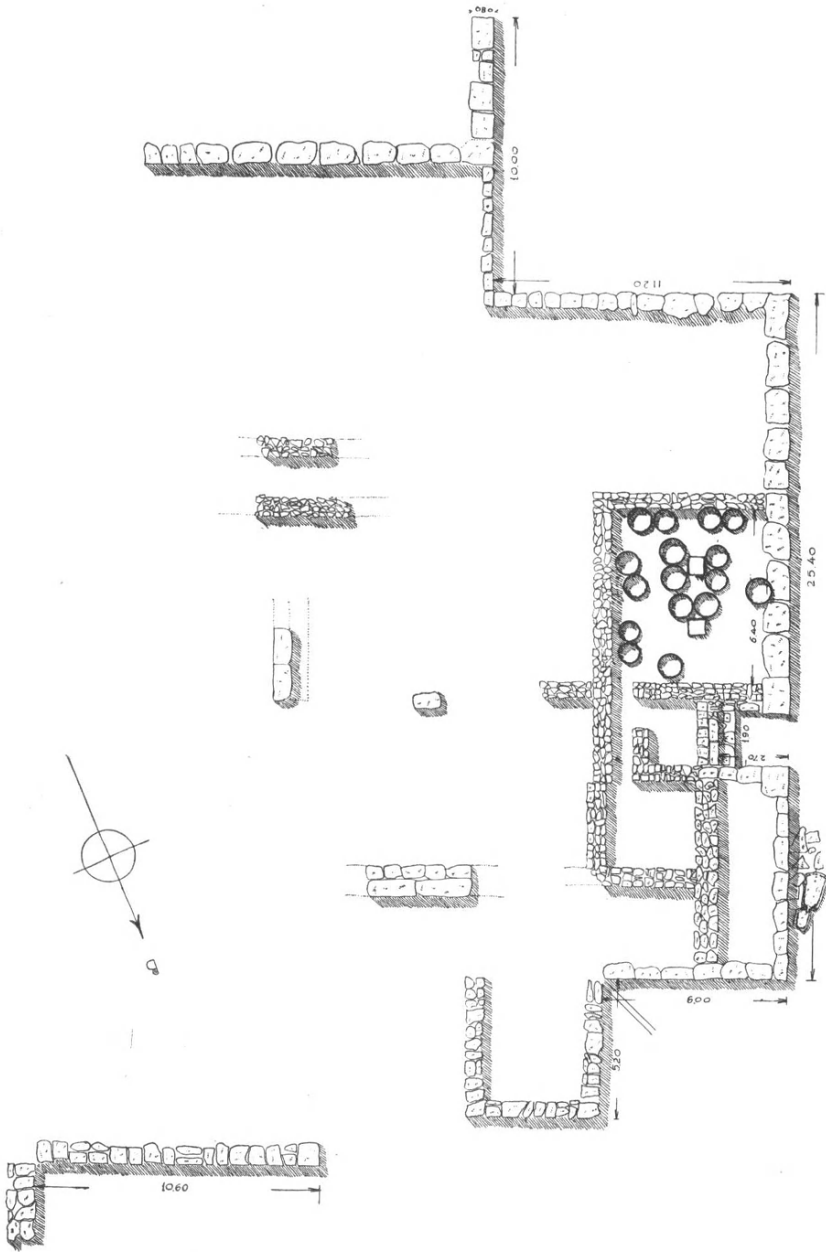
Πρὸ ἑνὸς ἀκριβῶς ἔτους, τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1948, ὁπότε εὐρισκόμη ἐν Κρήτῃ πρὸς παραδόσιν τῶν ἐξ Αὐστρίας κομισθέντων ἀρχαίων εἰς τὸ μουσεῖον Ἡρακλείου, ἀνευρέθησαν τυχαίως ἀρχαῖά τινα πλησίον τῶν Ἀρχανῶν, κωμοπόλεως 15 χλμ. πρὸς Ν τοῦ Ἡρακλείου. Ἦσαν τεμάχιον λιθίνου λύχνου, τεμάχιον γυψοκονιάματος καὶ τμήματα πύθων, πάντα Μινωικῆς ἐποχῆς. Ὁ ἔφορος κ. Ν. Πλάτων, μετὰ τῆς οἰκείας αὐτῷ εὐγενείας καὶ γενναιοδωρίας, μὲ παρεκίνησε νὰ ἐπισκεφθῶ τὸν τόπον εὐρέσεως τῶν ἀρχαίων καὶ ἐνδεχομένως νὰ ἐπιχειρήσω ἐξερεύνησιν τούτου. Πράγματι, ἡ αὐτοψία ἀπέδειξεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ μεγάλου Μινωικοῦ οἰκοδομήματος μετὰ πελεκητῶν πύθων λίθων. Δοκιμαστικὴ σκαφὴ κατὰ Φεβρουάριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, γενομένη ὑπὸ τῆς Ἀρχ. Ἑταιρείας διὰ τοῦ κ. Πλάτωνος, ἀπέδειξε πλήρως ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐκτεταμένου κτίσματος. Οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ ἀνασκαφή, ἣς τὸ πρῶτον τμήμα ἐξετέλεσα ἀπὸ 7<sup>ης</sup> μέχρι 18<sup>ης</sup> Σ/βρίου τοῦ παρόντος ἔτους 1949 καὶ διὰ 15 ἔργατῶν ἡμερησίως κατὰ μέσον ὄρον.

Ἡ τοποθεσία καλεῖται Πίσω Λιβιάδια, ἀπέχουσα 4 χλμ. πρὸς Ν τῶν Ἀρχανῶν. Ἐν χιλιόμετρον ἀνατολικώτερον κεῖται τὸ μικρὸν χωρίον Βαθύπετρο. Ἡ ὅλη τοποθεσία ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς Ν κλιτύος τοῦ ὄρους Γιούχτα (ἀρχ. Ἰυττοῦ), ἀφ' οὗ χωρίζεται διὰ λαιμοῦ. Ἀποτόμως δὲ πρὸς Ν ὑπάρχουν αἱ ἀργιλλώδεις καταφέρειαι, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν εἰς τὴν χαμηλότερον ἐκτεινομένην ἐπαρχίαν Τεμένους. Ἡ περιοχὴ εἶναι εὐφορος καὶ ὑδατοβριθῆς, ἀφθονία δὲ Μινωικῶν ἐρειπίων καὶ κεραμεικῆς παρατηρεῖται εἰς τὰς πέριξ ἐκτάσεις.

Τὸ ἀποκαλυπτόμενον κτίσμα (*εἰκ. 1*) εὐρίσκεται ἐντὸς ἀγροῦ τοῦ Γεωργίου Χλεντζάκη. Μικρὰ κοιλὰς, ἣς ἡ ζωηρὰ βλάστησις μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν ἀρκετοῦ ὑπογείου ὕδατος, πλήρης δὲ θαλερῶν ἀμπελώνων, ἦτο ἀναμφιβόλως τότε ἡ ἐκμεταλλεύσιμος τοῦ μεγάρου περιοχὴ. Τοῦτο κεῖται κατὰ τὸ Ν ἄκρον τῆς κοιλιάδος καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ χείλους τῆς καταφρείας πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Τεμένους.

Τὰ ἀργιλλώδη στρώματα τῆς περιοχῆς ἐκείνης ὑφίστανται διαρκῶς καταλισθήσεις. Ἐντεῦθεν ἐξηγῶ πρὸς τὸ παρὸν τὴν κακὴν κατάστασιν, εἰς ἣν παρουσιάζονται οἱ τοῖχοι τοῦ μεγάρου. Πάντως οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι εἶναι ἐκτισμένοι διὰ μεγάλων πελεκητῶν ὀρθογωνίων πορολίθων, φθανόντων μέχρι τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μέτρον εἰς μῆκος. Παντοῦ ὅμως, μέχρι καὶ τῶν κατωτάτων δόμων, οἱ λίθοι ἔχουν ὑποστῆ μετακινήσεις καὶ οὐδεὶς τοῖχος εἶναι πλέον εὐθύς. Εἷς τινα μέρη οἱ ὀγκόλιθοι εἶχον κρημνισθῆ πρὸς τὰ ἔξω ἢ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν δωματίων ἐν σωρῷ (*εἰκ. 2*).

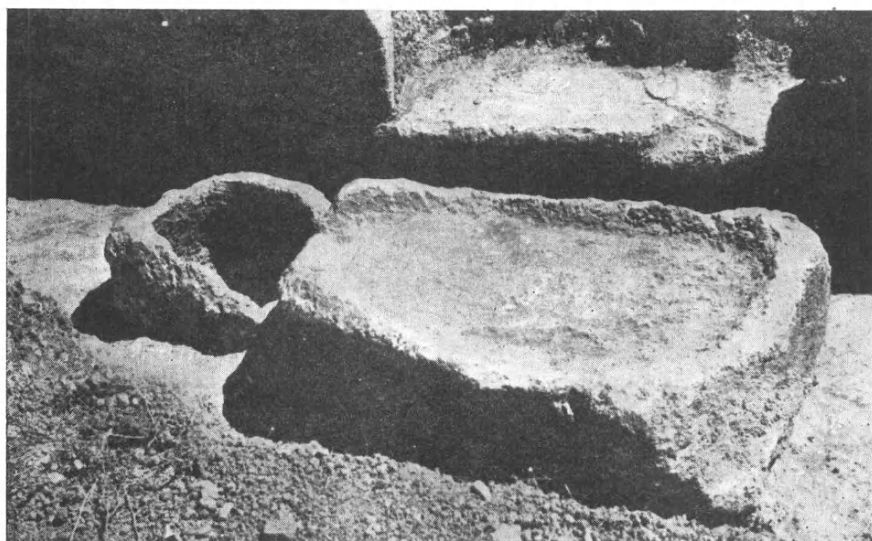




Εικ. 1. Τὰ ἀποκαλυφθέντα τμήματα τοῦ μεγάλου Βαθυπέτρου.



Εἰκ. 2. Λίθοι πεπτωκότες ἐντὸς τῆς δυτικῆς κόγχης.



Εἰκ. 3. Τὸ πιεστήριον. Παρ' αὐτὸ φαίνεται ὁ τοῖχος τῆς δυτικῆς προσόψεως τοῦ μεγάρου.

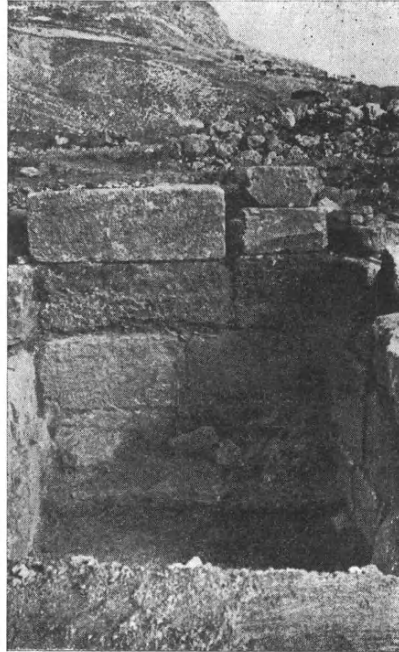
Κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας δοκιμὰς, τὸ μέγαρον φαίνεται νὰ ἔχη διαστάσεις τοῦλάχιστον 45 μ. ἀπὸ Δ πρὸς Α καὶ 30 - 35 μ. ἀπὸ Β πρὸς Ν. Σχεδὸν τὸ σύνολον τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τινες τῶν ἐσωτερικῶν τοίχων εἶναι ἐκτισμένοι διὰ πελεκητῶν λίθων, οἱ μεσότοιχοι δὲ διὰ λογάδων λίθων καὶ ἄνευ πολλῆς ἐπιμελείας. Ὑπῆρχεν ἴσως ἄνω πάτωμα, ἐκτισμένον ἐξ ὠμῶν πλίνθων. Οἱ τοῖχοι ἐκαλύπτοντο ὑπὸ ἀρίστου γραπτῆς κονιάματος τῆς καλυτέρας Μινωικῆς τεχνοτροπίας. Ἄφθονα τεμάχια ἀνευρίσκονται παντοῦ, φέροντα λαμπρὸν ἐρυθρὸν, κίτρινον, κυανοῦν, πράσινον, μέλαν καὶ λευκὸν χρῶμα ἀποχρώσεως ἔλεφαντόδοντος. Ταινιῶν τεμάχια παρατηρήθησαν, οὐχὶ ὅμως καὶ ἴχνος τοιχογραφίας.

Ὁ κύριος προσανατολισμὸς τοῦ μεγάρου, ὡς εἶναι ὁ κανὼν, ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν. Πλὴν τῆς ἑξακριβώσεως τῆς ἐκτάσεως τοῦ μεγάρου ἐκαθαρίσαμεν ὀπωσοῦν πλήρως μόνον τμῆμα τῆς δυτικῆς προσόψεως. Τὰ ἀποτελέσματα ἦσαν τὰ ἀκόλουθα :

Πρὸ τῆς δυτικῆς προσόψεως φαίνεται νὰ ἐξετείνεται πλακόστρωτος αὐλή, ἧς τμῆμα μικρὸν ἀνεκαλύφθη. Ἐπ' αὐτοῦ ἦτο ἐστερεωμένη μία ἐγκατάστασις πιεστηρίου, πρὸς ἐκθλιψιν εἴτε γλεύκους εἴτε ἐλαίου. Ἀποτελεῖται ἐξ ἑλλειψοειδοῦς λεκάνης μετὰ ταπεινοῦ χείλους καὶ ἐξ ὑποκειμένης λεκανίδος πρὸς συλλογὴν τοῦ ὑγροῦ. Μέγας ποτάμιος χάλιξ, ἴσως τριπτήρ, εὐρέθη εἰς 1 μ. ἀπόστασιν. Ἡ ἀξία τῆς πρωτογόνου ἄλλως ἐγκαταστάσεως, συγκειμένης ἐκ λίθου μαλακοῦ, ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἀνεκαλύφθη ἄθικτος *in situ* (εἰκ. 3).

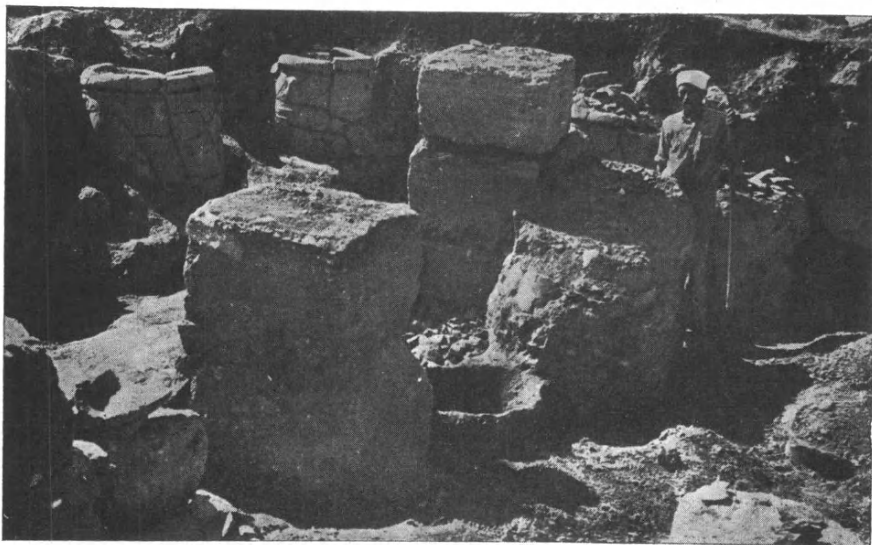
Ὀλίγον νοτιώτερον τοῦ πιεστηρίου ἀνεκαλύφθη ὀρθογωνία κόγχη ἐντὸς τῆς προσόψεως τοῦ μεγάρου, ἧς τὸ βάθος φέρει τὰ λείψανα κτιστοῦ θρανίου (εἰκ. 4). Ἡ ὁμοίότης πρὸς τὰ οἰκιακὰ ἱερὰ τῶν Μινωικῶν ἀνακτόρων εἶναι ἐμφανής, ἀλλ' οὐδὲν ἀντικείμενον εὐρέθη ἵνα στηρίξη τὴν εἰκασίαν, εἶναι δὲ πιθανὸν νὰ ἦτο ἀπλῆ ἐγκατάστασις κοσμητικῆς χρήσεως, λ.χ. θεωρεῖον τοῦ ἐλεγκτοῦ ἢ πιθανὸν ἐπόπτου τῆς γεωργικῆς συγκομιδῆς.

Πράγματι, ἀμέσως συναπτόμενον μετὰ τῆς κόγχης πρὸς Ν εὐρέθη μέγα



Εἰκ. 4. Ἡ δυτικὴ κόγχη μετὰ τοῦ κτιστοῦ θρανίου.

δωμάτιον μετὰ δύο τετραγώνων πεσσῶν, τὸ ὁποῖον, ὡς καὶ ἐν τῷ τρίτῳ μεγάρῳ Τυλίσου, ἦτο ἡ ἀποθήκη. Εὐρέθησαν κατὰ χώραν ἐντὸς αὐτοῦ 16 πίθοι, ὧν πολλοὶ διατηροῦνται ἀκέραιοι, διαστάσεων ἀνθρωπίνου ἀναστήματος (εἰκόνες 5-6). Τὸ γεγονός τοῦτο δίδει καὶ τὸ μέτρον τῆς σπουδαιότητος τοῦ μεγάρου, διότι μόνον εἰς μεγάλα μέγαρα ἀπαντῶμεν τόσον εὐρυχωρούς ἀποθήκας. Ὑπάρχουσι δὲ ἐνδείξεις, ὅτι αὕτη δὲν ἦτο ἡ μόνη ἀποθήκη,



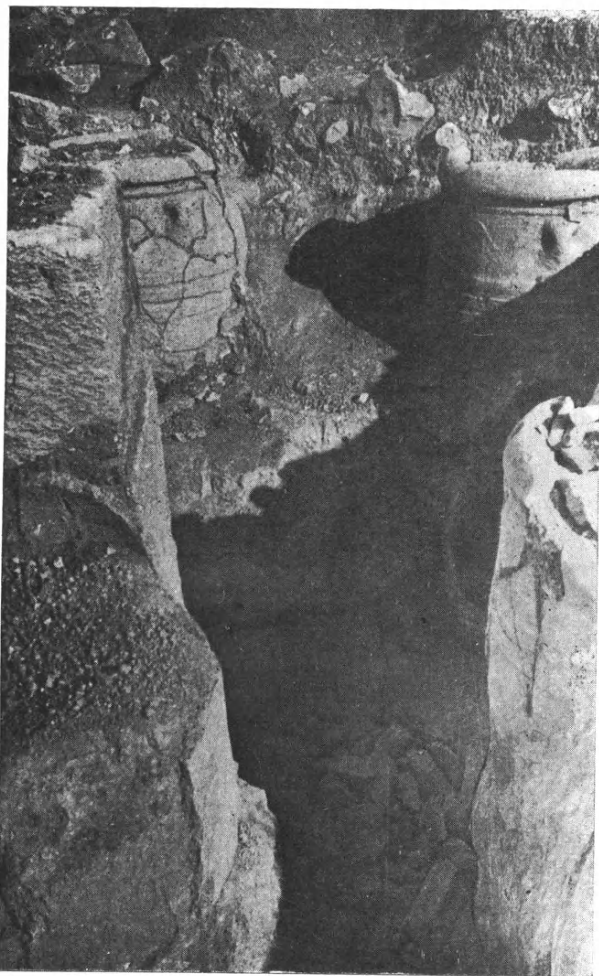
Εἰκ. 5. Ἡ ἀποθήκη τῶν πεσσῶν.

διότι εὐρέθησαν ἄφθονα τεμάχια πύθων μετὰ μεταλλίων, ἐνῶ οἱ τῆς παρουσίας ἀποθήκης εἶναι ἐτέρου τύπου μετὰ σχοινομόρφου κοσμημάτων. Ἐπειδὴ ἡ ἀποθήκη αὕτη εἶναι ὁ μόνος πλήρως ἀνασκαφείς χώρος τοῦ μεγάρου, βασιζόμεθα πρὸς τὸ παρὸν εἰς μόνον τὰ ἐξ αὐτοῦ προκύπτοντα συμπεράσματα, ἅτινα εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

Τὸ μέγαρον εἶχε καὶ ἄνω πάτωμα, ἐξ οὗ κατεκρημνίσθησαν ἀγγεῖα εὐρεθέντα εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα τῆς ἐπιχώσεως. Μετ' αὐτῶν ἀνευρίσκοντο μικρὰ τεμάχια ἀνθρώκων ἐκ ραβδίων καὶ μικρῶν γενικῶς ξύλων. Δις ἀνεγνωρίσθη κλῆμα ἀμπέλου, τοῦ ὁποίου ἡ ὑφή παρὰ τὴν ἀπανθράκωσιν διετηρεῖτο σαφῶς. Ἄλλα τεμάχια ἀνθρώκων ἦσαν ἐκ σκληροτάτου ξύλου, ἴσως πρίνου. Πάντως δὲν φαίνεται νὰ πρόκειται περὶ λειψάνων πυρκαϊᾶς.

Εἰς τρία μέρη τοῦ δωματίου καὶ δὴ εἰς ὕψος 1 - 1,20 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου εὐρέθησαν παρὰ τοὺς τοίχους ὁμάδες ἐκ 5 - 10 μικρῶν ἀγγείων, ἐν τεμαχίῳις συνήθως, ὁμοῦ μετ' ὀλίγων λειψάνων ἀνθρώκων. Ἐπειδὴ κατὰ τὰ

μέρη ἀκριβῶς ἐκεῖνα δὲν ὑπῆρχον πίθοι, ἐνῶ οὗτοι εἰς ἄλλα σημεῖα συνω-  
θοῦντο πυκνοὶ παρ' ἀλλήλους, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἐπρόκειτο  
περὶ ξυλίνων ραφίων τοῦ τοίχου, ἔνθα ἀπέκειντο τὰ μικρὰ ἀγγεῖα.



Εἰκ. 6. Τμήμα τοῦ δωματίου τῶν πεσσῶν μετὰ πίθων.  
'Αριστερὰ ἄνω φαίνεται ὁ νοτιώτερος πεσσός.

Οἱ ἀκέραιοι διασωθέντες καὶ ὄρθιοι ἔτι πίθοι κεῖνται κατὰ τὴν ΝΑ  
γωνίαν τοῦ δωματίου τῶν πεσσῶν. Ἐκ τούτων ἓνα μόνον ἐκενώσαμεν, ἀπε-  
δείχθη δ' ὅτι ἀπὸ τοῦ μέσου περιήπου μέχρι τοῦ πυθμένος ἦτο πλήρης μικρῶν

ἄγγείων, κυρίως μονώτων καὶ ἁώτων κυάθων, μετ' ἀρκετῶν τεμαχίων ἀνθράκων (εἰκόνες 7-8). Ἐν ἓκ τῶν ἄγγείων ἦτο τάλαρος, μιμούμενος γραπτῶς



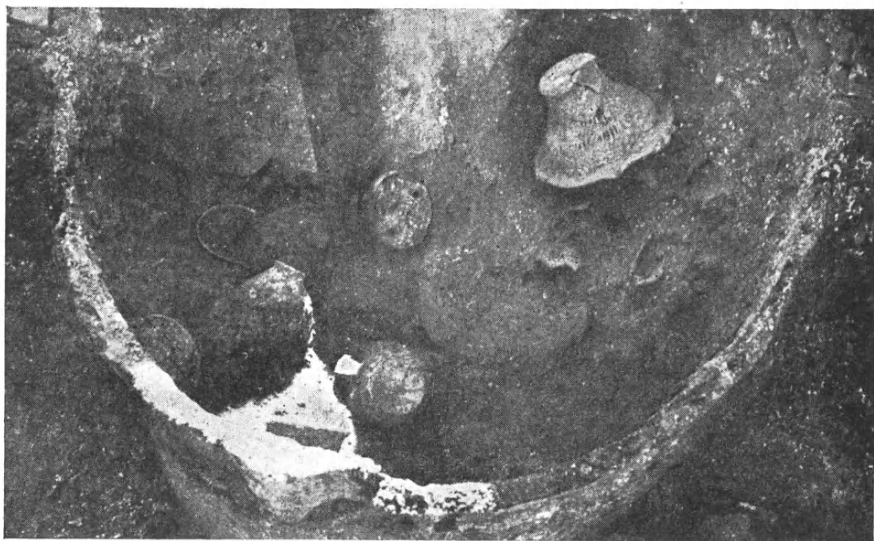
Εἰκ. 7. Μικρὰ ἄγγεῖα ἐντὸς πίθου.

τὴν πλεκτικὴν καὶ φέρων δύο λαβὰς τριλόβους, κατὰ μίμησιν ὡσαύτως τῆς τεχνικῆς τῶν καλαθοπλόκων.

Τοιούτων ἄγγείων, πρωτοφανῶν μέχρι τῆς στιγμῆς, εὐρέθησαν καὶ ἄλλα τεμάχια, ἀνήκοντα εἰς τέσσαρα τοῦλάχιστον παραδείγματα. Εἶναι δὲ ὡραιότερα τοῦ ἀκεραίου διατηρηθέντος. Ἄγνωστον, ἂν τὰ προμνησθέντα μικρὰ

ἄγγεῖα κατεκρημνίσθησαν ἄνωθεν ἐντὸς τοῦ πίθου ἢ ἀρχικῶς εἶχον ἀποτεθῆ ἔκει. Τὸ πρῶτον εἶναι πιθανώτερον, διότι ἔκλειντο ἀτάκτως καὶ κατὰ στρώματα, ὧν μεταξὺ παρενετίθετο χῶμα. Μικροὶ ἄωτοι κύαθοι εὐρέθησαν ἀνεστραμμένοι ἐπὶ τοῦ ἐδάφους εἰς διάφορα ὕψη καὶ δὴ καὶ παρὰ τὰς βάσεις τῶν πεσσῶν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως, ὡς εἰς ἄλλας περιπτώσεις, νὰ ὑποστηρίξωμεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ θρησκευτικοῦ ἐθίμου.

Ταῦτα νοτιῶς τῆς κόγχης. Βορείως ταύτης, μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ τοίχου καὶ τοῦ παχυτάτου ἐσωτέρου, ὅστις ἀπαρτίζει ἓν εὐπρόσωπον δωμάτιον,



Εἰκ. 8. Πρῶτον στρῶμα ἄγγείων ἐντὸς πίθου τοῦ δωματίου τῶν πεσσῶν.

μεσολαβεῖ στενόμακρος χῶρος, ὅστις ἦτο προφανῶς ἡλιακωτὸν (βεράντα), ὡς καὶ ἐν τῷ μεγάρῳ Σκλαβοκάμπου. Ἔτερα δωμάτια, μετὰ τοῦ μόλις μνημονευθέντος, ἀνεσκάφησαν μόνον κατὰ τὰ ἀνώτατα στρώματα. Ἐπειδὴ ὅμως βρῖθουσι κονιαμάτων καταπεσόντων, πλακῶν καὶ ἀφθόνου κεραμεικῆς, ἡ ἀνασκαφὴ διεκόπη, ὅπως συνεχισθῆ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς κατὰ τὸ ἐπιὸν ἔτος, διότι πρόκειται περὶ λεπτῆς ἐργασίας ἀπαιτούσης ἐργάτας ἡσκημένους καὶ εἰς μικρὸν μόνον ἀριθμὸν.

Τὰ εὐρήματα πρὸς τὸ παρὸν εἶναι περιορισμένα, τὸ μέγαρον ὅμως, ἂν καὶ λίαν κατεστραμμένον ἐκ φυσικῶν αἰτίων, φαίνεται ἐνδιαφέρον. Ὅπως δὴποτε, ἡ μνημονευθεῖσα ἀποθήκη τῶν διπλῶν πεσσῶν διατηρεῖται εἰς ὕψος 2 μ., ὅπερ θὰ ἦτο καὶ τὸ συνολικὸν ὕψος τοῦ ἰσογείου. Ὑπάρχει δὲ



ἡ βάσιμος ἐλπίς, ὅτι ὁλόκληρον τὸ νότιον διαμέρισμα διατηρεῖται εἰς τὸ αὐτὸ περίπου ὕψος.

Τὰ εὐρήματα σύγκεινται κυρίως ἐκ κεραμεικῆς, ἥτις, ἂν καὶ εἰς πολὺ μικρὰ τεμάχια, διότι πρόκειται περὶ πτώσεως ἐκ τῶν ἄνω πατωμάτων, ἀνήκει εἰς τὴν ὠραιότατην κατηγορίαν τῶν Μινωικῶν κεραμείων τῆς ΥΜ 1 ἐποχῆς. Σπείραι μὲ ὠραιότατον ἐρυθρὸν χροῶμα, ὡς καὶ ἄλλα διακοσμητικὰ θέματα, ἐμφανίζονται ἐπὶ τῶν ἀνασκαφέντων τεμαχίων. Ὡσαύτως ἐμφανίζονται ἄνθη κρίνων καὶ ψυχανθῶν, καλαμοειδῆ καὶ ἄλλα γνωστὰ θέματα τοῦ ρυθμοῦ τῆς χλωρίδος. Οἱ πίθοι, ὡς ἐλέχθη, εἶναι δύο διαφόρων κατηγοριῶν. Εὐρέθη ἓν χαλκοῦν ἐγχειρίδιον (κατὰ τὰς δοκιμὰς τοῦ κ. Πλάτωνος), πῆλιναι ἀγνῦθες καὶ τεμάχια διαφόρων λιθίνων λύχνων. Εἷς ἐξ αὐτῶν, καίτοι ἐκ μαλακοῦ πωρολίθου, φέρει γλυπτὴν διακόσμησιν φύλλων κυματίου καὶ ἀστραγάλων μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας καὶ χάριτος, ὥστε θὰ ἀποτελέσῃ ἓνα τῶν ὠραιότατων λύχνων τῆς Μινωικῆς ἐποχῆς. Τὸ πλεῖστον τούτου μέρος ἀνευρέθη ἤδη, ὑπάρχει δὲ ἐλπίς νὰ ἀνευρεθοῦν καὶ τὰ ἐλλείποντα ὀλίγα τεμάχια. Ἐνευρέθη ἔτι ἐλάχιστον φυλλάριον χρυσοῦ.

Τὸ μέγαρον, κατὰ τὰ μέχρι τοῦδε ἀποτελέσματα, ἐκτίσθη καὶ κατεστράφη ἐντὸς ἑκατονταετοῦς περιόδου, ἥτοι ἀπὸ τοῦ 1600 μέχρι τοῦ 1500 π.Χ. περίπου. Ἐχομεν ἐπομένως τὴν αὐτὴν καὶ ὁ Ἄμνισός, τὸ Νίρου Χάνι καὶ ὁ Σκλαβόκαμπος περίπτωσιν μὲ τὴν αὐτὴν συνολικὴν καταστροφὴν, ἥτις ὠφείλετο εἰς μέγα καὶ βίαιον αἴτιον.

Ἐτι σπουδαιότερα ἴσως εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῶν τοπογραφικῶν ἐρευνῶν εἰς τὰ πέριξ. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μελέτης τῶν βασιλικῶν γενεαλογιῶν τῆς Κρήτης κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λυκάστου δέον νὰ ἀναζητηθῇ ἓν ἔτι ἀνάκτορον, διότι τινὲς βασιλεῖς τῆς Κρήτης, μὴ ἐξαιρουμένον καὶ τοῦ δευτέρου Μίνωος, φέρονται ὡς υἱοὶ τοῦ Λυκάστου καὶ τῆς Ἰδης (ἡ σχετικὴ μελέτη δημοσιεύεται εἰς τὰ *Mélanges Charles Picard*). Ἡ Λύκαστος ἐτοποθετεῖτο πρότερον παρὰ τὸ χωρίον Χουδέτσι, ὅπου μᾶλλον ἔκειτο ἡ Ἐλτυνα ἢ Ἐλτυναία. Ὁρθότερον ἀνεζήτησαν εἶτα τὴν Λύκαστον δυτικώτερον, παρὰ τὸ σημερινὸν Κανλὶ Καστέλλι. Εἰς θέσιν Βίσαλα ἀναφέρει τελευταῖος ὁ Pendlebury εἰς τὸ βιβλίον του *Archaeology in Crete* ἐλάχιστα ἴχνη ΠΜ καὶ ὀλίγον μακρότερον Γεωμετρικὰ.

Ἐγὼ ἐπεδόθην εἰς συστηματικὴν ἔρευναν παρὰ τοὺς νοτίους πρόποδας τοῦ Γιούχτα, μίαν περίπου ὥραν ἀπὸ Κανλὶ Καστελλίου καὶ εἰς τὴν αὐτὴν περίπου ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀνασκαπτομένου μεγάρου. Ἐκεῖ πράγματι ἀνεῦρον τὰ ἐκτεταμένα ἐρείπια πόλεως, εἰς θέσιν Καρνάρη, τὰ ὅποια ἀπορῶ πῶς διέλαθον τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν. Εἰς ἕκτασιν ἐνὸς καὶ πλεόν χιλιόμετρον συναντῶνται ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κεραμεικὰ εὐρήματα Μινωικῆς, Γεωμετρικῆς, Ἀνατολιζούσης καὶ Ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς. Πελεκητοὶ λίθοι

ἕξ ἀποσυνθέσεως Μινωϊκῶν κτισμάτων φαίνονται ἐντὸς τῶν ἀμπελώνων. Μία ἀκεραία σαρκοφάγος τῆς ΥΜ 3 ἐποχῆς εὐρέθη καὶ περισυνελέγη ὑπ' ἐμοῦ, κομισθεῖσα εἰς τὸ μουσεῖον. Τὸ δὲ σπουδαιότατον πάντων, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, ἐπὶ τῆς ἀποτόμου κλιτύος τῶν Γιούχτα ἀνεῦρον τὸ ἱερὸν σπήλαιον τῆς πόλεως μὲ κεραμεικὴν Μινωικὴν, ἀνατολίζουσαν καὶ Ἑλληνορωμαϊκὴν. Ἔχομεν οὕτω ἐν ἐπὶ πλέον σπήλαιον, ὅπου ἡ λατρεία συνεχίζεται ἀπὸ τῆς Μινωικῆς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ἐποχὴν (σήμερον λέγεται Σπήλιος τοῦ Στραβομούτη). Ὡραία καὶ ἄφθονος πηγὴ, στεγαζομένη διὰ γραφικῆς Ἐνετικῆς ἢ Ἰσως καὶ Βυζαντινῆς καμάρας, κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἔρειπίων. Οὕτω, πιστεύω, ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὴν Λύκαστον, μίαν ἐκ τῶν 7 σπουδαίων πόλεων, ἃς ὁ Ὅμηρος γνωρίζει ὡς λαβούσας μέρος εἰς τὰ Τρωϊκά. Ἀνοχύρωτος, ὡς ἦτο, κατεστράφη εἴτα ἐπανειλημμένως ὑπὸ τῶν ἀντιζήλων Κρητικῶν πόλεων, δὲν ὑπάρχουσι δὲ καὶ νομίσματα αὐτῆς. Προφανῶς κατήνησεν ἀπλή κόμη. Ἰσως ἡ σκαπάνη ἀποκαλύψῃ τι ἐκ τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου τῆς Λυκάστου.

## ΣΤΥΡΙΑΔΩΝ ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

## 8. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΠΑΝΟΡΜΩΙ ΜΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

Ἡ συμπληρωματικὴ ἀνασκαφή, γενομένη κατὰ μῆνα Φεβρουάριον 1949 ἀποκλειστικῶς διὰ δαπάνης τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀπέβλεψε κυρίως εἰς τὸν καθαρισμὸν τῶν δαπέδων τοῦ αἰθρίου καὶ τῶν παραρητημάτων του, εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ αἰθρίου ἀποκαλυφθείσης μεγάλης δεξαμενῆς, εἰς ἐργασίας στερεώσεως καὶ ἀποκαταστάσεως δαπέδων καὶ τοίχων καὶ εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς περιφράξεως τοῦ ὕλου μνημείου. Ταυτοχρόνως ἐδόθη ἡ εὐκαιρία δι' ἀκριβεστέραν μελέτην λεπτομερειῶν τοῦ ναοῦ καὶ διὰ τὴν σχεδιογράφησίν του.

Α) Ἐξερεύνησις τῶν δαπέδων τοῦ αἰθρίου καὶ τῶν παραρητημάτων του.

Ἐπιμελεστέρα διερεύνησις τοῦ δαπέδου τῶν δυτικῶς τοῦ κυρίως αἰθρίου διαμερισμάτων, πιθανῶς τοῦ διακονικοῦ, ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἀρχικῶς ἐκληφθέντα ὡς τρία διαμερίσματα εἶναι μόνον δύο, τῶν ὁποίων τὸ βορειότερον εἶναι πολὺ μεγαλύτερον τοῦ ἄλλου καὶ ἔχει ὑψηλότερον τὸ δάπεδόν του. Τοῦ δαπέδου τούτου διεσώθησαν ὀλίγαι μόνον σχιστολιθικαὶ πλάκες, αἵτινες ἐβοήθησαν διὰ τὴν ἀποκατάστασίν του. Ἐβεβαιώθη ὅτι τὰ δυτικὰ ταῦτα διαμερίσματα δὲν εἶχον ἕξοδον πρὸς δυσμᾶς. Οὕτως ἡ κυρία εἴσοδος τοῦ αἰθρίου ἀνεζητήθη κατὰ τὴν νοτιᾶν τούτου πλευρᾶν, μεταξὺ τῶν γωνιακῶν διαμερι-

σμάτων τοῦ διακονικοῦ καὶ τῆς συστάδος τῶν τάφων: ἐκεῖ πράγματι ὑπάρχει μόνον θεμελίωσις καὶ οὐχὶ τοῖχος, οὕτως ὥστε ἡ ὑπόθεσις, καίτοι δὲν διεσώθησαν αἱ ἐκατέρωθεν παραστάδες τῆς θύρας, φαίνεται ἐπαληθευομένη. Παρὰ τὴν θύραν ταύτην τῆς εἰσόδου καὶ ἔξω τοῦ μικροτέρου γωνιακοῦ δωματίου τοῦ διακονικοῦ ἀνεσκάφη στενὸν διαμέρισμα, πιθανώτατα κλιμακοστασίου ξυλίνου, φέροντος πρὸς τὰ ἄνω τοῦ διακονικοῦ δωμάτια.

Τῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου τὰ δάπεδα δὲν διατηροῦνται καλῶς, ἐπειδὴ, ὡς φαίνεται, ἀπετελέσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ συμπιλητοῦ χώματος μετὰ κεραμιδίων, ἀκριβῶς ὅπως εἰς τὸ νότιον κλίτος τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἄνευρέθησαν ὅμως ἐστρωμένα διὰ πλακῶν σχιστολίθου ἐν τμήμα τῆς δυτικῆς στοᾶς καὶ τὸ εὐθὺς μετὰ τὴν εἴσοδον ἀπὸ τοῦ νάρθηκος τμήμα τῆς βορείας, προφανῶς διότι κατὰ τὰ σημεῖα ταῦτα ἡ κυκλοφορία ἐγένετο ἐντονωτέρα.

Τῶν πρὸς βορρᾶν προσκισμάτων ἐστρωμένα δάπεδα δὲν ἀνευρέθησαν. Κατέστη ὅμως δυνατὸν νὰ ἀνευρεθοῦν, ἀφαιρεθειῶν τῶν ἐπιχώσεων, τὰ ἐπίπεδα τῶν δαπέδων. Τῶν ἀνατολικωτέρων εἶναι βαθύτερα τῶν δαπέδων τῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου καὶ σχεδὸν εἰς τὴν στάθμην τῶν δαπέδων τοῦ κυρίως ναοῦ. Τοῦ μέσου τὸ δάπεδον εἶναι εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τὸ δάπεδον τῆς στοᾶς τοῦ αἰθρίου, τοῦ δυτικωτέρου τέλος εἶναι κατὰ τι ὑψηλότερον. Τὰ δύο τελευταῖα δωμάτια ἐπεκοινώνουν ἀναμεταξύ των διὰ στενῆς θύρας, ἀκολουθῶς τειχισθείσης.

#### B) Ὑπαιθρος χῶρος τοῦ αἰθρίου καὶ δεξαμενῆ.

Ὀλόκληρον τὸν ὑπαιθρον χῶρον τοῦ αἰθρίου, πλὴν στενῆς σχετικῶς ζώνης κυκλοφορίας κύκλω, καταλαμβάνει ἡ μεγάλη καὶ βαθεῖα δεξαμενῆ. Ταύτης ἀνευρέθησαν καὶ αἱ τέσσαρες πλευραὶ καὶ ἐξεκενώθη τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς. Λόγω ὅμως τοῦ βάθους τῆς, ἐξικνουμένου τὰ 3 μ., ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τῆς περιβαλλούσης ζώνης, ὡς καὶ λόγω τοῦ ὕδατος τὸ ὅποιον ἐκ τῶν ἐφετινῶν ὄμβρων ἐντὸς αὐτῆς ἀπεταμιεύθη, δὲν κατορθώθη ἡ ὀλοκληρωτικὴ αὐτῆς ἐκκένωσις. Ἰδίως ἡ ἐργασία ἐδυσχεράνηθη ἐκ τοῦ συμπαγοῦς τῶν ἐντὸς αὐτῆς ἀποκειμένων λίθων καὶ καταπεσόντων τοιχωμάτων. Πράγματι τὰ τοιχώματα δὲν διασφύζονται πανταχοῦ καλῶς, οὔτε εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος. Καλύτερον διασφύζεται τὸ δυτικὸν τοίχωμα. Τὸ βόρειον καὶ τὸ ἀνατολικὸν κατέπεσαν κατὰ τὸ ἄνω αὐτῶν μέρος, τοῦ δὲ νοτίου διασφύζεται μικρὸν μέρος μόνον τῆς ἐπιχειρισμένης ἐπιφανείας. Οὐδὲν ἄξιον λόγου ἀντικείμενον ἀνευρέθη μέχρι τοῦδε ἐντὸς αὐτῆς, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ὑπάρχουν γλυπτὰ εἰς τὸ βάθος, τὸ ὅποιον δὲν ἀνεσκάφη.

Ἡ περὶ τὴν δεξαμενὴν ζώνη κυκλοφορίας ἦτο ἐπεστρωμένη διὰ μεγάλων ὀρθογωνίων πλίνθων, τῶν ὁποίων διεσώθη μέρος μόνον κατὰ τὸ δυτικὸν καὶ βόρειον αὐτῆς μέρος. Πολὺ πιθανὸν οἱ τοῖχοι τῆς δεξαμενῆς ἀνήρχοντο

κύκλω μέχρις ὠρισμένου ὕψους, ἀποτελοῦντες οὕτω περιτείχισμα, ὑπεράνω τοῦ ὁποίου οἱ ἐκκλησιαζόμενοι ἔκυπτον διὰ νὰ ἀντλήσουν ὕδωρ διὰ τὸ καθιερωμένον νίψιμον. Κατὰ τὰς γωνιακὰς παραστάδας τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς ἀνευρέθησαν πράγματι δύο μικρὰι στάμναι.

Ὁ ὑπαιθρος χώρος κλείεται περίξ διὰ τῶν χαμηλῶν κρηπίδων τοῦ περιτύλου. Αὗται εἶναι προχείρως ᾠκοδομημέναι μὲ μικροὺς μᾶλλον λίθους καὶ ἄφθονον ἄσβεστον καὶ οὐδαμοῦ διασφύζουσι ὀλόκληρον τὸ ὕψος των. Μέρος μάλιστα αὐτῶν, ἰδίως τῆς νοτίου, ἐξηφανίσθη ὀλοκληρωτικῶς. Οὕτως εἶναι ἀδύνατον νὰ βεβαιωθῇ μετ' ἀσφαλείας ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ἀκριβὴς θέσις τῶν κίωνων. Πολὺ πιθανὸν ὑπῆρχον ἀνὰ τρεῖς εἰς τὰς μακροτέρας πλευρὰς καὶ ἀνὰ δύο εἰς τὰς βραχυτέρας.

#### Γ) Ἐργασίαι ἀποκαταστάσεως

Εἰς τὸ μέγα δωμάτιον τοῦ Διακονικοῦ καὶ εἰς τὴν δυτικὴν στοᾶν ἀποκατεστάθησαν τὰ δάπεδα, ἀφοῦ οἱ σχιστόλιθοι, καταχωσθέντες ἐν μέρει λόγῳ τῶν καταπεσόντων λίθων, ἐπανήχθησαν εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν θέσιν. Ἀποκατεστάθησαν τὰ ἐκ θαλασσίων χαλίκων δάπεδα τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ νοτίου παστοφορίου. Αἱ παραστάδες τῆς θύρας ἐπικοινωνίας νάρθηκος-αἰθρίου ἐστερεώθησαν καὶ συνεπληρώθησαν. Ἀποκατεστάθησαν εἰς τὰ ἀρχικὰ αὐτῶν ἐπίπεδα τὰ κατώφλια τῶν θυρῶν τῶν κλιτῶν. Ἐστερεώθησαν τὰ κονιάματα τοῦ « χωνευτηρίου » τοῦ νοτίου παστοφορίου καὶ τῆς κρηπίδος τῆς ἀψίδος. Ἡ περίφραξις τοῦ χώρου συνεπληρώθη καὶ ἐνιαχοῦ ἐνισχύθη.

#### Δ) Διακριβώσεις

Διηκριβώθη ὅτι ὁ νάρθηξ εἶχεν ἀρχικῶς δύο εἰσέτι θύρας, μίαν πρὸς βορρᾶν καὶ μίαν πρὸς νότον, ἀμφοτέρας ἐπιμελέστατα διατειχισθείσας. Ἐπίσης ὅτι κατὰ μῆκος τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος ἀφῆθησαν ἄνευ στρώσεως χαλίκων ζῶναι, προφανῶς ποτε καταλαμβάνομεναι ὑπὸ τῶν ἐδωλίων τῶν κατηγουμένων. Αἱ στρώσεις ὅμως συνεχίζονται κανονικῶς πρὸ τῶν θυρῶν (οὕτω ἐπιβεβαιοῦται ἢ ὑπαρξίς δευτέρας πρὸς δυσμὰς θύρας διατειχισθείσης).

Τὸ βορείως τοῦ νάρθηκος μικρὸν δωμάτιον τῶν θρανίων ἦτό ποτε κλειστὸν διὰ τοίχου ἀποτελοῦντος προέκτασιν τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ νάρθηκος. Προφανῶς ὑπῆρχε καὶ ἕτερον διαμέρισμα ἔτι βορειότερον, ἀφοῦ ὁ προεκτεινόμενος πρὸς Β τοίχος δὲν ἔχει παράλληλον δυτικώτερον. Πολὺ πιθανὸν τὸ τελευταῖον τοῦτο διαμέρισμα ἦτο τὸ πρὸς τὸν γυναικωνίτην κλιμακοστάσιον.

Τέλος διηκριβώθη ὅτι τὸ χωρίσμα τοῦ βορείου παστοφορίου εἶχεν ἀνοιγμὰ καθόδου πρὸς τὸν βαθύτερον χώρον, ὅπου ὁ τάφος τοῦ Θεοδώρου σχη-

ματιζομένης ἐκεῖ μικρᾶς βαθμίδος. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι λόγῳ τῆς διαβάσεως ταύτης ἀφῆθη ἴσου πλάτους ζώνη τοῦ ἀβαθεστέρου διαμερίσματος ἄνευ πλακοστρώτου.

*Ε) Φωτογραφίαι καὶ σχεδιογραφίαι τοῦ ναοῦ*

Προετοιμαζομένης τῆς καθολικῆς δημοσιεύσεως τῆς Βασιλικῆς ἐγένετο ἐπιμελῆς καὶ κατὰ πάντα ἀκριβῆς ἡ σχεδιογραφίαις τοῦ χώρου εἰς κάτοψιν καὶ κυρίας τομάς· ἐπίσης ἡ ἐπιστημονικὴ φωτογραφίαις τοῦ χώρου εἰς γενικὰς ἀπόψεις καὶ λήψεις τῶν μᾶλλον σημαντικῶν τμημάτων αὐτοῦ, ὡς καὶ τοῦ συνόλου σχεδὸν τοῦ εἰς τεμάχια ἀνακαλυφθέντος ἀρχιτεκτονικοῦ καὶ γλυπτικοῦ διακόσμου τοῦ ναοῦ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Ε. ΠΛΑΤΩΝ

9. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΝΑΞΩΙ

Ἡ ἀπὸ 24 Ὀκτωβρίου μέχρι 5 Νοεμβρίου 1949 διαρκέσασα ἀνασκαφή, ἐκτὸς τοῦ ἄλλου ἐνδιαφέροντος περὶ τῆς νήσου, ὠρμήθη εἰδικώτερον ἐκ τῆς κατὰ τὴν βόρειον παραλίαν τῆς πόλεως Νάξου ἀνευρέσεως τοῦ γεωμετρικοῦ ἀμφορέως Ἀρχ. Ἐφ. 1945-1947 (1948) σ. 1 κέ., ὡς καὶ ἄλλον μικρῶν ἀγγείων καὶ ὀστράκων γεωμετρικῶν, ἐν μέρει δὲ καὶ μυκηναϊκῶν χρόνων, διεσπαρμένων ἐν σχετικῇ ἀφθονίᾳ ἐπὶ τῆς περιοχῆς ταύτης.

Ἡ ὁμαλὴ αὕτη καὶ ἠρέμα πρὸς τὴν θάλασσαν καταλήγουσα περιοχὴ, καλουμένη κοινῶς **Γκρόττα**, βλέπουσα δὲ πρὸς βορρᾶν (**εἰκ. 1**), περιορίζεται ἀνατολικῶς μὲν ὑπὸ χειμάρρου πέραν τοῦ ὁποίου ἀρχίζει ἡ διαμόρφωσις τῆς ἔξω τῆς πόλεως λοφώδους ἐκτάσεως, δυτικῶς δὲ ὑπὸ τῆς μικρᾶς προεκτάσεως γῆς πρὸς τὴν θάλασσαν, τῆς οἰοῦναι «νησίδος», ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴσταται ἡ ἐπιβλητικὴ πύλη τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, τοῦ ὁποίου ἐν μέρει σφίζεται καὶ ἡ θεμελίωσις (G. WELTER Ath. Mitt. 1924 σ. 17 κέ. καὶ Arch. Anz. 45, 1930, 132 κέ.).

Τὴν ἀνασκαφὴν ἤρχισα 40 περ. μ. πρὸς Α τοῦ σημείου, καθ' ὃ ἀρχίζει ἡ νησίς, καὶ ἠδυνήθη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας νὰ ἀποκαλύψω, ἐν μέρει δὲ μόνον, τρεῖς οἰκίας ἐκ τοῦ κατέχοντος τὸν τόπον τοῦτον προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ, λείψανα τοῦ ὁποίου εἶχον ἀποκαλυφθῆ καὶ ὑπὸ τὴν θεμελίωσιν τοῦ ναοῦ ἐπὶ τῆς νησίδος καὶ ἐπὶ τῆς ἀκτῆς (G. WELTER Arch. Anz. ἔ.ἀ.).

Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ συνοικισμοῦ περιορίζεται ἀπὸ βορρᾶ ἀμέσως ὑπὸ τῆς θαλάσσης. Τμήματα τοίχων διακρίνονται ἀκόμη καὶ σήμερον

ἐντὸς τοῦ πλησίον αἰγιαλοῦ καὶ εἶναι προφανές ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ συνοικισμοῦ ἡ ξηρὰ κατεῖχεν ἄρκετὸν χῶρον ἐντὸς τῆς σημερινῆς θαλάσσης. Ἡ ἄμεσος αὐτῆ πρὸς τὴν θάλασσαν γειννίασις ἀπετέλεσε μεγίστην δυσχέρειαν τῆς ἀνασκαφῆς διότι εὐθύς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς καλυπτούσης τὰ ἐρείπια ἄμμου τὸ θαλάσσιον ὕδωρ εἰσέρρεεν ἀφθονον ἐντὸς αὐτῶν.

Τὸ ἀποκαλυφθὲν τμήμα τοῦ συνοικισμοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν οἰκιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δύο μὲν κεῖνται πρὸς δυσμᾶς, μία δὲ πρὸς ἀνατολὰς μικρᾶς ὁδοῦ (εἰκ. 2-4) κατευθυνομένη πρὸς τὴν θάλασσαν, πλάτους 1,05 - 1,55 μ., ἐκτὸς κατὰ τὸ σημεῖον μεταξὺ τῆς προεσοχῆς τοῦ φρέατος τῆς οἰκίας Α, δεξιᾶ, καὶ τοῦ καμπυλογράμμου διαμερισματος τῆς οἰκίας Γ, ὅπου ἀπομένει στενὴ διάβασις 55 μόνον ἑκατοστῶν.

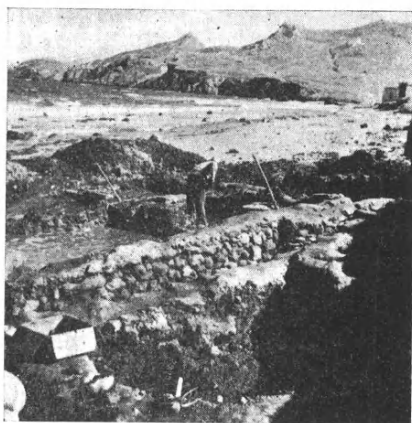
Αἱ δεξιᾶ τῆς ὁδοῦ **οἰκίαι Α καὶ Β (εἰκ. 5)** χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων

διὰ στενοῦ διαδρόμου πλάτους 0,45-0,50 μ. Πληρέστερον διατηρεῖται ἡ **οἰκία Α** ἀποτελουμένη, καθ' ὅσον ἀνεσκάφη, ἐκ δύο τετραπλεύρων χώρων· διότι ἀπομένουν ἀκόμη ἄγνωστοι ἡ δυτικὴ καὶ ἡ νοτιὰ αὐτῆς πλευρᾶ.

Ὁ Α τοῖχος τῆς οἰκίας, ὁ πλαισιῶν τὴν ὁδόν, ἀνεσκάφη εἰς μῆκος 6,60 μ. Ἐν φρέαρ διαμέτρου 2 περ. μ. διακόπτει τὴν συνέχειαν τοῦ τοίχου τούτου ὀλίγον πρὸ τοῦ Ν ἄκρου αὐτοῦ. Σφύζεται εἰς ὕψος 0,45 (ΒΑ γωνία τῆς οἰκίας) μέχρι 1,10 μ. (νότιον αὐτοῦ πέρας)· τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ εἰς ὀλόκληρον τὸν συνοικισμόν· οἱ τοῖχοι τῶν οἰκιῶν σφύζονται εἰς μεγαλύτερον ὕψος, καθ' ὅσον ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

Εἰς μῆκος 3,50 μ. ἀπὸ τῆς ΒΔ γωνίας τῆς οἰκίας ἐνοῦται πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῦτον τοῖχον ἕτερος ἐγκάρσιος διαχωρίζων τὴν οἰκίαν εἰς δύο δωμάτια. Ὁ διαχωριστικὸς οὗτος τοῖχος τῆς οἰκίας σφύζομενος εἰς ὕψος 1,10 παρακολουθῆθη πρὸς δυσμᾶς ἐπὶ 4 περίπου μέτρα. Μέχρι τοῦ αὐτοῦ περίπου μήκους κατέστη δυνατὸν νὰ ἀνασκαφῆ καὶ ὁ βόρειος ἐξωτερικὸς τοῖχος τῆς οἰκίας σφύζομενος εἰς ὕψος 85 μὲν ἑκατοστῶν ἀνατολικῶς τοῦ ἐπὶ τούτου ἐπικαθημένου μεταγενεστέρου τοίχου (βλ. κατ.), 50 δὲ ἐκ. μόνον ἐκεῖθεν τούτου.

Τὸ πάχος τῶν τοίχων εἶναι 50 περ. ἑκατοστῶν, εἶναι δὲ οὗτοι ἐκτισμένοι ἐκ μικρῶν οὐχὶ κανονικοῦ σχήματος λίθων γρανίτου καὶ πηλοῦ. Κατώφλιον θύρας δὲν ἀνεφάνη ἐπὶ τῶν ἀνασκαφέντων τμημάτων τῆς οἰκίας.



Εἰκ. 1. Ἡ Β παραλία τῆς πόλεως Νάξου μετὰ τμήματος τῶν ἀνασκαφεισῶν προϊστορικῶν οἰκιῶν.



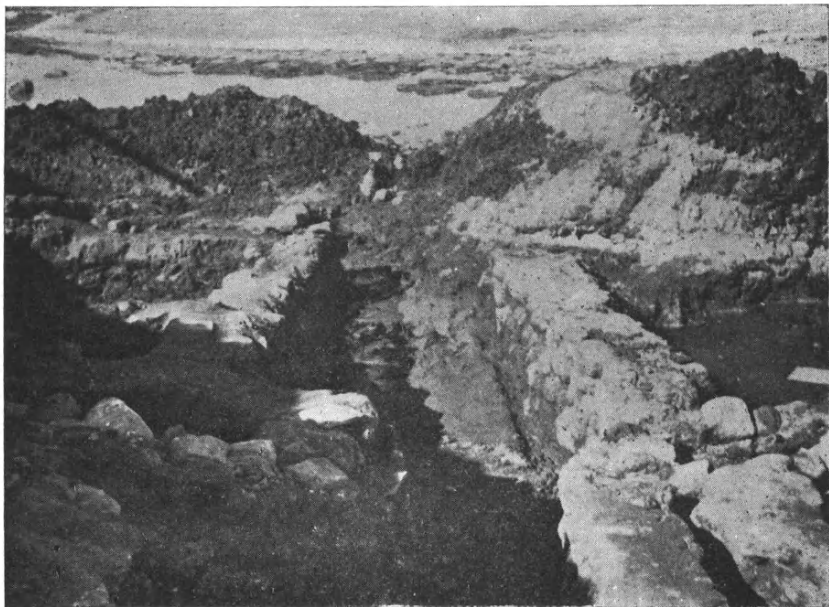


Εἰκ. 2. Ἀριστερά: οἰκίαι Α καὶ Β· δεξιά: τμήμα τῆς οἰκίας Γ.



Εἰκ. 3. Ὁ προϊστορικὸς συνοικισμὸς Νάξου ἀπὸ Ἀνατολῶν. Ἐμπρὸς ἡ οἰκία Γ, ὀπισθεν ἡ οἰκία Α μετὰ τοῦ φρέατος.





Εἰκ. 4. Ἐποψὶς ἀπὸ Ν τῶν προϊστορικῶν οἰκιῶν ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ.



Εἰκ. 5. Αἱ οἰκίαι Α καὶ Β χωρίζονται διὰ στενοῦ διαδρόμου.

Ἡ γωνία τοῦ πλησίον τοῦ φρέατος δωματίου εἶναι ἐντελῶς ὀρθή. Ἡ γωνία ὁμῶς τοῦ βορείου δωματίου, ἡ ΒΑ δηλ. γωνία τῆς ὅλης οἰκίας, εἶναι ὀλίγον μικροτέρα τῆς ὀρθῆς, σχηματιζομένης μιᾶς ἐλαφροῦς ἀποκλίσεως τοῦ Α τοῖχου ἀπὸ τῆς εὐθείας. Τοῦτο εἶναι φανερόν καὶ ἐκ τῆς εἰκόν. 5 δεικνυούσης τὸν ἐξωτερικὸν τοῖχον μὲ ἐλαφρὰν ἀπόκλισιν.

Πολὺ ἐλλιπέστερον διατηρεῖται ἡ πλησίον τῆς θαλάσσης οἰκία Β, τῆς ὁποίας σφύζεται μόνον ἡ ΝΑ γωνία (εἰκ. 2 καὶ 5): ὁ νότιος αὐτῆς τοῖχος σφύζεται εἰς μῆκος 3,90 μ., ὁ δὲ ἀνατολικὸς 2,50 ἀπὸ τῆς γωνίας τῆς οἰκίας. Τὸ ὕψος των δὲν ὑπερβαίνει τὰ 40 εκατοστά. Εἰς τὸ μέσον τοῦ νοτίου τοῖχου ὑπάρχει ἐν φρέαρῳ διαμέτρου 1,05 μ. πάχους τοιχώματος 0,20 μ. Τὸ φρέαρ ἐνταῦθα δὲν διέκοψεν ἐντελῶς τὸν τοῖχον ἀλλὰ μόνον ἐφάπτεται αὐτοῦ (εἰκ. 6). Ἀπὸ τῆς βορείας παρεῖας τοῦ φρέατος ἐκκινεῖ μικρὸς τοῖχος πρὸς Β ἐλάχιστα μόνον σφζόμενος, σχεδὸν δὲ εἰς τὸ ὕψος τῆς θαλάσσης ὥστε ἦτο ἀδύνατος ἡ λεπτομερῆς του ἔρευνα· τὸ αὐτὸ δύναται νὰ λεχθῆ καὶ διὰ μικρὸν λιθόστρωτον κατέχον τὸν μεταξὺ τῆς γωνίας τῆς οἰκίας καὶ τοῦ φρέατος



Εἰκ. 6. Τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας Β.

κῶρον φθάνον εἰς ὕψος 0,30 μ. ὑπὲρ τὴν θεμελίωσιν τῶν τοίχων.

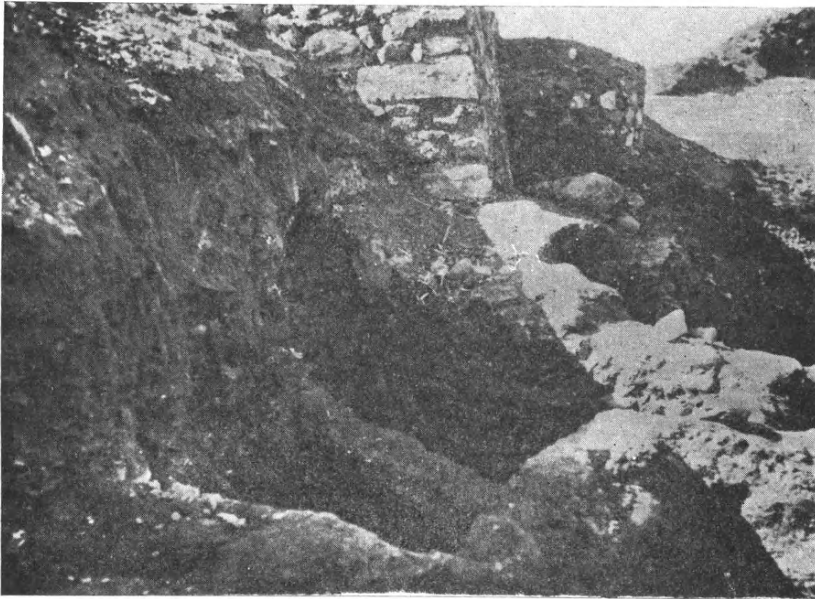
Ἀπὸ τῆς δυτικῆς παρεῖας τοῦ φρέατος ἀρχίζει μικρὸς τοῖχος πρὸς Ν, ὅστις ὑπὲρ τὸν μεταξὺ τῶν οἰκιῶν Α καὶ Β διάδρομον καὶ ὑπὲρ τὸν βόρειον τοῖχον τῆς οἰκίας Α ἐκτείνεται ἐντὸς αὐτῆς ἐπὶ 1,50 μ. περαιτέρω, καμπτόμενος εἶτα πρὸς δυσμὰς δι' ἀμβλείας γωνίας (εἰκ. 7, πρβ. εἰκ. 2). Ὁ τοῖχος οὗτος ἔχων ὕψος 0,40 μ. ἐπικάθηται ἐπὶ τοῦ βορείου τοῖχου τῆς οἰκίας Α, ὅστις σφύζεται ἀκόμη 0,50 μ. ὑπὸ τοῦτον· εἶναι δηλαδὴ 0,50 μ. ὑψηλότερον τεθεμελιωμένος. Εἰς τὸ ὕψος τοῦ λίθου τούτου εὐρέθη ὄστρακον ἐγχαράκτου ἀγγεῖου κατωτέρω δὲ ἤρχιζεν ἡ κανονικὴ ἐπίχωσις πλήρης ὀστράκων, ἐνῶ ἀνωτέρω τοῦ ἐπιπέδου τούτου ἡ ἐπίχωσις ἦτο ἀνάμεικτος καὶ μετὰ συγχρόνων ἔτι τεμαχιῶν καὶ ἀχρηστος ἐπομένως.

Ἰδιαίτερος ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ οἰκία Γ (εἰκ. 3, 8 - 9) ἡ κειμένη ἐπὶ τῆς ἐτέρας πλευρᾶς τῆς ὁδοῦ, ἀνασκαφεῖσα πλήρως. Ἐλλιπῆς εἶναι μόνον ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν βορεία στενὴ αὐτῆς πλευρὰ.

Ἀποτελεῖται ἐκ δύο κυρίων χώρων. Τὸ πρὸς τὴν θάλασσαν ὀρθογώνιον δωματίον ἔχει ἐξωτερικὰς διαστάσεις: δυτικὸς τοῖχος 4 μ., ἀνατολικὸς 3 μ. (αἰ

πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπολήξεις αὐτῶν δὲν διατηροῦνται), διαχωριστικὸς (νότιος) τοῖχος 3,70 μ. Ὀλίγον πρὸ τοῦ βορείου πέρατος τοῦ Δ τοίχου ὑπάρχουσιν ἀμφίβολα ἴχνη ἐγκαρσίου τοίχου, ὃ ὁποῖος οὕτω θὰ ἠδύνατο νὰ διαχωρίζῃ πρόδομον ἢ τρίτον ἐν γένει χῶρον κατὰ τὴν βορείαν πλευρὰν τῆς οἰκίας.

Ὅπισθεν τοῦ ὀρθογωνίου τούτου διαμερίσματος ὑπάρχει δεύτερον ἔχον ἀπεστρογγυλωμένας τὰς γωνίας καὶ ἐλαφρῶς καμπύλους τοὺς τοίχους. Ἄλλὰ



Εἰκ. 7. Ὁ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν Α καὶ Β νεώτερος τοῖχος.

περισσότερον περιέργον εἶναι ὅτι ὁ δυτικὸς καὶ ὁ νότιος τοῖχος τοῦ χώρου τούτου ἀντὶ ἕξ ἐνὸς ἀποτελοῦνται ἐκ δύο μικρῶν τοίχων πάχους 0,25 μ., τὸ μεταξὺ τῶν ὁποίων κενὸν ἐπληροῦτο διὰ χωμάτων μετ' ὀστράκων ὁμοίων πρὸς τὰ ἀνευρισκόμενα ἐν τῇ ὅλῃ οἰκίᾳ. Οὕτω τὸ ἐκ τῶν δύο τοιχαρίων μετὰ τῆς μεταξὺ αὐτῶν ἐπιχώσεως ἀποτελούμενον πλάτος φθάνει μέχρι 1 περίπου μέτρου. Ἄπλους εἶναι ἐκτὸς τοῦ διαχωριστικοῦ τῶν δύο χώρων τοίχου καὶ ὁ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς, ὅστις ὅμως ἔχει μίαν ἐλαφρὰν κυρτότητα πρὸς τὰ ἔσω. Κατὰ τὸ σημεῖον ἐνώσεως τῶν δύο τοίχων πρὸς τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ ὀρθογωνίου χώρου ἐξωτερικῶς εἶναι φανερὰ ἡ καμπύλη κατασκευὴ (εἰκ. 8) ἐσωτερικῶς ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ καμπυλογράμμου χώρου σχηματίζεται κτιστὸν καμπύλον ἐπίσης κατασκευάσμα, ἀγνώστου προορισμοῦ, ἀλλ' ἀποτελοῦν τρό-

πον τινὰ τὴν ἐσωτερικὴν ἀπόληξιν τῶν ἠνωμένων δύο μικρῶν τοίχων (πρβ. ἐσωτερικὸν οἰκίας Γ, εἰκ. 3).

Ὡς βέβαιον δύναται νὰ θεωρηθῆ ὅτι ὁ καμπυλόγραμμος χῶρος εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη εἰς τὸν ὀρθογώνιον· δυστυχῶς δὲν δύναμαι νὰ εἶπω πόσον μεταγενεστέρα, ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὰ μεταξὺ τῶν δύο τοίχων ὄστρακα τὰ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς διαμερίσμασι καὶ κυρίως τὰ ὑπὸ τὸν διπλοῦν τοῖχον ὄστρακα ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν γενικῶς περιόδον. Διότι οἱ δύο μικροὶ τοῖχοι εἶναι τεθεμελιωμένοι ἐπὶ γῆς περιεχούσης ὄστρακα, 0,30 μ. δὲ ὑψηλότερον τῶν εὐθυγράμμων τοίχων. Δυστυχῶς ὁ καθαρισμὸς καὶ ἡ μελέτη τῶν ἀγγείων δὲν ἔχουσιν ἀκόμη περατωθῆ καὶ δὲν δύναμαι ἐπομένως νῦν νὰ ἐπιμείνω περισσότερον ἐπὶ τοῦ ζητήματος.



Εἰκ. 8. Ἡ οἰκία Γ.

Αἱ μέγισται διαστάσεις τοῦ νοτίου τούτου χώρου εἶναι ἐξωτερικῶς: 2,85 ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, 4,65 μ. ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς, ἐσωτερικῶς εἶναι ἀντιστοίχως 1,40 κατὰ τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον, 0,84 δὲ κατὰ τὸν δυτικὸν (διότι ἐνταῦθα εἶναι ἡ μεγαλύτερα διάστασις τοῦ μεταξὺ τῶν δύο μικρῶν τοίχων κενοῦ), καὶ 3,36 ἀπὸ Δ πρὸς Α.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ διαχωριστικοῦ τοίχου τῶν δύο χώρων ὑπάρχουν δύο μικραὶ πλάκες σχίστου δυνάμεναι νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προερχόμεναι ἐκ κατωφλίου· δυστυχῶς εἶναι λίαν κατεστραμμένοι ὁ ἑκατέρωθι τοῖχος.

Ἀκριβῶς εἰς τὸ μέσον τοῦ ὀρθογωνίου χώρου εὐρίσκετο μέγα λεκανοειδὲς ἀγγεῖον μετὰ ὀριζοντίου περιχειλῆματος κοσμουμένου δι' ἐγχαρακτῶν τριγώνων. Ἐν ἀκέραιον ἐπίσης ἀγγεῖον ἔκειτο κατὰ τὴν ΝΔ γωνίαν τοῦ αὐτοῦ διαμερίσματος.

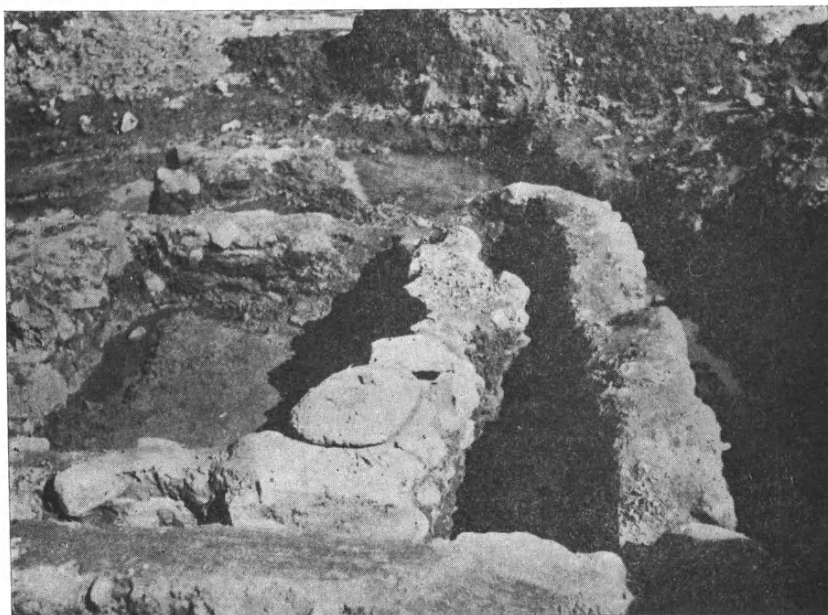
Ἐξωθι τῆς οἰκίας Γ, ἀνατολικῶς, ἐφάνη ἐν μέρει σφζόμενος μικρὸς λιθόστρωτος χῶρος.

Πρὸς Ν, ἤτοι πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς πόλεως, τὸ ὄριον τῆς ἐφετινῆς ἀνασκαφῆς ἀπετέλεσε μικρὸν τμήμα τοίχου ἐκ μεγάλων λίθων γρανίτου ἐπικαθήμενον ἐγκαρσίως ἐπὶ τοῦ νοτίου πέρατος τοῦ Α τοίχου τῆς οἰκίας Α, ὅλιγον μετὰ τὸ φρέαρ εὐρισκόμενον 1,10 μ. ὑψηλότερον τῶν τοίχων τῶν οἰκιῶν.

Περίεργος εἶναι ἡ ὑπαρξίς τῶν δύο φρεάτων· ἐφέτος μετὰ μεγίστης δυσχερείας λόγῳ τοῦ θαλασίου ὕδατος ἠρουνήθη τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας Β. Τὰ ἐν αὐτῷ ὄστρακα φθάνουν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τοῦ 5 π.Χ

αἰῶνος. Εἶναι δύσκολον νὰ παραδεχθῆ κανεὶς ὅτι εἶναι σύγχρονον πρὸς τὰς οἰκίας. Ἐκτὸς τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ φρέαρ τῆς οἰκίας Α κόπτει τὴν ὁδὸν — πράγμα ἴσως ἄνευ σημασίας κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους — τὸ φρέαρ τοῦτο, ὅσον σφύζεται, δὲν ἔχει βεβαίως ἐξωτερικὴν ὄψιν ἐπιμελετημένην, διότι δὲν ἦτο ὄρατὴ, ἐνῶ ὁ ἰσοῦψῆς τοῖχος τῆς οἰκίας βεβαίως ἦτο κατὰ μέγα μέρος ὄρατός.

Περὶ τῶν εὐρημάτων ἐν τῷ συνοικισμῷ τούτῳ ἀποτελουμένων ἀποκλει-

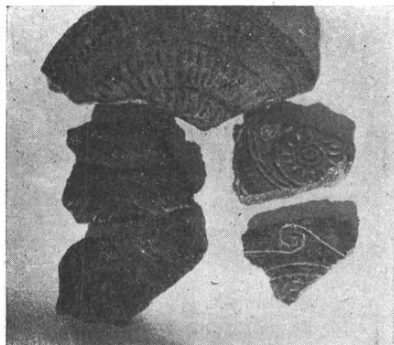


Εἰκ. 9. Τὸ νότιον δωμάτιον τῆς οἰκίας Γ μὲ τὸν διπλοῦν τοῖχον.

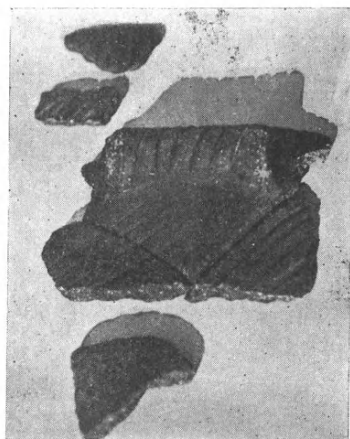
στικῶς ἐκ πηλίνων ἀγγείων - ἐν μόνον μικρὸν τεμάχιον μαρμαρίνου ἀγγείου σφαιροειδοῦς ἀνευρέθη ἐν τῇ οἰκίᾳ Γ — ἀπεικονίζω ἐλάχιστα δείγματα (εἰκ. 10-13). Τὰ ἀγγεῖα γενικῶς εἶναι μονόχρωμα ἐρυθρὰ ἢ μαῦρα καὶ ἐγχάρακτα, ἀνήκουσι δὲ προφανῶς εἰς τὴν πρώτην κυκλαδικὴν περίοδον, τινὰ δὲ ἴσως καὶ εἰς τοὺς ὑπονεολιθικοὺς χρόνους. Τεμάχιον μετάλλου οὐδὲν εὗρέθη. Τὰ σχήματα εἶναι τὰ ἐν μέρει ἤδη γνωστά, ἀλλὰ ἴσως θὰ ἀποκατασταθοῦν καὶ νέα.

Μεταξὺ τῶν δοκιμαστικῶν ἐρευνῶν, ὡς ἐνήργησα καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς παραλίας, ὀλίγα μέτρα ἀνατολικώτερον, ἀνεφάνη οἰκοδόμημα ἐξ ἰσχυροτέρων τοίχων, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠδυνάμην πλέον νὰ ἀνασκάψω. Μεταξὺ τῶν ἐν αὐτῷ εὐρεθέντων ὀστράκων πλεονάζουν τὰ μυκηναϊκὰ (εἰκ. 14), τὰ ὁποῖα καὶ παρέχουσι τὴν χρονολογίαν τούτου.

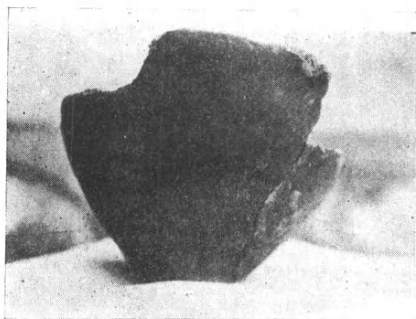
Πρὸς τὸ δυτικὸν πέρασ τῆς Γκρόττας ἀνευρέθη μεταξὺ τῶν χωμάτων καὶ μικρὰ μαρμαρίνη κεφαλὴ παριστώσα γενειοφόρον μετὰ περικεφαλαίας ἐκ δέσματος, τοῦ 3<sup>ου</sup> ἢ 4<sup>ου</sup> μ.Χ. αἰῶνος.



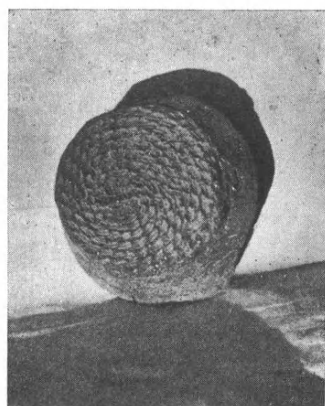
Εἰκ. 10. Ὅστρακα προϊστορικῶν ἐγχαράκτων ἀγγείων.



Εἰκ. 11. Ὅστρακα ἐκ μεγάλου προϊστορικοῦ ἐγχαράκτου ἀγγείου.



Εἰκ. 12. Ἀγγεῖον μέλανος σιλιβώματος.



Εἰκ. 13. Πυθμὴν προϊστορικοῦ ἀγγείου ἔχων ἀποτετυπωμένον τὸ χαρακτηριστικὸν πλέγμα.

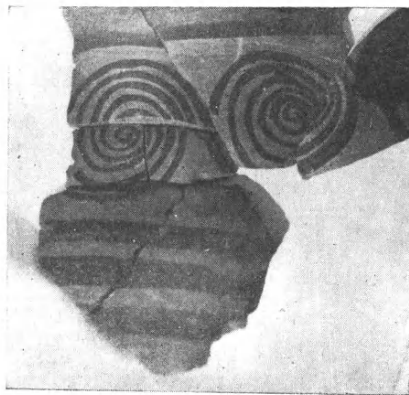
Ἡ λόγῳ τῆς γεινιάσεως πρὸς τὴν θάλασσαν ἔλλιπεστάτη διατήρησις τῶν ἀποκαλυφθεισῶν προϊστορικῶν οἰκιῶν δὲν μειώνει τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν. Πολλὰ πράγματα βεβαίως, τὰ ὁποῖα θὰ ἠθέλομεν νὰ μάθωμεν, δὲν κατωρ-



θώπῃ, ἐφέτος τοῦλάχιστον, νὰ τὰ γνωρίσωμεν. Οὕτω τὸ ζήτημα τῆς εἰσόδου τῶν οἰκιῶν μένει ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄλυτον παρὰ τὰς πιθανὰς ἐρμηνείας, αἱ ὁποῖαι εὐκόλως θὰ ἠδύναντο νὰ δοθοῦν. Πῶς ἦτο τὸ δάπεδον τῶν οἰκιῶν ἀγνοοῦμεν ἐπίσης. Εἶναι ἀληθές ὅτι ἐν τῇ οἰκίᾳ Α συνέλεξα ἀρκετὰ τεμάχια πλακῶν σχίστου, μίαν μάλιστα ἀκριβῶς κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ Β διαμερίσματος αὐτῆς καὶ ἥτις ἀσφαλῶς θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀνήκουσα εἰς τὴν πλακόστρωσιν τοῦ δωματίου· ἀλλ' αὕτη εὑρίσκετο εἰς ὕψος 0,65 μ. ὑπὲρ τὴν ἀρχὴν τοῦ τοίχου καὶ ἐπομένως ἀνήκεν εἰς δευτέραν περιόδον, ἕως τὴν αὐτὴν πρὸς τὸν μεταγενέστερον τοῖχον.

Καὶ βαθύτερον ὅμως ὑπῆρχον τεμάχια ὅμοια πλακῶν. Ὁ ἀείμνηστος Τσουντίας διεπίστωσεν ἐπίσης εἰς κυκλαδικὰ οἰκήματα πλακόστρωτα δάπεδα. Περὶ τῆς στέγης ἐπίσης οὐδὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν. Ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς ἐλπίζομεν νὰ εἶναι διδακτικώτερα περὶ τῶν προβλημάτων τούτων καὶ ἤδη τὸ κέρδος εἶναι ἀρκετόν.

Διὰ πρώτην φορὰν ἀποκτῶμεν σαφεῖ ἔννοιαν περὶ τῶν προϊστορικῶν οἰκιῶν τῆς Νάξου. Δυστυχῶς αἱ προϊστορικαὶ ἔρευναι τοῦ Κλωνῆς Στεφάνου ἐγνώσθησαν διὰ τῶν συντόμων μόνον αὐτοῦ ἐκθέσεων, ἐκ δὲ τῶν ἀνασκα-



Εἰκ. 14. Μυκηναϊκὰ ὄστρακα ἐκ Νάξου.

φέντων ὑπ' αὐτοῦ συνοικισμῶν οὐδὲν ἐδημοσιεύθη. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων Κυκλάδων (ἐκτὸς τῆς Μήλου) δὲν ἔχομεν σημαντικούς συνοικισμούς. Πρβ. Χ. ΤΣΟΥΝΤΑΝ, Ἀρχ. Ἐφ. 1898, 195 κέ., (λείψανα ἀμφίβολα ἐν Ἀμοργῷ), αὐτ. σ. 168 (ὀλίγα ἐν Πάρῳ) καὶ αὐτ. 1899 σ. 120 κέ. (λείψανα τῆς Ἀκροπόλεως τῆς Χαλανδριανῆς). Περὶ τοῦ συνοικισμοῦ τῆς πόλεως Πάρου βλ. Ath. Mitt. 1917 σ. 1 κέ. Αἱ προϊστορικαὶ καλύβαι τοῦ Κύνθου τῆς Δήλου (Délou XI) δὲν διδάσκουσι πολλά, ἐνῶ ὁ προϊστορικός συνοικισμὸς ὑπὸ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος τώρα μόνον ἤρχισε νὰ ἐρευνᾶται συστηματικώτερον.

Οὕτω ὁ ἀποκαλυφθεὶς ἐν τῇ πόλει τῆς Νάξου προϊστορικός οἰκισμὸς εἶναι ὁ πληρέστερον διατηρούμενος καὶ γνωριζόμενος ἐκ τῶν Κυκλάδων μετὰ τὴν Μῆλον.

Ἡ παρὰ τὴν θάλασσαν ὑπαρξίς αὐτοῦ καὶ οὐχὶ ἡ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως βεβαίως δὲν ἐκπλήσσει. Ὁ συνοικισμὸς τῆς Φυλακωπῆς εἶναι παρὰ τὴν θάλασσαν ἐπίσης, καθὼς καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν κυκλαδικῶν συνοικισμῶν, κυρίως δὲ θὰ ἠθέλον νὰ ἐξάρῳ τὴν ἀνάλογον ὑπαρξίν τοῦ προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ παρὰ



τὸν Ἅγιον Κοσμάν τῆς Ἀττικῆς, τὸν ἀνασκαφέντα ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Μυλωνᾶ, τοῦ ὁποίου εἶναι μεγάλη ἡ πρὸς τὰς Κυκλάδας σχέσις.

Ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ ἀνακοινώσει δὲν δύναται νὰ ὀμιλήσω διεξοδικώτερον περὶ τῆς ἀνασκαφῆς. Ἀναφέρω μόνον ὅτι τὸ ἰδιαίτερον γνώρισμα τῆς οἰκίας Γ ἀποτελουμένης ἐκ δύο χώρων, ὧν ὁ ἕτερος ἔχει ἀπεστρογγυλωμένας τὰς γωνίας, ἀπαντᾷ καὶ ἐν οἰκίᾳ ἀνασκαφείσῃ ὑπὸ τοῦ Τσουντα ἐν Πάρῳ, Ἐφ. Ἀρχ. 1898, 168 εἰκ. 10 καὶ ἄλλη ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς προϊστορικῆς ἀκροπόλεως τῆς Πάρου, Ath. Mitt. 1917 σ. 10 εἰκ. 6. Ἐπίσης πολλαὶ οἰκίαι τῆς Χαλανδριανῆς ἔχουσι καμπυλογράμμους τοίχους, Ἐφ. Ἀρχ. 1899 σ. 121. Ἡ συνύπαρξις εὐθυγράμμων καὶ καμπυλογράμμων δωματίων ἐνθυμίζει ἀμέσως τὰ ἔλλειψοειδῆ καὶ γενικῶς καμπυλόγραμμα προϊστορικὰ οἰκήματα ἀλλὰ βεβαίως τὸ περὶ αὐτῶν πρόβλημα δὲν δύναται νὰ ἐξετασθῇ ἐνταῦθα.

Τὴν ὑπαρξιν προϊστορικοῦ συνοικισμοῦ κατὰ τὴν περιοχὴν ταύτην τῆς Νάξου εἶχεν ἐξακριβώσει ἤδη κατὰ τὸ 1930 ὁ G. Welter ἀνασκάψας ἐπὶ τῆς νησιδος, ἔνθα ὁ ἀρχαῖκός ναὸς καὶ ἐπὶ τῆς Γκρόττας ὀλίγον δυτικώτερον τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς, περὶ τῆς ὁποίας ὅμως δὲν ὑπάρχει εἰμὴ ἡ σύντομος ἔκθεσις ἐν AA 1930, 134 κέ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ

#### 10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΝ ΤΗΝΩΙ

Ἡ ἐφετινὴ ἀνασκαφὴ ἐν Τήνῳ, διαρκέσασα ἀπὸ τῆς 12ης μέχρι τῆς 30ῆς Σεπτεμβρίου (1949), ὑπῆρξε συνέχεια τῆς μικρᾶς δοκιμαστικῆς σκαφῆς τοῦ 1938 (πρβ. Ἀρχ. Ἐφ. 1939-41 (1948), Χρονικά σ. 23 κέ.)<sup>1</sup> ἔχουσα ὡς

<sup>1</sup> Ἐκεῖ ἐξέθεσα τὸ ἱστορικὸν τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ ἀνασκαφῆς.

Μολονότι δὲν εἶχεν ἀποδοθῆ προηγουμένως μεγαλυτέρα σημασία εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην, ἀλλ' ὅμως δὲν ἔλειπον ἐντεῦθεν εὐρήματα καὶ ἐνδείξεις περὶ τῆς σημασίας τοῦ τόπου. Ὁ P. GRAINDOR Musée Belge 11, 1907, 42 περιγράφει ἐπτὰ γεωμετρικὰ ἀγγεῖα προερχόμενα ἐκ τάφων ἐυρεθέντων παρὰ τὸ Ξώμπουργο (πρβ. καὶ D. LEVI ἐν Annuaire 8-9 σ. 226 κέ.).

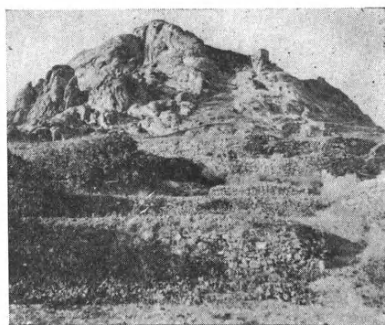
Ἐν τῷ αὐτῷ ἄρθρῳ ὁ P. GRAINDOR ἀναφέρει ὅτι ἐν τῇ αὐτῇ περιοχῇ εὐρέθησαν καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἀνήγοντα εἰς τὴν ἑλληνιστικὴν περιόδον ἴσως ἐννοεῖ τὴν μέχρι καὶ σήμερον ἀναφερομένην ὑπὸ τῶν χωρικῶν διήγησιν περὶ ἀνευρέσεως τάφων μὲ « πολλὰ χρυσά ». Ἐπίσης τὸ ὥραϊον ἐλλιπὲς ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον αὐστηροῦ ρυθμοῦ τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ P. GRAINDOR Rev. Ét. Anc. 20, 1918, 33 κέ. (πρβ. ΚΑΡΟΥΖΟΝ, BCH 62, 1938, 103 σημ. 2) ἀνευρέθη εἰς τὴν περιοχὴν ὁ P. Graindor σημειώνει ἔ.ἀ. « συμφῶνως πρὸς ἀξιοπίστους πληροφορίας φαίνεται ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν ἐνετικῶν ἐρει-

σκοπὸν τὴν πληρεστέραν ἔρευναν τῶν ἐν μέρει ἀναφανέντων τότε οἰκοδομημάτων.

Ὁ ἀκριβὴς τόπος τῆς ἀνασκαφῆς εἶναι ὁ σημερινὸς ἀγρὸς τοῦ Ἰωάννου Δ. Σιώτη εἰς τὸ μέσον ὕψος τῆς ἀνωφερικῆς ἐκτάσεως ἀπὸ τοῦ χωρίου Τριπόταμος πρὸς τὸν γρανιτίνον λόφον τοῦ Ἐώμπουργου, ἐφ' οὗ σφύζεται τὸ ἐνετικὸν κάστρον τῆς Τήνου (*εἰκ. 1*).

Δὲν κατέστη ὅμως δυνατὸν οὐδ' ἐφέτος νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐντελῶς τὸ ἐν τῷ ἀγρῷ τούτῳ εὐρισκόμενον συγκρότημα ἀρχαίων οἰκοδομημάτων, ἤρχισεν ὅμως ἤδη νὰ ἀποκτᾶται σαφεστέρα ἰδέα περὶ τῶν ἐρειπίων τούτων, ἐκ τῶν ὁποίων διακρίνονται δύο τοῦλάχιστον οἰκοδομήματα.

Τοῦ μεγαλύτερου ἐκ τούτων, τοῦ δυτικωτέρου, παρηκολουθήθη εἰς ἔκτασιν 15,25 μ. ὁ ἀνατολικὸς τοῖχος, ὁ ὁποῖος ἐκτείνεται ἀπὸ Β πρὸς Ν ἀκολουθῶν ἀκριβῶς τὴν κλίσιν τοῦ λόφου (*εἰκ. 2-3*). Ὁ ἔνεκα τῆς καλλιεργείας σχηματισμὸς τῆς ὄλης ἀνωφερείας εἰς ἰσοπέδους ἀγροὺς δι' ἀναλημματικῶν



Εἰκ. 1. Ὁ λόφος τοῦ «Ἐώμπουργου».

τοίχων κλιμακοειδῶς καὶ ἡ διὰ τοῦ τρόπου τούτου συγκράτησις τῶν ἐκ τῆς κορυφῆς κατερχομένων χωμάτων ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ σχηματισμοῦ ἰσχυρῶν ἐπιχώσεων εἰς τρόπον ὥστε διὰ τὴν παρακολούθησιν τοῦ τοίχου τούτου κατέστη ἀναγκαία ἡ σκαφή εἰς βάθος μέχρι 5 μέτρων, ἵνα ἀποκαλυφθῇ τὸ φυσικὸν ἔδαφος. Οὕτω ὅμως ἦτο ἀδύνατος ἡ μεγαλύτερα ἔκτασις τῆς ἐργασίας κατὰ πλάτος, ὅτε δὲ διεπιστώθη ἡ ἔκτασις τοῦ οἰκοδομήματος δὲν εἴχομεν τὴν δυνατὴν τῆς περαιτέρω αὐτοῦ ἐρεύνης. Ἐκ τούτου δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀνασκάψωμεν ἀκόμη οὐδὲ τὰς πρὸς Β καὶ Ν ἀπολήξεις τοῦ μεγάλου τούτου ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ οἰκοδομήματος.

Ὁ τοῖχος οὗτος (τοῖχος Σ) σφύζεται εἰς ὕψος 0,30 μ. μέχρι 1,20 μ., ἀνεφάνη δὲ εἰς βάθος 2-3 μέτρων ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σημερινοῦ ἔδαφους.

πίων τοῦ Ἐώμπουργου». Πλησίον τοῦ τόπου τῆς ἡμετέρας ἀνασκαφῆς σφύζεται εἰς ἰκανὴν ἔκτασιν ἰσχυρὸς ἀρχαϊκὸς τοῖχος, σήμερον ἀνάλημμα ἀγροῦ, τὸ ὁποῖον δὲν ἐμελέτησα ἀκόμη.

Εἶναι ὅλως ἀπίθανον ὅτι ὁ φύσει ὄχυρος λόφος τοῦ Ἐώμπουργου, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶναι ὄρατὴ ὀλόκληρος ἡ πέριξ τῆς νήσου θάλασσα, δὲν ἦτο καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀκρόπολις ὡς καὶ κατὰ τὴν ἐνετοκρατίαν. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀκριβῶς ἀποδεικνύει τὴν σημασίαν τῆς περιοχῆς καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.



Εἰκ. 2. Ἀπομῆς τῶν ἐρειπίων.



Εἰκ. 3. Ἀπομῆς τῶν ἐρειπίων. Ὁ μέγας ἀνατολικὸς τοῖχος Σ καὶ οἱ ἐγκάρσιοι τοῖχοι Β καὶ Γ.

Εἰς τοῦτον καταλήγουν δύο ἐγκάρσιοι τοῖχοι ἀπὸ δυσμῶν, εἰς ἀπόστασιν 7 μὲν μέτρων ἀπὸ τῆς βορείας του ἀπολήξεως ὁ πρῶτος (τοῖχος Β), εἰς ἀπόστασιν δὲ 3,22 μ. ἀπὸ τῆς νοτίας του ἀπολήξεως ὁ δεύτερος (τοῖχος Γ) (*εἰκ. 4*).

Ὁ τοῖχος Β, ὁ βόρειος, εἶναι (*εἰκ. 5*) ὅμοιος κατὰ τὴν κατασκευὴν πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον (τοῖχον Σ), ἀμφότεροι δέ, καθ' ὅσον σφίζονται, εἶναι ἀναλημματικοὶ τοῦ ὑπὸ τούτων περιεχομένου βορειότερου διαμερίσματος μὴ σφζομένου ὑπὲρ τὸ φυσικὸν ἔδαφος. Τοῦτο εἶναι σαφὲς ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ὄψεως κατὰ τὴν γωνίαν τῆς ἐνώσεως αὐτῶν (*εἰκ. 6*). Ἐκ τούτου καὶ τὸ πάχος τῶν δύο τούτων τοίχων εἶναι  $0,80 \pm \mu.$ , ἐνῶ προφανῶς θὰ ἦτο μικρότερον ὑπὲρ τὸ δάπεδον, ὡς δεικνύει ἢ μετὰ τὸν τοῖχον Β συνέχεια τοῦ τοίχου Σ, ἣτις ἔχει πάχος  $0,50 \mu.$  διότι τὸ ἀκολουθοῦν νοτιώτερον διαμέρισμα τοῦ οἰκοδομήματος ἦτο χαμηλότερον.

Ἐπὶ τῆς ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους σημερινῆς ἐπιφανείας τοῦ βορειότερου διαμερίσματος ὑπῆρχεν, ἄγνωστον ἀκόμη κατὰ ποῖον τρόπον ἐσχηματισμένον, τὸ ἀρχαῖον δάπεδον. Ἐν τῇ μελλοντικῇ ἐρευνῇ τοῦ χώρου θὰ φανῇ ἴσως τοῦτο.

Ἡ νοτία ὄψις τοῦ τοίχου Β καὶ ἡ συνέχεια τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου Σ (*εἰκ. 7*) περιορίζουν τὸ δεύτερον, νοτιώτερον διαμέρισμα τοῦ οἰκοδομήματος, τοῦ ὁποῖου τὸ δάπεδον ἦτο χαμηλότερον τοῦλάχιστον κατὰ  $1,20 \mu.$  τοῦ βορειότερου, ἣτοι ὅσον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ τοίχου Β. Εἰς ἀπόστασιν  $4,50$  μέτρων ἀπὸ τοῦ τοίχου Β ὑπάρχει ὁ τοῖχος Γ (*εἰκ. 8*) ἐκ τοῦ ὁποῖου σφίζονται μία ἢ δύο σειραὶ ἐκ κυανοπρασίνων λίθων σχίστου, σφζομένου πάχους  $0,60 \mu.$  καὶ μήκους  $1,66 \mu.$  Ἡ μετὰ τοῦτον ἐπὶ  $2$  ἀκόμη μέτρα ἀνασκαφείσα προέκτασις τοῦ τοίχου Σ, (Σ') ἀκολουθοῦσα πάντοτε τὴν κατωφέρειαν, παρουσιάζει ἐσωτερικῶς ἀνώμαλον ὄψιν πρᾶγμα ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ νοτιώτατον τοῦτο, ὑπὸ τῶν τοίχων Γ καὶ Σ" περιεχόμενον διαμέρισμα δι' ἐπικώσεως ἔφθανεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ δαπέδου τοῦ πρὸ αὐτοῦ χώρου ἀποτελουμένου ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἐδάφους. Τοῦτο εἶναι φανερόν καὶ ἐκ τῆς διαφόρου κατασκευῆς τῶν τοίχων Β καὶ Γ. Ὁ τελευταῖος οὗτος πιθανώτατα ἦτο διαχωριστικὸς τοῖχος δευτερευούσης μᾶλλον σημασίας.



Εἰκ. 4. Ὁ τοῖχος Σ καὶ οἱ δύο ἐγκάρσιοι τοῖχοι Β καὶ Γ.

Οὕτω τὸ οἰκοδόμημα τοῦτο, τοῦ ὁποίου γνωρίζομεν τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν καὶ ἐν μέρει τὴν ἐσωτερικὴν διαίρεσιν λόγῳ τῆς ἐπὶ τοῦ ἀνωφεροῦς ἐδάφους ὑπάρξεως αὐτοῦ διαιρεῖται εἰς δύο τοῦλάχιστον χώρους ἐκ τῶν ὁποίων ὁ βορειότερος κεῖται ἐπὶ δαπέδου ὑψηλοτέρου τοῦλάχιστον κατὰ 1,20 μ. Ἐπὶ τοῦ τοίχου Β καθέτως ὑπάρχει εἰς μικρὸς τοῖχος καὶ οὗτος οὐχὶ ἐντελῶς ἀνασκαφείς (τοῖχος Δ), ἔχων ὄψιν ὁμαλὴν μόνον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν

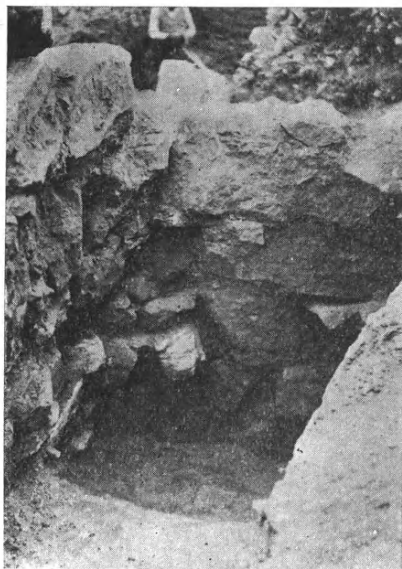


Εἰκ. 5. Ὁ τοῖχος Β.

αὐτοῦ πλευρὰν δὲν δύναμαι ἀκόμη νὰ βεβαιώσω ὅτι πρόκειται περὶ τοίχου ὑποστηρίζοντος ἀνάβασιν ἐκ τοῦ νοτίου πρὸς τὸ βόρειον διαμέρισμα.

Κατὰ τὸ σημεῖον τῆς ἐνώσεως τῶν τοίχων Β καὶ Σ προεξέχουσι λίθοι τινὲς (εἰκ. 2) τοῦ τοίχου Σ, ἐνῶ εἶναι μᾶλλον κανονικὴ ἡ ὄψις τούτου. Εἶναι πιθανὸν ὅτι καὶ ἐξωτερικῶς ἢ ὑπάρχουσα ἐπίχωσις ἐκάλυπτε τὸ χαμηλότερον μέρος τοῦ τοίχου Σ' ὥστε νὰ διακρίνεται τὸ ἀνισοῦψές δάπεδον τῶν δύο χώρων καὶ ἐξωτερικῶς.

Κατὰ τὴν προέκτασιν τοῦ τοίχου Γ εἶχον φανῆ κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ 1938 τμήματά τινα τοίχων μὲ κατεύθυνσιν Δ-Α ἀλλὰ δὲν ἔσχον τὴν δυνατὸτητα νὰ ἴδω κατὰ τὴν ἐφετινὴν ἀνασκαφὴν τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸ οἰκοδόμημα. Οἱ τοῖχοι Σ καὶ Β (εἰκ. 9 καὶ 10) ἀποτελοῦνται ἐκ μετρίων

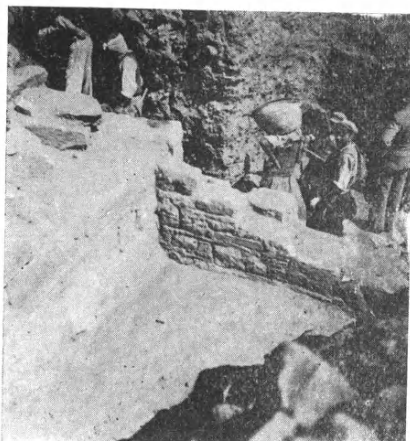


Εἰκ. 6. Ἡ ἐσωτερικὴ ὄψις τῆς γωνίας τῶν τοίχων Β καὶ Σ.



Εἰκ. 8. Ὁ τοῖχος Γ καὶ ἡ μετὰ τοῦτον προέκτασις τοῦ τοίχου Σ.

μέχρι μεγάλων λίθων γρανίτου, τῶν ὁποίων αἱ ἀκμαί, οὐχὶ κανονικοῦ σχήματος δὲν ἐφάπτονται ἀμέσως πρὸς τὰς τῶν γειτονικῶν λίθων ἀλλ' ἀφήνουν κενὰ πληρούμενα συνήθως δι' ἐπαλλήλων κανονικῶν πλακιδίων ἢ καὶ ἀκανονίστων μικρῶν λίθων.



Εἰκ. 7. Ὁ τοῖχος Β καὶ ἡ μετὰ τοῦτον προέκτασις τοῦ τοίχου Σ.

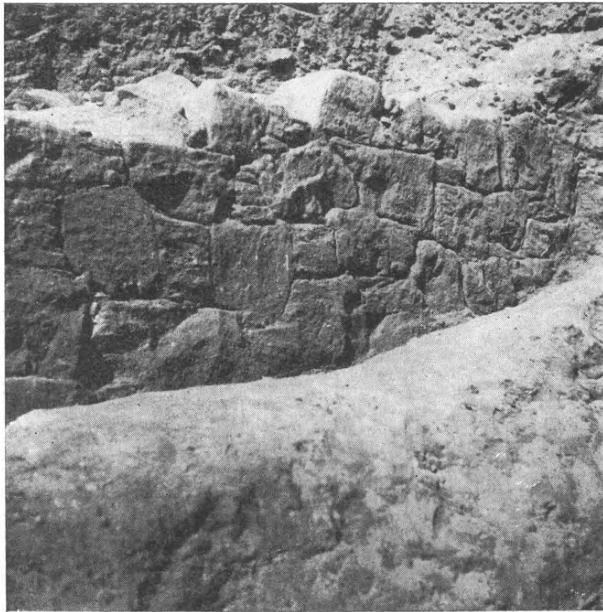
Ὁ τρόπος οὗτος τῆς τοιχοδομίας, τοῦ ὁποίου ἡ θεμελιώδης ἀρχὴ εἶναι ἐν χρήσει ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὰς Κυκλάδας, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν συχνὸν οἰκοδομικὸν τρόπον ἀρχαίων οἰκοδομημάτων ἰδίως εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν Δῆλον ἐκ τῶν ἀρχαϊκῶν ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἔπειτα χρόνων. Εἰς τὸν Οἶκον τῶν Ναξίων ἐν Δήλῳ εἶναι ἤδη ἐν χρήσει, ἐνῶ εἰς τὸ «Θεσμοφόριον» (α' ἡμισυ 5<sup>ου</sup> αἰ.) ἀποτελεῖ σχεδὸν ἐπιτετηδευμένην τεχνικήν.

Κατὰ τὴν Ν ἀπόληξιν τοῦ τοίχου Σ παρατηρήθη μικρὸς τοῖχος λοξὸς ἐφαπτόμενος πρὸς τὸν τοῖχον Σ, ὑπὸ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἔχει καταστραφῆ



καὶ εἶναι ἐπομένως παλαιότερος. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο δὲν ἔχει ἀποπερατωθῆ ἢ ἔρεινα.

Εἰς τὴν αὐτὴν περιοχὴν, ἀνατολικῶς δηλ. τοῦ νοτίου πέρατος τοῦ τοίχου Σ, εὐρέθησαν κείμενοι ἀρκετοὶ μεγάλοι λίθοι γρανίτου ἀδρομερῶς εἰργασμένοι, τινὲς τῶν ὁποίων παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν μόνον ὅτι ἀποτελοῦν ὑπόλειμμα καμπύλου τοίχου (*εἰκ. 3 καὶ 11*). Θεωρῶ ὅμως πιθανώτερον ὅτι πρό-



Εἰκ. 9. Τὸ βόρειον τμήμα τοῦ τοίχου Σ.

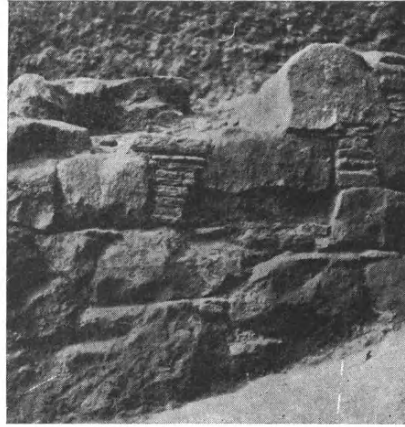
κειται περὶ τυχαίως παρακειμένων λίθων, διότι κατ' οὐδὲν σύστημα συνδέονται μεταξύ των, κατακλισθέντων ἐν μέρει ἐκ τοῦ τοίχου Σ, ἐν μέρει δ' ἴσως καὶ ἐξ ὑψηλότερον εὐρισκομένων κτιρίων. Τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καθιστᾷ πιθανὴν τὸ γεγονός ὅτι ἀμέσως πρὸς Α τοῦ τοίχου Σ καὶ σχεδὸν παραλλήλως πρὸς αὐτὸν τὸ ἔδαφος κατέρχεται ἀποτόμως πρὸς τὰ κάτω σχηματιζομένου ἐνταῦθα χειμάρρου κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, διότι ἢ ἐν τῷ βαθυτέρῳ τούτῳ στρώματι ἐπίχωσις ἦτο ἐκ χαλικίων καὶ ἄμμου ἀρκετὰ ὑγρᾶς. Μικρὰ πηγὴ εὐρισκομένη ἐν τῷ ἀγρῷ ὀλίγον ὑψηλότερον, ἀντλεῖ πιθανῶς τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ὑπογείου ταύτης διαβάσεως ὕδατος.

Θὰ ἀναφέρω ἀκόμη ἐκ τῶν οἰκοδομικῶν λειψάνων τῆς περιοχῆς τμήμα τοίχου ἀνήκοντος ἀσφαλῶς εἰς δεύτερον οἰκοδόμημα κείμενον ὀλίγον χαμη-

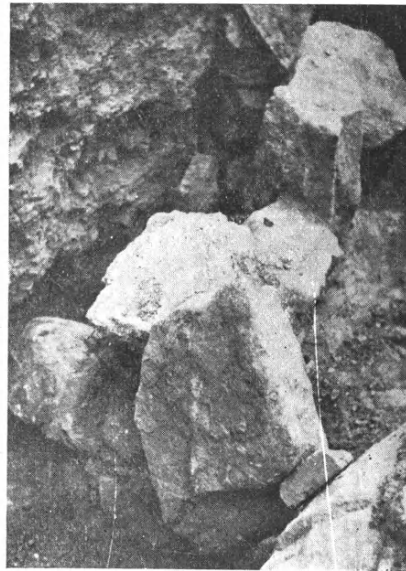


λότερον καὶ ἀνατολικότερον τοῦ μεγαλυτέρου οἰκοδομήματος, εἰς ἀπόστασιν 8 περίπου μέτρων ἀπὸ τῆς ἀπολήξεως τοῦ τοίχου Σ.

Ὁ τοῖχος οὗτος (εἰκ. 12) ἀνασκαφείς εἰς μῆκος 2 μόνον μέτρων ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ του τέρατος θεμελιωμένος ἐπίσης ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ βράχου σφύζεται εἰς μικρὸν ὕψος (0,35 μ.) καὶ εἶναι ἐκτισμένος ἐκ γρανίτου καὶ σχιστολίθου. Ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον ὅμως εἶναι ὅτι ἡ δυτικὴ του ἀπόληξις εἶναι εὐρύτερα ἢ ὁ ὑπόλοιπος τοῖχος. Ἡ δυτικὴ αὕτη ὄψις ἔχει πλάτος 1,25 μ., τὸ ὅποιον συνεχῶς ἐλαττούμενον βορειῶς μὲν μετὰ 1,60 μ., νοτίως δὲ μετὰ 0,65 μ. φθάνει εἰς τὸ πλάτος τῶν 0,65 μ. ὅπερ ἔχει ὁ ὑπόλοιπος τοῖχος. Εἶναι πιθανὸν ὅτι πρόκειται περὶ τοίχου καταλήγοντος εἰς παραστάδα, δι' ἣν ὑπάρχει ἡ εὐρύτερα αὕτη θεμελίωσις. Νοτίως καὶ εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν πρὸς τὴν ὑποτιθεμένην παραστάδα ὑπάρχει μικρὰ ἀνεξάρτητος θεμελίωσις μήκους 1,15 μ. καὶ πλ. 0,70 μ., σφαιρομένη δ' εἰς ὕψος μόνον 0,20 μ. κατὰ τὸ τέμα τῆς Α πλευρᾶς ταύτης ὑπάρχει μικρὰ κατακόρυφος πλάξ σχίστου (εἰκ. 13). Πρόκειται ἄρα γε περὶ τῆς θεμελίωσης τοῦ ἑτέρου τῶν στηριγμάτων, τὰ ὅποια ὑπῆρχον μεταξύ τῶν εἰς παραστάδας ἀπολήξεων τῶν δύο μακρῶν τοίχων; Τὸ μεταξύ τῆς παραστάδος τοῦ τοίχου καὶ τῆς ἰδιαιτέρας ταύτης θεμελίωσης ἄνοιγμα εἶναι 0,90 μ., ἀλλὰ βεβαίως ἐνταῦθα πρόκειται μόνον περὶ τῶν θεμελίων καὶ ἐπομέ-



Εἰκ. 10. Τμήμα τοῦ τοίχου Σ.



Εἰκ. 11. Μεγάλοι λίθοι ἀνατολικῶς τοῦ τοίχου Σ.

ως δυνάμεθα τὰ φαντασθῶμεν τὸ ἄνοιγμα τοῦτο μεγαλύτερον ἐν τῇ ἀνωδομίᾳ.

Ἐλπίζω ἡ συνέχεια τῆς ἀνασκαφῆς νὰ μᾶς διδάξῃ περισσότερα περὶ τοῦ διαγράμματος καὶ τοῦ προορισμοῦ ἐπομένως τῶν οἰκοδομημάτων τούτων, τῶν ὁποίων ἡ καταστροφή ἐξετάθη κυριολεκτικῶς μέχρι τοῦ ἐδάφους.

Ἡ τοιαύτη καταστροφή, εἰς ἣν οὐκ ὀλίγον συνήργησε καὶ ἡ ἀπὸ τῆς



Εἰκ. 12. Τοῖχος ἀνατολικοῦ τμήματος.



Εἰκ. 13. Τοῖχος τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος μετὰ τῆς νοτίως αὐτοῦ θεμελιώσεως.

ἀρχαιότητος καλλιέργεια τῆς περιοχῆς, ἐπέφερε καὶ τὴν μείξιν τῶν κινητῶν εὐρημάτων.

Ταῦτα συνίστανται κυρίως εἰς πήλινα ἀγγεῖα καὶ ἐξαιρετικῶς πολλὰ τεμάχια πηλίνης κεραμώσεως.

Τοῦλάχιστον ἐν τῇ ἐρευνηθείσῃ περιοχῇ, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἀμφιβόλου χρονολογίας ὄστρακων, τὸ μέγα αὐτῶν πλῆθος χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν γεωμετρικῶν χρόνων μέχρι τοῦ τέλους τοῦ 5<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος. Τὰ ἐκ τῶν ὑστερωτέρων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος ὄστρακα, εἶναι ἐλάχιστα, μεταξὺ δ' αὐτῶν ἐν μικρὸν ἀκέφαλον εἰδώλιον.

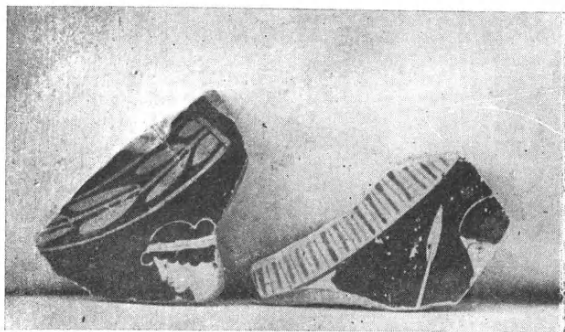
Ὀλίγα μέχρι τοῦδε εἶναι τὰ ἀνευρεθέντα γεωμετρικὰ ἢ ἀνατολιζούσης περιόδου γραπτὰ ὄστρακα, ἀκόμη ὀλιγώτερα τὰ μελανόμορφα, ἐνῶ σχετικῶς πολλὰ εἶναι τὰ ἐρυθρόμορφα ὄστρακα (εἰκ. 14).

Ἄλλὰ τὰ ἀξιολογώτερα μεταξὺ τῶν εὐρημάτων εἶναι, ὡς καὶ κατὰ τὸ 1938, τὰ τεμάχια ἐκ τῶν μεγάλων ἀναγλύφων πίθων τοῦ 7<sup>ου</sup> κυρίως αἰῶνος, τῶν ὁποίων ὅμως παρακολουθεῖται ἐνταῦθα καὶ ἡ ὑστερογεωμετρικὴ προβαθμὶς. Δυστυχῶς οὐδ' ἕφετος καταρθώθη νὰ εὐρεθῆ ὁλόκληρον ἢ σχεδὸν ὁλόκληρον ἀγγεῖον. Δύο ἢ τρεῖς μόνον περιπτώσεις ἀνευρέσεως συναναγκόντων τεμαχίων, ἀλλ' ἐν ἱκανῇ ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσει, δικαιολογοῦσι τὴν ἐλπίδα τῆς μελλοντικῆς ἀνευρέσεως πληρεστέρων τεμαχίων ἢ τῆς συμπληρώσεως ἤδη ἠϋρημένων.

Αἱ παραστάσεις εἶναι ἐκτάκτως ἐνδιαφέρουσαι. Εἰς ζώνην ἐκ μεγάλου πίθου ἀνήκει τὸ τεμάχιον τῆς *εἰκ. 15* μὲ τὴν παράστασιν τοῦ δουρείου ἵππου. Τὴν ἐρμηνεῖαν βεβαιοῦν οἱ τροχοὶ οἱ παριστανόμενοι πέραξ τῶν ὀπλῶν, ἐνῶ ἡ παράστασις ἐνὸς μόνου προσθίου καὶ ἐνὸς ὀπισθίου σκέλους ἀποτε-

λοῦν τὴν περαιτέρω προσπάθειαν διὰ τὴν ἀπόδοσιν ἐνὸς ξυλίνου ἵππου, ἐὰν δὲν πρόκειται περὶ μόνον τῶν δύο προσθίων σκελῶν ἢ ἀσπίς μεταξὺ τῶν σκελῶν τοῦ ἵππου ἐδείκνυε κατερχόμενον ἐκ τοῦ ἵππου ἦρωα. Οὕτω ἡ κλασσικὴ παράδοσις τῆς παραστάσεως τοῦ δουρείου ἵππου δὲν εἶναι πολὺ ἀπομακρυσμένη τῆς ἀντιλήψεως τοῦ πρωίμου 7<sup>ου</sup> αἰῶνος.

Ἐκ τοῦ λαίμου μεγάλου πίθου προέρχεται τὸ θραῦσμα τὸ κοσμούμενον διὰ τοῦ γνωστοῦ θέματος τοῦ «δένδρου τῆς ζωῆς» μὲ ἀναρριχώμενον αἶγαγον (;) ἐκατέρωθεν (*εἰκ 16*). Τὴν συχνὴν ἐμφάνισιν τοῦ θέματος ἐν τῇ πρωίμῳ τέχνῃ τῶν Κυκλάδων ἐσημείωσα ἤδη ἐν τῇ Ἀρχ. Ἐφημ. 1945-47



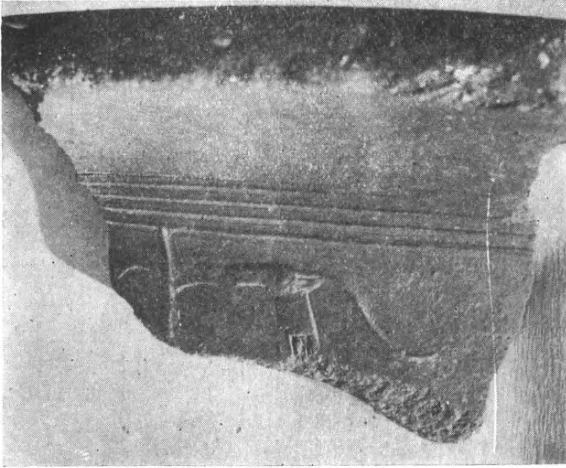
Εἰκ. 14. Ἐρυθρόμορφα ὄστρακα.



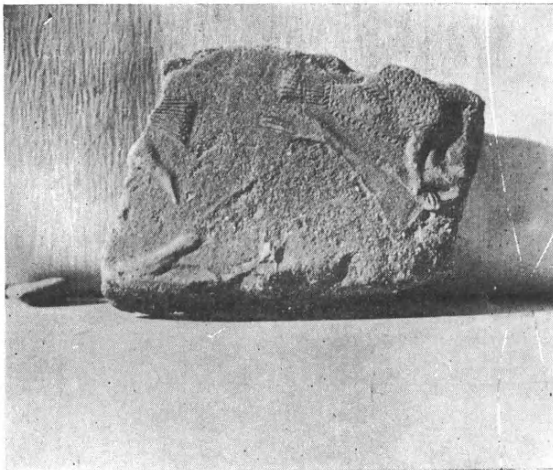
Εἰκ. 15. Θραῦσμα ἀναγλύφου πίθου μὲ τὴν παράστασιν δουρείου ἵππου.

(1949) σ. 16 ἢ δὲ ἐκ Τήνου προέλευσις τοῦ τεμαχίου εἶναι εὐπρόσδεκτος πλουτισμὸς τῶν κυκλαδικῶν παραδειγμάτων.

Διὰ τὴν συστηματικὴν δημοσίευσιν τῶν εὐρημάτων θὰ ἀναμείνω βε-



Εἰκ. 16. Θραῦσμα ἀναγλύφου πίθου μετὰ τὴν παράστασιν αἰγάργου ἀναρριχωμένου ἐπὶ δένδρου.



Εἰκ. 17. Ὅμοιον θραῦσμα.

καλυπτῆρες εἶναι τοῦ καλουμένου κορινθιακοῦ τύπου (τριγωνικαί), οἱ δὲ ἀκρο-

βαίως τὸν τερματισμὸν τῆς ἀνασκαφῆς. Ἀπεικονίζω μόνον ἐνταῦθα καὶ τρίτον θραῦσμα ἐκ διακόσμου ζώνης ὁμοίου πίθου παριστώσης ἄνδρα γυμνὸν ἐξηπλωμένον καὶ κρατοῦντα πτηνὸν ἐπὶ τῆς τεταμένης δεξιᾶς· δεύτερον πτηνὸν φεύγει πρὸς τὰ ἀριστερὰ (εἰκ. 17). Ἡ μορφή αὕτη δὲν ἦτο βεβαίως μεμονωμένη. Ἡ ἐρμηνεία δὲν εἶναι προφανής. Δισταζὼ νὰ δεχθῶ ὅτι πρόκειται περὶ Προμηθέως ἢ Διὸς μετὰ τὸν αἰετὸν, διότι ἔκτος τοῦ πτηνοῦ οὐδὲν ἄλλο συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς τοιαύτης ἐρμηνείας — ἀντιθέτως ἔχει τις μᾶλλον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ παραστάσεως ἀναγομένης εἰς τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἀγνώστου ὀπωσδήποτε μέχρι σήμερον ἐκ τῆς τέχνης τῶν χρόνων ἐκείνων.

Σημαντικαὶ διὰ τὴν χρονολόγησιν εἶναι αἱ ἐν μεγάλῳ πλήθει εὐρεθεῖσαι κέραμοι καὶ τὰ τεμάχια τῆς κεραμικῆς διακοσμήσεως τῆς στέγης. Οἱ

κέραμοι, εἰς οὓς κατέληγον, ἦσαν κεκοσμημένοι ἐναλλάξ διὰ προτομῶν Σιληνῶν καὶ δι' ἀνθεμίων. Τὸ μέγα πλῆθος τούτων εὐρέθη νοτιῶς καὶ ἀνατολικῶς τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ προτομή τοῦ Σιληνοῦ, τὴν ὁποίαν ἀπεικονίζω (εἰκ. 18) ἀνευρέθη μετ' ἄλλων ὁμοίων πρὸς ἀνατολὰς καὶ πλησίον τοῦ τοίχου Σ. Νομίζω ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦδε δυνάμεθα νὰ ἀποδώσωμεν ἴσως τὴν κεράμωσιν ταύτην εἰς τὸ μεγαλύτερον τοῦτο οἰκοδόμημα καὶ νὰ τάξωμεν αὐτὸ εἰς τὸ 2<sup>ον</sup> ἡμισυ τοῦ 6<sup>ου</sup> π.Χ. αἰῶνος, τοὺς χρόνους δηλαδὴ τοὺς ὁποίους μᾶς δίδει ἡ προτομή τοῦ Σιληνοῦ. Ἡ χρονολογία αὕτη συμβιβασομένη ἀπολύτως πρὸς τὴν τοιχοδομίαν ἐνισχύεται καὶ ὑπὸ μιᾶς ἄλλης παρατηρήσεως: εἰς τὴν γωνίαν μεταξὺ τῶν τοίχων Β καὶ Σ, ἔνθα τὸ φυσικὸν ἔδαφος εἶχεν ἀνασκαφῆ διὰ τὴν θεμελίωσιν τῶν δύο τούτων τοίχων (εἰκ. 6), συνέλεξα ὅλον τὸ ὑπάρχον χῶμα μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων ὀλίγων ὄστρακων, τὰ ὁποῖα προφανῶς ἦσαν παλαιότερα τοῦ οἰκοδομήματος: ἦσαν δὲ ταῦτα τεμάχια ἐκ μεγάλων πίθων τοῦ 7<sup>ου</sup> αἰ. καὶ ἐν μόνον μελαμβραφῆς μικρὸν ὄστρακον—τὸ νεώτατον πάντων, οὐχὶ ἀπολύτως χρονολογήσιμον ἀλλὰ δυνάμενον νὰ ἀνήκῃ εἰς μελανόμορφον ἄγγειον.



Εἰκ. 18. Ἀκροκέραμος

Διὰ τὸ ἐν «παραστάσι» (;) οἰκοδόμημα ἢ χρονολόγησις δὲν εἶναι ἐπίσης ἀκόμη εὐκόλος, ἐντὸς τῶν πρῶτων χρόνων, εἰς οὓς ἀνήκει. Ὡς εἶπον δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ διάκρισις τῶν στρωμάτων, ἀλλά, μολοντί πλησίον εὐρέθησαν καὶ ἐρυθρόμορφα ὄστρακα, τὰ πλεῖστα ἦσαν ὑστερογεωμετρικὰ καὶ ἀνατολίζοντα. Ἡ ὑποθετικὴ ὁμως ἀκόμη ἀναπαράστασις αὐτοῦ ἐμποδίζει τὸν ἐπὶ τοῦ παρόντος σχηματισμὸν περαιτέρω ὑποθέσεων, καὶ θεωροῦμεν προτιμότερον νὰ ἀναμείνωμεν τὴν ἐκ τῆς συνεχίσεως τῆς ἀνασκαφῆς πληρεστέραν γνῶσιν τοῦ σημαντικοῦ τούτου τόπου τοῦ πρῶτου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ τῶν Κυκλάδων<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Θεωρῶ ἐν τέλει σκόπιμον, ἵνα δημοσιεύσω ἐνταῦθα καὶ ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν—τὴν πρῶτην γνωστὴν πλήρη πως ἀρχαϊκὴν ἐπιγραφὴν τῆς Τήνῳ—ἀν καὶ δὲν εὐρέθη ἐν τῇ ἀνασκαφῇ. Ἀπέκειτο αὕτη ἐν οἰκίᾳ τοῦ χωρίου Τριποτάμου καὶ νομίζω ὅτι προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἀνασκαφῆς.

Εἶναι θραῦσμα «μαρμαρόπετρας» εἰς σχῆμα νῦν τετρατημορίου σχεδὸν δίσκου, προερχόμενον οὐχὶ ἐκ λαξεύσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς φυσικῆς διαμορφώσεως τοῦ λίθου· φαίνεται ὅτι ἐθραύσθη ἀριστερὰ τμήμα αὐτῆς (εἰκ. 19).

Ἔχει ὕψος 0,14 μ., μῆκος δὲ τῶν οἰνοῦ χορδῶν αὐτῆς, τῆς μὲν μικροτέρας 0,18, τῆς δὲ μεγαλυτέρας 0,32. Ἐπὶ τῆς κυκλοτεροῦς ἐπιφανείας ἀναγινώσκεται:



Εἰκ. 19. Ἀρχαῖκη ἔπιγραφή.

*Πυρίης Ἀκήστο-  
οἰφόλης ρος  
(ἦ)θηρσα, καταπύγων.*

Τὸ ὕψος τῶν γραμμάτων εἶναι 2,5 μέχρι 3,5 ἑκατ., εἶναι δὲ καὶ ἐκ τῆς εἰκόνας φανερά ἡ ἀμέλεια τῆς χαράξεως. Ἡ τελευταία συλλαβὴ τοῦ Ἀκήστορος εἶναι ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς μετὰ τῆς ἐπομένης λέξεως. Τὰ γράμματα ἀνήκουν προφανῶς εἰς τὴν παράδοσιν τοῦ 6ου αἰῶνος.

Ἡ γραμμὴ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν εἶναι φυσικὴ καὶ οὐχὶ γλυπτὴ διακόσμησις.

Ἡ ἐπιγραφὴ ἀνήκει εἰς κατηγορίαν γνωστῆν ἐν ταῖς νήσοις, ὡς ἐκ τῆς Νάξου (IG XII 5,97), τῆς Σύρου (W. PEEK Ath. Mitt. 59, 1934 σ. 64 κέ., ἀρ. 21) καὶ κυρίως τῆς Θήρας (IG XII 3 κέ. καὶ αὐτ. IG XII Suppl. 307).

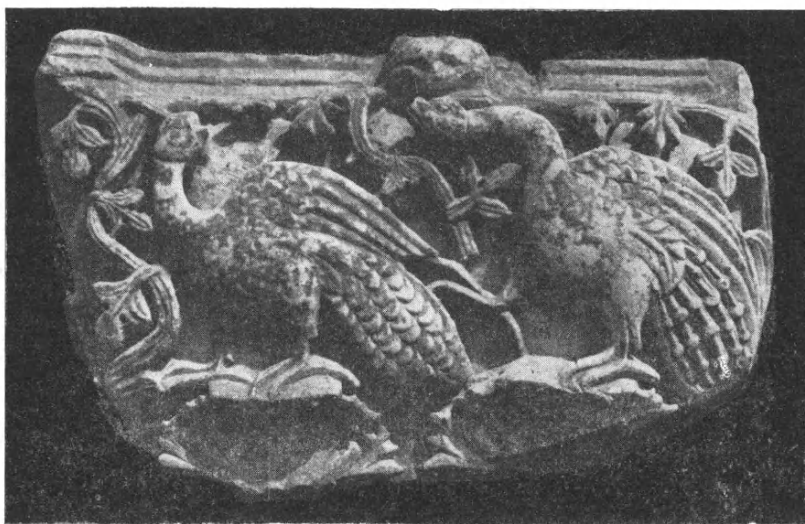
Ἡ γραφὴ *Πυρίης*, δι' ἐνός ρ, εἶναι ἀσυνήθης. Εὐχρηστον εἶναι τὸ *Πυρρίης* (Θάσου, IG XII 8,277<sub>1</sub>, 6ου αἰ.) ἢ (δωριστι) Πυρρίας (Μυκηναίων IG IV 492<sub>5</sub>, 6ου αἰ.) καὶ μεταγενεστέρως *Πυρρίας*, τὰ ὁποῖα ἀνάγονται εἰς τὸ *πυρρός*, BECHTEL Hist. Personn. σ. 392 κέ. Εἶναι πιθανωτέρα ἢ ὑπόθεσις ὅτι πρόκειται περὶ ἀπλογραφίας ἀντὶ Πυρρίης ἢ ἡ ἀναγωγή τοῦ Πυρίης εἰς τὸ *πῦρ*.

Τὸ *θηρσα* τοῦ 3ου στίχου εἶναι δυσερμηνευτον μετ' ἐπιφυλάξεως ὑποθέτω εἴτε ὅτι ἐγράφη ἀντὶ τοῦ *ἦθηρσα* = εἶδον, ἢ ἴσως ὅτι τὸ ἀρχικόν Η ἐθραύσθη μετὰ τμήματος τῆς ἐπιγραφῆς. Ἐὰν ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶναι ὀρθή, τότε τὸ (ἦ)θηρσα τοῦτο ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς ἐπιβεβαίωσεως ὑπὸ τοῦ ἐγκολάφαντος τὸ χάραγμα τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον εἰς τὰς ὁμοίας ἐπιγραφὰς τῆς Θήρας πρὸς ἐπιβεβαίωσιν παρατίθεται ὡς ὄρκος ὑπὸ τοῦ χαράσσοντος IG XII 3,536 + Suppl. 307 . . . φῶρ-*κθε(ῖ)το μὰ τὸν Ἀπόλ(λ)ω*, αὐτ. 537 . . . *καὶ (μὰ) τὸν Δεληπίον*.

Τὸ *οἰφόλης* ἀπὸ τοῦ *οἴφω* = *δπνίω*, εἶναι γνωστὸν ἐκ τῆς ἀνωτέρω σημειωθείσης ἐπιγραφῆς τῆς Νάξου καὶ ἐρμηνεύεται παρ' ΕΥΣΤΑΘΙΩ 1597,29 καὶ ΗΣΥΧΙΩ ἐν. λ. (*ὁ μὴ ἐγκρατής, ἀλλὰ καταφερῆς πρὸς γυναῖκα καὶ θηλ. οἰφόλης*). Δὲν φαίνεται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς κατὰ ποῖον τρόπον συνάπτονται τὰ ἐπίθετα *οἰφόλης* καὶ *καταπύγων*.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Μ. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ





Εἰκ. 1. Ἄνευρεθὲν ἐπίκρανον παραστάδος.

#### 11. ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΕΝ Τῆ ΒΑΣΙΛΙΚῆ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Αἱ ἐφετιναί μου ἔρευμαι ἐν τῇ βασιλικῇ τοῦ ἁγ. Δημητρίου Θεσσαλονίκης, αἱ ἐνεργηθεῖσαι δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἦσαν συνέχισις τῶν ἀπὸ τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1917 ἀνατεθεισῶν εἰς ἐμὲ ὑπὸ τοῦ Ἑπουργείου Παιδείας σκαφικῶν ἐργασιῶν, αἵτινες συνεβάδιζον πάντοτε μὲ τὸ ἔργον τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ μνημείου, ἀνατεθὲν ἐν ἀρχῇ εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἀ. Ζάχον καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ εἰς τὸν συσταθέντα διὰ τοῦ Α.Ν. 396/1945 Αὐτόνομον Ὄργανισμὸν καὶ τὴν παρ' αὐτὸν συσταθεῖσαν Ἐπιστημονικὴν Ἐπιτροπὴν Ἀναστηλώσεως.

Ἀφορμὴν διὰ τὰς ἐφετινάς ἐρεύνας ἔδωκεν ἡ μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς ἀναστηλώσεως ἐπικειμένη πλακόστρωσις τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ, ἔκκαθαρισθέντος ἀπὸ τῶν ἐπὶ ἔτη ἀποκειμένων ἐν αὐτῷ ὄγκων ἐκ τοῦ καταπεσόντος ὕλικου, ἧτις ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ γίνῃ ἐπισταμένη ἀνασκαφικὴ ἔρευνα τοῦ δαπέδου. Αὕτη ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰ πέντε κλίτη τῆς βασιλικῆς, εἰς τὸ Ἱερὸν Βῆμα, εἰς τὰ πτερύγια καὶ τὴν Κρύπτην, ὑπῆρξε δὲ κατ' ἐξοχὴν καρποφόρος διαφωτίασα κύρια προβλήματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἱστορίας τοῦ μνημείου· ἀφ' ἑτέρου περαιτέρω ἔρευνα τοῦ ὑπεδάφους προσδιώρισεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ προχριστιανικὰ κτίσματα τοῦ δημοσίου λουτροῦ ἐπὶ τῶν ἑρειπίων τοῦ ὁποίου εἶχε κτισθῆ, συμφώνως πρὸς τὰς πηγὰς, ἡ βασιλική. Ἀνασκαφαὶ ἐνηργήθησαν καὶ ἔξωθεν τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ πρὸς ἐξακρί-



βώσιν τῶν κατὰ τοὺς παλαιοχριστιανικοὺς καὶ βυζαντινοὺς χρόνους προστεθέντων ἐκεῖ ναϊδρίων καὶ προσκτισμάτων.

Α΄.

**1. Ἔρευνα τῶν δαπέδων τῶν κλιτῶν καὶ τῶν πτερυγίων.** Ἡ ἀφαίρεσις τοῦ μεταγενεστέρου δαπέδου εἰς πλεῖστα σημεῖα τοῦ μέσου κλίτους καὶ τῶν διπλῶν πλαγίων κλιτῶν ἔφευρον εἰς φῶς μεγάλα τμήματα τῆς ἐπὶ παχέος στρώματος κορασανίου ἀρχικῆς ἐπιστρώσεως διὰ μαρμαρίνων πλακῶν εἰς τὸ μέσον κλίτος καὶ μαρμαροθετήματος ἐξ ἀνίσων ἐγχρώμων πλακιδίων εἰς τὰ διπλᾶ πλάγια κλίτη. Ἡ μελέτη τοῦ ἀρχικοῦ δαπέδου πλὴν ἄλλων λεπτομερειακῶν προσδιορισμῶν (ὑψους, κλίσεως κλπ.) διεπίστωσεν ὅτι τὸ ἀρχικὸν μαρμαροθέτημα τῶν πρώτων πλαγίων κλιτῶν εἰσχωρεῖ κάτωθεν τῶν κιονοστοιχιῶν τοῦ κεντρικοῦ κλίτους κατὰ 0,13 μ., ἐξ οὗ συνάγεται μετὰ βεβαιότητος ὅτι αἱ κεντρικαὶ κιονοστοιχίαι προέρχονται ἐκ τῆς ἀναστηλώσεως τοῦ 7<sup>ου</sup> αἰῶνος καὶ οὐχὶ ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ.

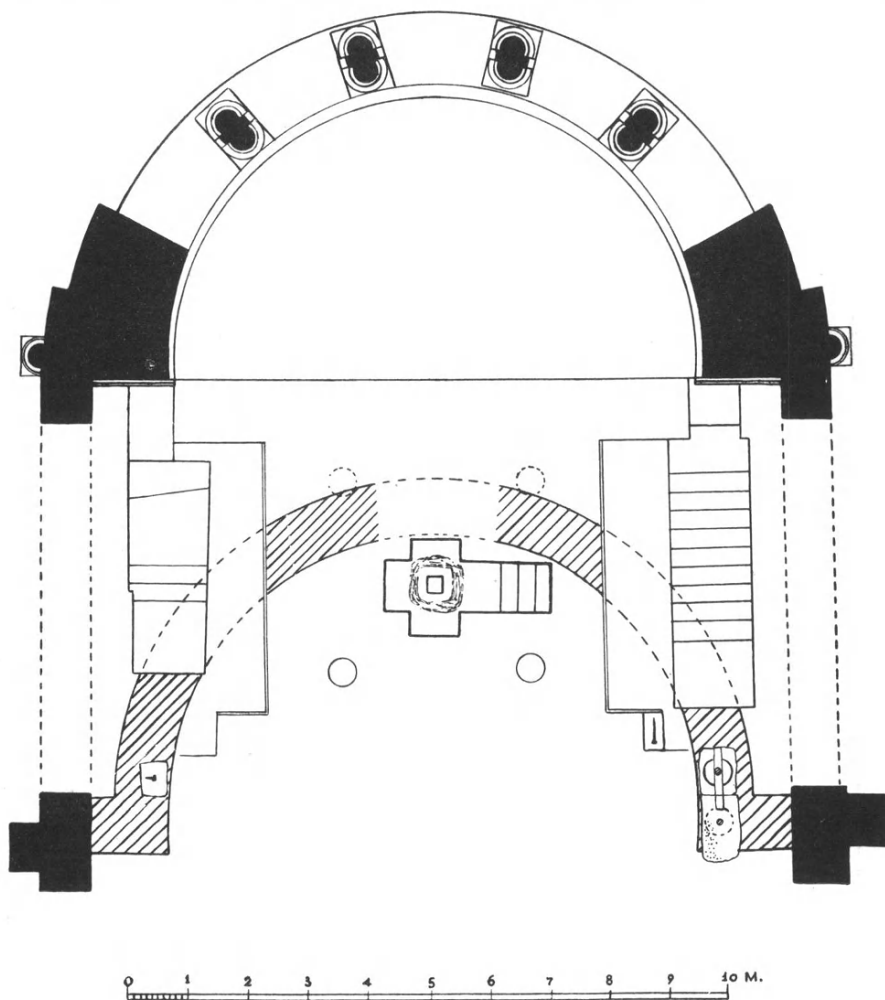
Ἡ περαιτέρω ἔρευνα εἰς βαθύτερα στρώματα ἔφευρον εἰς φῶς ὕδαταγωγούς τοῦ προγενεστέρου ρωμαϊκοῦ λουτροῦ καὶ τοίχους αὐτοῦ χρησιμοπονηθέντας ἐν μέρει ὡς στυλοβάτας τῆς βασιλικῆς καὶ ἄλλους καταχωσθέντας· ἐξ ὅλων αὐτῶν διευκρινίζεται πρῶτον τὸ σχῆμα τοῦ λουτροῦ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς καὶ δεύτερον ὅτι τὸ ὑπὸ τὴν βασιλικὴν σῶμα τοῦ λουτροῦ ἀπετέλει συνέχειαν τῆς Κρύπτης, ἥτις ἦτο ὁ κατώτερος ὄροφος τοῦ διορόφου πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος λουτροῦ ἕνεκα τῆς μεγάλης κλίσεως τοῦ ἐδάφους.

Εἰς τὰ πτερύγια τῆς βασιλικῆς ἡ ἀνεύρεσις εἰς βάθος 0,57 μ. τοῦ ἀρχικοῦ μαρμαροστρώτου δαπέδου διηυκρίνησε τὴν μορφήν τῶν πτερυγίων κατὰ τὸν 5<sup>ον</sup> αἰῶνα καὶ τὰς μετατροπὰς, αἷς ὑπέστησαν κατὰ τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ 7<sup>ου</sup> αἰῶνος δι' ἀνυψώσεως μέρους τοῦ δαπέδου αὐτῶν καὶ χρησιμοποίησεως τοῦ ὑπολοίπου εἰς εἶδος παρεκκλησίων, τῶν ὁποίων ἀνευρέθησαν αἱ χαμηλοῦ ὕψους ἀψίδες.

**2. Ἔρευνα τοῦ δαπέδου τοῦ Ἱεροῦ Βήματος.** Ἡ σκαφικὴ ἔρευνα ὑπὸ τὸ μαρμαρίνον δάπεδον τοῦ Ἱεροῦ Βήματος ἀπεκάλυψεν ἀμέσως ὑπ' αὐτὸ τὸ δάπεδον τοῦ 7<sup>ου</sup> αἰῶνος καὶ μέρος τῶν βάσεων τοῦ Τέμπλου. Ἀφαίρεσις δὲ τοῦ παχέος στρώματος κορασανίου ἔφευρον εἰς φῶς τὸ δάπεδον τοῦ 5<sup>ου</sup> αἰῶνος καὶ τὴν διάταξιν τοῦ ἀρχικοῦ συνθρόνου ἔχοντος τοὺς θρόνους τῶν ἱερέων ἑκατέρωθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης (εἰκ. 3).

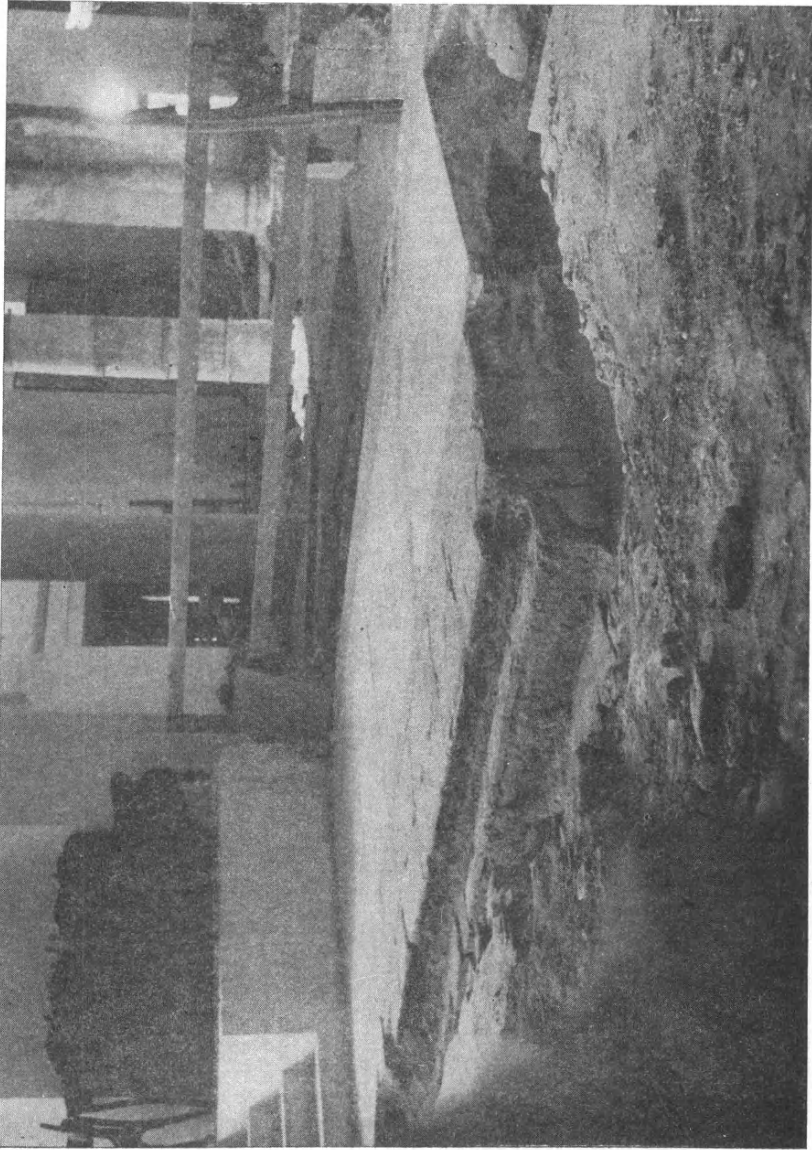
Περαιτέρω ἔρευνα κάτωθεν τοῦ δαπέδου τοῦ 5<sup>ου</sup> αἰῶνος ἀπεκάλυψε τὸ σημαντικώτερον εὑρημα ἥτοι τὸ θεμέλιον μεγάλης ἀψίδος, ἕως διαμέτρου πρὸς τὴν ἀψίδα τῆς βασιλικῆς, καὶ εἰς ἀπόστασιν πέντε μ. δυτικῶς αὐτῆς, ἐχούσης δὲ εἰς τὸ κέντρον πλησίον τοῦ τοίχου αὐτῆς τὸ σταυρικὸν ὄρυγμα τοῦ τάφου, ὅπερ εἶχεν ἀνακαλυφθῆ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ 1917 καὶ εἶχε

τότε θεωρηθῆ ὡς ἐγκαίνιον κάτωθεν τῆς Ἁγ. Τραπέζης (πρβ. ΑΔ 1918, παράρτημα σ. 40 κέ.). Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ «οἰκίσκου» ἤτοι τοῦ ἀρχικοῦ μαρτυρίου τοῦ εὑρισκομένου κατὰ τὰς πηγὰς ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπω-



Εἰκ. 2. Ἀνασκαφαὶ ὑπὸ τὸ ἱερὸν Βῆμα τῆς βασιλικῆς τοῦ ἁγ. Δημητρίου (τὸ ἀναφανέν Σύνθρονον τοῦ 5<sup>ου</sup> αἰ. καὶ κάτωθεν μέρη τοῦ «οἰκίσκου» ἢ τοῦ Μαρτυρίου τοῦ ἁγίου τοῦ 4<sup>ου</sup> αἰ.).

μένων στοῶν τοῦ ρωμαϊκοῦ λουτροῦ καὶ κατεδαφισθέντος κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς βασιλικῆς, ὅποτε ἡ ἄψις αὐτῆς μετετέθη ἀνατολικώτερον ἀλλ' ὁ τάφος ἔμεινεν ἀμετακίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἁγ. Βήματος καλυφθεὶς ὑπὸ τῆς Ἁγ. Τραπέζης (εἰκ. 2 σχέδιον τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἱεροῦ Βήματος).



Εἰκ. 3. Τὸ ἀνευρεθὲν δεξιὸν βάθρον τοῦ Συνθρόνου τοῦ ἁγ. Βήματος τῆς Βασιλικῆς τοῦ 5ου αἰ.

**3. Ἀνασκαφή τοῦ δαπέδου τῆς Κρύπτης.** Ἡ ἀνασκαφή τοῦ δαπέδου τῆς Κρύπτης ἀπεκάλυψε διαδοχικὰς ἀρχαιοτέρας ἐποχὰς τοῦ ρωμαϊκοῦ λουτροῦ, ὕδαταγωγούς καὶ μεγάλην ὑπόγειον σήραγγα. Ἡ σκαφικὴ δὲ ἔρευνα



Εἰκ. 4. Πρόπυλον τοῦ βορείου πτερυγίου.

εἰς τὴν μαρμαρίνην ἐξέδραν τῆς Κρύπτης καὶ τὰς ἐκατέρωθεν δεξαμενάς, διεπίστωσε δύο χριστιανικὰς ἐποχὰς, ἔρριψε δὲ φῶς καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς τελουμένης ἐκεῖ ἱεροτελεστίας.

**4. Ἀνασκαφαὶ ἔξωθεν τοῦ βορείου τοίχου τῆς βασιλικῆς.** Ἡ κατὰ μῆκος τοῦ βορείου τοίχου τῆς βασιλικῆς καὶ ἔξωθεν αὐτοῦ ἀνασκαφὴ διηκρίνησε πρῶτον τὴν ἀρχικὴν διάταξιν τῆς βορείας προσόψεως μὲ δύο πρόπυλα, ἔξ ὧν τὸ ἓν ἐκ πεσσῶν ἔξωθεν τῆς βορείας πύλης τῆς βασιλικῆς τὸ δὲ ἕτερον ἐκ κίωνων ἔξωθεν τῆς βορείας πύλης τοῦ Πτερυγίου (εἰκ. 4) καὶ δεύτερον τὴν μετατροπὴν τοῦ πρώτου προπύλου εἰς θολωτὸν παρεκκλήσιον

καὶ προσθήκην δευτέρου πρὸς δυσμᾶς, εἰς ᾧ ἀνευρέθησαν δύο τάφοι μετὰ ἀγγείων τοῦ 12-13 αἰῶνος (εἰκ. 5).

Τρίτον ἐν συνεχείᾳ πρόσκτισμα με ὑψηλὸν δάπεδον διεπιστώθη πρὸς



Εἰκ. 5. Πρόπυλον τῆς βορείας πλευρᾶς τοῦ ναοῦ.

δυσμᾶς συνεχόμενον πρὸς τὸ διπλοῦν ρωμαϊκὸν διαμέρισμα τοῦ σημερινοῦ τάφου συγκοινωνοῦν πρὸς αὐτὸ διὰ θύρας ἀνακαλυφθείσης κατὰ τὰς ἐργασίας τῆς ἐπισκευῆς τοῦ τάφου τούτου.

Ἄτερα δύο πρόσκτισματα ἀπεκαλύφθησαν πρὸς ἀνατολὰς θεμελιωμένα ἐπὶ ἰσχυρῶν τοίχων διαμερισμάτων τοῦ ρωμαϊκοῦ λουτροῦ, ἅτινα ἐξετείνοντο πρὸς βορρᾶν πέραν τῆς βασιλικῆς.

Ἡ ἀνωτέρω βραχεῖα ἐκθεσις τῶν ἐφετινῶν ἀνασκαφῶν ἀναπτύσσεται μετὰ τῶν λοιπῶν πορισμάτων τῆς ἐπὶ μακρὰ ἔτη μελέτης τοῦ μνημείου εἰς τὸ προσεχῶς ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἔργον μου περὶ τῆς βασιλικῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ.

## Β'. ΕΥΡΗΜΑΤΑ

1. *Γλυπτά*. Ἡ περισυλλογὴ τῶν γλυπτῶν τεμαχίων ἐκ τῶν ἐρευνηθέντων δαπέδων, κατὰ καιροὺς ἐπ' εὐκαιρίας γενομένη, ἀπέδωκε πλῆθος ἀρχιτεκτονικῶν καὶ πρὸ πάντων διακοσμητικῶν γλυπτικῶν μελῶν ἐκ θωρακίων, ἐπιστυλίων, γείσων, ἐπικράνων κ.λ.π., δι' ὧν κατὰ τὴν τελευταίαν δι' ἀνασκαφὰς παραμονὴν μου ἐν Θεσσαλονικῇ κατήρτισα ἀξιόλογον συλλογὴν εἰς τὴν Κρύπτην τοῦ ναοῦ ὑπὸ τὸ Ἱερὸν Βῆμα, ταξινομήσας τὸ ὕλικόν τοῦτο κατὰ ἐποχὰς καὶ διακοσμητικὰ θέματα. Πλείστα ἐκ τούτων ἔχουν ἀνάγκην συγκολλήσεων, ἵνα καταλληλότερον τοποθετηθῶσιν. Ἰδιαίτερον ἐπιγραφικὸν τμήμα (lapidarium) κατήρτισα εἰς τὸν πρὸ τῆς ἀνατολικῆς στοᾶς τῆς Κρύπτης χώρον, ὅπου ἐτοποθέτησα 30 ἐπιγραφάς, κατὰ τὸ πλείστον ρωμαϊκῶν χρόνων (δύο μόνον ἀνεῦρον χριστιανικά), εὐρεθείσας ἐπὶ τοῦ δαπέδου ἢ ἔξωθεν τοῦ ναοῦ, ἀνέθεσα δὲ τὴν μελέτην τῶν μὴ χριστιανικῶν ἐπιγραφῶν εἰς τὸν ἐπιμελητὴν κ. Καλλιπολίτην.

Ἐνταῦθα ἀναφέρω μόνον τὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἀνασκαφὰς ἀνευρεθέντα.

α) *Τμήματα μαρμαρίνων τόξων τοῦ βυζαντινοῦ Κιβωρίου τῆς ἁγίας Τραπεζίης.*

Κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς πρὸ τοῦ ναοῦ Φιάλης πρὸς προσδιορισμὸν τῶν γενομένων ἐν αὐτῇ τουρκικῶν μετατροπῶν, ἀνέσυρα ἐκ τοῦ δαπέδου τῆς μαρμαρίνά τινα τεμάχια. Ἀνεφάνησαν ἀνεστραμμένα μεγάλα τμήματα μαρμαρίνων τόξων (πάχ. 0,10 μ.) μετὰ γλυφῶν, τὸ μεγαλύτερον τῶν ὁποίων εἰς δύο τεμάχια ἔχει ἀκτῖνα 1,60 μ. καὶ ὕψος 1,40 μ. κοσμούμενον δι' ὑψηλοῦ (λατινικοῦ) σταυροῦ ἐπὶ σφαίρας καὶ ἰσοσκελῶν ἐντὸς ἐγκολπίων σταυρῶν (διασφύζεται ἐκ τοῦ τόξου τὸ δεξιὸν τμήμα μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ σταυροῦ, ὁλόκληρον τὸ ἐγκόλπιον μετὰ τοῦ ἰσοσκελοῦς σταυροῦ ἀριστερά, καὶ τεθραυσμένον τὸ ἐγκόλπιον τοῦ μέσου). Ἀνευρέθη τεμάχιον τοῦ ἐτέρου σκέλους (1,00 μ. × 0,45 μ.) μετὰ τοῦ ὑψηλοῦ σταυροῦ. Ἔτερον τεμάχιον (1,35 μ.) μὲ ἀποκεκρουμένον τὸ ἄνω μέρος (βλ. εἰκ. 6) ἔχει εἰς σχῆμα μεταλλίου τὴν ἐξῆς ἐγχάρακτον ἐπιγραφὴν :

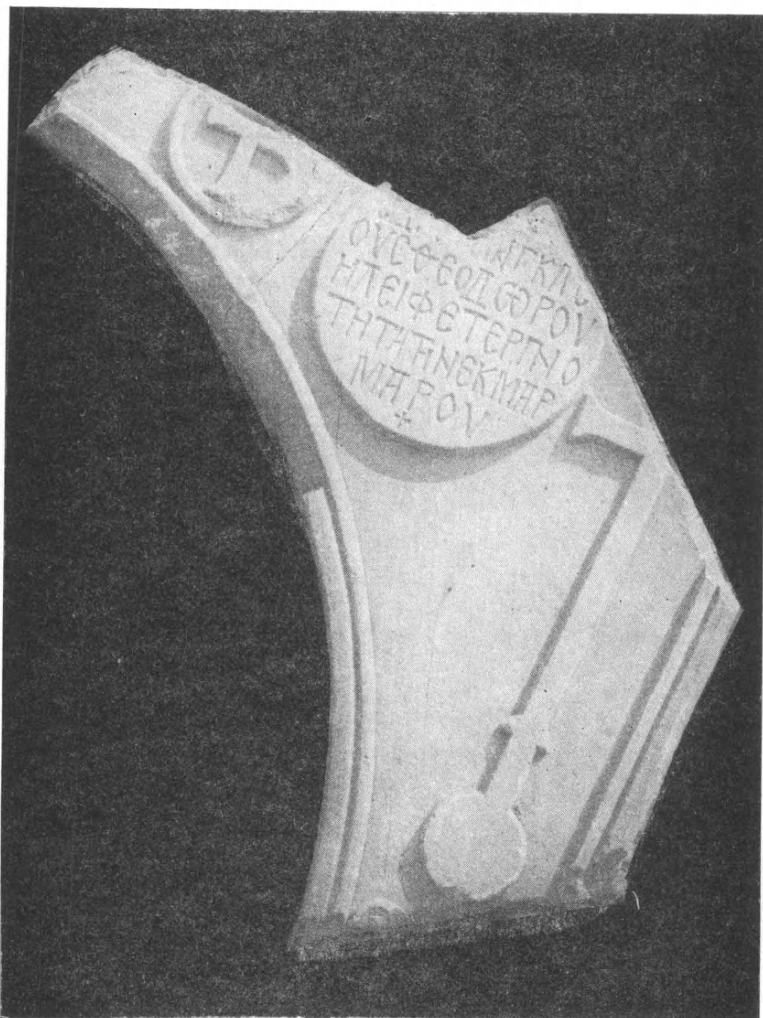
.....  
[Προε]ΔΡΟΥ ΠΑΓΚΛΕ  
ΟΥΣ ΘΕΟΔΩΡΟΥ  
ΗΛΕΙΦΕ ΤΕΡΠΝΟ  
ΤΗΤΑ ΤΗΝ ΕΚ ΜΑΡ  
ΜΑΡΟΥ  
+

.....  
Προέ]δρου παγκλεοῦς  
Θεοδώρου  
ἠλειφε τερπνότητα  
τὴν ἐκ μαρμαρόου

Ἡ ἐπιγραφὴ θὰ ἠδύνατο νὰ συμπληρωθῇ ἐν ἀρχῇ : Ἐπιστασία ἢ χορηγία... ἴσως δὲ προετάσσετο καὶ ἡ χρονολογία. Παλαιογραφικῶς εἶνε γραφὴ



τοῦ 13ου αἰῶνος, καθ' ὅσον ὁμοίου σχήματος γράμματα ἔχει καὶ ἡ ἀνευρεθεῖσα ἐπὶ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ ΒΔ ποδαρικοῦ τοῦ μεγάλου τόξου τοῦ Ἱεροῦ



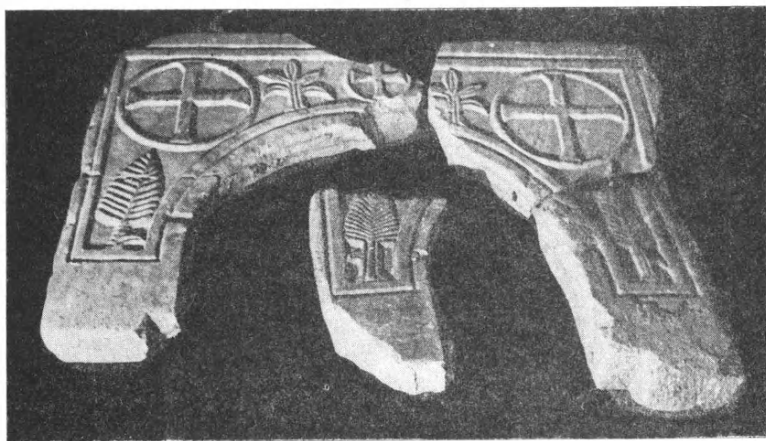
Εἰκ. 6. Τμήμα τοῦ μαρμαρίνου Κιβωρίου τῆς ἁγ. Τραπέζης μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς.

Βήματος γραπτὴ ἐπιγραφὴ τοῦ ἀνακαινιστοῦ τῆς στέγης τοῦ ναοῦ Μιχαὴλ Ἡ' Παλαιολόγου (1261 - 1282).

Τὰ τόξα προέρχονται ἐκ τοῦ βυζαντινοῦ Κιβωρίου τῆς ἁγίας Τραπέζης, πρὸς τὰς διαστάσεις τοῦ ὁποίου συμφωνοῦν ἀκριβῶς.



Περὶ τοῦ ἀναγραφομένου προσώπου τοῦ Θεοδώρου δὲν ἔχομεν θετικὰς πληροφορίες. Πάντως ἦτο ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης (ὁ τίτλος τοῦ Προέδρου ἀποδίδεται, ὡς γνωστόν, εἰς Ἱεράρχας, πρβ. ἐπιγραφὴν Μυστρᾶ: «Τὸν θεῖον οἶκον τόνδε καινουργεῖ πόθῳ Κρήτης πρόεδρος εὐτελής Νικηφόρος



Εἰκ. 7. Ἐκ τῶν τόξων τοῦ «πρὸς τοῖς λαιοῖς πλευροῖς» Κιβωρίου.

κ.λ.π.») ἀκμάσας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1261-1282, ὅτε ὑπάρχει χάσμα εἰς τοὺς ἐπισκοπικούς Καταλόγους Θεσσαλονίκης (πρβ. TAFRALI Thess. des origines au XIV s. σ. 290).

β') Τόξα τοῦ ἐξαγωνικοῦ Κιβωρίου.

Ἔτερα τεμάχια μαρμαρίνων τόξων περισυνέλεξα ἐκ τοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ, ὅμοια τῶν ὁποίων εἶχον ἀνεύρει εἰς παλαιότερας ἀνασκαφάς. Συνεπλήρωσα ἐν τῶν τόξων τούτων (διαστ. 1,20×0,88 μ., πᾶχ. 0,10 μ.), κοσμούμενον δι' ἰσοσκελῶν σταυρῶν εἰς ἐγκόλπια μεταξὺ πενταφύλλων ἀνθεμίων καὶ κατὰ τὰς βάσεις διὰ φοινικοειδῶν δενδρυλλίων (εἰκ. 7). Ταῦτα παρουσιάζουν κατὰ τὸ πάχος τμησὶν λοξήν, δυναμένην νὰ προσαρμοσθῇ εἰς σχῆμα ἐξαγωνικόν, προέρχονται δὲ προφανῶς ἐκ τοῦ ἐξαγωνικοῦ «πρὸς τοῖς λαιοῖς πλευροῖς» Κιβωρίου τῆς δευτέρας ἐποχῆς.

γ') Θωράκια, ἐπίκρανα, κ.ἄ.

Τέλος ἐκ τοῦ πλήθους τῶν θωρακίων, ἐπικράνων, γείσων κ.λ.π., ἄτινα περισυνέλεξα ἐκ τοῦ τουρκικοῦ δαπέδου καὶ τὰ ὁποῖα ἐταξινόμησα κατὰ ἐποχὰς εἰς τὴν Κρύπτην, ἀναφέρω μόνον τὰ ἐφέτος ἀνευρεθέντα.



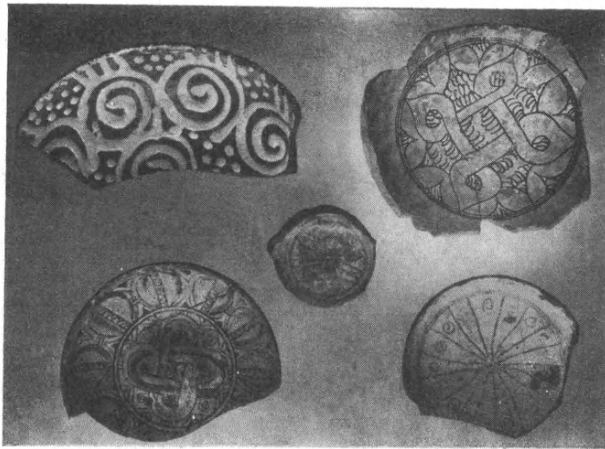
Εἰκ. 8. Φιαλίδιον ὑάλινον ἀνευρεθὲν εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Β πλευρᾶς.

Ἐπίκρανον παραστάδος μετ' ἀναγλύφου διακόσμου τοῦ ἕου αἰῶνος ὁμοιάζον πρὸς ἐπίκρανα παραστάδων τοῦ Τριβήλου, παραλλάσσοντα ὅμως εἰς τὴν διάταξιν τῶν ραμφιζόντων ταῶνων, ἐντὸς τριφύλλων διακλαδουμένων διακοσμήσεων (εἰκ. 1 ἐν ἀρχῇ).

Θωράκια ρομβοειδῆ μετὰ ποικίλων διακοσμητικῶν θεμάτων, χρονολογουμένων τὸν ἕον αἰῶνα καὶ προερχομένων ἐκ τοῦ διακόσμου τοῦ ἀρχικοῦ ναοῦ. Λεπτομερῆ ἀνάλυσιν ποιοῦμαι εἰς τὸ ἐκδοθησόμενον ἔργον μου.

δ') Μικροτεχνήματα, ἀγγεῖα.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ χώρου ἐξωτερικῶς τῆς βορείας πλευρᾶς ἀνεῦρον ἀξιόλογον ὑάλινον φιαλίδιον εἰς σχῆμα περιρραντηρίου· εἶνε κομψὸν προχοϊδίον, πιθανῶς τῶν περὶ τὸν Ἰουστινιανὸν χρόνων (εἰκ. 8).



Εἰκ. 9. Βυζαντινὰ ἀγγεῖα ἀνευρεθέντα εἰς τοὺς τάφους τῆς Β πλευρᾶς.

Εἰς τοὺς ἀναφανέντας τέλος τάφους ἀνευρέθησαν τεμάχια βυζαντινῶν ἀγγείων μετὰ κιτρίνης γανώσεως ἐκ τῶν γνωστῶν βυζαντινῶν ἀγγείων τῶν ἀναγομένων εἰς τὸν 13<sup>ον</sup> αἰῶνα (εἰκ. 9).

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

## 12. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΝΕΚΡΟΠΟΛΕΩΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΙ

Κατὰ τὸ ἔτος 1940 ἀνασκαπτομένης τῆς ἐνταῦθα Λεωφόρου Στρατοῦ παρὰ τὴν ἀφετηρίαν της, περὶ τὰ 100 μέτρα νοτίως τῆς Πλατείας Συντριβανίου, ἀνευρέθησαν δύο μαρμάρινοι σαρκοφάγοι, αἱ ὁποῖαι ἠρευνήθησαν ὑπὸ τοῦ προκατόχου μου κ. Νικ. Κοτζιά (Arch. Anzeiger 1942 στ. 160 - 163, εἰκ. 32), συγχρόνως δὲ ἐνεφανίσθησαν ἐνδείξεις ὑπάρξεως καὶ ἄλλων.

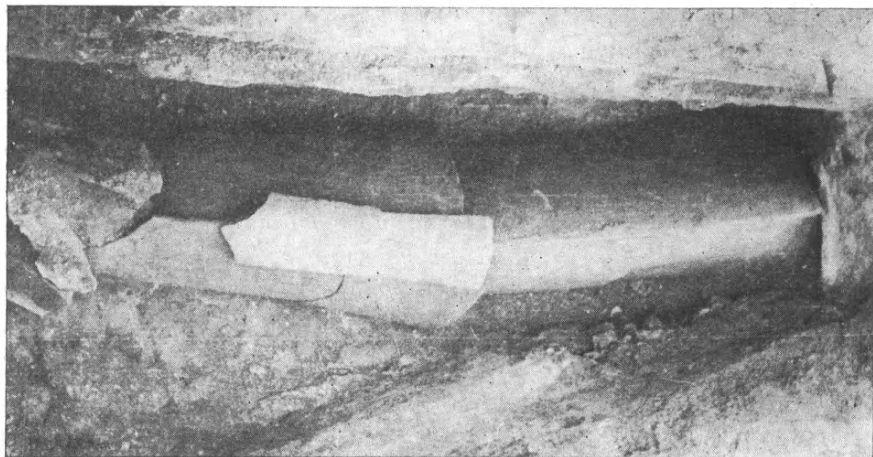
Ἐν τῷ μεταξύ, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Κατοχῆς καὶ κατόπιν, γενομένων ἀποχωματώσεων διὰ τὴν ἰσοπέδωσιν τῶν βορείως τῆς ὁδοῦ πεζοδρομίων — καὶ ἐν συνεχείᾳ τοῦ χώρου ἐνθα ἐξετείνεται παλαιότερα ὁ συνοικισμὸς τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς — ἐπεσημάνθησαν καὶ ἄλλαι σαρκοφάγοι, ἀποκαλυφθέντων τῶν καλυμμάτων των ἢ τῶν χειλέων των, ὅσων ἔλειπον τὰ καλύμματα. Τούτων τὴν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν ἐπεχείρησα κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1949 διὰ μικρᾶς δαπάνης τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Μακεδονίας. Κατὰ ταύτην ἀπεκαλύφθησαν ἐν ὅλῳ δώδεκα νέαι σαρκοφάγοι, ἐξ ὧν αἱ ἐξ ἔφερον ἐπιτυμβίους ἐπιγραφάς, μία — ἐκ γρανίτου αὐτῆ — ἔφερε διακόσμησιν ἐκ γιρλανδῶν ἀδρῶς εἰρασμένων, τῶν δὲ λοιπῶν τὰ ἄνω σώματα ἦσαν κατεστραμμένα τόσον ὥστε νὰ μὴ σφύζεται ἐπιγραφή ἢ διάκοσμος. Ὅλοι ἦσαν σεσυλημένοι. Ἐν τούτοις εὐρέθησαν κτερίσματα τινα, ὑπολειφθέντα ὑπὸ τῶν συλητῶν, ὧν σπουδαιότερα ἦσαν: ἐνώτιον χρυσοῦν μετὰ σμαραγδίνων λίθων, χρυσοῦς δακτύλιος καὶ ἄλλα, τὰ ὁποῖα θέλω περιγράψαι κατὰ τὴν τελικὴν δημοσίευσιν.

Ἐκ τῶν ἐργασιῶν ἐκείνων προέκυψεν ἡ διαπίστωσις, ὅτι ἡ περιοχὴ τῶν σαρκοφάγων περιλαμβάνετο ἐντὸς λίαν ἐκτεταμένης νεκροπόλεως ῥωμαϊκῶν χρόνων.<sup>1</sup> Παρακείμενοι τάφοι τινές, ἔρευνηθέντες τότε, παρέσχον ἐνδιαφέρονσαν ποικιλίαν. Τὸ ἐνδιαφέρον κατέστη ἔτι ζωηρότερον ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ἑνὸς ἐπιταφίου μνημείου — θὰ τὸ χαρακτηρίσωμεν ὡς μικρὸν μασωλεῖον ἢ « ἡρῶν » — φέροντος πρωτότυπον κατασκευὴν διὰ τὴν διοχέτευσιν τῶν χοῶν εἰς τὴν ὑποκειμένην ὀστοθήκην.

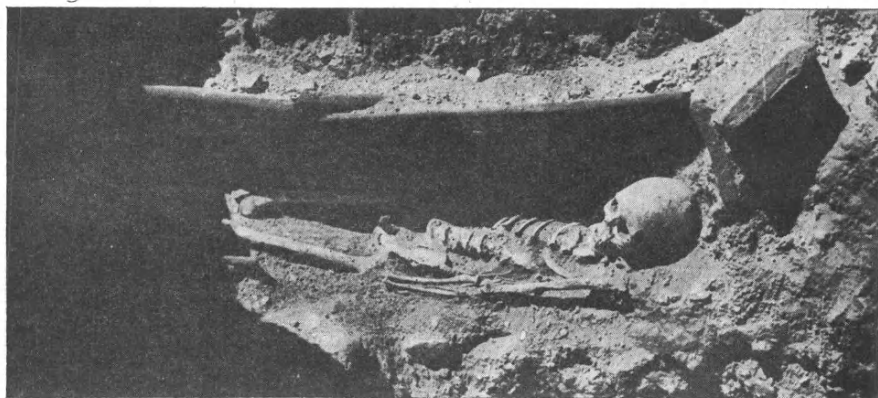
Εἶναι γνωστὸν τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο — ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπίσης — εὔρημα τοῦ Καθηγητοῦ κ. Γ. Π. Οἰκονόμου, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν διὰ τὴν συγγραφὴν τῆς πολυτίμου πραγματείας του *De profusionum receptaculis sepulcralibus* (Ἀθήναι 1921). Ἦδη ἡ προσδοκία τῆς προεκτάσεως τῶν γνώσεών μας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου διὰ νέων τύπων ἢ παραλλαγῶν

<sup>1</sup> Ἡ νεκρόπολις αὕτη φαίνεται ὅτι περιελάμβανε καὶ τὸν χώρον ἐνθα τώρα αἱ νέαι ἐγκαταστάσεις τῆς Διεθνoῦς Ἐκθέσεως Θεσσαλονίκης. Ἐκεῖ εἶχον ἀνευρεθῆ πρὸ τοῦ πολέμου πολλοὶ τάφοι, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἔρευνησει ὁ Κοτζιάς. Οὗτοι ἀνήκον εἰς τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους, ἀλλὰ μετὰξὺ αὐτῶν ἀνευρέθησαν καὶ τινες παλαιοχριστιανικοὶ (Arch. Anzeiger 1942 στ. 163 - 164).

κατέστησαν τὴν συστηματικὴν ἀνασκαφὴν τῆς νεκροπόλεως ταύτης ἰδιαίτερος ἐλκυστικὴν. Τὸ γεγονός μάλιστα ὅτι ἡ ὥς ἄνω περιοχὴ περιλαμβάνεται ἐντὸς τοῦ γηπέδου τοῦ παραχωρηθέντος διὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τοῦ νέου Ἀρχαιο-



Εἰκ. 1. Τάφος τύπου (α).



Εἰκ. 2. Τάφος τύπου (α) μετ' ἀκαύστου νεκροῦ.

λογικοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης μὲ παρῶθησεν ἔτι μᾶλλον νὰ ζητήσω παρὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τὴν ἀνάληψιν τῆς δαπάνης, ὥστε ἡ ἀνασκαφὴ αὕτη νὰ ἐνεργηθῇ τὸ ταχύτερον, προτοῦ δηλαδὴ ἀρχίσουν αἱ οἰκοδομικαὶ ἐργασίαι. Ἡ εὐμενὴς ἀνταπόκρισις τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας — εἰς

τὸν Γενικὸν Γραμματέα κ. Οἰκονόμον διὰ τὸ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον του ὀφείλω πολλὰς χάριτας—μοῦ παρέσχε τὴν δυνατότητα νὰ ἐνεργήσω ἐκεῖ κατὰ τοὺς μῆνας Νοέμβριον καὶ Δεκέμβριον 1949 συστηματικὰ πλέον ἀνα-



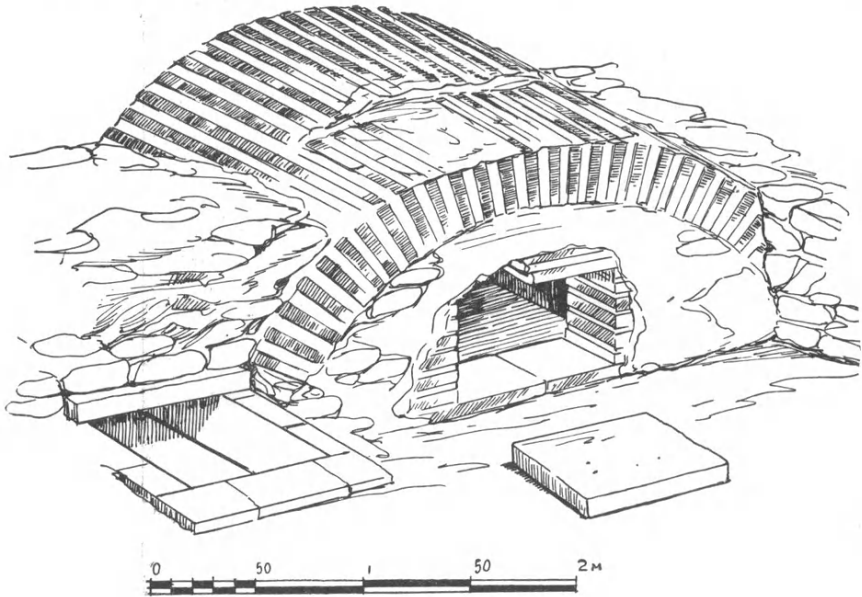
Εἰκ. 3. Τάφος τύπου\*(β).

σκαφικὰς ἐρεῦνας, τῶν ὁποίων τὰ πορίσματα θὰ ἐκθέσω συνοπτικῶς κατωτέρω, ἐπιφυλασσόμενος ἀργότερα νὰ προβῶ εἰς πλήρη μελέτην καὶ δημοσίευσιν τοῦ ὕλικου. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ παροῦσα βραχεῖα ἔκθεσις θὰ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ μνημεῖα τὰ ἀποκαλυφθέντα κατὰ τὰς προκαταρκτικὰς ἐρεῦνας, τὰς γενομένας κατὰ τὸ θέρους τοῦ 1949 δαπάνῃ τῆς Γενικῆς Διοικήσεως Μακεδονίας, ἐφ' ὅσον περὶ αὐτῶν δὲν ἔγινε λόγος ἀλλαχοῦ.

Εἰς δύο γενικὰς κατηγορίας θὰ κατατάξωμεν τὰ ἀποκαλυφθέντα μνημεῖα: εἰς τοὺς κυρίως τάφους καὶ εἰς τὰ ἐπιτάφια κτίσματα.

#### Α΄ ΤΑΦΟΙ

Ὁ πλέον συνήθης τύπος (α) εἶναι σαμαροειδοῦς μορφῆς. Ἐκάστη ἐπικλινῆς πλευρὰ ἀποτελεῖται ἐκ δύο μεγάλων ἐπιμήκων κεράμων ἐλαφρῶς



Εἰκ. 4. Καμαρωτός τάφος τύπου (δ).

κυρτῶν, εἰδικῶς διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον κατεσκευασμένων. Ἡ ῥάχις συνήθως καλύπτεται διὰ καλυπτῆρων ἢ διὰ τεθραυσμένων καὶ ἀνωμάτων κεράμων (εἰκ. 1). Δι' ὁμοίων κεράμων ἢ λιθίνων πλακῶν ἐκλείοντο τὰ πέρατα. Ἐνίοτε ἐγένετο καὶ χρῆσις κονιάματος κατὰ τοὺς ἄρμους. Κατὰ κανόνα οἱ νεκροὶ ἦσαν κεκαυμένοι. Εἰς τινὰς ὁμως περιπτώσεις εἶχε γίνεαι ἀπλοῦς ἐνταφιασμός χωρὶς νὰ προηγηθῆ καῦσις (εἰκ. 2). Τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ἀπετίθεντο τὰ ὀστά μετὰ τῆς τέφρας—ἢ ὁ νεκρὸς εἰς περίπτωσιν inhumatio—ἦτο κεκαλυμμένον διὰ πλακῶν ἢ πλίνθων ὀπιῶν ἢ ἀπλῶς ἦτο ἐστρωμένον δια κονιάματος συμπήκτου μετὰ χαλίκων καὶ μικρῶν λίθων.

Ὁ τύπος (β), συνήθης καὶ οὗτος, ἀποτελεῖται ἀπὸ τάφους κιβωτιστή-μου, στενοῦς καὶ μᾶλλον ἀβαθεῖς, ὧν αἱ παρειαὶ ἦσαν ἐκτισμέναι δι' ὀπτοπλίνθων καὶ ἐπικεχρισμέναι διὰ κονιάματος λευκοῦ. Τὸ δάπεδον ἦτο

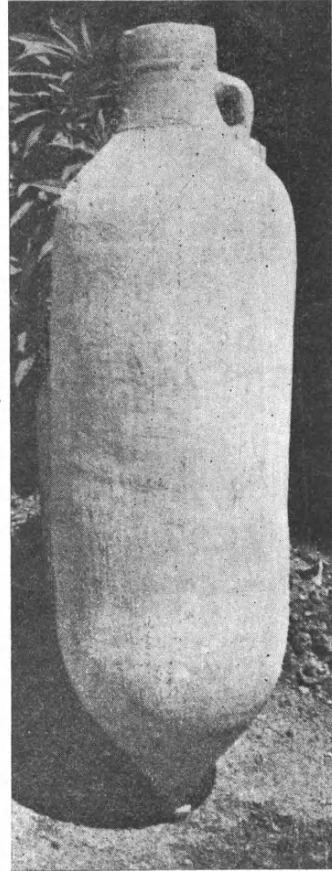


ἔστρωμένον διὰ μεγάλων ὀπτοπλίνθων. Διὰ τὴν κάλυψιν ἐχρησιμοποιοῦντο ἀνεπεξέργαστοι πλάκες ἐκ σχιστολίθου (εἰκ. 3). Κατὰ κανόνα προηγίτο καῦσις τοῦ νεκροῦ.

Ὁ τύπος (γ), ὁμοιάζων πρὸς τὸν προηγούμενον, διαφέρει κυρίως ὡς πρὸς τὰς διαστάσεις. Οἱ ἀποκαλυφθέντες τάφοι τοῦ τύπου τούτου εἶναι βαθύτεροι καὶ εὐρύτεροι. Αἱ πλευραὶ εἶναι κτισταὶ δι' ὀπτοπλίνθων καὶ φέρουν ὀρθομαρμάρωσιν ἐκ λεπτῶν μαρμαρίνων πλακῶν, καλῶς εἰργασμένων, ἧ εἶναι ἐπικεχρισμένα διὰ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος. Τὸ δάπεδον καλύπτεται ἐπίσης διὰ μαρμαρίνων πλακῶν. Ἐδῶ ἀποτίθενται οἱ νεκροὶ χωρὶς νὰ προηγηθῇ καῦσις. Κατὰ τὸ ἄκρον τῆς στενῆς πλευρᾶς, ὅπου ἀπετίθετο ἡ κεφαλὴ τοῦ νεκροῦ, τοποθεῖται συνήθως ἐπικλινῆς πλάξ δίκηνη προσκεφαλαίου. Ἡ κάλυψις τοῦ τάφου ἐγίνετο διὰ πλακῶν ἐκ μαρμαρίου ἢ ἀσβεστολίθου, ἐνίοτε δὲ καὶ δι' ὕλικου προερχομένου ἐκ παλαιότερων τάφων.

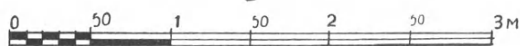
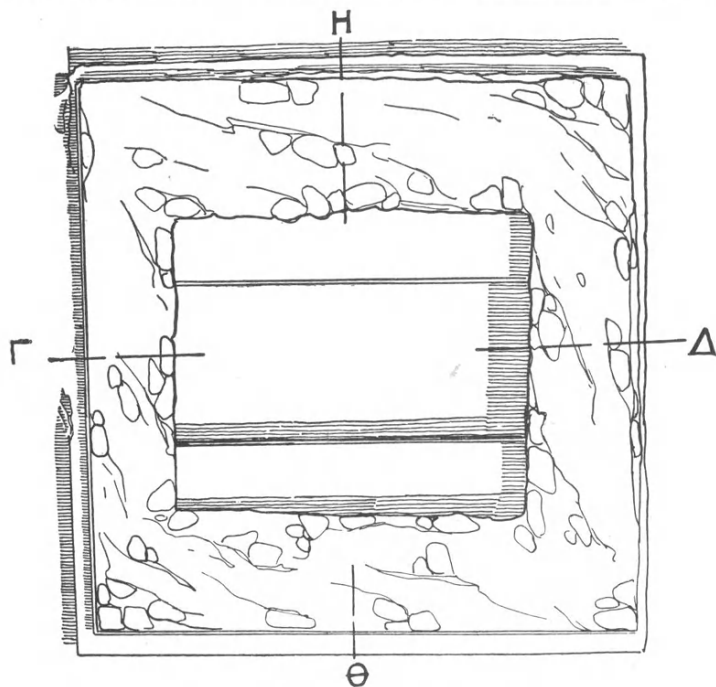
Ὁ τύπος (δ) χαρακτηρίζεται ἐκ καμάρας, ἐκτισμένης δι' ὀπτοπλίνθων καὶ καλυπτούσης εὐρύτερον θάλαμον (εἰκ. 4). Εἰς μίαν τῶν μακρῶν πλευρῶν ὑπάρχει τετραγώνον ἄνοιγμα, ὅπερ ἐκλείετο διὰ μαρμαρίνης πλακῆς, ὀρθίως διατεταγμένης. Αἱ παρειαὶ ἐσωτερικῶς ἐκαλύπτοντο διὰ λευκοῦ ἀσβεστοκονιάματος. Τοῦ τύπου τούτου ἐσημειώθησαν δύο παραδείγματα, ὧν τὸ ἔτερον ἡμικατεστραμμένον.

Ἐσημειώθησαν τέλος ἀρκεταὶ ταφαί — τύπος (ε) — ἐντὸς μεγάλων ἀγγείων διώτων, συνήθως ὀξυπυθμένων. Ταῦτα ἦσαν ἀποτεθειμένα πλαγίως καὶ στερεωμένα διὰ λίθων. Ἐκ τῶν εὐρεθέντων τὸ μεγαλύτερον μετρεῖ εἰς ὕψος 1,10 μ. Ὅλα περιεῖχον τέφραν μετὰ ὀσῶν παιδικῶν, ἧσαν δὲ τεθραυσμένα πλὴν ἐνός (εἰκ. 5).

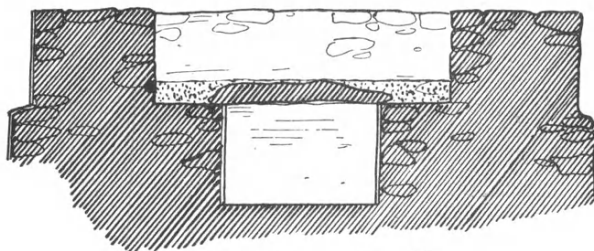
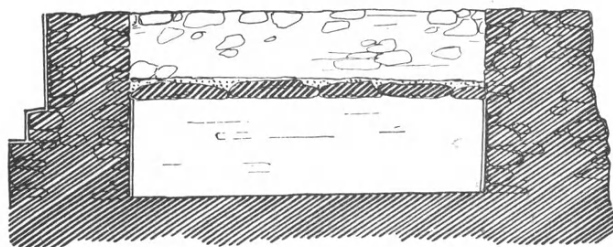


Εἰκ. 5. Ὀστεοδόχον ἀγγεῖον.





ΤΟΜΗ Γ-Δ



ΤΟΜΗ Η-Θ

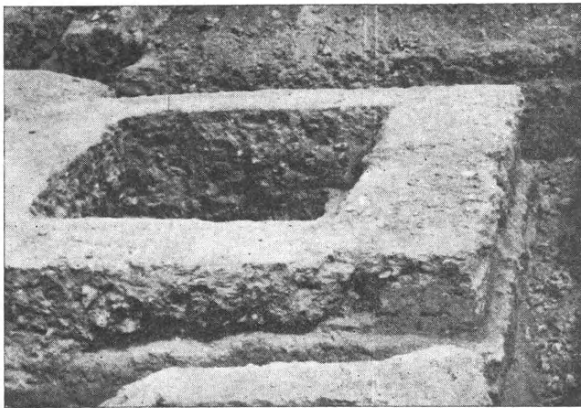
Εἰκ. 6. Κάτοπις καὶ τομαὶ «ἡρόφου».

Β'. ΜΝΗΜΕΙΑ ΕΠΙΤΑΦΙΑ

Τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον τῆς ἀνασκαφῆς συγκεντρώνεται εἰς τὰ ἀποκαλυφθέντα ἐπιτάφια μνημεῖα. Ταῦτα δύνανται νὰ διαιρεθοῦν εἰς δύο κατηγορίας: εἰς τὰ μικρὰ μασσωλεῖα ἢ « ἡρῶα », ὡς τὰ ἐξακριβώσαμεν, καὶ τοὺς κτιστοὺς βωμούς.

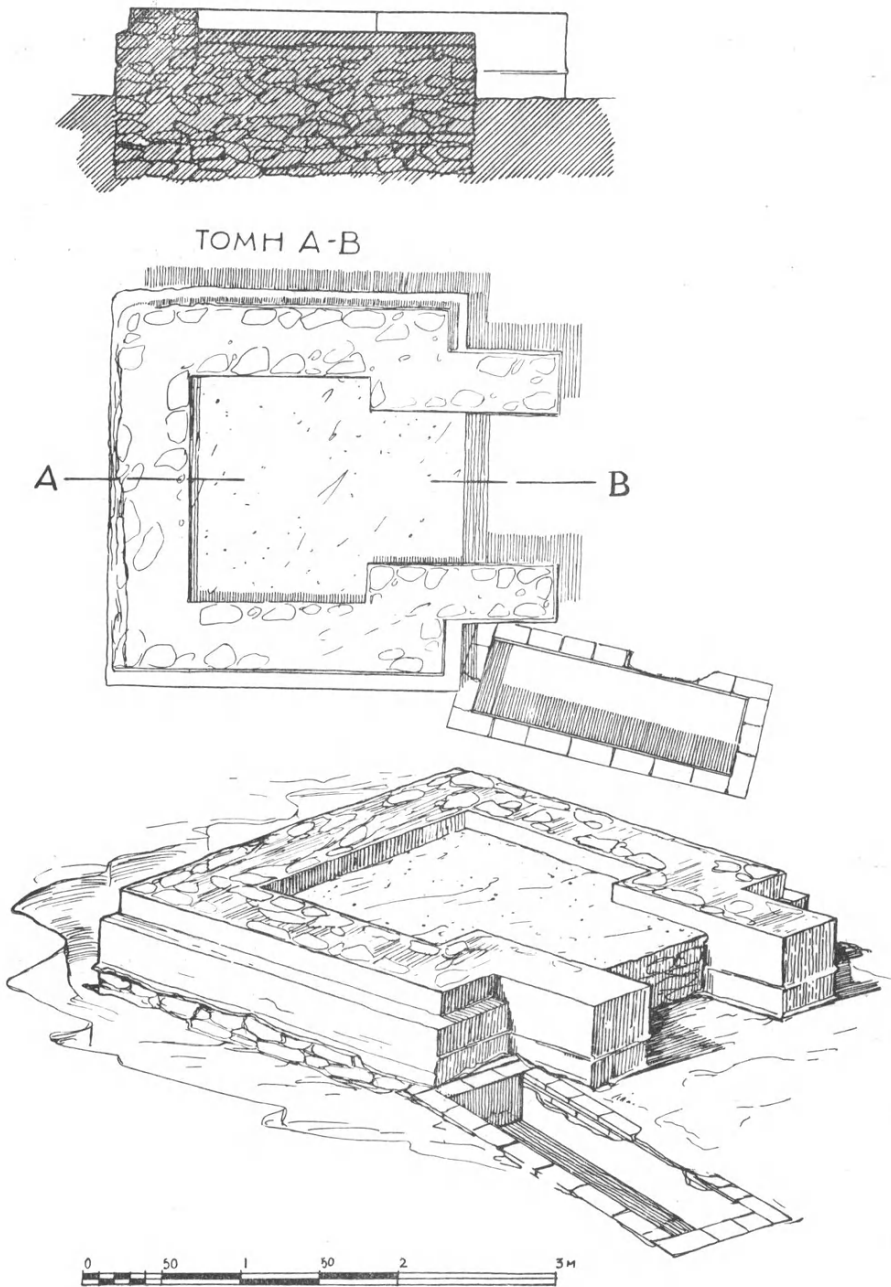
α. Ἡρῶα.

Εἰς τὸ σχέδιον τῆς (εἰκ. 6) (προβ. καὶ φωτογραφίαν εἰκ. 7) παρέχεται κάτωθις καὶ τομὴ ἑνὸς τοιούτου μνημείου. Πρόκειται περὶ τετραγώνων κτι-



Εἰκ. 7. « Ἡρῶον ».

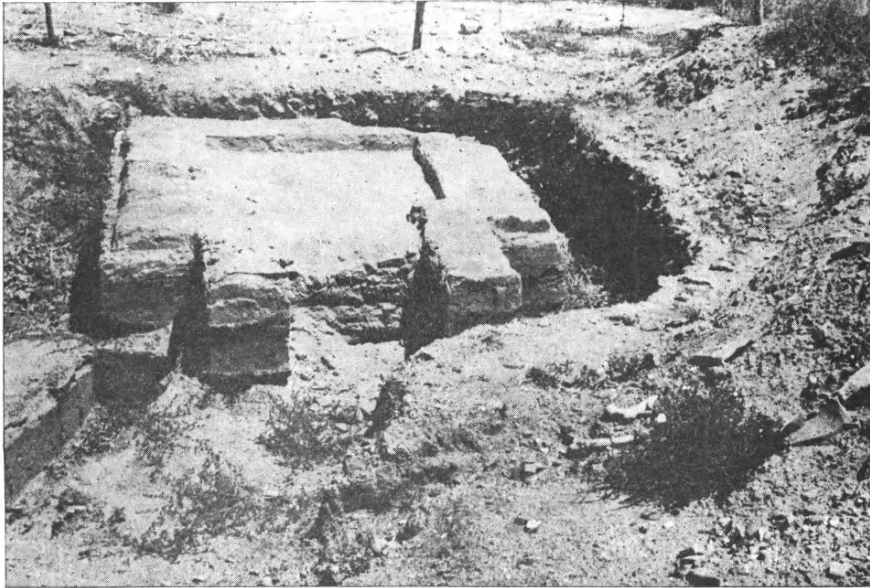
σμάτων—τοῦ μεγαλύτερου ἐκάστη πλευρὰ μετρεῖ 3,50 μ. περίπου—ἐκτισμένων δι' ἀργῶν λίθων μετ' ἄσβεστοκονιάματος. Τὸ ἐξωτερικὸν κονίαμα δεικνύει ὅτι τὰ κτίσματα ταῦτα ἐξεῖχον τοῦ ἐδάφους ὥστε νὰ εἶναι ὄρατά. Πῶς ἐστεγάζοντο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ βεβαιωθῇ, ἐφ' ὅσον οἱ τοῖχοι δὲν σφύζονται εἰς ὀλόκληρον τὸ ὕψος των. Τὸ γεγονός ὅμως, ὅτι πλησίον ἑνὸς εὐρέθησαν θραύσματα πηλίνων ἀκροκεράμων μετ' ἀνθεμίων, ἐμβάλλει τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἡ στέγη των ἦτο ἀμφικλινῆς μετὰ κεραμώσεως. Οἱ τοῖχοι τοῦ θαλάμου ἐσωτερικῶς ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ κονιάματος. Κάτωθι τοῦ δαπέδου ὑπῆρχε κτιστὸς τάφος, ὅστις ἐκαλύπτετο διὰ σχιστολιθικῶν πλακῶν ἀνεπεξεργάστων, ἐφ' ὧν ὑπῆρχε παχὺ κονίαμα, κανονικῶς ἐστρωμένον, ὥστε νὰ διαμορφοῦται ὁμαλὸν δάπεδον διὰ τὸν ὑπερκείμενον θάλαμον. Αἱ παρειαὶ τοῦ τάφου ἦσαν κεκονιαμένα. Εἰς τὸν τάφον ἑνὸς « ἡρῶου » ὑπάρχει καὶ γραπτὴ δῆλωσις ὀρθομαρμαρώσεως. Εἶναι περιέργον διατὶ εἰς τινὰς περιπτώσεις δὲν ὑπάρχει ἀνοιγμα εἰσόδου πρὸς τὸν ὑπερκείμενον τοῦ τάφου θάλαμον, τὸν



Εἰκ. 8. «Ἡρῶν» μετὰ παραστάδων.

χρησιμεύοντα προφανῶς διὰ τὰς λατρευτικὰς πράξεις τῶν συγγενῶν καὶ φίλων τῶν νεκρῶν, ἐνῶ εἰς ἄλλας, περὶ ὧν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, εἶχομεν σαφεῖς καὶ ἀναμφισβητήτους ἐνδείξεις ὑπάρξεως θυρῶν.

Τὸ ἐν τῷ σχεδίῳ τῆς *εἰκ. 8* (πρβ. καὶ φωτογραφίαν *εἰκ. 9*) εἰκονιζό-



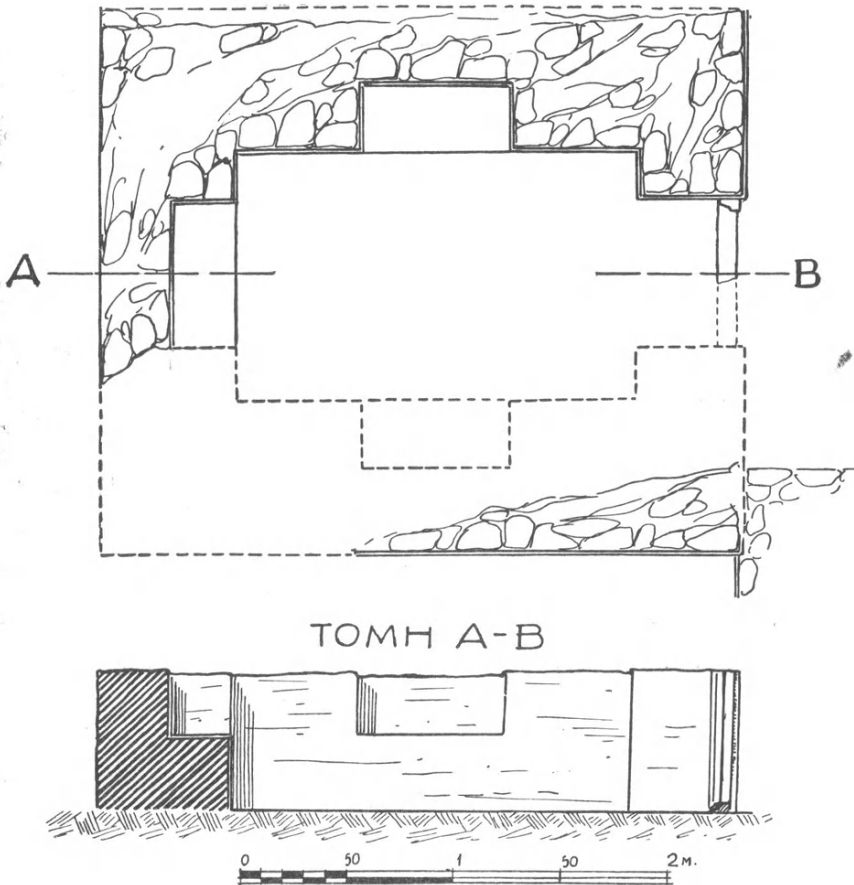
Εἰκ. 9. Φωτογραφία τοῦ «ἡρῶν» μετὰ παραστάδων τῆς *εἰκ. 8*.

μενον « ἡρῶν » φέρει θύραν μετὰ κτιστῶν παραστάδων, ἀλλὰ ὑπὸ τὸ ἔδαφος δὲν ὑπῆρχε τάφος. Ἴσως νὰ ἀνήκεν εἰς αὐτὸ ὁ παρὰ τὴν ἀριστερὰν παραστάδα τάφος τοῦ τύπου (β).

Ὡς παραλλαγή τοῦ τύπου δύναται νὰ θεωρηθῇ τὸ μνημεῖον, τὸ εἰκονιζόμενον εἰς τὸ σχέδιον τῆς *εἰκ. 10*, φέρον ἐσωτερικῶς τετραγώνους κόγχας. Κάτωθι τοῦ δαπέδου δὲν ἐγένετο σκαφικὴ ἔρευνα.

Τὸ πλέον ἐνδιαφέρον κτίσμα τῆς κατηγορίας τῶν ἀποκαλυφθέντων « ἡρῶν » εἶναι ἀναμφισβητήτως τὸ εἰς τὰς *εἰκ. 11 - 13* εἰκονιζόμενον. Εἰς τὸ δάπεδον τοῦ θαλάμου, παρὰ τὴν θύραν, ὑπῆρχεν ὀπὴ τετράγωνος, καλυπτομένη διὰ κινητῆς πλακός. Κάτωθι τῆς ὀπῆς ταύτης ὑπῆρχε κτιστὸς ἀγωγὸς τετραγώνου τομῆς, ὅστις εἰς βάθος 0,35 μ. διεκόπτετο δι' ἄλλης μαρμαρίνης πλακός, ὀριζοντίως διατεταγμένης καὶ φερούσης εἰς τὸ μέσον μικρὰν ὀπὴν. Κάτωθι τῆς δευτέρας ταύτης πλακός ἐσυνεχίζετο ὁ τετράγωνος ἀγωγὸς εἰς βάθος 0,42 μ. καὶ ἔφθανε μέχρι τῶν ἀνωμάτων σχιστολιθικῶν πλακῶν,

τῶν καλυπτουσῶν ὀστοθήκη, ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρέθησαν ὀστᾶ καὶ τέφρα κεκαυμένου νεκροῦ, ὁμοῦ μετὰ τῶν κτερισμάτων. Ἡ πρωτότυπος αὕτη κατασκευὴ ἐχρησίμευε προφανῶς διὰ τὴν διοχέτευσιν τῶν χοῶν ἐκ τοῦ λατρευτικοῦ



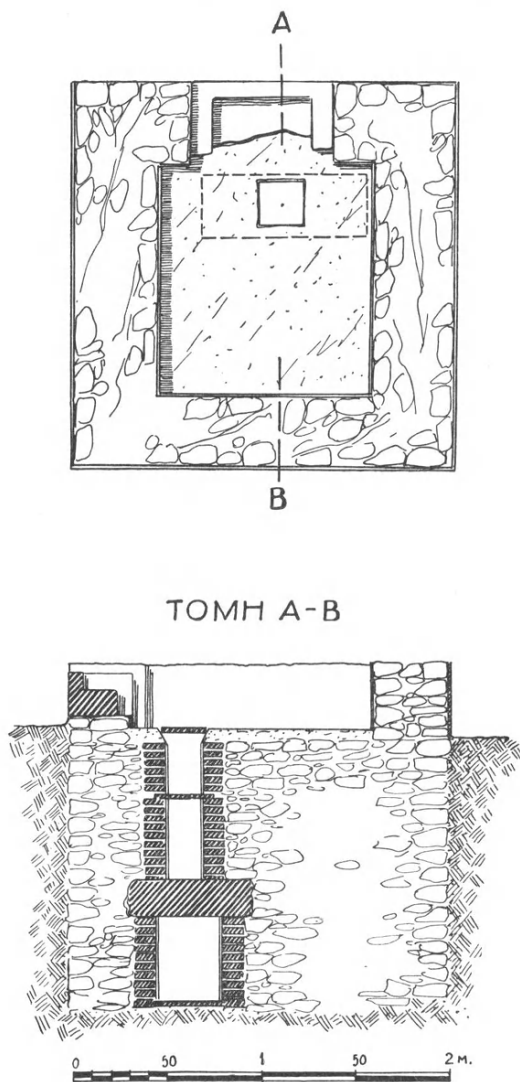
Εἰκ. 10. «Ἡρῶν» μετὰ κογχῶν.

θαλάμου πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὀστοθήκη. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν θάλαμον τοῦτον ἐτάφησαν μεταγενεστέρως τρεῖς νεκροί, ὧν τὰ ὀστᾶ εὐρέθησαν μετὰ δύο ἐπιγραφῶν καὶ ἑνὸς ἀναγλύφου, τοποθετημένων ὀρθίως ἐπὶ τῶν τοίχων.

### β. Βωμοί.

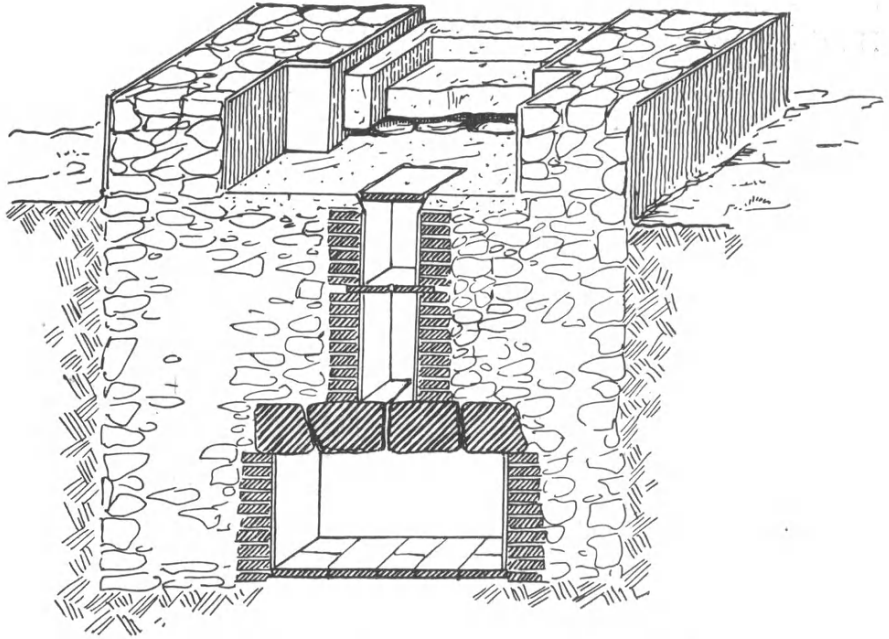
Οἱ ἀνευρεθέντες βωμοὶ εἶναι κτιστοὶ καί, μολονότι δὲν διεσώθησαν καθ' ὅλον τὸ ὕψος των, φαίνεται νὰ εἶναι ὅμοιοι κατὰ τὴν μορφήν πρὸς τοὺς μαρ-

μαρίνους τοιούτους—τιμητικούς ἢ ἐπιτυμβίους—οἱ ὅποιοι ἦσαν συνήθεις ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὸν τρίτον ἰδίᾳ μ.Χ. αἰῶνα. Ἐξωτερικῶς ἦσαν ἐπικεχρισμένοι



Εἰκ. 11. «Ἡρῶν» μετ' ἀγωγοῦ διὰ τὰς χοάς. Κάτωψις καὶ τομή.

διὰ δύο συνήθως στρωμάτων χονδροῦ καὶ λεπτοῦ κονιάματος. Ἀγωγὸς ἐκ πηλίνων σωλήνων κυκλικῆς καὶ εἰς μίαν περίπτωσιν τετραγώνου τομῆς, τεταγμένους εἴτε καθέτως εἴτε πλάγιως ἐντὸς τοῦ συμπαγοῦς σώματος τοῦ



Εἰκ. 12. Ἴσομετρικὴ τομὴ τοῦ «ἠρώφου» τῆς εἰκ. 11.

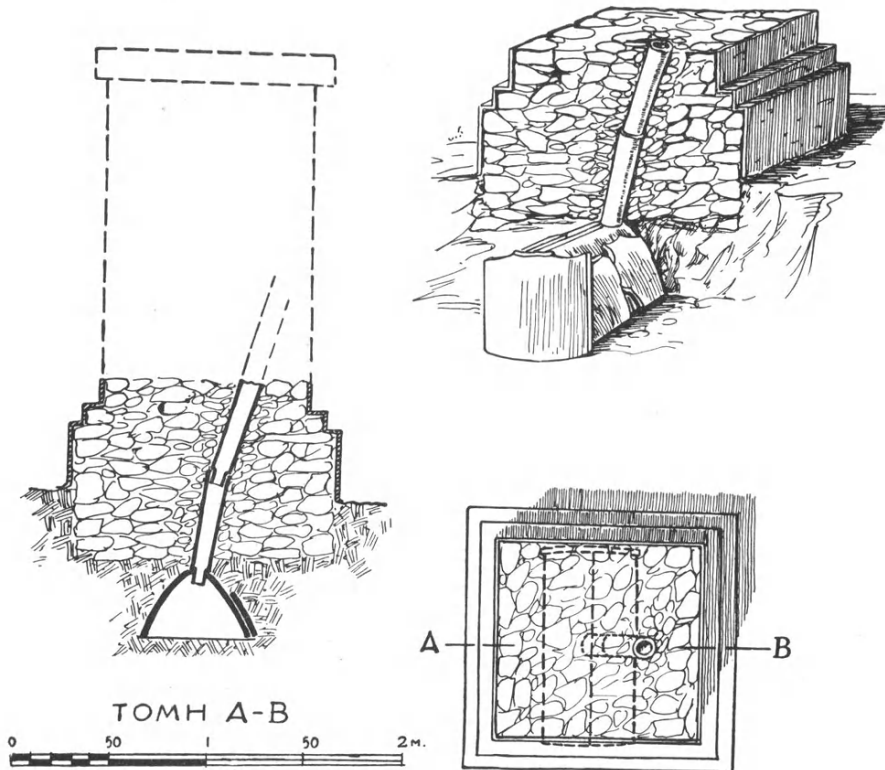


Εἰκ. 13. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ «ἠρώφου» τῆς εἰκ. 11. Παρὰ τὴν εἴσοδον ἡ πλάξ ἢ καλύπτουσα τὸν ἀγωγὸν τῶν χοῶν.



βωμοῦ καὶ φθάνων μέχρι τῆς ὑπὸ τὴν βάσιν αὐτοῦ ὀστοθήκης, ἐχρησίμευε διὰ τὰς χοάς. Τὸ σχέδιον καὶ ἡ φωτογραφία τῶν εἰκ. 14-15 δεικνύουν τὴν ἐσωτερικὴν διάταξιν ἑνὸς τοιοῦτου βωμοῦ, κατόπιν τῆς γενομένης καθέτου τομῆς εἰς τὸ μέσον αὐτοῦ.

Παραλλαγὴν τοῦ τύπου τούτου ἀποτελεῖ τὸ βωμοειδὲς μνημεῖον τῆς



Εἰκ. 14. Κάτοψις καὶ τομαὶ βωμοῦ μετ' ἀγωγοῦ χοῶν.

εἰκ. 16. Πρόκειται περὶ κυβοσχήμου κτίσματος, φέροντος κατὰ τὴν πρόσοψιν μικρὸν ἀναβαθμὸν, ὑπεράνω δ' αὐτοῦ μικρὰν τεράγωνον κόγχην. Εἰς τὸ βάθος ταύτης ὑπάρχει ὀπή, χρησιμεύουσα πρὸς εἰσοδογὴν τῶν χοῶν, αἵτινες δια καθέτου σωλῆνος κατεχέοντο πρὸς τὴν ὑποκειμένην ὀστοθήκην. Τὸ μνημεῖον τοῦτο εἶναι τὸ μόνον τὸ ὁποῖον εὐρέθη διασφῶζον ὀλόκληρον τὸ ὕψος του.

Ἀξιοσημείωτος καὶ ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ὁμοιότης τῶν ἡμετέρων ἐπι-  
τυμβίων βωμῶν πρὸς ἐκείνους τοὺς ὁποίους ὁ Πατὴρ Α. L. Delattre εἶχεν

ἀνακαλύψει κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα εἰς τὴν Καρχηδόνα (A. L. DELATTRE Fouilles d'une cimetièrre romaine en Carthage en 1888, Rev. Archéol. Ser. III, τόμ. XII (1888), 2 σ. 152 κέ. Πρβ. Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΝ De profusionum

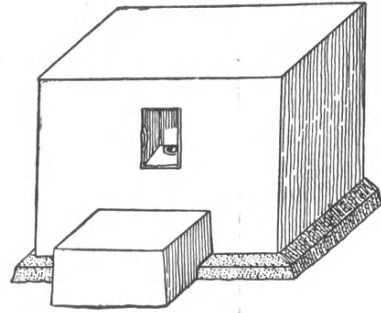


Εἰκ. 15. Φωτογραφία τοῦ βωμοῦ τῆς εἰκ. 14 τμηθέντος καθέτως κατὰ τὸ μέσον.

receptaculis sepulcralibus σ. 38 κέ., εἰκ. 9 καὶ 10. Καὶ ἐγὼ δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω τὰς ἐργασίας τοῦ DELATTRE Les tombeaux runiques de Carthage καὶ Carthage necropole voisine de S<sup>te</sup> Monique). Διαφέρουν μόνον ἐκεῖνοι τῶν ἡμετέρων ὡς πρὸς τὴν ὀστοθήκην. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὁ ἀγωγὸς κατέληγεν

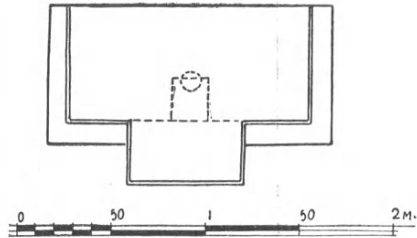
εἰς ὀστεοδόχον ἀγγεῖον διάτρητον, δι' οὗ αἱ χοαὶ διαχετεύοντο πρὸς ὑποκειμένην κοιλότητα, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶχον ἀποτεθῆ ἡ τέφρα καὶ τὰ κτερίσματα τῆς ταφῆς (DELAATTRE ἔ.ἀ. σ. 154).

Πολλὰ θραύσματα λεπτῶν μαρμαρίνων πλακῶν μετ' ἐπιγραφῶν, εὐρεθέντα πέριξ τῶν βωμῶν τούτων, ἀποτελοῦν ἐνδείξεις, ὅτι καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὴν Καρχηδόνα, ἦσαν ἐντετελισμένοι κατὰ τὴν κυρίαν ὄψιν ἐνεπίγραφοι πλάκες, ἀναγράφουσαι τὸ ὄνομα κλπ. τοῦ ταφέντος νεκροῦ (DELAATTRE ἔ.ἀ. σ. 155).



#### ΚΙΝΗΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Ταῦτα ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα, ἀλλὰ μᾶλλον πτωχά. Ἀξίζει ἐδῶ νὰ σημειωθῶν: ἐν ἀνάγλυφον μετὰ παραστάσιν νέου κατ' ἐνώπιον τοῦ 2ου ἡμίσεος τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ. μετ' αἰετώματος κεκοσμημένου δι' ἀκρωτηρίων, εἰκονιζόντων λεοντιδεῖς<sup>1</sup> (εἰκ. 17), χαλκοῦν εἰδῶλιον Ἡρακλέους (εἰκ. 18), δύο ἄλλα χαλκᾶ εἰδῶλια, παριστῶντα Ἐρμῆν (εἰκ. 19-20), δύο χρυσαῖ δανάκαι καὶ πολλὰ χαλκᾶ νομίσματα.



Εἰκ. 16. Βωμοειδὲς κτίσμα μετὰ κόγχης καὶ ἀγωγῆς χοῶν.

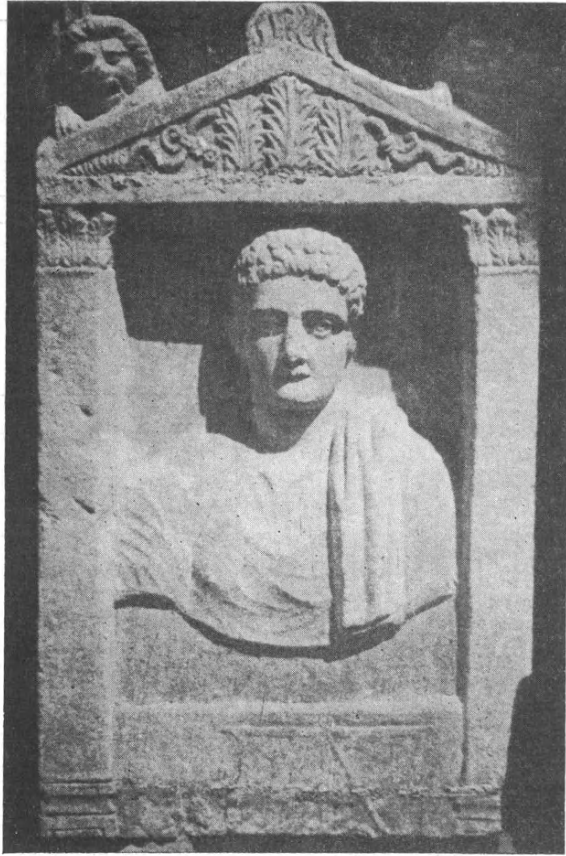
#### ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΑ

Τὰ ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς νομίσματα, καθαρισθέντα, ἐμελετήθησαν ὑπὸ τῆς Διευθυντρίας τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου κ. Εἰρήνης Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου.<sup>2</sup> Ἡ μία χρυσοῦ δανάκη φέρει προτομὴν τοῦ Κομμόδου ἢ δὲ ἐτέρα

<sup>1</sup> Εἶχε τεμαχισθῆ εἰς δύο ἴσα μέρη καὶ εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὡς κάλυμμα μεταγενεστέρου τάφου, ἀφοῦ ἀπεξέστη προηγουμένως ἢ ὑπὸ τὴν παράστασιν ἐπιγραφή. Ἐν τῇ εἰκ. 17 εἰκονίζεται τὸ ἄνω ἡμίτομον.

<sup>2</sup> Ὁ λεπτομερὴς κατάλογος τῆς Κυρίας Βαρούχα-Χριστοδουλοπούλου, διὰ τὸν ὁποῖον τῆς ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν τὰς ἀπείρους μου εὐχαριστίας, θέλει περιληφθῆ εἰς τὴν τελικὴν δημοσίευσιν, τὴν γενησομένην μετὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ μελέτην ὅλου τοῦ ὕλικου τῆς ἀνασκαφῆς.

τοῦ Σεπτιμίου Σευήρου. Εἰς τὸν Σεπτίμιον Σευήρον ἐπίσης ἀνάγονται τὰ περισσότερα νομίσματα, τὰ εὑρεθέντα ἐντὸς τῶν τάφων, αὐτὰ δὲ φαίνονται νὰ εἶναι τὰ παλαιότερα. Τὰ ἄλλα καλύπτουν ὅλον τὸν βον αἰῶνα, φθά-



Εἰκ. 17. Ἐπιτύμβιον ἀνάγλυφον.

νον εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς τετραρχίας καὶ ἐκτείνονται πολὺ πλέον αὐτῆς, διότι ἀνεγνωρίσθησάν τινα σαφῶς τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ II, τοῦ Οὐάλεντος, τοῦ Οὐαλεντιανοῦ, ἐν δὲ πιθανῶς τοῦ Ἀρκαδίου. Μολονότι τὰ νομίσματα δὲν ἀποτελοῦν πάντοτε ἀσφαλῆ κριτήρια διὰ μίαν ἀκριβῆ χρονολόγησιν, τῆς ἀξίας των περιοριζομένης εἰς τὸν παρεχόμενον ἐκάστοτε *terminus post quem*, ἐν τούτοις, ἐν συναφείᾳ πρὸς ἄλλας ἀρχαιολογικὰς ἐνδείξεις, δυνάμεθα νὰ

συμπεράνωμεν μὲ πιθανότητα ὅτι αἱ ταφαὶ τῆς ἀνασκαφείσης νεκροπόλεως— ἢ μᾶλλον τοῦ μικροῦ μέρους αὐτῆς— ἐκτείνονται εἰς μίαν χρονικὴν περιόδον ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 2ου αἰῶνος, καλύπτουσαν ὅλον τὸν 3ον καὶ



Εἰκ. 18. Χαλκοῦν εἰδώλιον Ἡρακλέους.



Εἰκ. 19-20. Χαλκᾶ εἰδώλια Ἑρμοῦ.

φθάνουσαν μέχρι τοῦ 2ου ἡμίσεος τοῦ 4ου. Ἀλλὰ παρὰ τοὺς μεταγενεστέρους τούτους χρόνους εἰς οὐδένα τῶν ἀνασκαφέντων τάφων ἐσημειώθη ἔνδειξις χριστιανικῆς λατρείας.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ Ι. ΜΑΚΑΡΟΝΑΣ

# ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1949

## ΤΑΚΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 2α Ἰουλίου τοῦ 1949 ἡμέρα Σαββάτω καὶ ὥρα 12<sup>η</sup> μεσημβρινῇ ἀκριβῶς συνήλθον ἐν τῷ Μεγάλῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας οἱ Ἑταῖροι εἰς τακτικὴν συνέλευσιν, ἵνα συμφώνως πρὸς τὸ ἄρθρον 32 τοῦ Ὄργανισμοῦ ἐκλέξωσι τὸ τε Προεδρεῖον τῆς Συνελεύσεως καὶ τὴν πενταμελῆ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖαν διὰ τὸ ἔτος 1950, ἀκούσωσι δὲ τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεῖας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τοῦ ἔτους 1948 ὡς καὶ τὴν ἔκθεσιν τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου περὶ τῶν πεπραγμένων τοῦ 1948.

Παρήσαν ἑταῖροι τεσσαράκοντα τέσσαρες. Γενομένης φανεράς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν Πρόεδρος τῆς Συνελεύσεως ὁ κ. Κωνσταντῖνος Μελάς, Ἀντιπρόεδρος ὁ κ. Ἐπαμεινώνδας Δηλιγιάννης, Α΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Ἰωάννης Παπαδημητρίου καὶ Β΄ Γραμματεὺς ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Χατζηδάκης.

Ὁ Γραμματεὺς τῆς Συνελεύσεως κ. Ἰωάννης Παπαδημητρίου ἀνέγνωσε τὴν ἔκθεσιν τῆς Ἐξελεγκτικῆς Ἐπιτροπεῖας περὶ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως κατὰ τὸ ἔτος 1948 ἢ δὲ Συνέλευσις ὁμοφώνως ἐνέκρινε τὴν διαχείρισιν ταύτην. Εἶτα διὰ μυστικῆς ψηφοφορίας ἐξελέγησαν μέλη τῆς Ἐξελεγκτικῆς καὶ ἐπὶ τοῦ Προϋπολογισμοῦ Ἐπιτροπεῖας διὰ τὸ ἔτος 1949 οἱ κ.κ. Β. Αἰγινήτης, Ἰωάν. Καψάλης, Κ. Δ. Παπακωνσταντίνου, Ἀριστ. Πέππας καὶ Μιλτ. Πουρῆς.

Εἶτα ὁ Γραμματεὺς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑταιρείας κ. Γεώργιος Π. Οἰκονόμος, ἀνεκοίνωσε τὴν ὑπ' αὐτοῦ συνταχθεῖσαν ἔκθεσιν περὶ τῶν πεπραγμένων τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ λήξαν ἔτος 1948 μετὰ προβολῶν φωτεινῶν εἰκόνων ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας γενομένων ἀνασκαφῶν.

**ΕΚΘΕΣΙΣ**  
**ΤΗΣ ΕΞΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑΣ**  
**ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1949**  
**ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΝ**  
**ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ**

*Κύριε Πρόεδρε,*

Οί ύπογεγραμμένοι αποτελοῦντες τὴν Ἐξελεγκτικὴν Ἐπιτροπείαν τῆς Ἑταιρείας διὰ τὸ ἔτος 1949, προσκληθέντες διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 26 τῆς 12 Μαρτίου 1950 ἐγγράφου τοῦ κ. Προέδρου, ἐπελήφθημεν τοῦ ἐλέγχου τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως τῆς Ἑταιρείας τοῦ λήξαντος ἔτους 1949, ἐκ τῶν λογιστικῶν καὶ ταμιακῶν βιβλίων τῆς ὁποίας ἐξάγονται τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα:

**ΜΕΡΟΣ Α΄**

**Α΄ Χρηματικόν.**

**Ταμείον.**

*α) Χρέωσις :*

|                   |  |                      |
|-------------------|--|----------------------|
| 1)                | Ἀπὸ Ὑπόλοιπον μετρητῶν εὑρεθὲν ἐν τῷ Ταμείῳ κατὰ τὴν 31/12/48, ἀνερχόμενον εἰς . . . | δρχ. 47.835.662.—    |
| 2)                | » Ἔσοδα ἐπὶ τῇ βάσει Γ. Προϋπολογισμοῦ ἀπὸ 1/1/-31/12/49 . . . . . »                 | 3.312.040.752.—      |
| 3)                | » Προκαταβολὰς . . . . . »   | 747.850.000.—        |
| 4)                | » Ἀναλήψεις ἐκ καταθέσεων παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ . . . . . »                         | 54.101.553.—         |
| 5)                | » Κρατήσεις Φόρου Καθ. Προσόδου . . . . . »  | 207.750.—            |
| 6)                | » Ἔσοδα προϋπολογισμοῦ ἐπιστραφέντα . . . . . »                                      | 1.481.700.—          |
| Σύνολον . . . . . |  | δρχ. 4.163.517.417.— |



β) Πίστωσις :

|   |      |                        |
|---|------|------------------------|
| 1) Εἰς Ἔξοδα ἐπὶ τῇ βάσει Γ. Προϋπολογισμοῦ ἀπὸ<br>1/1-31/12/49 . . . . .   | δρχ. | 210.667.189.—          |
| 2) » Προκαταβολὰς . . . . .   | »    | 747.850.000.—          |
| 3) » Καταθέσεις παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπεζῇ . . . . .                            | »    | 3.099.424.990.—        |
| 4) » Κρατήσεις Φόρου Καθ. Προσόδου . . . . .                                | »    | 207.750.—              |
| 5) » Ἔξοδα προϋπολογισμοῦ τὰ ἐπιστρεφόμενα εἰς<br>οἰκίαν πίστωσης . . . . . | »    | 1.481.700.—            |
| 6) » Ὑπόλοιπον μετρητῶν ἐν τῷ Ταμείῳ 31/12/49 . . . . .                     | »    | 103.885.788.—          |
| Σύνολον . . . . .   | δρχ. | <u>4.163.517.417.—</u> |

**Β' Ἀνάλυσις Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ.**

α) Ἔσοδα :

|   |      |                        |
|---|------|------------------------|
| 1) Ἀπὸ μερίσματα καὶ τόκους . . . . .   | δρχ. | 74.280.390.—           |
| 2) » μισθώματα αἰθουσῶν τοῦ μεγάρου . . . . .                                   | »    | 4.860.000.—            |
| 3) » ἀντίτιμον δημοσιευμάτων . . . . .  | »    | 9.638.000.—            |
| 4) » » » Ἀρχαιολογικοὶ Τόποι<br>καὶ Μουσεῖα . . . . .                           | »    | 37.500.—               |
| 5) » συνδρομὰς τῶν ἑταίρων . . . . .  | »    | 525.400.—              |
| 6) » δικαίωμα τῆς Ἑταιρείας ἐπὶ τῶν κ. κερδῶν<br>τῶν Κρατικῶν Λαχείων . . . . . | »    | 2.480.289.000.—        |
| 7) » ἔκτακτα καὶ ἀπρόβλεπτα ἔσοδα . . . . .                                     | »    | 700.—                  |
| 8) » κεκλεισμέναις χρήσεσι . . . . .  | »    | 742.409.762.—          |
| Σύνολον . . . . .   | δρχ. | <u>3.312.040.752.—</u> |

β) Ἔξοδα :

|  |      |                      |
|--|------|----------------------|
| 1) Εἰς μισθοὺς καὶ ἐπιδόματα . . . . .                   | δρχ. | 48.623.000.—         |
| 2) » ἔξοδα γραφείων . . . . .                            | »    | 22.762.571.—         |
| 3) » ἔξοδα βιβλιοθήκης . . . . .                         | »    | 17.128.245.—         |
| 4) » ἐπισκευὰς καὶ ἐπιπλώσεις τοῦ μεγάρου . . . . .      | »    | 2.954.500.—          |
| 5) » ἀνασκαφὰς καὶ μελέτας . . . . .                     | »    | 68.984.300.—         |
| 6) » δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας . . . . .                | »    | 33.227.000.—         |
| 7) » συνδρομὰς εἰς περιοδικὰ καὶ βιβλία ἀρχαιολ. . . . . | »    | 1.000.000.—          |
| 8) » διάφορα καὶ ἔκτακτα ἔξοδα . . . . .                 | »    | 12.612.150.—         |
| εἰς μεταφορὰν δρχ.                                       |      | <u>207.291.766.—</u> |

|   |                    |                        |
|---|--------------------|------------------------|
|   | ἐκ μεταφορᾶς δρχ.  | 207.291.766.—          |
| 9) Εἰς ποσοστὸν Κοινων. Ἀσφαλίσεων τῶν ὑπαλλήλων »    |                    | 2.668.870.—            |
| 10) » ἔκτακτα δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας (100ρίδος) » |                    | 509.400.—              |
| 11) » ἔξοδα κεκλεισμένων χρήσεων . . . . . »          |                    | 197.153.—              |
|   | Σύνολον . . . δρχ. | 210.667.189.—          |
| Περίσσευμα Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων χρήσεως 1949 . . »       |                    | 3.101.373.563.—        |
|   | Σύνολον . . . δρχ. | <u>3.312.040.752.—</u> |

### Γ' Γενικὸς Ἰσολογισμὸς τῆς χρήσεως 1949.

#### Α' Ἐνεργητικόν.

|   |                    |                         |
|---|--------------------|-------------------------|
| Τὸ Ἐνεργητικὸν τῆς Ἑταιρείας τὴν 31 Δεκεμβρίου                          |                    |                         |
| 1949 ἀνήρχετο εἰς . . . . . δρχ.  |                    | <u>5.117.885.054.45</u> |
| ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς:  |                    |                         |
| 1) Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ 31/12/49 . . . . . δρχ.                     |                    | 103.885.788.—           |
| 2) » τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας . . . . . »                               |                    | 259.863.80              |
| 3) » τὰ ἀκίνητα κτήματα τῆς Ἑταιρείας . . . »                           |                    | 17.847.50               |
| 4) » 249 μετοχὰς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς (ἔξ ὧν 10<br>δωρεᾶς Ρώμα) . . . . . » |                    | 779.252.317.25          |
| 5) » 510 μετοχὰς Τραπεζῆς Ἑλλάδος . . . . . »                           |                    | 149.722.543.70          |
| 6) » 180 » Κτηματικῆς Τραπεζῆς . . . . . »                              |                    | 40.356.—                |
| 7) » 405 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. 1889, 4%, Πάγιον »                         |                    | 88.154.25               |
| 8) » 75 » » » 1890, 5%, Σιδ. Λαφ. »                                     |                    | 20.193.75               |
| 9) » 121 » » » 1907, 5%, Ἀμύνης »                                       |                    | 8.315.20                |
| 10) » 235 » » » 1914, 5% 500 ἐκ. »                                      |                    | 243.037.—               |
| 11) » 1 » » » 1893, 5% Κεφαλ.<br>καὶ ἀπόδ. φ. γ. 140 »                  |                    | 640.—                   |
| 12) » 25 » » » 1924, 7%, Προσφ. »                                       |                    | 25.760.—                |
| 13) » 155 » » » 1930, Κτημ. πίστ. λ. »                                  |                    | 205.685.—               |
| 14) » 95 » » » 1927, » » » »  |                    | 126.065.—               |
| 15) » 150 » » » 1923, Ἑλλ./βουλγ.<br>Μεταναστεύσεως »                   |                    | 150.—                   |
| 16) » 1000 » » » 1919, 29, 31, Ἀπαλλ. »                                 |                    | 1.000.—                 |
| 17) » 30 » » » Πατριωτικοῦ . . . »                                      |                    | 30.—                    |
| 18) » 250 μετοχὰς Ἑλλην. Ἡλεκτρ. Σιδηροδρόμων »                         |                    | 12.556.720.—            |
| 19) » Ἐγγυοδοσίας . . . . . »   |                    | 1.—                     |
| 20) » Ληξιπρόθεσμα τοκομερίδια . . . . . »                              |                    | 50.000.—                |
| 21) » Διαφόρους Ἀ/σμούς-Κληρονομία Φ. Φαρμά »                           |                    | 348.410.—               |
| 22) » Κατ/σεις ἐπ' ἀνοικτῶ λ/σμῶ παρὰ τῇ Ἑθν. Τρ. »                     |                    | <u>4.071.032.177.—</u>  |
|   | Σύνολον . . . δρχ. | <u>5.117.885.054.45</u> |

*Β' Παθητικόν :*

Τὸ δὲ Παθητικὸν τῆς Ἑταιρείας τὴν 31 Δεκεμβρίου 1949, ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν . . . . . δρχ. 5.117.885.054.45  
ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς :

|  |                         |
|--|-------------------------|
| 1) Τὸ Κεφάλαιον . . . . . »                        | 9.096.067.35            |
| 2) Τὴν κεφαλαιοποίησιν ἀντιτίμου πωλήσ. ἀκινήτων » | 1.290.153.20            |
| 3) Τὴν μερίδα ὑπὲρ τῶν Μουσείων . . . . . »        | 1.—                     |
| 4) Τὰς προκαταβολὰς . . . . . »                    | 1.—                     |
| 5) Τὰ κέρδη καὶ ζημίας . . . . . »                 | 1.—                     |
| 6) Τοὺς ἐγγυοδότας . . . . . »                     | 1.—                     |
| 7) Τὰ εἰσπρακτέα τοκομερίδια . . . . . »           | 50.000.—                |
| 8) Περιουσίαν τῆς Ἑταιρείας . . . . . »            | <u>5.107.448.829.90</u> |
| Σύνολον . . . . . δρχ.                             | <u>5.117.885.054.45</u> |

*Δ' Περιουσία τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.*

Ἡ περιουσία τῆς Ἑταιρείας τῆ 31/12/49 ἀνήρχετο εἰς . . . . . δρχ. 5.117.885.054.45  
ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς :

|   |                         |
|---|-------------------------|
| 1) Ἀπὸ μετρητὰ ἐν τῷ Ταμείῳ . . . . . »                                 | 103.885.788.—           |
| 2) » τὸ μέγαρον τῆς Ἑταιρείας . . . . . »                               | 259.863.80              |
| 3) » τὰ ἀκίνητα κτήματα τῆς Ἑταιρείας . . . . . »                       | 17.847.50               |
| 4) » 249 μετοχὰς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς (ἕξ ὄν 10 δωρεᾶς Ἰ. Ρώμα) . . . . . » | 779.252.317.25          |
| 5) » 510 μετοχὰς Τραπεζῆς Ἑλλάδος . . . . . »                           | 149.722.543.70          |
| 6) » 180 » Κτηματικῆς Τραπεζῆς . . . . . »                              | 40.356.—                |
| 7) » 405 ὁμολογίας Ἑθν. Δαν. 1889, 4%, Πάγιον »                         | 88.154.25               |
| 8) » 75 » » » 1890, 5%, Σιδ. Λαρ. »                                     | 20.193.75               |
| 9) » 121 » » » 1907, 5%, Ἀμύνης »                                       | 8.315.20                |
| 10) » 235 » » » 1914, 5%, 500 ἐκ. »                                     | 243.037.—               |
| 11) » 1 » » » 1893, 5%, Κεφ. καὶ ἀπόδ. φρ. γαλλ. 140 »                  | 640.—                   |
| 12) » 25 » » » 1924, 7%, Προσφ. »                                       | 25.760.—                |
| 13) » 155 » » » 1930, Κτημ. πίστ. λ. »                                  | 205.685.—               |
| 14) » 95 » » » 1927, » » » » »  | <u>126.065.—</u>        |
| εἰς μεταφορὰν δρχ.  | <u>1.033.896.566.45</u> |

|     |   |   |                   |                         |
|-----|---|---|-------------------|-------------------------|
|     |   |   | ἐκ μεταφορᾶς δρχ. | 1.033.896.566.45        |
| 15) | » | 150 δμολ. Ἐθν. Δαν. 1923, Ἑλλ/βουλγ.        |                   |                         |
|     |   | Μεταναστεύσεως                              | »                 | 150.—                   |
| 16) | » | 1000 » » » 1919,29,31, Ἀπαλλ.               | »                 | 1.000 —                 |
| 17) | » | 30 » » » Πατριωτικοῦ . . . »                |                   | 30.—                    |
| 18) | » | 250 μετοχὰς Ἑλλην. Ἡλεκτρικ. Σιδ/δρόμων     | »                 | 12.556.720.—            |
| 19) | » | Ἑγγυοδοσίας . . . . . »                     |                   | 1.—                     |
| 20) | » | ληξιπρόθεσμα τοκομερίδια . . . . . »        |                   | 50.000 —                |
| 21) | » | κατ/σεις ἐπ' ἀνοικτῶ λ/σμῶ παρὰ τῇ Ἐθν. Τρ. | »                 | 4.071.032.177.—         |
| 22) | » | διαφόρους λ/σμούς-Κληρονομία Φ. Φαρμᾶ       | »                 | 348.410.—               |
|     |   | Σύνολον . . . . .                           | δρχ.              | <u>5.117.885.054.45</u> |

Διὰ τὴν ἀνωτέρω διαχειρίσιν ἡ Ἐπιτροπεία προτείνει εἰς τὴν Συνέλευσιν, ὅπως ἐγκρίνῃ ταύτην, ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν τε Ἴσολογισμόν καὶ Ἀπολογισμόν τοῦ λήξαντος ἔτους 1949.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως Δωρεῶν, Κληρονομιῶν, Κληροδοτημάτων προκύπτουσι τὰ ἐξῆς ἐκ τῶν τηρουμένων βιβλίων :

## ΜΕΡΟΣ Β'

### 1. Κληροδότημα Ἰωαν. Μαρκοπούλου.

Τοῦτο παραμένει ἀπὸ τοῦ 1944 ἄνευ ἐσόδων, ἡ δὲ *περιουσία* αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς :

|    |   |      |                   |
|----|---|------|-------------------|
| 1) | Καταθέσεις ἐν ὄψει παρὰ τῇ Ἐθνικῇ Τραπέζῃ . . .     | δρχ. | 1.—               |
| 2) | » Κεφαλαίου » » » » . . . »                         |      | 1.—               |
| 3) | Ὁμολογίαι Ἐθν. Δαν. 1922, 6.1/2 % τεμ. 4083 . . . » |      | 4.083.—           |
| 4) | Εἰδικὸς λ/σμὸς προσωρινῆς Ἀναγωγῆς . . . . . »      |      | 672.917.20        |
|    | Σύνολον . . . . .                                   | δρχ. | <u>677.002.20</u> |

### 2. Κληρονομία Φοίβου Φαρμᾶ.

Ἡ κληρονομία αὕτη τὸ πρῶτον ἐμφανίζεται μὲ συντεταγμένον προϋπολογισμόν, ἡ χρῆσις τοῦ ὁποίου ἄρχεται ἀπὸ 1/4/49 καὶ λήγει 31/3/50. Διὰ τοῦτο τὰ Ἔσοδα καὶ Ἔξοδα ταύτης ἄρχονται ἀπὸ 1/4 καὶ λήγουσι 31/12/49, θὰ συνεχισθῶσι δὲ μέχρι 31/3/50, ὅποτε καὶ θὰ συνταχθῇ νέος ἀπολογισμός, ὅστις καὶ θὰ ἀποσταλῇ εἰς τὸ Ὑπ. Οἰκονομικῶν, Δ/σιν Ἐθν. Κληροδοτημάτων. Ἡ διαχειρίσις αὕτη παρουσιάζει εἰς τὸ Κεφ. Α' - Δ' Τακτικὰ Ἔσοδα

εἰσπραχθέντα καὶ Τακτικά Ἐξοδα] δαπανηθέντα ἐλάχιστα. Εἰς δὲ τὸ Κεφ. Αδὶς-Δδὶς Ἑκτακτα (ἢ καθυστερούμενα) Ἔσοδα καὶ Ἐξοδα τοῦ προϋπολογισμοῦ πολλά, καὶ τοῦτο διότι εἰς ταῦτα συμπεριελήφθησαν τὰ ἀπὸ τοῦ 1943 εἰσπραχθέντα ἢ δαπανηθέντα ὑπὸ τῆς Τραπέζης Ἀθηνῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔνθα ἦσαν παρ' αὐτῇ κατατεθειμένα χρεόγραφα καὶ γρόσια διατιμῆσεως, Ἐπειδὴ δὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς κληρονομίας ἀποτελεῖται ἀπὸ Αἰγυπτιακά χρεόγραφα ὁ προϋπολογισμὸς καὶ ὁ ἀπολογισμὸς ταύτης ἐμφανίζονται, εἰς γρόσια διατιμῆσεως καὶ εἰς ἀντιστοίχους ἑλλην. δραχμὰς (τιμὴ γροσ. διατιμ. δρχ. 200 κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς χρήσεως).

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς διαχειρίσεως ταύτης τῆς κληρονομίας Φ. Φαρμαῖ, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἰδίων αὐτῆς βιβλίων, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

**Α' Χρηματικόν.**

**Ταμείον.**

α) Χρέωσις :

|   | Γροσ. Διατιμ.     | Δραχμαὶ             |
|---|-------------------|---------------------|
| 1) Ὅσα τὸ ταμεῖον εἰσέπραξεν ἀπὸ Ἔσοδα Γ. προϋπολογισμοῦ ἀπὸ 1/4-31/12/49 . . . . . | 377.724.70        | 75.544.940.—        |
| 2) Ἀπὸ Ἀναλήψεις παρὰ τῆ Τραπέζῃ Ἀθηνῶν-Ἀλεξανδρείας . . . . .                      | 7.064.20          | 1.412.840.—         |
| Σύνολον . . . . .   | <u>384.788.90</u> | <u>76.957.780.—</u> |

β) Πίστωσης :

|  |                   |                     |
|--|-------------------|---------------------|
| 1) Ὅσα τὸ ταμεῖον κατέβαλεν εἰς Ἐξοδα Γ. προϋπολογισμοῦ ἀπὸ 1/4-31/12/49 . . . . . | 7.064.20          | 1.412.840.—         |
| 2) Εἰς Καταθέσεις παρὰ τῆ Τραπέζῃ Ἀθηνῶν-Ἀλεξανδρείας . . . . .                    | 377.724.70        | 75.544.940.—        |
| Σύνολον . . . . .  | <u>384.788.90</u> | <u>76.957.780.—</u> |

**Β' Ἀνάλυσις Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων τοῦ Προϋπολογισμοῦ.**

α) Ἔσοδα :

|  | Γρόσ. Διατιμ.     | Δραχμαὶ             |
|--|-------------------|---------------------|
| Τακτικά Ἔσοδα Κεφ. Α' ἄρθ. 1-9 Μερίσματα καὶ τοκομερίδια . . . . . | 6.840.60          | 1.368.120.—         |
| » » » Β' » 1-2 Τόκοι . . . . .                                     | —                 | —                   |
| Ἑκτακτα » » Αδὶς » 1-5 Μερίσματα καὶ τοκομρ. καθ. . . . .          | 344.034.80        | 68.806.960.—        |
| » » » Βδὶς » 1-2 Τόκοι καθ. . . . .                                | 188.50            | 37.700.—            |
| Ἀπρ/πτα » » Δδὶς » 1 ἀπρόβλεπτα ἔσ. . . . .                        | 26.660.80         | 5.332.160.—         |
| Σύνολον . . . . .  | <u>377.724.70</u> | <u>75.544.940.—</u> |

## β) Ἔξοδα :

|   | Γρoσ. Διατιμ.     | Δραγμαὶ             |
|---|-------------------|---------------------|
| Τακτικὰ Ἔξοδα Κεφ. Β' ἀρθ. 1-3 . . . . .  | 950.60            | 190.120.—           |
| Ἔκτακτα » » Βδίσ » 1-6 . . . . .          | 6.113.60          | 1.222.720.—         |
| Τὸ ὅλον . . . . .                         | 7.064.20          | 1.412.840.—         |
| Περίσσευμα Ἐσόδων καὶ Ἐξόδων 1/4 31-12/49 | 370.660.50        | 74.132.100.—        |
| Σύνολον . . . . .                         | <u>377.724.70</u> | <u>75.544.940.—</u> |

## Γ' Γενικὸς Ἰσολογισμὸς τῆς χρήσεως 1949/50.

(Χρ. περ. 1/4-31/12/49)

## α) Ἐνεργητικόν :

Τὸ Ἐνεργητικὸν τῆς Κληρονομίας Φ. Φαρμᾶ τὴν 31/12/49 ἀνήρχετο εἰς  
Γρόσια διατιμ. 1.813.051.30 δραχ. 432.641.900.—

ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς :

|   | Γρόσια διατιμ.      | δραγμαὶ              |
|---|---------------------|----------------------|
| 1) Ἀπὸ 390 Μετοχῶν « Alexandrie Pres-<br>sing C <sup>o</sup> » . . . . .                          | 741.000.—           | 151.201.050.—        |
| 2) » 532 Μετοχῶν « S <sup>te</sup> an. de Net-<br>toyage et Pressage de cotton»                   | 656.488.—           | 133.956.375.—        |
| 3) » 6 ὁμολογίας «Crédit Foncier Egy-<br>ptien» . . . . .   | 10.524.—            | 2.147.422.—          |
| 4) » 49 ὁμολογ. 1925, Ὑδρεύσ. Ἀθηνῶν  | —                   | 63.700.000.—         |
| 5) » Καταθέσ. παρὰ τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-<br>Ἀλεξανδρείας . . . . .                                     | 30.955.30           | 6.316.368.—          |
| 6) » » » τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-<br>Ἀλεξαν. ὑπ. 31/12/49   | 6.175.80            | 1.235.160.—          |
| 7) » » » τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-<br>Ἀθήνας . . . . .   | 222.236.—           | 44.447.200.—         |
| 8) » » » τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-<br>Ἀθήνας λ. Ἀγ. 1.457.9.4  | 142.248.70          | 28.449.740.—         |
| 9) » Ληξιπρόθεσμα Τοκομερίδια . . . . .   | —                   | 490.000.—            |
| 10) » Καταθ. παρὰ τῆ Τραπεζῆ Ἀθηνῶν-<br>Ἀλεξανδρείας. Κλ/μα εἰς συγγενῆ τοῦ<br>διαθέτου . . . . . | 3.423.60            | 698.585.—            |
| Σύνολον . . . . .   | <u>1.813.051.40</u> | <u>432.641.900.—</u> |

β) Παθητικόν :

Τὸ δὲ Παθητικὸν τῆς Κληρονομίας τὴν 31/12/49 ἀνήρχετο εἰς τὸ ποσὸν τῶν γροσ. διατιμ. 1.813.651.30 δρχ. 432.641.900.—

ἀποτελούμενον ἐκ τῶν ἑξῆς :

|  | Γρόσια διατιμ.      | Δραχμαὶ              |
|--|---------------------|----------------------|
| 1) Κεφάλαιον . . . . .                     | 1.438.967.30        | 357.321.215.—        |
| 2) Κληροδότημα εἰς συγγενῆ τοῦ διαθέτου .  | 3.423.60            | 698.585.—            |
| 3) Εἰσπρακτέα Τοκομερίδια . . . . .        | —                   | 490.000.—            |
| 4) Περίσσευμα χρήσ. 1949/50/(1/4-31/12/49) | 370.660.50          | 74.132.100.—         |
| Σύνολον . . . . .                          | <u>1.813.051.40</u> | <u>432.641.900.—</u> |

Δ' Περιουσία τῆς Κληρονομίας Φ. Φαρμά.

Ἡ περιουσία τῆς Κληρονομίας τὴν 31/12/49 ἀνήρχετο εἰς Γρόσια διατ. 1.813.051.30 δρχ. 432.641.900.—

ἀποτελουμένη ἐκ τῶν ἑξῆς :

|   | Γρόσια διατιμ.      | Δραχμαὶ              |
|---|---------------------|----------------------|
| 1) Ἀπὸ 390 μετοχὰς « Alexandrie Pressing C <sup>o</sup> » . . . . . | 741.000.—           | 151.201.050.—        |
| 2) » 532 μετοχὰς «Seté an. de Nettoyage et Pressage de cotton»      | 656.488.—           | 133.956.375.—        |
| 3) » 6 ὄμολογ. Grédit Foncier Egyptien » . . . . .                  | 10.524.—            | 2.147.422.—          |
| 4) » 49 ὄμολογ. 1925, Ὑδροεὺς. Ἀθηνῶν                               | —                   | 63.700.000.—         |
| 5) » Καταθέσ. παρὰ τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-Ἀλεξανδρείας . . . . .           | 30.955.30           | 6.316.368.—          |
| 6) » » » τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-Ἀλεξαν. ὑπ. 31/12/49                       | 6.175.80            | 1.235.160.—          |
| 7) » » » τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-Ἀθήνας . . . . .                           | 222.236.—           | 44.447.200.—         |
| 8) » » » τῆ Τραπ. Ἀθηνῶν-Ἀθήνας λ. Ἀγγ. 1.457.9.4                   | 142.248.70          | 28.449.740.—         |
| 9) » Ληξιπρόθεσμα Τοκομερίδια . . . . .                             | —                   | 490.000.—            |
| 10) » Κληροδότη. εἰς συγγενῆ τοῦ διαθέτου                           | 3.423.60            | 698.585.—            |
| Σύνολον . . . . .   | <u>1.813.051.40</u> | <u>432.641.900.—</u> |

Ἐπίσης καὶ διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς κληρονομίας Φαρμά ἢ Ἐπιτροπεῖα προτείνει εἰς τὴν Συνέλευσιν, ὅπως ἐγκρίνη ταύτην, ὡς ὀρθῶς ἔχουσιν καὶ ἐπικυρώσῃ τὸν Ἰσολογισμὸν καὶ τὸν Ἀπολογισμὸν τῆς χρονικῆς περιόδου 1/4-31/12/49 τῆς χρήσεως 1949/50.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 16 Μαρτίου 1950

Ἡ Ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπεῖα

Κ. ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ  
 Ι. ΚΑΨΑΛΗΣ  
 ΑΡ. ΠΕΠΠΑΣ  
 Β ΑΙΓΙΝΗΤΗΣ



ΜΕΡΟΣ Ι

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΕΣΟΔΩΝ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ

| ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ       |       | Είδος εσόδων  | Προϋπολογισθέντα | Εισπραχθέντα | Διαφορά    |              |
|----------------------|-------|---|------------------|--------------|------------|--------------|
| Κεφ.                 | Αρθρ. |   |                  |              | 'Επί πλέον | 'Επί ἔλαττον |
| A'                   | 1-16  | Μερίσματα καὶ τόκοι . . . . .                             | 10000000         | 74280390     | 64280390   | —            |
| »                    | 2-1   | Μισθώματα . . . . .                                       | 2000000          | 4860000      | 2860000    | —            |
| »                    | 3-1   | 'Αντίτιμον δημοσιευμάτων . .                              | 500000           | 9638000      | 9138000    | —            |
| »                    | 3-2   | » δημοσ. «'Αρχαιολ. τόποι καὶ Μουσεία τῆς 'Ελλάδος»       | 10000            | 37500        | 27500      | —            |
| B'                   | 1-1   | Εἰσφοραὶ ἐταίρων . . . . .                                | 500000           | 525400       | 25400      | —            |
| »                    | 2-1   | Δικαίωμα τῆς 'Εταιρείας ἐκ τῶν Κρατικῶν Λαχείων . . . . . | 100000000        | 2480289000   | 1480289000 | —            |
| Γ'                   | 1-1   | 'Εκπωλήσ. ἀχρήστου ὑλικοῦ κλπ.                            | 40000            | —            | —          | 40000        |
|                      | 1-2   | 'Εξ ἀπροβλέπτων εσόδων . .                                | 100000           | 700          | —          | 99300        |
|                      | 1-3   | 'Εξ εσόδων κεκλεισμένων χρήσεων . . . . .                 | 2000000          | 742409762    | 740409762  | —            |
| Σύνολον δρχ. . . . . |       |   | 1015150000       | 3312040752   | 2297030052 | 139300       |

**'Ανάλυσις τοῦ Κεφαλαίου Α', ἀρθρου 3.**

**'Αντίτιμον δημοσιευμάτων.**

- |   |      |        |
|---|------|--------|
| 1) 'Αρχαιολογική 'Εφημερίς . . . . .  | δρχ. | 780000 |
| 2) Πρακτικά τῆς 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας . . . . .                             | »    | 948000 |
| 3) Χρ. Τσοῦντα. Αἱ Προϊστορικαὶ Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908 . . . . . | »    | 450000 |
| 4) Γ. Παπαβασιλείου. Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910 . . . . .           | »    | 45000  |
| 5) Βαλ. Σιαη. Τὸ Σούνιον κλπ. 1920. . . . .                                     | »    | 22500  |
| 6) 'Αντ. Κεραμοπούλλου. Ὁ ἀποτυμpanισμός. 1923. . . . .                         | »    | 15000  |
| 7) Γ. Ε. Μυλωνά. Ἡ Νεολιθικὴ 'Εποχὴ ἐν 'Ελλάδι. 1928. . . . .                   | »    | 37500  |
| 8) Γ. Σωτηρίου. Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931. . . . .                               | »    | 150000 |
| 9) Γ. Π. Οἰκονόμου. Τὸ 'Εργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχ. 'Ετ. 1938 . . . . .           | »    | 30000  |
| 10) Ν. Κοντολέοντος. Τὸ 'Ερέχθειον. 1949 . . . . .                              | »    | 140000 |
| 11) 'Αντ. Κεραμοπούλλου. Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935. . . . .                       | »    | 37500  |

'Εν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1950

Σύνολον δρχ. 9675500

Ο:ΤΑΜΙΑΣ  
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΠΟΥΡΝΑΡΑΣ

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ  
ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1949

| ΠΡΟΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ       |       | Είδος εξόδων   | Προϋπολογισθέντα | Διαπραγηθέντα | Πραγματοποιηθέντα | Διαφορά επί ἔλαττον |
|----------------------|-------|--|------------------|---------------|-------------------|---------------------|
| Κεφ.                 | Ἀρθρ. |  |                  |               |                   |                     |
| Α'                   | 1-10  | Μισθοὶ καὶ ἐπιδόματα . . .                                 | 60942000         | 48623000      | 48623000          | 12319000            |
| »                    | 2-1   | Ἔξοδα γραφείων . . . . .                                   | 50000000         | 22762571      | 22762571          | 27237429            |
| »                    | 3-1   | Ἔξοδα βιβλιοθήκης . . . . .                                | 80000000         | 17128245      | 17128245          | 62871755            |
| »                    | 4-1   | Ἐπισκευαὶ καὶ ἐπιπλώσεις τοῦ<br>μεγάρου . . . . .          | 50000000         | 3108500       | 2954500           | 47045500            |
| Β'                   | 1-1   | Ἀνασκαφαὶ καὶ μελέται . . .                                | 110000000        | 70466000      | 68984300          | 41015700            |
| »                    | 2-1   | Δημοσιεύματα . . . . .                                     | 160000000        | 33227000      | 33227000          | 126773000           |
| »                    | 2-2-3 | » Ἀρχαιολ. τόποι<br>καὶ μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος .              | 32000000         | —             | —                 | 32000000            |
| »                    | 3-1   | Συνδρομαὶ εἰς περιοδικὰ καὶ<br>βιβλία ἀρχαιολογικά . . . . | 10000000         | 1000000       | 1000000           | 9000000             |
| »                    | 4-1   | Διδασκαλία . . . . .                                       | 5000000          | —             | —                 | 5000000             |
| Γ'                   | 1-1   | Διάφορα ἔξοδα . . . . .                                    | 15000000         | 12612150      | 12612150          | 2387850             |
| »                    | 1-2   | Ἀναλογοῦν τῇ Ἐταιρ. ἀσφάλι-<br>στρον Κοιν. Ἀσφαλίσεων .    | 4000000          | 2668870       | 2668870           | 1331130             |
| »                    | 2-1   | Διὰ τὰ ἔκτακτα δημοσιεύμ. τῆς<br>100ρίδος . . . . .        | 40000000         | 509400        | 509400            | 39490600            |
| »                    | 3-1   | Διάφορα ἔξοδα κεκλεισμένων<br>χρήσεων . . . . .            | 10208000         | 197153        | 197153            | 10010847            |
| Δ'                   | 1     | Ἐκτακτον ἀποθεματικόν . . .                                | 23000000         | —             | —                 | 230000000           |
| »                    | 2     | Τακτικόν . . . . .   | 158000000        | —             | —                 | 158000000           |
| Σύνολον δρχ. . . . . |       |  | 1015150000       | 212302889     | 210667189         | 804482811           |

Ἀνάλυσις τοῦ κεφ. Β' ἄρθρου 1.

Ἀνασκαφαί.

|  | Πιστώσεις   |           |
|--|-------------|-----------|
|  | Διατεθεῖσαι | Ἀδιάθετοι |
| 1) Ἀθηνῶν Βασιλικῆς τοῦ Ἰλίσ.                        | 2645000     | —         |
| 2) » τοῦ Περιβόλου τοῦ<br>Ὀλυμπείου . . . . .        | 2000000     | —         |
| 3) Ἀττικῆς Βραυρωῶνος . . . .                        | 15075000    | —         |
| 4) » Κορωπίου . . . . .                              | 5600000     | —         |
| 5) Ἐπιδαύρου . . . . .                               | 8030000     | —         |
| 6) Θεσ/νίκης τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀγ.<br>Δημητρίου . . . . . | 10000000    | —         |
| 7) » τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγ.<br>Σοφίας . . . . .            | 1000000     | 1000000   |
| 8) » τῆς παρὰ τὴν Λ.<br>Στρατοῦ νεκροπόλ.            | 5000000     | 14000     |
| 9) Θέρμου . . . . .                                  | 2489000     | —         |
| 10) Κρήτης Ἀρχανῶν . . . . .                         | 6000000     | 418700    |
| 11) » Πανόρμου Μυλοποτάμ.                            | 3127000     | 49000     |
| 12) Τήνου . . . . .                                  | 6500000     | —         |
| 13) Νάξου . . . . .                                  | 3000000     | —         |
|  | 70466000    | 1481700   |

Σύγκρισις πραγματοποιηθέντων ἐσόδων καὶ ἐξόδων

|    |            |      |                   |
|----|------------|------|-------------------|
| Α' | Ἔσοδα      | Δρχ. | 3312040752        |
| Β' | Ἔξοδα      | »    | 210667189         |
|    | Περίσσευμα | Δρχ. | <u>3101373563</u> |

# ΔΩΡΕΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΩΝ ΚΑΙ ΚΛΗΡΟΔΟΤΗΜΑΤΩΝ

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ Φ. ΦΑΡΜΑ

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

\*Απολογισμός εσόδων και εξόδων από 1/4—31/12/1949

| Κεφ.λ.               | Αριθ. | Πρόπο-<br>λογισμού |       | Είδος εσόδων       | Πρόσ/σθέντα<br>εις γρ. διατ. | Πρόσ/σθέντα<br>εις θραχ. | Επιστραφήντα<br>εις Ιόσα δ. | Επιστραφήντα<br>εις θραχ. | Κεφ.λ. | Αριθ. | Πρόπο-<br>λογισμού |       | Είδος εξόδων                              | Πρόσ/σθέντα<br>εις γρ. διατ. | Πρόσ/σθέντα<br>εις θραχ. | Δαπάνηθέντα<br>εις γρ. διατ. | Δαπάνηθέντα<br>εις θραχ. |
|----------------------|-------|--------------------|-------|--------------------|------------------------------|--------------------------|-----------------------------|---------------------------|--------|-------|--------------------|-------|---|------------------------------|--------------------------|------------------------------|--------------------------|
|                      |       | Κεφ.λ.             | Αριθ. |                    |                              |                          |                             |                           |        |       | Κεφ.λ.             | Αριθ. |   |                              |                          |                              |                          |
| <b>1ον</b>           |       |                    |       |                    |                              |                          |                             |                           |        |       |                    |       |   |                              |                          |                              |                          |
| <b>Τακτικά Έσοδα</b> |       |                    |       |                    |                              |                          |                             |                           |        |       |                    |       |   |                              |                          |                              |                          |
| Α'                   | 1-9   |                    |       | Μερίσματα και τοκ. | 53280.—                      | 10656000                 | 6840.60                     | 1368120                   | Α'     | 1-3   |                    |       | Έσοδα διοικήσεως                          | 10500.—                      | 2100000                  | —                            | —                        |
| Β'                   | 1-2   |                    |       | Τόκοι . . . . .    | 1154.—                       | 230000                   | —                           | —                         | Β'     | 1-3   |                    |       | Συντήρ. περιουσίας                        | 4375.—                       | 875000                   | 950.60                       | 190120                   |
|                      |       |                    |       |                    |                              |                          |                             |                           | Γ'     | 1-4   |                    |       | Έκτελέσεως σκοπού                         | 300000.—                     | 60000000                 | —                            | —                        |
|                      |       |                    |       |                    |                              |                          |                             |                           | Δ'     | 1     |                    |       | Έκτελ. υποχρεώσεων                        | 3423.60                      | 800000                   | —                            | —                        |
| <b>2ον</b>           |       |                    |       |                    |                              |                          |                             |                           |        |       |                    |       |   |                              |                          |                              |                          |
| <b>Έκτακτα Έσοδα</b> |       |                    |       |                    |                              |                          |                             |                           |        |       |                    |       |   |                              |                          |                              |                          |
| Αδεις                | 1-5   |                    |       | Μερίσματα και τοκ. | 344034.80                    | 68806000                 | 344034.80                   | 68806960                  | Αδεις  | 1-7   |                    |       | Διοικήρ. και διαχει-<br>ρίσεως περιουσίας | 6005.—                       | 1240000                  | —                            | —                        |
| Βδεις                | 1-2   |                    |       | Τόκοι . . . . .    | —                            | —                        | 188.50                      | 37700                     | Βδεις  | 1-6   |                    |       | Συντηρ. περιουσίας                        | 10802.—                      | 2378000                  | 6113.60                      | 1292720                  |
| Δ'                   | 1     |                    |       | Άπρόβλεπτα έσοδα   | 26522.50                     | 5304000                  | 26660.80                    | 5332160                   |        |       |                    |       |   | 335105.60                    | 67393000                 | 7064.20                      | 1412840                  |
|                      |       |                    |       |                    | 424991.30                    | 84996000                 | 377724.70                   | 75544940                  |        |       |                    |       |   |                              |                          |                              |                          |

Πραγματοποιηθέντα Έσοδα Γρ. δ. 377.724.70 δρ. 75.544.940  
 » » » Έξοδα » δ. 7.064.20 » 1.412.840  
 Περίσσευμα 31/12/49 Γρ. Δ. 370.660.50 » 74.132.100

ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ  
ΧΡΗΣΙΣ 1949

Α. ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ

|  |   |     |
|--|---|-----|
| 1) Τὸ Ἐρέχθειον . . . . .                | » | 460 |
| 2) Ἡ Ἄσπις τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου . . . . . | » | 505 |

Β. ΠΩΛΗΘΕΝΤΑ

| 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς |                       |               |                          | 2) Πρακτικὰ Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας |                          |               |                          |
|--------------------------|-----------------------|---------------|--------------------------|--------------------------------|--------------------------|---------------|--------------------------|
| Σειρὰ<br>τόμων           | Πωληθέν-<br>τες τόμοι | Τιμὴ<br>τόμου | Εἰσπρα-<br>χθέν<br>ποσόν | Σειρὰ<br>τόμων                 | Πωλη-<br>θέντες<br>τόμοι | Τιμὴ<br>τόμου | Εἰσπρα-<br>χθέν<br>ποσόν |
| 1942/44                  | 18                    | 150000        | 2700000                  | 1941/44                        | 7                        | 12000         | 84000                    |
| 1939/41                  | 16                    | 150000        | 2400000                  | 1940                           | 6                        | 12000         | 72000                    |
| 1938                     | 4                     | 150000        | 600000                   | 1939                           | 2                        | 12000         | 24000                    |
| 1937 β'                  | 3                     | 300000        | 900000                   | 1938                           | 2                        | 12000         | 24000                    |
| 1937 α'                  | 1                     | 300000        | 300000                   | 1937                           | 3                        | 12000         | 36000                    |
| 1936                     | 1                     | 150000        | 150000                   | 1936                           | 3                        | 12000         | 36000                    |
| 1934/35                  | 1                     | 150000        | 150000                   | 1935                           | 4                        | 12000         | 48000                    |
| 1933                     | 1                     | 150000        | 150000                   | 1934                           | 3                        | 12000         | 36000                    |
| 1932                     | 1                     | 150000        | 150000                   | 1933                           | 3                        | 12000         | 36000                    |
| 1931                     | 1                     | 150000        | 150000                   | 1932                           | 3                        | 12000         | 36000                    |
| 1930                     | 1                     | 150000        | 150000                   | 1931                           | 3                        | 12000         | 36000                    |
|                          |                       |               |                          | 1930                           | 3                        | 12000         | 36000                    |
|                          |                       |               |                          | 1929                           | 2                        | 12000         | 24000                    |
|                          |                       |               |                          | 1928                           | 2                        | 12000         | 24000                    |
|                          |                       |               |                          | 1927                           | 2                        | 12000         | 24000                    |
|                          |                       |               |                          | 1925/26                        | 2                        | 12000         | 24000                    |
|                          |                       |               |                          | 1922/24                        | 2                        | 12000         | 24000                    |
|                          |                       |               |                          | 1921                           | 2                        | 12000         | 24000                    |
|                          |                       |               |                          | 1920                           | 2                        | 12000         | 24000                    |
|                          |                       |               |                          | 1916/19                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1915                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1892                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1891                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1890                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1889                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1888                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1881/82                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1880/81                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1879/80                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1878/79                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1877/78                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1876/77                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1873/74                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1870                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1869                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1868                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1866                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1863                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1862                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1861                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1860                           | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          |                       |               |                          | 1859/60                        | 1                        | 12000         | 12000                    |
|                          | 48                    |               | 7800000                  |                                | 79                       |               | 948000                   |

| 3) Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας |   |                  |              |                  |
|---|---|------------------|--------------|------------------|
| Αἰτίων ἀριθμός                                      | Ἐπιγραφή Συγγράμματος   | Πωληθέντα σώματα | Τιμή σώματος | Εἰσπραχθέν ποσόν |
| 1   | Χρ. Τσούντα. Αἱ προϊστορικοί Ἀκροπόλεις Διμηνίου καὶ Σέσκλου. 1908                | 3                | 150000       | 450000           |
| 2   | Γεωργ. Παπαβασιλείου. Περί τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων. 1910 . . .                | 1                | 45000        | 45000            |
| 3   | Βαλ. Στάη. Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. 1920 . . .               | 3                | 7500         | 22500            |
| 4   | Ἄντ. Κεραμοπούλλου. Ὁ Ἀποτυμπατισμός. 1923 . . .                                  | 1                | 15000        | 15000            |
| 5   | Γεωργ. Μυλωνᾶ. Ἡ νεολιθική ἐποχή ἐν Ἑλλάδι. 1923 . . .                            | 1                | 37500        | 37500            |
| 6   | Γεωργ. Σωτηρίου. Χριστιανικαὶ Θῆβαι. 1931 . . .                                   | 1                | 150000       | 150000           |
| 7   | (Γεωργ. Π. Οἰκονόμου) Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας. 1938 . . . | 2                | 15000        | 30000            |
| 8   | Νικολ. Κοντολέοντος. Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας. 1949            | 7                | 20000        | 140000           |
|   | Ἄθροισμα . . .  | 19               |              | 890000           |
| 9   | Ἄντ. Κεραμοπούλλου. Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν. 1935 . . .                                 | 1                | 37500        | 37500            |
|   | Ἄθροισμα . . .  | 20               |              | 927500           |
| <b>Ἀνακεφαλαίωσις</b>                               |   |                  |              |                  |
| 1   | Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς . . .   |                  | Δρ.          | 7800000          |
| 2   | Πρακτικά τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας . . .  |                  | »            | 948000           |
| 3   | Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας . . .  |                  | »            | 927500           |
|   | Σύνολον . . .   |                  | Δρ.          | 9675500          |

## Γ'. ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ

| 1) Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς |             |
|--------------------------|-------------|
| Σειρὰ ἐτῶν               | Ἀριθ. τόμων |
| 1937β' . . . . .         | 22          |
| 1938 . . . . .           | 27          |
| 1939/41 . . . . .        | 31          |
| 1942/44 . . . . .        | 33          |
| Σύνολον                  | 113         |

| 2) Πρακτικά Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας |             |
|--------------------------------|-------------|
| Σειρὰ ἐτῶν                     | Ἀριθ. τόμων |
| 1935 . . . . .                 | 1           |
| 1938 . . . . .                 | 2           |
| 1939 . . . . .                 | 25          |
| 1940 . . . . .                 | 27          |
| 1941/44 . . . . .              | 32          |
| Σύνολον                        | 87          |

## 3) Διάφορα δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας

| Αἰξίων<br>ἀριθμὸς | Ἐπιγραφὴ Συγγράμματος   | Ἐξέ-<br>χθέντες<br>τόμοι |
|-------------------|---|--------------------------|
| 1                 | Π. Καββαδία. Τὸ Ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ. 1900 .. . . .                        | 1                        |
| 2                 | Γ. Π. Οἰκονόμου. Ἐπιγραφαὶ Μακεδονίας. 1915 .. . . .                                  | 1                        |
| 3                 | (Γ. Π. Οἰκονόμου). Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς<br>Ἑταιρείας. 1938.. . . . . | 1                        |
| 4                 | Γ. Π. Οἰκονόμου. Τὰ 100 ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς<br>Ἑταιρείας. 1942.. . . . . | 4                        |
| 5                 | Ν. Κοντολέοντος. Τὸ Ἐρέχθειον. 1949 .. . . .  | 48                       |
|                   | Σύνολον .. . . .  | 55                       |

Ἐν Ἀθήναις τῇ 31 Δεκεμβρίου 1949.

Ο ΛΟΓΙΣΤΗΣ

ΑΝΤΩΝΙΑ ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

## Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

(1949)

**Δωρεαί.** Εύχαρίστως αναγράφοντες κατωτέρω τὰ πρὸς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας εἴτε ὑπ' αὐτῶν τῶν συγγραφέων εἴτε ὑπ' ἄλλων φίλων αὐτῆς ἀποσταλέντα κατὰ τὸ ἔτος 1949 βιβλία, καθήκον ἡμῶν θεωροῦμεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ ἐνταῦθα πρὸς πάντας τοὺς φιλόφρονας δωρητὰς τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν.

[Εἰς τὸ τέλος τοῦ τίτλου ἐκάστου βιβλίου τίθεται ἐντὸς παρενθέσεως τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ. Ὅπου δὲν ὑπάρχει παρένθεσις, δωρητὴς εἶναι ὁ συγγραφεὺς].

1. **Ancient Alexandria:** Discoveries in the Serapeum of the Ptolemaic Kings. Ἄπ.: «Times» 29 Aug. 1949 (Greek Govern. Department of Information).
2. **Ἀλεξιάδου, Στ. Ι.:** Ἡ εὐτυχία εἰς τὴν μητέρα γῆν καὶ εἰς τὸ καθήκον. Ἀθῆναι: 1949.
3. **Ἀρχεῖον τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος...** ὑπὸ Ἀ. Ὁρλάνδου. Τ. 6, 1948, τχ. 1. (Ἀ. Ὁρλάνδος).
4. **Ἀρχεῖον Πόντου.** Τ. 13: 1948. (Ἐπιτροπὴ Ποντ. Μελετῶν).
5. **Ἀθηνᾶ:** Τ. 52: Ἐν Ἀθ. 1948. (Ἐπιστημ. Ἑταιρεία).
6. **Αὐλωνίτου, Β. Γ.:** Ἱστορία τῆς μουσικῆς. Κέρκυρα: 1949.
7. **Ἀξενίδου, Θ. Δ.:** Ἡ Πελαγίς Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία. Β', Ἀθῆναι: 1949.
8. **Βαλαώρα, Β. Γ.:** Ἡ λαογραφία τοῦ χωριοῦ μου Περίστα Ναυπακτίας. Ἐν Θεσσαλονίκῃ: 1939 (Λαογραφικὴ Ἑταιρεία).
9. **Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome.:** Fasc. 163, 164, 166. (Ec. Fr. Ath. Rome).
10. **Brown, F. E.:** The House in Block E4, Block F3, the Roman Baths, Discoveries in the Temple of Artemis Nanaia, Arms and Armor, New and revised Material from the Temple of Azzanathkona. New Haven: 1936. Ἄπ.: «Excavations at Dura-Europos» Report of 6th Season (1932-1933) (Amer. Book Center).
11. **Bulletin of the Amer. Schools of Oriental Research.** Nr 61-68: Jerusalem: 1936-1937 (Amer. Book Center).
12. **Burzio, H. F.:** La ceca della villa Petosi y la moneda colonial. Buenos Aires: 1945 (Πρεσβεία Ἀργεντ. Δημοκρ.).
13. **Χαλκιοπεύλου, Γ.:** Αἱ Ἠνωμένα Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς. Ἄπ.: «Τεχν. Χρον.» Τχ. 288-289: 1948.



14. **Du Mensil du Buisson, Cte R.**: Inscriptions from the Room of the Murals, Block M7, the Persian Mines. New Haven; 1936. Ἄπ.: «Excavations at Dura - Europos» Report of 6th Season (1932 - 33) (Amer. Book Center).
15. **The Elgin Marbles.** Ἄπ.: «The Times» 5th Sept. 1949 (Greek Government Department of Information).
16. **Ἐπετηρίς** (Ἐνώσεως Ἀποφοίτων Ριζαρείου Σχολῆς). Ἐπετηρίς 1948 (Ἐνωσις Ἀποφ. Ριζ. Σχ.).
17. **Furlong, G.**: Naturalistas Argentinos durante la dominacion Hispanica. Buenos Aires: 1948 (Πρεσβεία Ἀργεντ. Δημοκρ.).
18. **Ghali, Mirrit Boutros**: Note sur la découverte du Monastère de Phoebammon dans la Montagne Thébaine. Le Caire: 1948.
19. **Hopkins, C. - Baur, P. V. C.**: Christian Church at Dura - Europos. New Haven. London: 1934. Ἄπ.: «Excavations at Dura - Europos». Preliminary Report of 5th Season of Work, Oct. 1931 - March 1932 (Amer. Book Center).
20. **Hrozny, B.**: Les inscriptions Crétoises. Praha: 1949 (Institut Orient).
21. **The Journal of Aesthetics and Art Criticism.** V. 7, 4 & V. 8, 1: 1949 (Amer. Soc. Aesth.).
22. **Journal of Egyptian Archeology.** V. 11 - 16: London: 1925 - 30 (Amer. Book Center).
23. **Καρούζου, Χρ. Ι.**: Ρόδος. Ἀθήναι: 1949.
24. **Κόλλα, Π.**: A Concise Guide to the Acropolis of Athens. Athens [1949]
25. **Κοντολέοντες, Ν. Μ.**: Γεωμετρικὸς ἀμφορέυς ἐκ Νάξου. 1949. Ἄπ.: ΑΕ 1945/47.
26. » » : Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας: 1949 : (Ἀρχαιολ. Ἐταιρ.).
27. » » : Inscriptions de Chios. Ἄπ.: Revue de Phil. XXIII, : 1949.
28. **Κοτзиᾶ, Χ. Ν.**: Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς. Ἐν Ἀθ. 1948 Ἄπ.: «Πολέμων» Γ'.
29. » » : Ἐπιγραφαὶ Ἀττικῆς. Ἐν Ἀθ. 1949. Ἄπ.: «Πολέμων» Δ'.
30. **Κουκουλέ, Φαίδ.**: Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός. Τ. 2, 1 - 2: Athènes: 1948. (Γαλλ. Ἰνστ. Ἀθ.).
31. **Κουρμούλη, Γ. Ι.**: Φωνητικὰ ζητήματα. Ἐν Ἀθήναις: 1948. Ἄπ.: «Ἐπετ. Ἐτ. Βυζ. Σπουδῶν» Τ. 18.
32. » » : Καὶ πάλιν περὶ τοῦ τοπωνυμίου Χαννιά. Ἐν Ἀθήναις: 1949. Ἄπ.: «Λεξικογρ. Δελτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν». Τ. 4, 1942 - 48, σ. 137 - 148.
33. » » : Σύγχρονοι μέθοδοι γλωσσολ. ἐρευνῶν. Ἐν Ἀθ. 1949. Ἄπ.: «Παιδαγ. Ἐπιθεωρ.». Τ. 3, τχ. 1.
34. **Κτιστοπούλου, Κ. Δ.**: L'énigme minoenne. Ἄπ.: «Archiv Orientalni». Vol. 17, 1949, σ. 420 - 24.
35. **Κυπαρίσση, Β.**: Τραγούδια τῆς Χαλκιδικῆς. Θεσσαλονίκη 1940. (Λαογραφικὴ Ἐταιρεία).
36. **Λαμφίδου, Ὁδ.**: Ἡ ποιητὴ τῆς τυφλώσεως παρὰ Βυζαντινοῖς. Ἀθ. 1949 (Διατριβὴ ἐπι διδακτ.).

37. **Lehmann-Hartleben, K.,-Olsen, E. C.:** Dionysiac Sarcophagi in Baltimore: 1942 (Amer. Book Center).
38. **Levi, D.:** A Late-Roman Water Cult at San Salvatore near Cabras in Sardinia. Ἀπ.: «Gazette des Beaux-Arts» [1949].
39. **Λιβεδέως, Κ. Ι.:** Μελέτη τοῦ σιδήρου γόμφων καὶ συνδέσμων τῆς Στοᾶς τοῦ Ἀττάλου. Ἀθήναι: 1948.
40. » » : Ὁ δομικὸς σίδηρος τοῦ Παρθενῶνος. Ἀθήναι: 1949.
41. **Μαγγίνα, Σπυρ. Χ.:** Οἱ «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου ὡς πρότυπον τῆς Ἀντιγόνης τοῦ Σοφοκλέους. Ἀθήναι: 1947.
42. » » : Ὁ Πλατωνικὸς Φαῖδρος καὶ ἡ ἔκδοσις Ἰ. Θεοδωρακοπούλου. Ἀθήναι: 1948.
43. **Martin, R.:** Sur quelques particularités du temple d'Asclépios à Epidaur. Ἀπ.: «BCH» 70, 1946.
44. **Μελετοπούλου, Ι. Α.:** Δικαστικὰ πινάκια καὶ «χαλκία». Ἀπ.: «Πολέμων» Γ', 1947.
45. » » : Προῶσις ἐπὶ λύσει. Ἀπ.: «Πολέμων» Δ' (1949) σ. 41-72.
46. **Meritt, B. D. [κ.ἄ.]:** The Athenian Tribute Lists. V. 2. Princeton: 1949 (Ἄμερ. Ἀρχαιολ. Σχολή).
47. **Μιτσοῦ Μ. Θ.:** Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἀθηνῶν. Ἐν Ἀθ. 1949. Ἀπ.: «Πολέμων» Τ. 4, σ. 17-35.
48. » » : Inscriptions of the Eastern Peloponnesus. Ἀπ.: Hesp. 18, 1949.
49. **Musées de France:** 1948-49 (Ἡ διεύθυνσις).
50. **Οἰκονόμου, Γ. Π.:** Τὰ Ἐκατὸν Ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολ. Ἑταιρείας. Ἐν Ἀθ. [1942] (Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία).
51. » » : Miroir grec de la Collection Hélène A. Stathatos d'Athènes [Paris]: 1949. Ἀπ.: «Mélanges Ch. Picard» σελ. 770-786.
52. **«Oxyrhynchus Papyri»:** P. 17. 1927 (Amer. Book Center).
53. **Pagliari, A.:** Preliminary Note on the Pehlevi dipinti in the Dura Synagogue: 1936. Ἀπ.: «Excavations at Dura-Europos» Report of 6th Season (1932-33) (Amer. Book Center).
54. **Πανάγου, Χρ. Θ.:** Ὁ Πειραιεύς. Ἀθ. 1949.
55. **Παπανούτσου, Ε. Π.:** La catharsis Aristotélicienne. Gotoburgi: 1948. Ἀπ.: «Eranos» vol. 46, σ. 77-93.
56. **Παπασπυρίδη-Καρούζου, Σέμνης:** Αἱ ἑπτὰ θυγατέρες τοῦ Ἀτλαντος. 1949. Ἀπ.: ΑΕ 1945-47.
57. **Supplementary Papers of the Amer. School of Class. Studies in Rome.** V. 1. N. York: 1905 (Amer. Book Center).
58. **Paton, D.:** Early Egyptian Records of Travel. V. 2-3: Princeton: 1916-1918 (Amer. Book Center).
59. » » : Animals of Ancient Egypt. Princeton: 1925 (Amer. Book Center).
60. **Πεζοπούλου, Ἐμμ. Α.:** Ἡ ἐπίδρασις τοῦ Αἰσχύλου ἐπὶ τὸν Σοφοκλέα καὶ τὸν Εὐριπίδην καὶ ἡ γνησιότης τοῦ τέλους τῶν «Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας» τοῦ Αἰσχύλου. Ἀθήναι: 1948 (Μαγγίνας Σπυρ. Χ.).

61. **Πινακοθήκη τῆς Τέχνης τοῦ Ἑλλ. λαοῦ**: 1,1: Ἀρχοντικά τῆς Καστοριάς. Ἀθήναι: 1948 (Ἐθνικὸν Ἰδρυμα).
  62. **Πλάτωνος, Ν. Ε.**: Γεωμετρικὸς τάφος Ἀγ. Παρασκευῶν Ἡρακλείου: 1949. Ἀπ. ΑΕ 1945 - 47.
  63. **«Πολέμων»**. Τ. 4, 1949 (Ἀ. Α. Παπαγιαννόπουλος - Παλαιός).
  64. **Πρακτικά** (Ἑλληνικῆς Ἀνθρωπολογικῆς Ἑταιρείας). Ἔτ. 1948.
  65. **Ρωμαίου, Κ. Α.**: Cultes populaires de la Thrace. Athènes 1949 (Ρωμαίος-Merlier).
  66. **Rubensohn, O.**: Die geflügelte Göttin von Delos. Ἀπ.: «Mitt. des D. A. Inst.» 1, 1948.
  67. **Σαλβάνου, Γ. Ι. - Σαλβάνου, Βάσως Γ.**: Ἡ Ἴόνιος Ἀκαδημία. Ἀθ. 1949. Ἀπ.: Πανηγ. τεῦχος τῆς Ἑλλ. Δημοιοργίας.
  68. **Σχέδιον Μάρσαλ καὶ Μινωϊσμός**. Κρήτη: 1949 (Ν. Πλάτων).
  69. **Σκανδαλάκη, Ι. Ν.**: Hannibal ad Portas. Ἀθήναι: 1948.
  70. **Σοφοκλέους, Θ.**: Ἡ Ἐθνικὴ συνείδησις τῶν Κυπρίων ἐπὶ Φραγκοκρατίας (Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου: 1949).
  71. **Κυπριακαὶ Σπουδαί**. Τ. 10, 1946 καὶ 12, 1948. Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου: 1948 - 1949 (Ἑταιρεία Κυπρ. Σπουδῶν).
  72. **Σταθάκη, Ν. Γ.**: Δοκίμιον τῆς ἱστορίας τοῦ ἀρχ. Ἑλλ. δικαίου. Τ. Α', Τχ. 1: Ἐν Ἀθήναις: 1947.
  73. **Στεφανίδου, Μ. Κ.**: Ἱστορία τῆς Φυσικομαθ. Σχολῆς. Τ. 1. Ἐν Ἀθήναις: 1948 (Ἐκατοντ. Ἐθν. Πανεπ., 5).
  74. **Symbolae Osloenses**. Fasc. 27: Osloae 1949 (Γ. Π. Οἰκονόμος).
  75. **Ταρσούλη, Ἀθηνᾶς**: Δωδεκάνησα. Τ. 1 - 2 (Ἀθήναι: 1947 - 1948 (Ἐθνικὸν Ἰδρυμα).
  76. **Θεοχάρη, Ρήγα Δ.**: Πατριωτικοὶ λόγοι. Ἀθήναι: 1949.
  77. **Θεοχαρίδου, Γ. Ι.**: Beiträge z. Geschichte des byzant. Profantheaters. Thessaloniki: 1940 (Λαογραφικὴ Ἑταιρεία).
  78. **Θεοφανείδου, Β. Δ.**: Ψηφιδωτόν. Ἐν Χανίοις: 1949. Ἀπ.: ΑΕ 1945 - 1947.
  79. **Τραυλοῦ, Ι.**: The Topography of Eleusis. Ἀπ.: «Hesperia» V. 18, 1949, σ. 138 - 147.
  80. » » The West Side of the Athenian Agora Restored. Ἀπ.: «Hesperia». Suppl. 8: 1949.
  81. **Τσαμίση, Π.**: Ἡ Καστορία καὶ τὰ μνημεῖά τῆς. Ἀθήναι: 1949.
  82. **Τζαννετάτου, Θεσ. Στεφ.**: Σύμμικτα Φιλολογικά. Ἐν Ἀθήναις: 1949.
  83. » » » : Σύμμικτα εἰς τὴν Ποιητικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἀθήναι: 1949.
  84. **Unesco Bulletin for Libraries**. Vol. III: 1949 (Unesco).
  85. **Wace, A. J.** Mycenae. Princeton: 1949.
  86. **Yavis, Const. G.**: Greek Altars. Saint Louis, Miss.: 1949.
- Ἄγοραὶ καὶ ἀνταλλαγαί**: Εἰσήχθησαν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἑταιρείας κατὰ τὸ 1949 ἕξ ἀγορᾶς 154 νέοι τόμοι καὶ ἕξ ἀνταλλαγῆς 194.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ  
(1837 - 1951)

|  | <i>Δραχμαὶ</i> |
|--|----------------|
| 1. <b>Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς</b> 1837-1949 (ΑΕ 1-88: πβ. πινάκιον παρὰ <B. Λεονάρδου>, Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος λεύκωμα, σ.1-3). Σχῆμα 4ον.   |                |
| (Περίοδος Α΄): τόμος 1-16 (1837 - 1860).   |                |
| 1-7 (1837 - 1843): τεύχη α΄ - ιβ΄, ιγ΄ (καὶ ιδ΄), ιε΄ (τεῦχος ιϛ΄ ἴδιον δὲν ἐξεδόθη), ιζ΄ - κθ΄ 8 - 16 (1852-1860): τεύχη λ΄ - νέ΄ πωλοῦνται τάδε τὰ τεύχη: α΄, β΄, γ΄, δ΄ ἕκαστον τεῦχος . . . . .    | 7.000          |
| Περίοδος Β΄: τόμος 17-21 (1862-1874).  |                |
| 17 (1862): τεύχη α΄-ιβ΄ (τὰ τεύχη θ΄-ιβ΄ ἐξεδόθησαν τῷ 1863) ἕκαστον τεῦχος  | 7.000          |
| 18-21 (1869): τεῦχος ιγ΄ 19 (1870): τεῦχος ιδ΄ 20 (1872): τεύχη ιε΄ καὶ ιϛ΄ (τὸ ιϛ΄ ἐξεδόθη τῷ 1873) 21 (1874): τεῦχος ιζ΄ ἕκαστον τεῦχος . . .  | 7.000          |
| Περίοδος Γ΄: τόμος 22-62 (1883-1923).  |                |
| 22-62 (1883-1923): εἰς τόμος κατ' ἔτος (ἐκ τεσσάρων τευχῶν συγκείμενος) ἕκαστος τόμος. . . . .   | 150.000        |
| Περίοδος Δ΄: τόμος 63 κέ. (1924 κέ.).  |                |
| 63-75 (1924-1936): 1924, 1925-1926 (εἰς ἓνα τόμον), 1927-1928 (εἰς ἓνα τόμον), 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934-1935 (εἰς ἓνα τόμον), 1936, εἰς τόμος κατ' ἔτος ἕκαστος τόμος . . . . .              | 150.000        |
| 76 (1937): πανηγυρικός τόμος τῆς ἑκατονταετηρίδος εἰς δύο μέρη ἑκατὸν εἴκοσι περίπου τυπογραφικῶν φύλλον' ἕκαστον μέρος . . . . .  | 300.000        |
| 77-88 (1938-1949): 1938, 1939-1941 (εἰς ἓνα τόμον), 1942-1944 (εἰς ἓνα τόμον), 1945-1947 (εἰς ἓνα τόμον) 1948-1949 (εἰς ἓνα τόμον). Σχῆμα 4ον' ἕκαστος τόμος . . . . .                                 | 150.000        |
| 2. <i>Ἐυρετήριον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τῆς τρίτης περιόδου ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λαμπροπούλου</i> . τόμος 1ος: 1883-1887. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 550. 1902 . . . . .                           | 120.000        |
| 3. <b>Πρακτικὰ Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας</b> 1837-1949 (ΠΑΕ 1-105: πβ. πινάκιον ἐν ΠΑΕ 1921, σ. 77-79).  |                |
| (Περίοδος Α΄): τόμος 1-13 (1837-1848/9).   |                |
| 1-3 (1837, 1837/8, 1838/9): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν <τῆς Α΄—Γ΄ συνεδριάσεως> τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 93. 1840. (Δὲν πωλεῖται). | —              |
| 4 (1839/40): Πρακτικὰ τῆς Δ΄ συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 77. 1840. (Δὲν πωλεῖται). . . . .                          | —              |
| 5 (1840/1) Πρακτικὰ τῆς Ε΄ Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 87. 1841. (Δὲν πωλεῖται). . . . .                    | —              |
| 6 (1841/2): Πρακτικὰ τῆς Ζ΄ (γράφει: F΄) Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. <Ἐκδοσις 1η>. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστί. Σχῆμα 16ον, σελίδες 31. 1842. (Δὲν πωλεῖται). . . . .      | —              |

|  | <i>Δραχμαὶ</i> |
|--|----------------|
| 7-11 (1842/3-1846/7): Δὲν ἐξετυπώθησαν ἰδιαίτερος. . . . .   | —              |
| 1-11 (1837-1846/7): Σύνοψις τῶν πρακτικῶν (τῆς Α' — ΙΑ' Γενικῆς συνεδριάσεως) τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας τῶν Ἀθηνῶν. ("Ἐκδοσις 2α). Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 325, πίναξ 1. 1846 (1847). (Δὲν πωλεῖται) . . . . .  | —              |
| 12 (1847/8): Πρακτικά τῆς ΙΒ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 31. 1848. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .  | —              |
| 13 (1848/9): Πρακτικά τῆς ΙΓ' Γενικῆς συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. Σχῆμα 8ον, σελίδες 37. 1849. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .  | —              |
| (Περίοδος Β'): τόμος 14-25 (1858/9-1869/70).   |                |
| 14 (1858/9): Συνοπτικὴ ἔκθεσις τῶν πράξεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. Σχῆμα 8ον, σελίδες α' + 43. 1859. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .   | —              |
| 15-25 (1859/60-1869/70): Γενικαὶ συνελεύσεις τῶν ἐταίρων τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, 1859/60, 1860/1, 1861/2, 1862/3 (ἐξεδόθη τῷ 1864), 1863/4, (δὲν πωλεῖται), 1864/5 (δὲν πωλεῖται), 1865/6, 1866/7 (δὲν πωλεῖται), 1867/8, 1868/9, 1869/70. Σχῆμα 8ον ἕκαστον τεύχος . . . . .   | 7.500          |
| (Περίοδος Γ'): τόμος 26 κέ. (1870/1 κέ.).  |                |
| 26-74 (1870/1-1919): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1870/1 (δὲν πωλεῖται), 1871/2, 1872/3, 1873/4, 1874/5, 1876, 1877 κέ.—1902, 1903 κέ.—1909 (δὲν πωλοῦνται), 1907 κέ.—1915, 1916—1919 (εἰς ἓνα τόμον). Σχῆμα 8ον ἕκαστος τόμος . . . . .   | 50.000         |
| 75-105 (1920-1949): Πρακτικά Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας 1920, 1921, 1922-1924 (εἰς ἓνα τόμον), 1925-1926 (εἰς ἓνα τόμον), 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941-1944 (εἰς ἓνα τόμον), 1945-1948 (εἰς ἓνα τόμον), 1949. Σχῆμα 8ον ἕκαστος τόμος . . . . .   | 50.000         |
| 3Α. Ὁργανισμὸς τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 16. 1848. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 16ον, σελίδες 8. 1876. (Τεύχος 3ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1894. (Τεύχος 4ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1896. (Τεύχος 5ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 24. 1899. (Τεύχος 6ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 41. 1912. (Δὲν πωλοῦνται). . . . . | —              |
| 4. Ἐπιγραφαὶ ἀνέκδοτοι, ἀνακαλυφθεῖσαι καὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Φυλλάδιον 1ον: 1851 (σελίδες 12, πίνακες 15· δὲν πωλεῖται), 2ον: 1852 (σελίδες 1α' + 22 + 5, πίνακες 8), 3ον: 1855 (σελίδες 60, πίνακες 4). Σχῆμα 4ον· τὸ φυλλάδιον ἑκάτερον . . . . .   | 7.500          |
| 5. Πρακτικά τῆς ἐπὶ τοῦ Ἐρεχθείου ἐπιτροπείας ἢ ἀναγραφὴ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τοῦ Ἐρεχθείου, γενομένη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ συλλόγου. Σχῆμα 4ον, σελίδες 21, πίνακες 8. 1853. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .   | —              |
| 6. Ἐπιγραφαὶ Ἑλληνικαί, κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνέκδοτοι. Φυλλάδιον α' (ἄλλο δὲν ἐξεδόθη). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + 34, πίνακες 9. 1860 . . . . .   | 7.500          |
| 6Α. Ὁ περὶ ἀρχαιοτήτων νόμος καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς αὐτὸν ἐγκύκλιοι ὑπουργικαὶ καὶ ἄλλα τινά, ἐκδιδόμενα ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πρὸς χορῆσιν τῶν κατὰ τὸ Βασιλεῖον ἀρχῶν καὶ αὐτῶν τῶν πολιτῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 43. 1872. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .  | —              |

|   | Δραχμαὶ |
|---|---------|
| 7. <b>Εὐθύμιος Καστόρχης</b> · Ἱστορική ἐκθεσις τῶν πράξεων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς τῷ 1837 μέχρι τοῦ 1879 τελευταίως. Σχῆμα 8ον, σελίδες F + 130. 1879 . . . . .   | 7.000   |
| 7A. Κατάλογος τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας. (Τεύχος 1ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 124, 1887. (Τεύχος 2ον), σχῆμα 8ον, σελίδες 126. 1906. (Δὲν πωλοῦνται) . . . . .  | —       |
| 8. <b>H. G. Lolling</b> · Κατάλογος τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἐπιγραφικοῦ μουσείου· τόμος 1ος· Ἐπιγραφαὶ ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως, τεῦχος α': Ἀρχαῖκαὶ ἀναθηματικαὶ ἐπιγραφαί. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + στήλαι 152 + η', πίναξ 1. 1899 . . . . .   | 27.000  |
| 9. <b>Π. Καββαδίας</b> · Τὸ ἱερόν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ καὶ ἡ θεραπεία τῶν ἀσθενῶν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 304, εἰκόνες 9, πίνακες 10, ὧν εἰς τοπογραφικός. 1900. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .  | —       |
| 10. <b>Π. Καββαδίας</b> · Ἱστορία τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας ἀπὸ τῆς ἐν ἔτει 1837 ἰδρύσεως αὐτῆς μέχρι τοῦ 1900. Σχῆμα 8ον, σελίδες 115. 1900 . . . . .  | 7.000   |
| 10A. < <b>Βαλέριος Στάης</b> >· Τὰ εὐρήματα τοῦ ναυαγίου τῶν Ἀντικυθήρων (=AE 1902, στήλη 145-173/4), εἰκόνες 21, πίνακες 8 (παρένθητοι) + 11 . . . . .   | 11.000  |
| 11. <i>Comptes rendus du Congrès international d'archéologie, 1ère session: Athènes 1905</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 400, μετ' εἰκόνων. 1905 . . . . .   | 13.500  |
| 12. <i>Μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος</i> · τόμος 1ος· Γλυπτὰ ἐκ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως (συντάκται: <b>Καββαδίας, Καστριώτης, Κουρουνιώτης, Lechat, Δεονάρδος, Schrader, Schroeder, Στάης, Σωτηριάδης, Wolters</b> ). Σχῆμα 4ον, σελίδες β' + στήλαι 118, πίνακες 36 (ἀρ. 1-33). 1906 . . . . .                         | 60.000  |
| 13. <b>P. Cavvadias + G. Kawerau</b> · <i>Die Ausgrabung der Akropolis vom Jahre 1885 bis zum Jahre 1890</i> . — <b>Π. Καββαδίας + Γ. Καβερᾶν</b> · Ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἀπὸ τοῦ 1885 μέχρι τοῦ 1890. Ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ. Σχῆμα φύλλον, στήλαι 150 + σελίδες 2, εἰκόνες 14, πίνακες 13. 1906/7 . . . . . | 150.000 |
| 14. <b>Χρῆστος Τσοῦντας</b> · Αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις Διμητίου καὶ Σέσκλου. Σχῆμα 4ον, στήλαι ιF' + 432, εἰκόνες 312, πίνακες 47. 1908 . . . . .   | 150.000 |
| 15. <b>Γεώργιος Α. Παπαβασιλείου</b> · Περὶ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ ἀρχαίων τάφων μετὰ παραρτήματος Εὐβοϊκῶν ἐπιγραφῶν. Σχῆμα 4ον, στήλαι β' + 108, εἰκόνες 53, πίνακες 21. 1910 . . . . .  | 45.000  |
| 16. <b>Κωνσταντῖνος Κουρουνιώτης</b> · Κατάλογος τοῦ Μουσείου Ἀντισσούρας. Σχῆμα 8ον, σελίδες 72, εἰκόνες 74. 1911 . . . . .  | 15.000  |
| 16A. < <b>Βασίλειος Δεονάρδος</b> >· Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος ἀναγραφὴ. Σχῆμα 4ον, σελίδες 4. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .  | —       |
| 16B. < <b>Βασίλειος Δεονάρδος</b> >· Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος λεύκωμα. Σχῆμα 4ον, σελίδες 8. 1912. (Δὲν πωλεῖται) . . . . .   | —       |
| 17. <b>Γεώργιος Π. Οἰκονόμος</b> · Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 4ον, σελίδες 40, εἰκόνες 29. 1915 . . . . .  | 22.500  |
| 18. <b>Γεώργιος Κ. Γαρδίκας</b> · Μελετήματα ἀρχαιολογικά. Σχῆμα 8ον, σελίδες 48. 1915 . . . . .  | 2.250   |
| 19. <b>Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλλος</b> · Τοπογραφία τῶν Δελφῶν· τεῦχος 1ον. Σχῆμα 8ον, σελίδες 113, εἰκόνες (παρένθητοι) 11, πίνακες 3. 1912-1917 . . . . .   | 7.500   |
| 20. <b>Βαλέριος Στάης</b> · Τὸ Σούνιον καὶ οἱ ναοὶ Ποσειδῶνος καὶ Ἀθηνᾶς. Σχῆμα 8ον, σελίδες 55, εἰκόνες 14, πίνακες 5. 1920 . . . . .  | 7.500   |

|  | Δραχμαὶ |
|--|---------|
| 21. <b>Georgius P. Oeconomus</b> · <i>De profusionum receptaculis sepulcralibus inde ab antiquissimis temporibus usque ad nostram fere aetatem usitatis</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 63, εἰκόνες 17. 1921 . . . . .  | 9.000   |
| 22. <b>Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλος</b> · Ὁ ἀποτυμπανισμός, συμβολὴ ἀρχαιολογικὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ποινικοῦ δικαίου καὶ τὴν λαογραφίαν. Σχῆμα 8ον, σελίδες 144, εἰκόνες 21, ὄν 7 παρένθετοι. 1923 . . . . .   | 15.000  |
| 23. <b>Ἀπόστολος Σ. Ἀρβανιτόπουλος</b> · <i>Γραπταὶ στήλαι Δημητριάδος—Παγασῶν</i> . Σχῆμα 2ον, σελίδες 179, εἰκόνες 203, πίνακες παρένθετοι 7, πίνακες ἐν τέλει ἔγχρωμοι 10. 1928 . . . . .   | 225.000 |
| 24. <b>Γεώργιος Ε. Μυλωνᾶς</b> · <i>Ἡ νεολιθικὴ ἐποχὴ ἐν Ἑλλάδι</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 174, εἰκόνες 86, πίνακες 2, γεωγραφικοὶ χάρται 3. 1928 . . . . .  | 37.500  |
| 25. <b>Ἰωάννης Γ. Γεννάδιος</b> · Ὁ Λόρδος Ἔλγιν καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς Ἀθήνας ἰδίως ἀρχαιολογήσαντες ἐπιδρομεῖς 1440-1837. Σχῆμα 8ον, σελίδες κF' + 257, πίνακες 5. 1930 . . . . .   | 37.500  |
| 26. <b>Ἰωσήφ Χατζιδάκης</b> · <i>Ἱστορία τοῦ Κρητικοῦ Μουσείου καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Κρήτῃ</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 74. 1931 . . . . .  | 9.000   |
| 26 A. <b>Γεώργιος Σωτηρίου</b> · <i>Χριστιανικαὶ Θῆβαι (= ΑΕ 1929)</i> . Σχῆμα 4ον, σελίδες 256, εἰκόνες 270, πίνακες 5. 1931 . . . . .  | 150.000 |
| 27. <b>Γεώργιος Π. Οἰκονόμος</b> · <i>Τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἑκατονταετίαν 1837-1937, ἐν ἀλφαβητικῇ διατάξει</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες 104. 1938 . . . . .   | 20.000  |
| 28. <b>Γεώργιος Π. Οἰκονόμος</b> · <i>Τὰ ἑκατὸν ἔτη τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας</i> . Λόγος πανηγυρικός τοῦ Γραμματέως τοῦ Συμβουλίου, ῥηθεις τῇ 23ῃ Ὀκτωβρίου 1938 ἐν τῷ Παρθενῶνι κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν τῆς Ἑκατονταετηρίδος. Σχῆμα 4ον, σελίδες 14. . . . . | 5.000   |
| 29. <b>Νικόλαος Μ. Κοντολέων</b> · <i>Τὸ Ἐρέχθειον ὡς οἰκοδόμημα χθονίας λατρείας</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες δ' + 102. 1949 . . . . .  | 25.000  |
| 30. <b>Φοῖβος Δ. Σταυρόπουλος</b> · <i>Ἡ ἀσπίς τῆς Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου</i> . Σχῆμα 8ον, σελίδες η' + 84. 1950 . . . . .  | 25.000  |
| 31. <b>Ἀνδρέας Συγγόπουλος</b> · <i>Συλλογὴ Ἑλένης Ἀ. Σταθάτου</i> . Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν εἰκόνων, τῶν ξυλογλύπτων καὶ τῶν μεταλλίνων ἔργων τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων. Σχῆμα 4ον, σελίδες η' + 47, πίνακες 27. 1950 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν) . . . . .            | —       |

Νέα σειρὰ ἐκδόσεων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὸν τίτλον:

Ἀρχαῖοι τόποι καὶ Μουσεῖα τῆς Ἑλλάδος.

|   |        |
|---|--------|
| 1. <b>Ἀντώνιος Δ. Κεραμόπουλος</b> · <i>Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν</i> . Σχῆμα 16ον, σελίδες 144, εἰκόνες 100, χάρται 3. 1935 . . . . .                        | 37.500 |
| 2. <b>Κ. Κουρουπιotes</b> · <i>Eleusis. A Guide to the Excavations and the Museum</i> . Σχῆμα 16ον, σελίδες 127, εἰκόνες 71, χάρτης 1. 1936 . . . . . | 37.500 |
| 3. <b>Νικόλαος Μ. Κοντολέων</b> · <i>Ὁδηγὸς τῆς Δήλου</i> . Σχῆμα 16ον, σελίδες 185, εἰκόνες 109, χάρτης 1. 1950 . . . . .                            | 30.000 |



Ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πωλοῦνται καὶ τὰ ἐξῆς συγγράμματα :

|   |                   |
|---|-------------------|
| 1. Βασίλειος Λεονάρδος· Ἡ Ὀλυμπία. Σχῆμα 8ον, σελίδες 352, πίνακες 2.<br>1901 . . . . . | Δραχμαὶ<br>37.500 |
|---|-------------------|

*Αἱ ἀνωτέρω τιμαὶ τῶν δημοσιευμάτων τῆς Ἑταιρείας ἰσχύουσι διὰ τὴν πώλησιν αὐτῶν ἐν τῷ μεγάρῳ αὐτῆς (Λεωφόρος Πανεπιστημίου 22)· περὶ τῆς ἐκτὸς τοῦ μεγάρου τῆς Ἑταιρείας ἀποστολῆς τῶν ἀγοραζομένων παρακαλοῦνται νὰ φροντίζωσιν οἱ ἐνδιαφερόμενοι.*

Ἐξεδόθη ὁ παρὼν (105ος) τόμος τῆ 17ῃ Φεβρουαρίου 1951.